

Innehåll

Förord	5
<i>Lennart Weibull och Sören Holmberg</i> Missnöje	7
Trender	
<i>André Jansson</i> <i>Svensk dagstidningsläsning i förändring</i>	29
<i>Jan Strid</i> Radiolyssnandet i Sverige 1996	49
<i>Lennart Weibull</i> IT - den nya mötesplatsen?	61
<i>Sören Holmberg och Lennart Weibull</i> Förtroendets fall	79
<i>Lennart Nilsson</i> Offentlig sektor och privatisering 1986-1996	103
<i>Martin Bennulf</i> Miljöengagemanget i graven?	117
<i>Sören Holmberg</i> Den seglivade kärnkraftsfrågan	139
<i>Per Hedberg</i> Kärnavfallsopinionen	149
<i>Rutger Lindahl</i> Missnöjda EU-medlemmar	163
Perspektiv	
<i>Ingela Wadbring och Lennart Weibull</i> Tidningsläsning och livsstilar	185
<i>André Jansson</i> Hur värdefulla? Dagstidningarna i läsarnas ögon	205

<i>Anna Maria Andersson</i> I allmänhetens tjänst?	221
<i>Gunilla Jarlbro</i> Rädsla för mat - svenskars bedömning av hälsorisker	235
<i>Sophie Johansson</i> Det goda arbetet	245
<i>Hans E Andersson och Marie Demker</i> Sverige, Belgien och Frankrike - vem tycker vad om invandrare?	255
<i>Ann-Marie Ekengren</i> Solidaritet med tredje världen - en fråga om ekonomi?	271
<i>Jonas Hinnfors</i> EMU-frågan: huvudet i sanden?	285
<i>Ulf Bjereld</i> Väljarna och Sveriges säkerhetspolitiska vägval	301
<i>Bo Rothstein</i> Sociala fällor och tillitens problem	313
<i>Sören Holmberg</i> Svenska folket är så där nöjda med hur demokratin fungerar i Sverige	335
<i>Lennart Nilsson</i> Är svenskarna lyckliga?	353
Dokumentation	
<i>Sophie Johansson</i> SOM-undersökningen 1996 – genomförande och utfall	365
Författarna	379
Bilagor: informationsbroschyr, frågeformulär	

SVENSK DAGSTIDNINGSLÄSNING I FÖRÄNDRING

ANDRÉ JANSSON

Tecknen på att den svenska dagstidningsläsningen är på nedgång börjar bli allt fler. Såväl kvällstidningarna som morgontidningarna uppvisade under 1996 en negativ upplagetrend och bland Sveriges 25 största dagstidningar var det svårt att finna några egentliga vinnare. Kategorin sjudagars morgontidningar tappade 2,6 procent av sin vardagsupplaga jämfört med 1995 – vilket motsvaras av en nedgång på 32.100 exemplar – och kvällstidningarnas upplaga sjönk med 2,4 procent. Den största förloraren på den vikande kvällstidningsmarknaden var Expressen, som under 1996 blev detroniserad som Sveriges största dagstidning. Tidningen tappade 38.900 exemplar till 374.200, och svarar därmed ensam för mer än 40 procent av tidningsbranschens samlade nedgång. Värsta konkurrenten Aftonbladet ökade däremot med 19.100 exemplar till 381.200 på vardagar (TS-tidningen, 970303 och Weibull, 1997). Vad beträffar kvällstidningarna, följer det senaste årets upplageutveckling en nedåtgående spiral som tog sin början redan i mitten av 1970-talet. Den totala upplagan var 1971 så stor som 1.350.000 exemplar (Hadenius & Weibull, 1997), men hade till 1996 sjunkit till knappt 900.000 (TS-tidningen, 970303).

Även om en nedgång i upplaga inte nödvändigtvis behöver sammanfalla med en nedgång i läsning, torde följande fråga vara väl motiverad: Läser Sveriges befolkning dagstidningar mindre regelbundet nu än tidigare? I föreliggande artikel kommer jag – genom att presentera och analysera de resultat som genererats ur 1996 års Riks-SOM-enkät – att besvara denna fråga jakande.¹ Låt vara att Sverige alltså har en exceptionellt stor andel regelbundna tidningsläsare; men den svenska dagstidningsläsningen är de facto på nedgång, vilket tar sig uttryck såväl i färre prenumeranter som i ett över lag minskat läsande. Och framför allt är det i samhällets mer resurs-svaga grupper som morgon- och kvällstidningarna idag tappar läsare.

Morgontidningsläsning

Svenskarna har sedan lång tid tillbaka varit flitiga morgontidningsläsare. Som tabell 1 visar, har den andel av befolkningen mellan 15 och 75 år som läser morgontidning minst fem dagar i veckan legat tämligen stabilt kring 80 procent fram till början av 1990-talet, då en svag nedgång börjar skönjas. Det närmaste man kan komma ett brott mot den stabila kurvan, återfinns först vid den senaste mätpunkten, 1996. Den andel av befolkningen som läser morgontidning minst fem dagar i veckan stannar nu på 71 procent och andelen icke-läsare (de som läser mindre än en gång i veckan) stiger från tio procent till 13 procent mellan 1995 och 1996.² Således tycks en förskjutning nedåt i regelbundenhet ha ägt rum; de mest regelbundna blir färre och de minst regelbundna blir fler.

Tabell 1 Regelbundenheten i morgontidningsläsningen 1986-1996 (procent)

Läsning dagar/v	1986	1988	1990	1992	1994	1995	1996
< 1 d/v	10	8	9	10	10	10	13
1-2 d/v	4	3	4	5	5	5	6
3-4 d/v	9	8	7	8	9	9	11
5 d/v	8	9	10	11	10	10	9
6-7 d/v	69	72	71	67	66	66	62
Totalt	100	100	101	100	100	100	101
Minst 5 d/v	77	81	81	78	76	76	71
Antal svar	1845	1643	1582	1730	1560	1623	1618

Kommentar: Tabellens åldersintervall är 15-75 år och samtliga svarande är svenska medborgare.

Nu kan man givetvis ifrågasätta om dessa resultat är tillförlitliga. Även med stora slumpmässiga urval som detta, måste man räkna med en felmarginal på några procent. Det finns emellertid indikatorer på att den påtagliga

nedgången i morgontidningsläsning är en korrekt beskrivning av verkligheten. Utöver den negativa upplageutveckling som jag nämnde inledningsvis, kan även resultaten från Väst-SOM-studien 1996 anföras som kompletterande argument. Väst-SOM-studien är en motsvarighet till Riks-SOM, men begränsad till Västsverige. Trots den regionala prägeln, brukar resultaten från den västsvenska studien vara väl jämförbara med Riks-SOM, eftersom inga avgörande skillnader i demografiskt hänseende föreligger beträffande urvalet. Av tabell 2 framgår att nedgången i Sverige totalt även återfinns i den västsvenska regionen, vilket ömsesidigt stärker tillförlitligheten hos de båda studierna.

Tabell 2 Regelbundenheten i morgontidningsläsningen: jämförelse mellan Riks-SOM och Väst-SOM, 1995 och 1996 (procent)

Morgontidningsläsning	Väst-SOM 1995	Väst-SOM 1996	Riks-SOM 1995	Riks-SOM 1996
6-7 d/v	70	65	66	62
4-5 d/v	10	10	14	13
2-3 d/v	8	10	8	10
Mer sällan/ aldrig	12	16	12	15
Antal svar	1526	1639	1624	1618

Kommentar: Tabellens åldersintervall är 15-75 år och samtliga svarande är svenska medborgare.

Viss reservation gentemot den minskning av andelen regelbundna läsare som redovisas i tabell 2 bör emellertid, från metodologisk utgångspunkt, göras. I *Mediebarometern 1996* (1997), där man frågar efter gårdagens läsning, återfinns nämligen inte någon nedgång alls. Andelen svenskar som läste morgontidning en helt vanlig dag 1996 uppgick till 71 procent – en lika stor andel som 1995. Orsaken till att denna siffra ligger still, medan SOM-undersökningarnas är i rörelse, skulle kunna vara att en viss del av nedgången i vanemässig läsning (SOM-undersökningen efterfrågar hur ofta man läser under en vecka) har att göra med förändrade normer snarare än ett

Företrädesvis läser man på morgonen och efter arbetsdagens slut. Men sett ur ett längre tidsperspektiv är det också noterbart att andelen som läser tidningen vid dessa båda tidpunkter har blivit något mindre sedan 1970- och 80-talen. En viss betydelse skulle här konkurrensen från frukost-TV kunna tänkas ha, även om detta medium hittills inte har lett till några drastiska förändringar av svenskarnas morgonmedievanor. Frukost-TV har framför allt vunnit inträde i hem där morgontidningsläsningen redan tidigare har haft en förhållandevis svag ställning, och då är det snarare radion som har tappat mark än morgontidningen (jfr Wadbring, 1995 och Weibull, 1995a).

I vilka grupper finns 1996 års nedgång?

För att bättre förstå vad det egentligen är som har hänt med svenskarnas morgontidningsläsning mellan 1995 och 1996, erfordras en närmare analys av vilka människor det är som har minskat sitt läsande.

Tabell 5 Morgontidningsläsning i olika åldersgrupper 1995 och 1996 (procent)

Läsning per vecka	15-29 år		30-49 år		50-64 år		65-75 år	
	1995	1996	1995	1996	1995	1996	1995	1996
Mindre än en d/v	15	17	10	13	5	7	9	12
1-2 d/v	9	12	4	4	2	3	4	1
3-5 d/v	31	29	21	22	12	14	9	7
6-7 d/v	46	42	65	61	82	75	78	81
Minst 5 d/v	61	54	77	70	87	82	82	84
Antal svar	399	425	602	566	389	377	233	230

Kommentar: Samtliga svarande är svenska medborgare.

Som framgick av tabell 3, har vi under en tioårsperiod kunnat konstatera en markant nedgång i läsning bland de yngre; framför allt i åldrarna 15 till 24 år. Om vi specifikt jämför 1995 och 1996 (se även tabell 5) är det emellertid

inte dessa åldersgrupper allena som svarar för nedgången. Snarare är det så att andelen som läser morgontidning mer sällan än en gång per vecka har ökat i alla ålderskategorier, och att andelen som läser sex till sju dagar i veckan har minskat i alla kategorier – utom bland 65- till 75-åringar.

Åldersfaktorns betydelse är också viktig att ta hänsyn till när man tolkar skillnaderna i läsvanor mellan förvärvsarbetande och icke förvärvsarbetande (tabell 6). Att endast 55 procent av de icke förvärvsarbetande läser morgontidning minst fem dagar i veckan, är inte en direkt konsekvens av att människor inte förvärvsarbetar, utan beror också på gruppens ålderssammansättning. Ålderskategorin 15- till 29-åringar – de som generellt sett är minst regelbundna läsare – utgör här hela 73 procent, vilket skall jämföras med 26 procent av urvalet i stort. Viktigt att poängtera är dock att det främst är bland förvärvsarbetande som morgontidningsläsningen har sjunkit mellan 1995 och 1996. Här har andelen läsare minst fem dagar i veckan sjunkit med sju procent; från 81 till 74 procent. Samtidigt har en skönjbar ökning av andelen icke-läsare ägt rum.

Tabell 6 Morgontidningsläsning efter sysselsättning respektive kön 1995 och 1996 (procent)

Läsning per vecka	Förvärvs- arbetande		Ej förvärvs- arbetande		Män		Kvinnor	
	1995	1996	1995	1996	1995	1996	1995	1996
Mindre än en d/v	8	10	18	17	9	12	10	13
1-2 d/v	4	5	7	11	5	6	5	5
3-5 d/v	19	22	26	25	21	19	18	21
6-7 d/v	69	63	49	47	66	63	67	62
Minst 5 d/v	81	74	60	55	77	72	76	69
Antal svar	909	897	325	342	812	748	810	849

Kommentar: Tabellens åldersintervall är 15-75 år och samtliga svarande är svenska medborgare. Med 'ej förvärvsarbetande' avses studerande, arbetslösa och personer som har beredskapsarbete eller genomgår ungdomspraktik eller arbetsmarknadsutbildning.

Vidare kan konstateras att män och kvinnor läser morgontidning ungefär lika regelbundet (till höger i tabell 6). Några betydande förändringar i detta mönster har inte hägt rum mellan 1995 och 1996, vilket innebär att en tydlig nedgång återfinns såväl bland kvinnor som bland män.

För att analysera skillnaderna mellan olika socioekonomiska grupper, kan man ta fasta på människors subjektiva klasstillhörighet. Detta innebär att svarspersonerna själva får ange till vilken social klass den egna familjen bör hänföras. En dylik kategorisering är mycket användbar för att påvisa hur människors läsvanor är kopplade till vilket samhällsskikt man tillhör.

Tabell 7 Morgontidningsläsning efter subjektiv klass 1995 och 1996 (procent)

Läsning per vecka	Arb		Jbr		Ltjm		Htjm		Efö	
	1995	1996	1995	1996	1995	1996	1995	1996	1995	1996
Mindre än en d/v	12	16	12	9	9	8	4	2	5	10
1-2 d/v	5	6	5	7	3	5	3	3	6	7
3-5d/v	24	23	12	16	13	17	15	20	24	16
6-7 d/v	59	55	72	69	74	70	80	75	66	68
Minst 5 d/v	71	66	79	73	81	78	87	84	78	75
Antal svar	668	693	43	45	423	391	196	184	142	137

Kommentar: Tabellens åldersintervall är 15-75 år och samtliga svarande är svenska medborgare. Arb = arbetare, Jbr = jordbrukare, Ltjm = lägre tjänstemän, Htjm = högre tjänstemän, Efö = egenföretagare (subjektiva uppgifter)

Förutom att arbetarklassen är den sociala grupp där människors tidningsläsning generellt sett är minst regelbunden, är det också där som läsningen tydligast har gått ner mellan 1995 och 1996. Andelen som läser minst sex dagar per vecka har från en redan låg nivå sjunkit till 55 procent och andelen som läser mindre än en gång per vecka har stigit till 16 procent. Att gruppen

arbetare numerärt är så stor – den utgör drygt 40 procent av urvalet – sätter givetvis tydliga avtryck i det totala mönster som redovisades i tabell 1.

Även småföretagarna är en kategori där en stor ökning av andelen minst regelbundna läsare har ägt rum; 10 procent 1996 jämfört med 5 procent 1995. Här är emellertid mönstret mer motsägelsefullt, såtillvida att den andel som läser morgontidning minst sex dagar i veckan inte har minskat. Också bland tjänstemännen, såväl högre som lägre, kan en liten nedgång i läsningen konstateras. Dock kan denna förändring betraktas som mindre djupgående än den bland arbetare, eftersom det bland tjänstemännen inte sker någon ökning av andelen icke-läsare.

Prenumeration och läsning

Mellan 1995 och 1996 minskade andelen hushåll med morgontidningsprenumeration med två procent – från 77 till 75 procent (tabell 8). Förändringen kan tyckas vara obetydlig (och är inte ens statistiskt säkerställd), men ligger likväl i linje med en över tid långsamt sjunkande prenumerationsfrekvens. Sedan slutet av 1980-talet har andelen hushåll med prenumeration minskat med ungefär fem procent. Eftersom andelen prenumeranter bland de regelbundna läsarna (vilket här betyder de som läser minst en gång i veckan) alltså håller sig kring den 85-procentsnivå som varit så gott som konstant ända sedan mätseriens början 1979, kan vi sluta oss till att den svagt avtagande prenumerationstätheten är en delförklaring till det minskade läsandet. I annat fall – om människor fortsatte att läsa regelbundet sedan de sagt upp sin prenumeration – skulle andelen prenumeranter bland läsarna ha minskat kontinuerligt under 1990-talet.

Att människor utan förvärvsarbete (hit räknas förutom arbetslösa även studenter och personer i beredskapsarbete eller motsvarande) i mindre utsträckning än förvärvsarbetande prenumererar på en lokal morgontidning, hänger väl samman med förstnämnda grupps oregelbundna läsvanor (jfr tabell 6). Den låga prenumerationsbenägenheten torde dels ha ekonomiska förklaringar, dels bero på att andelen unga – den ålderskategori som är minst benägen att skaffa sig prenumeration – är särskilt stor bland de ej förvärvsarbetande.

Tabell 8 Den totala andelen hushåll med morgontidningsprenumeration samt andelen prenumeranter bland de regelbundna läsarna 1979-1996 (procent)

	1979	1981	1983	1985	1987	1989	1991	1993	1995	1996
Totalt	80	79	78	79	80	80	77	76	77	75
Av läsare	86	87	87	86	87	86	85	84	83	83
Förvävs- arbetande	*	*	*	*	78	78	78	77	77	76
Ej förvävs- arbetande	*	*	*	*	80	77	67	65	68	65

Kommentar: Tabellens åldersintervall är 15-75 år och samtliga svarande är svenska medborgare. Testologens data t.o.m. 1985 och SOM-data fr.o.m. 1987. Åren 1979 till 1985 gjordes inga jämförelser mellan förvävsarbetande och ej förvävsarbetande. Med regelbundna läsare avses personer som läser morgontidning minst en gång per vecka. Med 'ej förvävsarbetande' avses studerande, arbetslösa och personer som har beredskapsarbete eller genomgår ungdomspraktik eller arbetsmarknadsutbildning.

Om vi ser till vilka åldersgrupper det är som har avslutat sina prenumerationer under 1996, är det framför allt personer mellan 25 och 29 år som utmärker sig (tabell 9). Bland dessa har andelen boende i hushåll med prenumeration minskat från 63 procent till 56 procent mellan 1995 och 1996. Även ålderskategorin 30- till 39-åringar tycks fortsätta den successiva nedgång som präglat 1990-talet. Här är andelen hushåll med prenumeration nu nere på 65 procent. I övriga ålderskategorier kan inga nämnvärda förändringar lokaliseras med avseende på det senaste årets resultat. Förekomsten av hushållsprenumeration är precis som tidigare som störst bland de äldre.

Huruvida 25- till 29-åringarna enbart under 1996 verkligen har sagt upp sina prenumerationer i den omfattning som tabell 9 ger sken av, är värt att ifrågasätta eftersom antalet respondenter här är så lågt. Men *att* en nedgång har ägt rum – åtminstone i ett längre tidsperspektiv – kan vi vara mer säkra på. Mönstret bör rimligen kunna tolkas som att personer i denna ålder (och till stor del även 20- till 24-åringar) företrädesvis lever i egna och relativt nybil-

dade hushåll, där den ekonomiska situationen för många präglas av att vara 'på gränsen'. Att inneha en morgontidningsprenumeration kan då vara en extra kostnad som vid en viss kritisk punkt prioriteras bort. Eftersom den dagliga tidningen kanske inte heller har hunnit bli den etablerade vana som den är för många äldre, torde det också vara lättare för denna grupp att finna informativa alternativ i andra nyhetsmedia. Tidigare empiriska studier har bland annat kunnat visa att det i stor utsträckning är en mediepublik under 30 år som söker sig till de nya privata radiostationerna (Strid, 1996) och till TV4s nyheter (Weibull, 1995b).

Tabell 9 Andelen hushåll som har en prenumeration, uppdelat i olika åldersgrupper 1979-1996 (procent)

Ålder	1979	1983	1987	1991	1995	1996
15-19 år	83	73	81	76	76	72
20-24 år	76	63	62	53	56	58
25-29 år	69	64	68	62	63	56
30-39 år	83	81	78	78	67	65
40-49 år	79	83	85	82	80	79
50-59 år	87	82	83	86	86	85
60-75 år	82	86	89	84	86	86

Kommentar: Samtliga svarande är svenska medborgare. Testologens data t.o.m. 1983 och SOM-data fr.o.m. 1987.

Vad som också är värt att notera när det gäller 25- till 29-åringarna, är att den tydliga nedgången i prenumerationsbenägenhet står väl i relation till nedgången i läsning (jfr tabell 3). Att andelen läsare sex till sju dagar i veckan har rasat från 58 till 41 procent torde till stor del vara en effekt av uppsagda prenumerationer. Däremot kan den tydliga nedgången i läsning som återfinns i andra åldersgrupper inte tydligt kopplas till minskat prenumererande.

Om vi studerar förekomsten morgontidningsprenumeration i olika samhällsklasser (tabell 10), finner vi att de enda grupperna där vi kan se tecken på nedgång är bland arbetare och bland högre tjänstemän – de två grupper där prenumerationsbenägenheten är minst respektive störst.

Tabell 10 Andelen hushåll med prenumeration, efter subjektiv klass 1995 och 1996 (procent)

	Arbetare	Jord- brukare	Lägre tjm	Högre tjm	Egen- företagare
1995	69	88	82	92	83
1996	65	87	84	89	82
Differens	- 4	- 1	+ 2	- 3	- 1

Kommentar: Tabellens åldersintervall är 15-75 år och samtliga svarande är svenska medborgare. Kategoriseringen efter social klasstillhörighet bygger på subjektiva uppgifter.

Mot bakgrund av att sex-till-sjudagarsläsningen minskade en aning i båda de nämnda grupperna mellan 1995 och 1996, men att andelen icke-läsare ökade enbart bland arbetare (jfr tabell 7), skulle man kunna gissa att det bland arbetare till stor del har skett en minskning i läsande även bland icke-prenumeranter. Stöd för detta antagande erhålles om man gör en klassspecifik analys av vilka förändringar i läsning bland icke-prenumeranter som har ägt rum mellan 1995 och 1996 (ej redovisat i tabell). Man finner då att andelen icke-läsande icke-prenumeranter inom arbetarklassen har ökat från 33 till 40 procent. Samtidigt har motsvarande andel bland högre tjänstemän minskat från 19 till 14 procent.

Tidningskombinationer

I Sverige har morgonpressen sedan lång tid haft en mycket stark position, medan kvällspressen fått spela rollen som det komplementära tidnings-

mediet. Fastän det idag kan skönjas en viss nedgång i morgontidningsläsningen, är det emellertid kvällstidningarna som i ett längre perspektiv har tappat mark (jfr Weibull, 1996). Således finns det inte mycket som talar för att tidningspubliken idag skulle vara mer benägen att ersätta morgontidningen med en kvällstidning. Andelen svenskar som läser kvällstidning minst en dag per vecka har mellan 1995 och 1996 sjunkit från 57 till 51 procent (tabell 11) – en minskning som främst kan tillskrivas Expressen. Denna tidning tappar från 31 procent till 26 procent, medan Aftonbladet ligger kvar på samma 30 procent som 1995. Expressen har således fått se sig passerad av Aftonbladet inte bara i upplaga, utan även ifråga om läsning.

Tabell 11 Andelen kvällstidningsläsare 1986-1996 (procent)

Totalt	1986	1988	1990	1992	1994	1995	1996
6-7 dagar	19	21	18	15	14	13	11
3-5 dagar	19	19	17	18	18	17	15
1-2 dagar	24	23	21	22	25	27	26
Mer sällan/aldrig	37	38	43	45	42	44	49
Minst 1 dag/vecka	63	62	56	55	58	57	51
Andel trogna	30	34	32	27	25	23	21

Kommentar: Tabellens åldersintervall är 15-75 år och samtliga svarande är svenska medborgare. Andelen "trogna" läsare utgörs av andelen som läser minst 6 dagar i veckan i procent av andelen som läser minst någon gång per vecka.

Eftersom det i flertalet andra länder inte är lika vanligt att man håller isär morgon- och kvällstidningsläsning, utan oftare talar om dagstidningsläsning som ett samlat begrepp, är det relevant att här analysera hur människor kombinerar morgon- och kvällstidningar (tabell 12). Vi finner då att det alltså är mycket få svenskar – endast fem procent – som varken läser morgon- eller kvällstidning regelbundet. Den vanligaste kombinationen är att läsa morgontidning minst sex dagar i veckan och att sällan eller aldrig läsa någon kvällstidning. Denna grupp är så stor som 34 procent – vilket

talat sitt tydliga språk beträffande den lokala morgonpressens grundläggande betydelse för människors informationsinhämtning (jfr Weibull, 1995c).

Tabell 12 Olika kombinationer av morgon- och kvällstidningsläsning (procent av total)

Morgontidningsläsning	Kvällstidningsläsning			
	6-7 dagar/ vecka	3-5 dagar/ vecka	1-2 dagar/ vecka	Sällan/ aldrig
6-7 dagar per vecka	6	8	15	34
5 dagar per vecka	1	2	2	4
3-4 dagar per vecka	1	2	3	5
1-2 dagar per vecka	1	1	2	2
Mer sällan/aldrig	2	2	4	5

Kommentar: Tabellens åldersintervall är 15-75 år och samtliga svarande är svenska medborgare.

Endast för en mindre grupp svenskar spelar kvällstidningarna motsvarande roll; två procent läser kvällstidning minst sex dagar i veckan utan att läsa någon morgontidning regelbundet, och tio procent läser någon kvällstidning minst en dag i veckan utan att läsa någon morgontidning. Här skall tilläggas att den grupp som 1992 enbart läste kvällstidningar var 15 procent (Reimer, 1994: 127), vilket indikerar att kvällstidningarna i allt mindre utsträckning fungerar som ett ersättningsmedium för morgontidningarna.

Om vi ur tabell 12 lyfter ut tre olika kravnivåer beträffande regelbundenheten i morgon- och kvällstidningsläsningen, kan vi urskilja ett tydligt mönster för den samlade dagstidningsläsningens nedgång (tabell 13). Ser vi till kravnivå 2 – som motsvarar läsning av morgontidning minst fem dagar i veckan och/eller kvällstidning minst tre dagar i veckan – finner vi en minskning i andel läsare på drygt tio procent sedan slutet av 1980-talet. Denna läsarkategori uppgår 1996 till 80 procent – en siffra som förvisso alltför högt är hög i jämförelse med flertalet andra länder.

Tabell 13 Andelen dagstidningsläsare (morgon- och/eller kvällstidningsläsning) 1986-1996 (procent)

	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
1	75	79	78	79	77	76	74	72	72	71	67
2	86	90	90	90	88	89	88	84	85	84	80
3	96	97	98	98	97	98	97	96	97	97	95

Kommentar: Tabellens åldersintervall är 15-75 år och samtliga svarande är svenska medborgare. 1 = morgontidning minst 6 d/v och/eller kvällstidning minst 6 d/v; 2 = morgontidning minst 5 d/v och/eller kvällstidning minst 3 d/v; 3 = morgontidning minst 1 d/v och/eller kvällstidning minst 1 d/v

Mot bakgrund av att jag tidigare i denna artikel har kunnat visa att det framför allt är i resurssvaga grupper som tidningsläsningen minskar, är det i tabell 18 noterbart att det är under Sveriges första ekonomiska 'krisår' som läsningen börjar gå ned. För kravnivå 1 kan en svagt nedåtgående tendens skönjas redan från 1990 och framåt, medan siffrorna för kravnivå 2 börjar sjunka tydligt först 1993. Vad som återstår att se, är om de befolkningsgrupper som idag inte läser dagstidning regelbundet, i framtiden, då en gynnsammare ekonomisk situation eventuellt inträder, kommer att förändra sitt beteende. Mycket talar för att läsfrekvensen till viss del kan komma att återhämta sig igen – inte minst det faktum att morgontidningarna värderas så högt även bland dem som inte läser (jfr Jansson, 1996). Däremot är det mycket osäkert om vi i framtiden kommer att få återse 1980-talets höga siffror. Vad som talar emot, är dels den kontinuerligt tilltagande konkurrensen från de nya elektroniska medierna, dels samhällets vidgade klassklyftor. Om de senare fortsätter att fördjupas och dessutom blir permanenta, finns det anledning att på lång sikt förutspå än sämre tider för dagspressen.

En avslutande reflektion

Att dagstidningsläsningen sjunker i de samhällsgrupper som ligger sämst till i socioekonomisk bemärkelse, är ett talande exempel på hur samhällsstrukturerna tenderar att färga av sig också på människors kunskaps- och

informationsresurser. Ehuru många sociologer idag fokuserar sitt tänkande vid hur det senmoderna samhället i ökad utsträckning lämnar individen fri (eller tvingad) att själv fatta beslut om sin tillvaro – att utveckla sin egen livsstil (se t ex Giddens, 1991: 70ff) – skall man hålla i minnet att stora delar av människors vardagsverklighet alltjämt är formad av de faktiska möjligheter som den egna sociala positionen tillhandahåller. Den franske kultursociologen Pierre Bourdieu talar härvidlag om "the choice of the necessary", det vill säga om hur arbetarklassens 'fria' konsumtionsval av socioekonomiska skäl är tvungna att först och främst omfatta det som är *nödvändigt*. Ur dessa förhållanden utvecklas en smak som är starkt pragmatisk och inriktad mot funktionalistisk snarare än estetisk konsumtion (Bourdieu, 1979/1984: 372ff). Frågan är då: har morgontidningar och kvällstidningar för somliga människor i dagens Sverige upphört att vara nödvändiga ting?

Uppenbarligen måste svaret bli ja, om man med något nödvändigt avser det som människor prioriterar genom sin konsumtion. I mötet mellan människors försvagade ekonomi och ett expanderande etermedialt nyhetsflöde, har tidningarnas grad av nödvändighet troligen sjunkit. Den dryga hundralapp som en prenumererad morgontidning kostar per månad kan sparas och tillika kompenseras genom att istället ta del av TVs och radios nyheter, eller att läsa tidningen på jobbet.

Att någon kompensation av detta slag faktiskt äger rum, är emellertid inte alls säkert. En avslutad morgontidningsprenumeration behöver inte alltid leda till en ökad användning av andra nyhetsmedia. Människors livsstilsrelaterade vanor är ofta starkare än så. Bo Reimer visar till exempel i sin avhandling *The Most Common of Practices* att TVs nyhetssändningar i takt med människors ökade kanaltillgång, har tappat allt mer av sin basala funktion som informationsförmedlare. Tidigare var TV-nyheterna en programpunkt som förenade tittare med för övrigt åtskilda preferenser. Idag är emellertid utbudet så stort att vem som helst kan titta på TV kontinuerligt utan att alls behöva ta del av några nyheter. Och enligt Reimer är det framför allt yngre lågutbildade grupper med förströelseorienterade programpreferenser som på detta vis väljer bort nyheterna – samma grupper som i liten utsträckning läser morgontidningar (Reimer, 1994: 143).

Detta exempel utgör en god illustration av vilka mekanismer som ligger bakom expansionen av de klyftor som skiljer informationsstarka samhällsgrupper från informationssvaga. De studier som hittills har gjorts av de nya informationsteknologiernas utbredning i svenska hushåll visar på motsvarande tendenser. Förekomsten av personatorer och kompletterande datorutrustning såsom modem, Internet-anslutning och egen e-postadress, är framför allt koncentrerad till samhällets resursstarka, och tillika morgontidningsläsande, befolkningsgrupper (se Weibulls artikel i denna bok). Vad vi ser är alltså hur de människor som redan är informationsstarka står i främsta ledet när det gäller att ta till sig än mer kunskap, medan de som har det sämre ställt oundvikligen kommer på efterkälken även här.

En invändning som dock med fog skulle kunna göras mot att driva detta resonemang alltför långt, gäller den metodeffekt som troligen inverkar på resultaten från SOM-undersökningarna. Eftersom det har visat sig att olika samhällsgruppers normer sätter avtryck i hur de uppskattar den egna vanan, är det viktigt att poängtera att hela differensen mellan resurssvaga och resursstarka grupper knappast beror på skillnader i faktisk tidningsläsning. Sannolikt modifieras förhållandet om man tar hänsyn till att en del människor på höga sociala positioner kanske inte läser fullt så mycket som de plägar ange – och omvänt för de på lägre sociala positioner. Men något betydande argument för att den tilltagande informationsklyftan *inte* skulle vara kopplad till redan existerande socioekonomiska klyftor, utgör inte denna metodologiska invändning.

Noter

1. Riks-SOM-studien genomfördes under senhösten 1996 och omfattar ett rikstäckande urval på 2841 personer mellan 15 och 80 år. Föreliggande bearbetning avser svenska medborgare mellan 15 och 75 år, vilket ger ett nettourval på 1618 personer.
2. Om man utökar urvalet till att omfatta svenska medborgare i åldrarna 15 till 80 år, har andelen morgontidningsläsare minst fem dagar i veckan minskat från 77 till 70 procent mellan 1995 och 1996. Motsvarande förändring för hela SOM-undersökningens urval – det vill säga inräknat även utländska medborgare – är från 76 till 70 procent.

Referenser

- Bourdieu, Pierre (1979/1984) *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. London: Routledge.
- Giddens, Anthony (1991) *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
- Hadenius, Stig & Lennart Weibull (1997) *Massmedier. Press, radio och TV i förändring*. Stockholm: Bonniers.
- Jansson, André (1996) "Den skuldmedvetne TV-tittaren" i Nilsson, Lennart (red) *Västsvenska perspektiv*, SOM-rapport nr 17. Göteborg: SOM-institutet.
- Mediebarometern 1996* (1997) Göteborg: Nordicom.
- Reimer, Bo (1994) *The Most Common of Practices. On Mass Media Use in Late Modernity*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Strid, Jan (1996) "Radiolyssnandet i Göteborg 1995" i Nilsson, Lennart (red) *Västsvenska perspektiv*, SOM-rapport nr 17. Göteborg: SOM-institutet.
- TS-tidningen* (1997-03-03)
- Wadbring, Ingela (1995) "Våra morgonmedievanor" i Nilsson, Lennart (red) *Västsvensk horisont*, SOM-rapport nr 14. Göteborg: SOM-institutet.
- Wadbring, Ingela & Lennart Weibull (1996) "Räckvidd och läsvana 1986-1995. En nivåjämförelse mellan två tidningsmått" i Carlsson, Ulla (red) *Rapport från 1996 års Mediebarometerseminarium, MedieNotiser nr 3, 1996*. Göteborg: Nordicom.
- Weibull, Lennart (1983) *Tidningsläsning i Sverige. Tidningsinnehav, tidningsval, läsvanor*. Stockholm: Liber Förlag.
- Weibull, Lennart (1995a) "Morgonpress och morgon-TV" i Weibull, Lennart och Charlotta Kratz (red) *Tidningsmiljöer. Dagstidningsläsning på 1990-talet*. Göteborg: Dagspresskollegiet.

Weibull, Lennart (1995b) "Tidningsval och radio-TV" i Weibull, Lennart och Charlotta Kratz (red) *Tidningsmiljöer. Dagstidningsläsning på 1990-talet*. Göteborg: Dagspresskollegiet.

Weibull, Lennart (1995c) "Dagspressens funktioner" i Weibull, Lennart och Charlotta Kratz (red) *Tidningsmiljöer. Dagstidningsläsning på 1990-talet*. Göteborg: Dagspresskollegiet.

Weibull, Lennart (1996) "Hur skall det gå för kvällspressen? Medelstenssons tidning 65 år senare" i Carlsson, Ulla (red) *Medierna i samhället. Igår, idag, imorgon*. Göteborg: Nordicom.

Weibull, Lennart (1997) "Dagspress i kris, det nya informationssamhället – eller vad?" *Anförande hållet vid Dagspressdagen 1997 i Stockholm*.

RADIOLYSSNANDET I SVERIGE 1996

JAN STRID

Radio är vårt viktigaste medium, åtminstone om vi ser till den tid som vi ägnar åt medier. En genomsnittlig dag lyssnar vi på radio i ca 2 timmar och 10 minuter vilket kan jämföras med televisionens 1 timma och 37 minuter (Mediebarometern, 1996). Vi lyssnar på radio i hemmet, i bilen och på arbetsplatsen i huvudsak, men även på andra platser som i affärer och hos frisören omges vi av ljudet från radio.

Men samtidigt är kanske radion också vårt minst viktiga medium därför att vi egentligen inte lyssnar; vi är endast medvetna om att radion är på (och knappt det) och få kan svara på frågan om vilket program de lyssnat på. Radion har blivit ett sekundärt medium.

Denna dualism i synen på radio har inte minst blivit märkbar på senare tid då mediet fullkomligt exploderat i utbudet. Fram till mitten av 1970-talet fanns i Sverige tre nationella radiokanaler; P1, P2 samt P3. År 1975 startades reguljära sändningar från 25 lokalradiostationer i särskilda fönster i P3. År 1979 började försök med närradiosändningar. Närradion, som låg utanför Sveriges Radio, skulle med lokala, ideella ägare sända radioprogram över ett begränsat område. År 1987 tilldelades lokalradion inom Sveriges Radio en egen kanal — den som senare skulle bli P4. Den största förändringen kom att inträffa 1993 när riksdagen beslutade att införa lokala, privata reklamfinansierade radiokanaler. Tillstånd att sända radio auktionerades ut under 1993 och 1994 och antalet privata lokalradiostationer var hösten 1996 85 stycken. De flesta av stationerna ingår i olika nätverk. Sålunda ingår 21 stationer i NRJ/Energy, 18 i Radio Rix, 13 i Megapol, 15 i SRAB/Radio City, 11 i Z-nätet medan 9 inte är nätverksanslutna. Under samma tid lade Sveriges Radio om sin kanalprofil genom att göra P4 till en både lokal- och vuxenradio medan P3 blev ungdomsradio.

Om vi då ser detta ur lyssnarnas perspektiv innebär ovanstående att i princip alla i Sverige kan höra P1, P2, P3 och P4 medan bara vissa delar kan höra närradio och de enskilda nätverken inom lokal privatradio.

Förändringarna inom radion mellan 1993 och 1996 har skapat helt nya förutsättningar för radiolyssnandet och kommit att påverka kanalvalen (Cronholm m.fl. 1993; Strid, 1994; 1995 och 1996).

Syftet med denna artikel är att på grundval av data från SOM-undersökningarna belysa den svenska radiopubliken 1996 och i viss utsträckning göra jämförelser med 1994 och 1995 — alltså perioden direkt efter genomförandet av privat lokalradio.

Det som utmärker SOM-undersökningens frågor om medieanvändning är att de tar sikte på vanorna. Frågorna gäller vilka kanaler man brukar lyssna på regelbundet. Tanken med detta är att kunna karaktärisera lyssnarnas kanalprofiler. SOM-undersökningarna skiljer sig härvidlag från de flesta kommersiella undersökningar, t ex RUAB, eftersom dessa vanligen avser räckvidden för de enskilda kanalerna en genomsnittlig dag. Studier som gäller vanor är istället inriktade på att belysa vilken eller vilka kanaler publiken huvudsakligen håller sig till. Därigenom kommer studier av radiovanor vanligen att ge lägre publiksiffror för enskilda kanaler än räckviddsundersökningar (jfr Petrov, 1996).

I det följande kommer tyngdpunkten att ligga på den svenska radiopublikens kanalpreferenser hösten 1996. Olika grupper lyssnande kommer att belysas, liksom även hur olika typer av kanaler kombineras. Vidare kommer det att göras jämförelser med de tidigare undersökningarna genomförda hösten 1994 och hösten 1995.

Radiolyssnandet i Sverige 1996

Den fråga som vi baserar analyserna på är en allmän fråga om radiolyssnandet på olika kanaler. Frågan gällde således hur ofta man brukar lyssna och tar sikte på människors lyssnarvanor och inte vad man brukar göra en viss dag.

Tabell 1 Andel som brukar ta del av olika radiokanaler mer eller mindre regelbundet, hösten 1996 (procent)

Station	Dagl.	5-6 d/v	3-4 d/v	1-2 d/v	Mer sällan	Aldrig	Summa procent
P1 i Sveriges Radio	12	3	4	7	24	50	100
P2 i Sveriges Radio	3	2	4	5	27	59	100
P3 i Sveriges Radio	9	5	12	15	29	30	100
P4 i Sveriges Radio	30	9	12	12	17	20	100
Radio Rix	5	4	5	8	15	63	100
Radio City	4	2	3	6	14	71	100
NRJ/Radio Energy	6	4	5	7	12	64	100
Radio Megapol	3	2	5	7	13	70	100
Annan privat lokalradio	4	3	4	4	14	71	100
Närradiokanal	4	2	3	4	18	69	100

Kommentar: Antalet svars personer var 1779 och den statistiska felmarginalen vid 50-50-fördelning är cirka 2 procent och vid 80-20-fördelning är den också ca 2 procent.

Klart flest lyssnare 6-7 dagar i veckan har P4 i Sveriges Radio och därefter kommer P1 och P3. Av de privata lokala stationerna har Energy flest med Rix och City som nummer två och tre. När det gäller regelbundet lyssnande ser vi Sveriges Radios starka ställning, hela 54 procent av svenska folket lyssnar 6-7 dagar i veckan på någon av Sveriges Radios kanaler medan 29 procent regelbundet lyssnar på någon privat lokal station (en liten övertäckning förekommer dock vilket vi återkommer till). P1 och P4 skiljer också ut sig genom att nästan hälften av de som lyssnar någon gång i veckan lyssnar regelbundet. För övriga stationer ligger motsvarande siffra på mellan 20 och 30 procent.

Om vi däremot ser till de som lyssnar minst någon gång i veckan kommer P4 först men med P3 på andra plats och P1 följt av Energy på tredje respektive fjärde plats.

Det är viktigt att ha i åtanke dels att endast Sveriges Radios kanaler kan höras i hela landet och dels att den privata radion och de lokala nätverken har olika grad av tillgänglighet. Men eftersom det endast skett små föränd-

ringar mellan 1995 och 1996 kan det vara av intresse att se den relativa höga stabilitet som tycks ha infunnit sig på publiksidan.

Tabell 2   **Dagligt lyssnande på de olika radiokanalerna 1994, 1995 och 1996 (procent)**

Station	1994	1995	1996
P1	17	13	12
P2	4	3	3
P3	15	12	9
P4	32	34	30
Rix	4	4	5
City	4	4	4
Energy	4	6	6
Z/P6	3	3	-
Megapol	-	-	3
Annan	5	5	4
Närradio	4	3	4
Antal svar	1704	1777	1779

Kommentar: - innebär att stationen inte fanns eller inte mättes.

När det är fråga om att lyssna dagligen kan vi konstatera att två kanaler har tappat lyssnare — P1 och P3. Den kraftiga minskningen för P3 som vi kan iaktta i tabellen förstärks ytterligare om vi jämför med SOM-undersökningen i västra Sverige. Där framgår att P3 från 1990 fram till 1996 har gått från 32 procent lyssnande 6-7 dagar per vecka, till 10 procent lyssnande (Strid, 1996).

Övriga stationer har i princip lika stor andel lyssnare 1994 som 1995. Detta innebär att den totala andelen som lyssnar regelbundet har minskat från cirka 90 procent 1994 till cirka 80 procent 1996. Siffran 80 procent är för övrigt samma siffra som RUAB redovisar som dagligt lyssnande från november 1995 till februari 1996. Räckvidden för Sveriges Radios kanaler anger RUAB till 59 procent (SOU 1996:176; jfr också Mediebarometern

1996) medan SOM visar att andelen dagliga Sveriges Radio-lyssnare är 54 procent (SOU 1996:176).

Radiolyssnandet i olika grupper

När det gäller genomsnittet för samtliga lyssnare mellan 15 och 80 år är detta givetvis inte helt rättvisande eftersom flera av kanalerna koncentrerar sina program på speciella målgrupper. Det är därför mera rimligt att studera lyssnandet i olika åldersgrupper.

Tabell 3   **Dagligt lyssnande på olika radiokanaler i olika åldersgrupper, 1996 (procent)**

	15-19	20-24	25-29	30-39	40-49	50-59	60-75	76-80
P1	1	1	5	4	8	14	26	39
P2	1	1	1	1	1	2	7	12
P3	9	12	10	12	11	6	6	5
P4	4	6	5	16	29	47	55	54
Rix	7	10	7	9	7	2	1	0
City	4	9	7	5	5	1	0	0
Energy	23	18	7	6	6	1	0	0
Megapol	2	5	3	6	2	2	0	0
Annan	6	8	7	5	2	3	1	3
Närradio	2	4	3	4	3	3	4	12
Antal svar	133	136	174	280	324	286	348	77

Som framgått av många studier är kanalvalet i hög grad strukturerat efter ålder (t.ex. Strid 1995 och 1996). De privata kanalerna har högre andelar bland yngre och Sveriges Radios kanaler bland medelålders och äldre. Mönstret är detsamma i de nationella SOM-undersökningarna.

I den yngsta gruppen dominerar Energy med 23 procents dagligt lyssnande medan P3 som kommer på andra plats inte har mer än 9 procents lyssnande. Även i gruppen mellan 20 och 24 år är Energy störst med 18 procent medan P3 som andra kanal har 12 procent. Vid 30-års-åldern blir den lokala Sveri-

ges Radios P4 största kanalen och är så för samtliga äldre åldersgrupper. Samma mönster kan vi se på P1 som ökar med stigande ålder och blir andra kanal från femtio år och uppåt

Att radiolyssnandet är mycket starkt knutet till åldrar är kanske inte så konstigt med tanke på att några kanaler är starkt målgruppsinriktade just vad gäller ålder. Men åldersgränserna är anmärkningsvärt tydliga vilket ännu tydligare visas av tabell 5 nedan. Där visas överensstämmelsen i rangordning av de olika kanalerna mellan olika åldersgrupper.

Tabell 4 Överensstämmelse i rangordning mellan de olika åldersgrupperna (Spearman's RHO).

	20-24	25-29	30-39	40-49	50-59	60-75	76-80
15-19	.99	.94	.68	.38	-.36	-.65	-.77
20-24		.95	.67	.42	-.50	-.67	-.81
25-29			.67	.55	-.28	-.45	-.64
30-39				.74	.08	-.12	-.23
40-49					.33	.31	.14
50-59						.86	.88
60-75							.96

Kommentar. Rho varierar mellan +1 och -1, där +1 är total överensstämmelse och -1 är omvänd rangordning.

Vi kan se att sambanden från 15 år till 29 år är mycket starka för att sjunka jämfört med grupperna över 30 år. Mellan 30 år och 49 år är också sambandet starkt för att drastiskt minska med grupperna över 50 — vilka i sin tur har starka samband. Vi har alltså tre ganska separata åldersgrupper, en som går från 15 år till 29 år, en som går från 30 år till 49 och en som går från 50 år och uppåt.

Om dessa två åldersgränser, 30 år och 50 år, beror på ålders- eller generationsfaktorer kan vi bara spekulera om. Omställningen vid 30 år torde vara en åldersskillnad i och med omställningen i den sociala situationen med

familj, barn och därmed hörande förändringar. Om det däremot är en åldersfaktor vid 50 år är mera oklart. Här skulle man kunna tänka sig en generationsfaktor i och med att de över 50 år är vana vid mera "talade" kanaler och använder radion på ett något annorlunda sätt.

Hittills har vi sett skillnader mellan olika åldersgrupper men det finns naturligtvis också andra skillnader. När det gäller radiolyssnande bland män och kvinnor så kan vi konstatera att det föreligger ganska små skillnader vilket väl torde visa att en stor del av lyssnandet sker i hemmet och att man där lyssnar tillsammans. Den lilla skillnad som finns visar att kvinnor i något högre grad föredrar P4 medan män föredrar P3 i något högre grad jämfört med kvinnorna, bland Sveriges Radios kanaler. När det gäller de nya musikkanalerna så ligger kvinnorna högre på samtliga även om skillnaderna som sagt är små.

Dessa skillnader förstärks emellertid om utbudet ökar och detta kan vi se på två sätt. I storstäderna, Göteborg, Malmö och Stockholm där utbudet av privata lokalradiostationer är större är också skillnaderna mellan mäns och kvinnors kanalval större, men skillnaderna är desamma som för riket i övrigt. Dessutom är det så att i den äldsta åldersgruppen, den mellan 50 och 80 år där vi ju tidigare såg att man nästan uteslutande lyssnade på Sveriges Radios kanaler, är skillnaderna mellan mäns och kvinnors kanalval nästan obefintliga. Detta gäller också de yngsta, de mellan 15 och 29 år. Skillnaderna uppträder sålunda främst bland kvinnor i storstäderna och i åldrarna mellan 30 och 49 år. Gissningsvis är det då så att den sociala situationen, med hem och barn, samt utbudet som ger dessa effekter.

Kanalkombinationer

En av de frågor som ställdes vid införandet av de nya lokala privatradiokanalerna var om de skulle bli komplement eller konkurrenter till Sveriges Radios kanaler. De flesta nya kanalerna innehåller mest musik, något nyheter, tävlingar och reklam. Även om Sveriges Radios kanaler också innehåller musik kan man knappast säga att detta är dominerande med undantag för P2. Det kan därför av flera skäl vara intressant att se hur de nya kanalerna kommer in i människors lyssnande — kombinerar man en i huvudsak musikkanal med en i huvudsak talkanal eller kombinerar man musikkalaler och talkalaler med varandra?

Innan vi går in på kombinationerna kan vi se till dem som enbart håller sig till en kanal. Ungefär en tredjedel av radiolyssnarna håller sig enbart till en kanal minst tre gånger per vecka. Men skillnaden mellan de olika kanalernas lyssnare är stor.

Tabell 6 Andel av respektive kanals lyssnare som enbart lyssnar på denna kanal (procent av lyssnarna minst tre gånger per vecka).

	P1	P2	P3	P4	Rix	City	NRJ	Meg	Ann	När
Andel egna	17	4	13	28	11	11	15	4	14	7
Antal lyssnare	347	153	475	903	267	161	283	193	183	162

Störst andel "egna" lyssnare har P4 och därefter kommer P1. Störst andel bland de privata lokalradiokanalerna har Energy (NRJ). De som har minst andel "egna" lyssnare är P2 och Megapol.

Om vi jämför detta med åldern på respektive kanals lyssnare (se tabell 7) kan vi se att de kanaler som har de högsta andelarna bland de äldre lyssnarna också har den största andelen egna lyssnare. Detsamma gäller bland de yngsta lyssnarna. Den kanal som har de yngsta har också den största andelen egna lyssnare.

För att se den vanligaste kombinationen måste man ta hänsyn till antalet lyssnare på varje kanal, men om vi gör det så kan vi se att den vanligaste kombinationen är mellan P4 och P3 och därefter mellan P4 och P1 medan det för de privata kanalerna är vanligaste mellan Energy och Megapol.

Den huvudsakliga tendensen av ovanstående är att de som lyssnar på Sveriges Radios kanaler också kombinerar med Sveriges Radios andra kanaler. De som t.ex. lyssnar på Sveriges Radios P1 kombinerar till 70 procent med övriga Sveriges Radios kanaler. Dessutom lyssnar 17 procent endast på P1 så det är inte många som kombinerar med de lokala privata kanalerna. Och

om vi ser till Citys lyssnare så kombinerar de helst med Megapol och Energy samt Rix och i någon mån med P4.

Tabell 7 Andel av respektive kanals lyssnare (minst tre gånger per vecka) som också lyssnar på de övriga kanalerna (procent av respektive kanals samtliga kombinationer).

	P1	P2	P3	P4	Rix	City	NRJ	Mega	Annan	När
P1		28	6	25	4	3	3	3	6	8
P2	12		0	7	1	3	0	2	2	5
P3	7	2		26	13	8	14	18	13	15
P4	54	39	41		13	12	14	15	18	27
Rix	4	4	7	4		12	20	15	9	7
City	2	5	3	3	7		7	12	8	5
NRJ	4	1	9	6	24	15		20	15	8
Megapol	4	5	14	8	19	25	21		10	7
Annan	5	5	8	8	9	12	12	8		17
Närradio	9	12	11	12	9	9	8	6	20	
Totalt	101	101	99	99	99	99	99	99	101	99
Antal kombinationer	245	106	352	540	206	128	256	271	212	250

I genomsnitt lyssnar svensken på ungefär två kanaler (egentligen 1,7) om man utgår från lyssnandet minst tre gånger per vecka. Detta är kanske något förvånande att man trots ett större utbud inte ökar sin konsumtion av andra och varierande kanaler. I den SOM-undersökning som bara går ut i västra Sverige framträder liknande tendenser; antalet kanaler som man lyssnar på per person har egentligen inte ökat från 1992 då antalet tillgängliga kanaler var betydligt mindre. Den enda egentliga skillnaden mellan den västsvenska och den nationella SOM-undersökningen i detta avseende är att andelen som inte lyssnar till *någon* kanal minst tre gånger i veckan är ungefär dubbelt så hög i riksundersökningen som i västundersökningen vilket innebär att övriga siffror ökar med 1 till 3 procentenheter i Västsverige. Detta är delvis en följd av att tillgången på kanaler är större i Västsverige.

Tabell 8 Andel personer som lyssnar på en, två eller fler kanaler av de som lyssnar minst tre gånger per vecka (procent)

0 kanaler	17
1 kanal	34
2 kanaler	27
3 kanaler	12
4 kanaler	6
5 kanaler eller fler	4
 Antal svarande	 1530

Här kan vi då se att det typiska är att endast lyssna till en kanal — ungefär en tredjedel av svenska folket mellan 15 och 80 år gör så. Dessutom lyssnar 17 procent inte på *någon* kanal om vi använder måttet minst tre dagar i veckan. I Mediebarometern (1996) anges ickelyssnarna en genomsnittlig dag till 19 procent. Vidare är det endast tio procent som använder fyra kanaler eller fler. I huvudsak är det alltså så att vi kombinerar två likartade kanaler med varandra i stället för att kombinera flera olika kanaler.

Om man med utgångspunkt i föreliggande lyssnarundersökning skulle försöka att karaktärisera de olika kanalerna med hänsyn till om de kan betraktas som breda eller smala respektive informativa eller underhållande får man en uppställning som framgår av figur 1.

Jag måste först gardera mig för att ingen innehållsanalys av kanalerna vidtagits, varför det naturligtvis är svårt att ge en rättvisande karakteristik. Att de två stora kanalerna P1 och P4 är informativa tillsammans med de specialiserade närradion är inte särskilt problematiskt. Problemet ligger snarare på underhållningssidan. Det är inte svårt att placera in P2 bland de smala, det är mycket få som kombinerar med denna kanal och den är liten. Svårare är möjligen att skilja ut Energy från de övriga privata lokalradiostationerna. Energy-lyssnarna kombinerar i lägst utsträckning med de smala kanalerna bland de privata lokalradiostationerna och i högst utsträckning med 'sig själv'. Dessutom är lyssnarna åldersmässigt sett smalast. Så om någon av de

privata lokalradiostationerna skall hamna i den smala underhållningen så är det Energy.

Figur 1 Radiokanalernas karakteristik utifrån ett publikperspektiv

SMALA	Närradio P1	P2 Energy
BREDA	P4	Rix City Megapol P3
	INFORMATIVA	UNDERHÅLLANDE

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att ett ökat utbud av radiokanaler inte inneburit att svenskarna ökat konsumtionen av radio genom att lyssna till fler kanaler. Däremot har utbudet skiktat upp lyssnarna främst i olika åldersgrupper, där åldrarna 30 år och 50 år verkar vara vattendelare.

Bland unga människor dominerar inte helt oväntat musikkanalerna — vad som är mera intressant är om dessa kanaler också med tiden lyckas nå äldre personer. Svaret på denna fråga kommer nog att avgöras vilken funktion radion kommer att fylla i framtiden. För de äldre fyller radion fortfarande en informationsfunktion — men kommer radion att fylla denna funktion också för de unga när de växer upp eller förblir radion ett musikmedium för dessa?

Referenser

Cronholm, Margareta m.fl. (1993) Satellit- och kabel-TV. I Ulla Carlsson (red) *MedieSverige 1993*. Göteborg: NORDICOM-Sverige.

SOU (1996:76) *Den lokala radion. Betänkande av Lokal- och närradiokommittén.*

Hadenius, Stig och Weibull, Lennart (1993) *Massmedier*. Stockholm: Bonniers.

Mediebarometern (1996) Göteborg: NORDICOM-Sverige. Göteborgs universitet

Petrov, Peter (1996) Kvalitet och kostnad. I *Medienotiser Nr. 3*. Göteborg: NORDICOM- Sverige.

Strid, Jan (1995). Radiolyssnandet i Göteborg. I Nilsson, Lennart (red) *Västsvensk horisont*. Göteborg: SOM-institutet

Strid, Jan (1996) Radiolyssnandet i Göteborg. I Nilsson, Lennart (red) *Västsvenska perspektiv*. SOM-rapport nr 17. Göteborg: SOM-institutet

Strid, Jan (1997) Kommande. I Nilsson, Lennart (red) *Kommande*. Göteborg: SOM-institutet

IT -DEN NYA MÖTESPLATSEN?

LENNART WEIBULL

Mötesplats på väg bort: posten har försvunnit, butiker läggs ner - Jungfruplatsen är en hotad 'småstad'. Det är rubriken över en helsidesartikel i tidningen Arbetet Nyheterna från den 10 mars 1997. Jungfruplatsen är ett förstadstorg i Mölndal byggt i början av 1960-talet med post och olika butiker. År 1996 lades posten ner. Torget blev sig inte riktigt likt efter postens stängning, säger en av de personer som intervjuas i artikeln.

Nedläggningen av posten på Jungfruplatsen i Mölndal var bara en av många. Under 1996 har ett stort antal lokala postkontor försvunnit. Samtidigt har Posten centralt satsat på ett helt annat torg - det virtuella 'Torget' på Internet. Torget är en marknadsplats för information och reklam. Posten är värden på platsen och erbjuder företag att hyra in sig. Tanken är att genom Torget skapa en attraktiv handelsplats där Posten garanterar en viss kvalitet. Posten är inte ensam om idén. Ett annat statligt bolag marknadsför samma koncept med namnet Passagen. Dessa två är de klart största svenska marknadsplatserna på Internet, men många dagstidningar håller också på att etablera lokala torg (Hadenius och Weibull, 1997).

Skillnaden mellan det verkliga och det virtuella torget är att tillgången till det senare kräver en dator och en uppkoppling till Internet. På det verkliga torget träffas man ansikte mot ansikte, på det virtuella sker kontakterna genom ett tekniskt nätverk. Ett nyckelord för att förstå utvecklingen är just nätverk. I detta avseende är Internet inte något nytt. Människor har alltid ingått i olika nätverk och medier av olika slag har använts för att bygga ut och effektivisera nätverken: telefonen har möjliggjort kontakter över större avstånd, medlemstidningar har skapat samhörighet och satellitkanaler i TV har bidragit till olika globala gemenskaper. En sinnebild för kopplingen mellan de stora och de små nätverken har ofta varit Marshall McLuhan's (1961) formulering om 'the global village'.

Den fråga som ställts om de nya tekniska nätverken har gällt i vilken utsträckning människor har tillgång till dem - och vad som bestämmer tillgången. Det har tidigare visats att detta kan ske på olika sätt för olika medier: persondatorn fick ett snabbt genomslag bland personer med hög social position, medan videospridningen till en början gick snabbare bland unga och lågutbildade. När det gäller ungdomars innehav av medieteknologi finns motsvarande mönster (Kratz 1994, 1995; Wadbring, 1996; Weibull, 1996a,b). Samtidigt förändras sådana mönster då ett medium får ökad spridning; också människor utanför den grupp som först blev intresserad tar till sig mediet.

Mot bakgrund av den snabba expansionen inom IT-sektorn är den intressanta frågan vilka spridningsmönster som kan iakttagas för medieteknologin i de svenska hushållen. Syftet med föreliggande kapitel därför är att uppdatera uppgifterna om de svenska hemmens innehav av medieteknologi med situationen senhösten 1996 och där särskilt fokusera på tillväxten av datorutrustning i olika sociala grupper mellan 1995 och 1996.

När det gäller basbeskrivningen har medieteknologi givits en mycket vid innebörd. Den omfattar egentligen alla slag av kommunikationsteknologi, alltså även telefon. Det huvudsakliga underlaget för analysen är SOM-undersökningarnas årliga fråga om olika slag av utrustning i hushållet¹, men även Mediebarometern 1996² kommer att användas för vissa analyser.

Hushållens medieteknologi 1986-1996

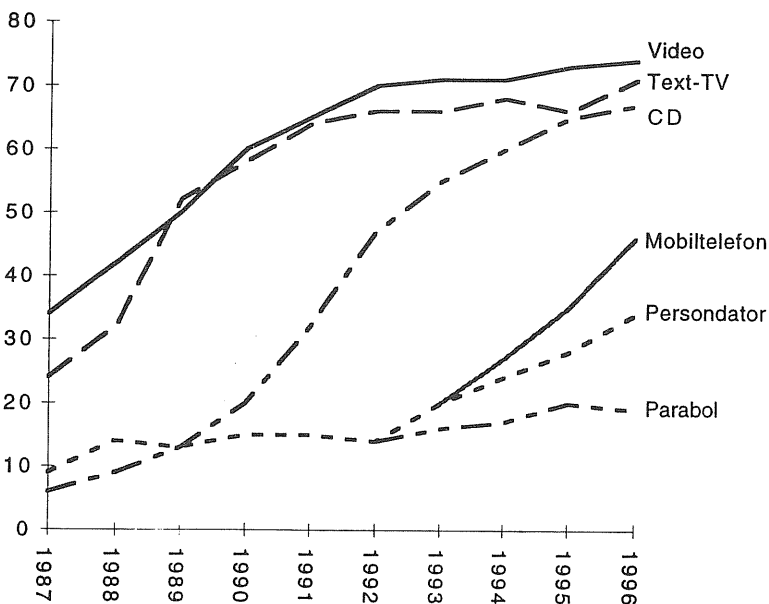
Den mest spridda kommunikationsteknologin i svenska hushåll är radio, TV och telefon. De år då det ställts frågor om dessa i SOM-undersökningarna har det visat sig att över 95 procent av befolkningen bor i hushåll där dessa teknologier finns.

Den totala räckvidden för radio, TV och telefon har knappast ändrat sig under det senaste decenniet. Däremot har dessa teknologier förtätats. Hushållen har successivt skaffat fler apparater. År 1986 uppgav sig en tredjedel av hushållen ha mer än en TV-apparat, år 1996 är motsvarande andel över hälften och omkring en femtedel har tre eller fler apparater. De teknologier som expanderat under det senaste decenniet är video och text-TV, som hade sin stora expansionsperiod under slutet av 1980-talet,

och CD-spelaren där tillväxten är som störst under 1990-talets första år. I mitten av 1990-talet är de i svenska hem snabbast växande teknikerna mobiltelefon och persondator (figur 1).

Figur 1 Uppgiven tillgång till olika slag av medie- och informationsteknik i hushållet 1987-1996 (procent)

Kommentar: Procenten anger andelen av befolkningen som bor i hushåll där respektive medieteknologi finns.

De tre tillväxtvågorna under det gångna decenniet representeras av olika teknologier. Den första vågen bestod av förlängningar av den traditionella TV-apparaten. Videon skapade förutsättningar för att komma åt sådant som inte erbjöds i vanliga kanalerna, text-TV gav möjlighet att komma åt ännu mera information och kabel-TV erbjöd en tillgång till fler kanaler.

Den andra vågen representeras av CD-spelaren, alltså ett slags underhållningselektronik. Allt talar för att det i detta sammanhang rörde sig om en

Om vi studerar utvecklingen mellan 1995 och 1996 med dess kraftiga expansion av särskilt mobiltelefon och persondator visar sig att tillgången till mobiltelefon bland pensionärerna ökat från 6 till 15 procent, medan persondatorinnehavet ligger kvar på samma låga nivå - 5 procent. Ålderskillnaderna i fråga om tillgång till mobiltelefon har minskat något, medan de för persondator tillgång har ökat. Inte heller övriga medieteknologier har expanderat i pensionärshushållen, utan gapet i förhållande till de medelålders kvarstår.

Åldersfaktorn slår även igenom när det gäller typen av hushåll. Det visar sig att t ex mobiltelefon och persondatorn är vanligare i hushåll där det finns yngre eller barn. Tendensen är samma 1995 och 1996.

Det finns även en del utbildningsskillnader men de är mindre entydiga. Det allmänna mönstret är att de högutbildade snabbare har tillägnat sig ny medieteknologi. Särskilt tydligt är detta beträffande persondator, mobiltelefon och telefonsvarare, men gäller även CD-spelare. Mönstret är detsamma både 1995 och 1996.

När det gäller subjektiv klass och facklig tillhörighet uppvisar olika medieteknologier olika mönster. Spridningen i hushållen av persondator, fax, mobiltelefon och telefonsvarare följer mycket tydligt ett socialt mönster; högre tjänstemän och egna företagare är klart överrepresenterade, medan arbetarfamiljer är underrepresenterade. För video, parabol-antenn och CD-spelare är spridningen jämnare genom att även dessa medieapparater är vanliga i arbetarfamiljer. Samma tendens framträder då vi grupperar svarspersonerna efter facklig tillhörighet.

Bakom dessa spridningsskillnader ligger faktorer som har att göra med både teknikens användningsområden och erfarenheten av respektive teknik. Medieteknologi inriktad på underhållning står relativt sett starkare i arbetarfamiljer än IT (jfr Kratz, 1994). De som snabbast har tagit till sig IT är dessutom grupper som har erfarenhet av sådana tekniker från sin arbetsplats. Resultatet bekräftar tidigare antaganden om att datoranvändning i hemmet framför allt har sin bakgrund i människors yrkesverksamhet (Weibull, 1995).

Tabell 1b Medieinnehav i olika grupper 1996 (procent)

Medie- teknologi	Subjektiv klass					Facklig tillhörighet			Boende			
	Arb	Jbr	Ltj	Htj	Efö	LO	TCO	SACO	Lby	Tät	St	Stst
Minst en TV	98	100	98	98	97	98	98	98	98	99	98	96
	11	7	18	17	26	11	16	14	13	17	15	11
Minst tre TV												
Text-TV	72	51	75	70	76	75	74	75	63	75	72	71
Kabel-TV	42	11	41	47	39	42	41	44	10	35	57	64
Parabol	19	18	17	18	30	21	19	19	27	25	11	13
Video	76	47	76	78	78	78	83	76	69	80	73	71
	99	98	100	99	99	99	100	98	98	99	99	99
Telefon												
Tfnsvarare	23	18	32	52	44	25	34	48	22	29	32	52
Mobiltelefon	39	33	52	49	71	40	53	58	45	49	43	49
	67	31	70	81	75	66	76	80	58	71	70	73
CD-spelare												
Fax	8	11	13	20	33	8	14	22	14	14	11	19
Persondator	22	18	40	61	48	22	46	56	24	34	39	38
Antal svar	749	55	411	195	153	554	297	177	355	598	554	225

Kommentar: se figur 1

Mellan 1995 och 1996 har det skett små skillnader i det sociala spridningsmönstret. Mobiltelefonens spridning har dock blivit något litet jämnare, medan persondatorn uppvisar i huvudsak samma spridningsmönster båda åren. Skillnaden i persondatortillgång mellan LO- och SACO-medlemmar har t o m ökat mellan de två åren. År 1995 var andelarna 15 respektive 46 procent, ett år senare är motsvarande siffror 22 och 56 procent. Det har skett en ökning i båda grupperna men det är SACO-gruppen som ökat sin datortillgång mest.

Det finns även vissa skillnader mellan stad och land. Särskilt persondatorn och telefonsvararen är mera av storstadsfenomen. År 1995 visade sig mobiltelefonen vara mera spridd utanför storstadsområdena, medan sådana skillnader inte finns 1996; det är bland boende i storstäderna som mobiltelefonutgången ökat mest.

Särskilt när det gäller tillgång till persondator finns det således både en åldersfaktor och en social faktor med i bilden. Om vi relaterar ålder och social position till varandra i syfte att belysa inverkan av båda faktorerna för persondatorinnehav framkommer följande uppställning:

		Ålder				Effekt av ålder	
		15-29 år		65-80 år			
		1995	1996	1995	1996	1995	1996
Social klass	Arbetarfamilj	23	29	1	1	-22	-28
	Högre tjänstmän	57	66	28	32	-29	-34
Effekt av klass		+34	+37	+27	+31		

Det visar sig att datorinnehavet i hemmet påverkas både av social klass och ålder. Persondatorer är genomgående mera spridda i yngre hushåll än i äldre. Å andra sidan är klasskillnaden i datorinnehav trots detta något större bland yngre hushåll. Tendensen är densamma de båda undersökta åren.

En närmare analys av skillnaderna mellan 1995 och 1996 ger vid handen att de ökat. Det är 1996 större skillnader mellan de yngsta och de äldsta oavsett om det gäller arbetar- eller högre tjänstemannafamiljer. Den sociala skiktningen har ökat bland både ungdomar och äldre. Resultaten kan förefalla oväntade med tanke på förväntningar om ett samband mellan ökad spridning och ökad utjämning. Samma tendenser framträder emellertid både i Mediebarometern 1996 och i Infratest-Burke's Internetundersökning hösten 1996. Det finns flera förklaringar till den ökade åldersmässiga och sociala skiktningen som framträder mellan 1995 och 1996.

För det första är persondatorspridningen trots allt ganska begränsad även 1996. Det är en medieteknologi som fortfarande expanderar och som är särskilt attraktiv i vissa grupper - och uppfattas ännu inte som viktig av övriga. För det andra visar översikten av hur andra, tidigare introducerade medieteknologier, även efter mycket lång tid, har en betydligt svagare ställning bland de äldre (tabell 1a). Det finns ingen anledning att anta att persondatortillgången skulle öka snabbare än tillgången till exempelvis video. För det tredje är persondatorns användningsområden sådana som snarast förstärker den sociala skillnaden. Datorn är bra på sådant som gör den särskilt nyttig bland hög- än bland lågutbildade.

En konsekvens är att utvecklingen ökar skillnaden mellan hushåll där medieteknologi är inriktad på information och sådana där den är används för underhållning. Den kommer därvid att förstärka motsvarande mönster när det gäller tryckta medier. Persondatorn har hittills expanderat där morgontidnings- och bokläsning ligger över genomsnittet. Det omvända har gällt för t ex videoinnehavet (jfr Reimer, 1994, Weibull, 1996b). Tendensen är emellertid inte entydig. Det är uppenbart att den bestäms av vad persondatorn i hemmet faktiskt används till.

Persondatorn som kommunikationsmedel

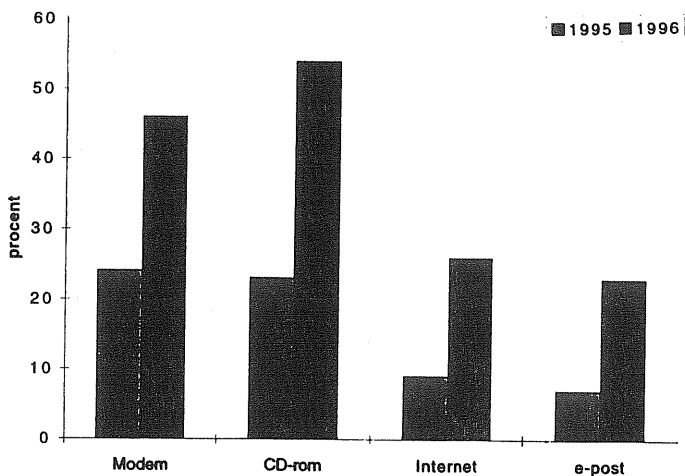
I den allmänna debatten uppfattas persondatorn vanligen som en del av ett större IT-system. Internet har blivit ett begrepp, liksom att 'surfa på nätet'. År 1996 beräknades att det globalt fanns ca 30 miljoner människor som på olika sätt använder nätet och att tillväxten var ca 10 procent i månaden (Christiansen, 1996a).

Den djupare kunskapen om vad Internet är, var under lång tid inte särskilt utbredd. En svensk studie från 1995 visade att 5 procent uppgav sig känna till Internet väl, medan ytterligare ca 20 procent sade sig känna till en del. Å andra sidan var det bara 20 procent som aldrig hört talas om det (Angmyr, 1995). Ett drygt år senare var förhållandet kraftigt förändrat. Hösten 1996 uppgav sig drygt 90 procent känna till vad Internet är. Av dessa kunde en majoritet nämna något om vad nätet kan användas till. Till övervägande delen nämndes informationsfunktionerna, t ex att söka faktainformation eller läsa tidningar, medan kommunikationsfunktioner-

na, t ex e-post nämndes av betydligt färre, liksom även möjligheterna till underhållning som exempelvis spel (Infratest-Burke, 1996).

Den bild som framträder bland allmänheten speglar relativt väl hur användarna faktiskt använder persondatorn. Persondatorer i de svenska hemmen är i ganska liten utsträckning delar i ett kommunikationsnätverk. De frågor som ställts i SOM-undersökningen pekar på att persondatoranvändningen i hushållet i förhållandevis liten utsträckning är kopplad till exempelvis nyttjande av Internet även om denna har ökat kraftigt. Om vi utgår från vilken utrustning hushållen har till sin dator visar sig visserligen att drygt 45 procent har modem och att nästan 55 procent har cd-rom-enhet, medan 26 procent uppger sig ha Internetanslutning och 23 procent ha personlig e-postadress (figur 2). De renodlade nätverksfunktionerna ligger således klart lägre än t ex cd-rom.

Figur 2 Datorutrustning i svenska persondatorhushåll hösten 1996 (procent)

Kommentar: Se figur

Om vi räknar om dessa siffror till hur stor andel av befolkningen som helhet som har tillgång till en persondator med kommunikationsfunktioner är siffrorna således blygsamma. Andelen med Internetanslutning i hushållet eller personlig e-postadress är under tio procent. Siffrorna ligger på samma nivå som de tidigare nämnda undersökningarna från samma

tidpunkt. Både Mediebarometern 1996 och Infratest-Burke anger åtta procent för Internetanslutning.

En viktig slutsats av förhållandet mellan persondatortillgång och persondatorutrustning är att persondatorinnehavarna mellan 1995 och 1996 skaffat sig mycket kringutrustning. Andelen som bor i hushåll med persondator har visserligen bara ökat med en knapp fjärdedel, men bland persondatorinnehavarna har tillgången till nätverkstjänster nästan tredubblats. Det har inom användargruppen skett något av ett kvalitativt språng som gör att skillnaden mellan dem som har och dem som inte har persondator egentligen har blivit större än vad tillgångssiffrorna antyder.

En annan intressant observation är att cd-rom-utrustning hösten 1996 finns bland över hälften av persondatorinnehavarna. Detta ger underlag för antagandet att persondatorn just nu håller på att öka inom 'underhållningssektorn'. Mycket tyder nämligen på att ökningen har sin bakgrund i de många nya program som numera finns tillgängliga, både inriktade på hushållsadministration och, inte minst, på spel, på detta medium. En indikation kan hämtas från Mediebarometerens analyser av hur persondatorn används.

I Mediebarometern 1996 har ställts en fråga om persondatoranvändning i hemmet en genomsnittlig dag. Inte oväntat visar sig att Internet och e-post ligger lågt - sex respektive fyra procent av datorinnehavarna. Det vanligaste är istället vad som kallas privat användning, alltså snarast att datorn är ett slags avancerad skrivmaskin som ingår i ett 'hemkontor'. Knappt 40 procent hade en genomsnittlig dag använt datorn på detta sätt. Näst största kategori är dataspel med drygt 30 procent. Därefter kommer förvärvsarbete och skola/utbildning (25 respektive 19%).

Det visar sig också att användning av persondatorn för både hemadministration och dataspel i hög grad är relaterat till ålder. Hemarbetsfunktionen spelar störst roll bland medelålders och äldre, medan dataspel är något för de yngre - över 80 procent bland dem mellan 9 och 14 år, i jämförelse med 20 procent bland de medelålders (Mediebarometern 1996). Resultatet visar på samma tendenser. Det är i nästan samtliga fall de yngre och de högtbildade persondatoranvändarna som oftare har kringutrustningen. Tendensen är något mindre tydlig när det gäller skillnader mellan personer med olika klassbakgrund. Allt talar för att det är tillgången på dataspel som bidrar till intresset för persondatorn bland

ungdomar. Mycket talar också för att spelfunktionen också kan bidra till en ökad social utjämning av datorspridningen.

En ytterligare indikation på en sådan förändring kan hämtas från tabell 2. Där redovisas hur utrustningen är spridd bland personer med olika bakgrund. Ett tecken på att cd-rom är inriktat på dataspel är den höga spridningen bland de yngre. Både modem och Internet har en likartad tendens men når högre upp i åldrarna.

Tabell 2 Datorutrustning i olika grupper bland dem som har persondator i hushållet 1996 (procent)

	Ålder				Utbildning				Subjektiv klass			
	15-29	30-49	50-64	65-80	Låg	M	Hög	Arb	Jbr	Ltj	Htj	Efö
Modem	46	45	50	39	49	44	48	38	50	50	46	46
Internetanslutn	33	24	21	8	23	23	30	18	10	28	31	22
CD-ROM	56	60	39	31	59	57	49	62	30	48	48	63
E-post	31	20	20	8	17	20	28	13	20	28	28	19
Antal svar	187	271	108	13	86	216	269	164	10	159	120	72

Kommentar: se figur 1

En tendens i samma riktning är att cd-rom är den enda utrustning som har stor betydelse i de, relativt få, arbetarfamiljer som har persondator i hemmet. E-post och Internet visar sig främst förekomma bland tjänstemän.

Slutsatsen är att den underhållnings- och spelanvändning som nya program på cd-rom möjliggör kan komma att påverka spridningen. Att datorn kan användas även för spel kan göra den mera intressant för hushåll där möjligheten till informationssökning inte har någon större attrak-

tionskraft (jfr Weibull, 1996b). Slutsatsen ligger helt i linje med tidigare iakttagelser av hur tjänstemanna- och arbetarfamiljer prioriterar bland tryckta medier. De medier som visar sig vara mest framgångsrika är de som bland allmänheten uppfattas ge både nytta och nöje (Weibull, 1995).

Den samlade datoranvändningen

Så långt har det gällt persondatoranvändning i hushållet. En annan fråga är hur hushållsanvändningen förhåller sig till arbetsplatsanvändning. I SOM-undersökningen har varje år även ställts en allmän fråga om hur ofta man använder persondator respektive kör på Internet, oavsett om det är i hemmet, på arbetsplatsen eller på någon annan plats, t ex bibliotek. För persondator visar sig att närmare 35 procent har använt en sådan minst en gång i veckan under det gångna året och drygt 40 procent någon gång i månaden.

Mellan 1995 och 1996 har det knappast skett någon förändring i användningen. Detta var inte heller väntat. De som skaffat sig persondator i hushållet är i första hand personer som redan använder dator på sin arbetsplats.

När det gäller Internet-användning visar sig att 10 procent surfat på nätet minst någon gång i veckan under det gångna året och 13 procent minst någon gång i månaden. Inte ens om kravet sätts så lågt som minst någon gång i halvåret blir andelen högre än 16 procent. Om vi jämför med 1995 visar sig att användningen av Internet, oavsett mått, har något mer än fördubblats. Detta har skett samtidigt som Internetanslutningen drygt tredubblats. Resultatet bekräftar tidigare iakttagelser att användningen av nätet är hög i initialfasen - när man är ny användare - för att senare bli inriktad mot särskilda funktioner (Christiansen, 1996b).

Både den allmänna persondator- respektive Internet-användningen kan vi även relatera till persondatorinnehav och Internet-anslutning i bostaden (tabell 3). Det visar sig, föga oväntat, att de som har persondator i hushållet är betydligt intensivare datoranvändare än de som inte har någon dator i hushållet - 70 procent i jämförelse med 15 procent. De använder också i större utsträckning Internet: var femte som har dator i bostaden använder Internet någon gång i veckan. Andelen kan synas relativt hög i jämförelse med Mediebarometern 1996 men den inkluderar även arbets-

platsanvändning. I jämförelse med 1995 ligger den allmänna datoranvändningen på samma nivå, medan Internetanvändningen ökat.

Tabell 3 Persondator- och Internetanvändning efter innehav av persondator respektive Internetanslutning i hushållet 1996 (procent)

	Alla	Persondator i hushållet		Internetanslutning för dator i hush.	
		Ja	Nej	Ja	Nej
Använder persondator:					
minst en gång i veckan	34	70	15	78	68
minst en gång i månaden	41	81	20	88	80
Använder internet:					
minst en gång i veckan	10	21	4	59	7
minst en gång i månaden	13	27	6	67	13
Antal svar	1733	589	1130	152	425

Kommentar: Se figur 1

Analysen kan även göras efter hur stor del av de regelbundna datoranvändarna som faktiskt har persondator i sitt hushåll. Det visar sig då att av dem som använder persondator minst någon gång i veckan saknar 30 procent dator i hushållet. Detta rör sig om drygt 10 procent av allmänheten, vilket kan jämföras med att gruppen som har dator i hushållet *och* använder dator regelbundet är drygt 20 procent. Inte oväntat har den senare gruppen minskat något medan den senare ökat mellan 1995 och 1996.

Användningen av datorn - och av Internet - är på samma sätt som innehavet bestämd av ålder och utbildning. Det är samtidigt tydligt att det föreligger vissa intressanta skillnader mellan allmän datoranvändning och Internetanvändning. En analys av användningen utifrån människors livsstilar visar att användning av dator har samband med både ung, urban livsstil - biobesök, videotittande, pub- och restaurangbesök och musikintresse - och med en livsstil som närmast kan karaktäriseras som 'man i

karriäraen' - övertid utlandsresor, diskuterat politik och intresse för värdepapper³. Däremot hänger användning av Internet i första hand samman med den unga, urbana livsstilen och inte med 'mannen i karriären' (jfr även Weibull, 1996b).

Analysen av datoranvändning och livsstil bekräftar bilden av att datorn i allmänhet är knuten till arbete, medan Internet - och med säkerhet även program på cd-rom - uttrycker datorns förströelsefunktion.

Ett virtuellt torg - för alla?

Översikten har klart visat att persondatortätheten successivt har ökat i de svenska hemmen. Det finns en tydlig tillväxt, men den är ännu så länge inte särskilt kraftig - mellan 1995 och 1996 är den t o m oväntat låg. Samtidigt är det uppenbart att de som har persondatorer i sina hem under det senaste året kraftigt graderat upp sin utrustning. Mer än hälften av dem har numera cd-rom i jämförelse med mindre än fjärdedel ett år tidigare och andelen som har datorer med kommunikationsfunktion - Internet och e-post - har tredubblats, låt vara att den totala andelen ännu är låg.

Ett annat viktigt drag är att persondatortillgången snarast är något mera socialt snedfördelat 1996 än den var 1995. Tillväxten har skett bland de yngsta mer än bland de äldsta och bland högre tjänstemannafamiljer mer än bland arbetarfamiljer. Skillnaden blir ännu tydligare om vi begränsar oss till informations- och kommunikationsfunktionerna. Här dominerar personer med högre utbildning helt. Men vi har samtidigt kunnat iaktta att det finns tendenser att arbetarfamiljer, särskilt bland yngre, attraheras av persondatorns underhållningsfunktion, särskilt spelprogram på cd-rom. Resultatet är klart i linje med som påvisats om olika utbildningsgruppers preferenser i fråga om TV-program (Reimer, 1994).

Förutsättningen för en fortsatt hushållsexpansion torde vara att allmänheten uppfattar bredden i persondatorns viktigaste användningsområden. I detta ligger att göra sig en bild av att datorn inte bara är bra på informativa funktioner utan är betydligt bredare än så. Det är först då persondatorn på ett naturligt sätt kan integreras i hem med olika intresseinriktningar (jfr Ehlers, 1995; Silverstone och Hirsch, 1994).

Samma slutsats kan även tillämpas på anslutning till Internet. En förklaring till den socialt sneda användningen torde vara mediebilden av nätet. Något överdrivet är nätet enligt denna antingen en guldgruva när det gäller att söka viktig information eller en tummelplats för dem som söker barnpornografi. Betoningen av informations- och kommunikationsfunktionerna framgår även i studier av allmänhetens bild av nätet. När bilden nyanseras och de många olika funktionerna uppmärksammas kommer den sociala sammansättningen av användarna att förändras.

Även om det successivt kan förväntas ske en utjämning i användningen tyder allt på att denna under överskådlig tid är begränsad till yngre och medelålders personer. De äldre kommer även fortsättningsvis att stå vid sidan av det virtuella torget. Det är den grupp som successivt exkluderas när allt fler informations- och kommunikationstjänster förs över till nätet. Nätet kommer att vara en mötesplats för de unga och aktiva, medan de äldre söker sig till de verkliga mötesplatserna. Det är pensionärerna som framför allt saknar det nedlagda lokala postkontoret - på Jungfruplatsen eller någon annanstans - och de sociala kontakterna där. För dem är det sociala nätverket något verkligt, inte något virtuellt. Posten är inte bara en fråga om en teknisk transaktion utan även om en social funktion och för dem är inte ens på sikt det virtuella torget någon ersättning av de verkliga mötesplatserna.

Noter

1. Frågorna om hushållens medieinnehav kommer att detaljstuderas av Charlotta Kratz, Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet, inom ramen för ett projekt om de svenska hushållens mediemöblemang (jfr Kratz, 1992, 1993, 1994 och 1995).
2. Mediebarometern är en årlig undersökning av svenskarnas medieanvändning och avser olika mediers räckvidd bland allmänheten en genomsnittlig dag. 1996 års undersökning avser ett slumpmässigt urval på 2 800 personer mellan 9 och 79 år fördelade på 28 slumpmässigt valda dagar över hela året. Antalet svarspersoner är 2 248 (Mediebarometern 1996, 1997).
3. Det som kallas livsstilar är framtagna genom en explorativ faktoranalys (fyrfaktorlösning, varimaxroterad) på SOM-undersökningens fråga om fem olika fritidsvanor och intressen. De övriga två faktorerna har kallats 'Kulturkvinnan' -

bokläsning, bibliotek, tecknat eller målat - respektive 'Folket' - läst veckotidning, spelat på tips/Lotto, umgåtts med släkt och vänner (jfr Wadbrings och Weibulls artikel i föreliggande volym).

Referenser

Angmyr, Niklas (1995) *Dagens och morgondagens internetanvändare*. Rapport. Kairos Future AB, Stockholm

Christiansen, Birgitte (1996a) *IT-brug - en litteraturoversigt ud fra et humanistisk-samfundsvidenskabeligt perspektiv*. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet

Christiansen, Birgitte (1996b) *IT-brug i hverdagslivet - en kvalitativ interviewundersøgelse om ti menneskers computer- og Internetbrug i privatsfären*. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet

Ehlers, Sabine (1994) *Det multimediala hemmet*. Stockholm, Sveriges Tekniska Attachéer

Hadenius, S, Weibull, L (1997) *Massmedier*. Stockholm, Bonnier Alba

Infratest-Burke (1996) *Det svenska Internetanvändandet*. Göteborg, Infratest-Burke

Kratz, Charlotta (1992) Mediemöblemang i svenska hem. *MedieNotiser 3:1-5*

Kratz, Charlotta (1993) Medieteknologisering? Utvecklingen för fyra medier i Sverige 1986-1993. *MedieNotiser 4:16-20*

Kratz, Charlotta (1994) Mediemöblemang 1986 och 1993. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Vägval*. Göteborg: SOM-Institutet, Göteborgs universitet

Kratz, Charlotta (1995) Mediemöblemang. I Weibull, L, Kratz, C (red) *Tidningsmiljöer: Dagstidningsläsning på 1990-talet*. Göteborg, Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet

Marshall & McLuhan's (1961) *Media*. Stockholm, Nohrstedts

Mediebarometern 1996 (1997). NORDICOM-Sverige, Göteborgs universitet

- Reimer, Bo (1994) *The Most Common of Practices. On Mass Media Use in Late Modernity*. Stockholm, Almqvist&Wiksell International
- Rogers, Everett, Shoemaker, Floyd (1971) *Communication of Innovations. A cross-cultural approach*. New York, The Free Press
- Silverstone, Roger, Hirsch, Eric (1994) *Consuming Technologies: Media and Information in Domestic Spaces*. London/New York, Routledge
- Wadbring, Ingela (1996) Från teater till datorer: unga i medieåldern. I Jarlbro, G (red) *Ungdomars opinioner*. Göteborg: SOM-Institutet, Göteborgs universitet
- Weibull, Lennart (1995) Dagspressen inför 2010. I Weibull, L, Kratz, C (red) *Tidningsmiljöer: Dagstidningsläsning på 1990-talet*. Göteborgs universitet, Institutionen för journalistik och masskommunikation
- Weibull, Lennart (1996a) IT i de svenska hushållen. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Mitt i nittioalet*. Göteborg: SOM-Institutet, Göteborgs universitet
- Weibull, Lennart (1996b) IT i Västsverige. *Västsvenska perspektiv*. Göteborg:, SOM-Institutet, Göteborgs universitet

FÖRTROENDETS FALL

SÖREN HOLMBERG OCH LENNART WEIBULL

Sverige var länge ett av de europeiska länder där samhällsförtroendet var som högst. Komparativa studier visade på hög tilltro, särskilt till de politiska institutionerna. Under 1970-talet skedde emellertid en förändring. Medan knappt 40 procent av svenskarna i slutet av 1960-talet uttryckte misstro mot politiker, var motsvarande siffra tjugofem år senare nästan 70 procent (Gilljam och Holmberg, 1995). Trenden är likartad, om än inte lika uttalad i många västerländska demokratier (Lipset och Schneider, 1983; Listhaug och Wiberg, 1995).

Utvecklingen i allmänhetens samhällsförtroende uppvisar samtidigt betydande skillnader beroende på vilken typ av institution bedömningen gäller (Börjesson och Weibull, 1990). SOM-undersökningarna har sedan starten 1986 sökt belysa sådana skillnader (t ex Elliot, 1993, 1994a, 1995, 1997). Ett genomgående drag har varit att sjukvården hittills åtnjutit ett mycket högt förtroende, medan t ex de fackliga organisationerna värderats förhållandevis lågt. Samtidigt har det skett förändringar i svenskarnas förtroendebedömningar. En av de tydligaste är hur bankerna efter 1990 föll från en mycket hög till en mycket låg förtroendenivå.

Det har visat sig komplicerat att förklara vad som ligger bakom allmänhetens förtroendebedömningar. Mycket tyder på att det rör sig om ett samspel mellan den personliga erfarenheten av respektive samhällsinstitutioner och det rådande opinionsklimatet. Dessutom påverkas bedömningen av den upplevda betydelsen av institutionen liksom av den socio-kulturella institutionsvärderingen (Elliot, 1997). En förutsättning för att kunna belysa samspelet är att följa förtroendets utveckling över tid.

Syftet med den följande översikten är inte att detaljredovisa allmänhetens förtroende för enskilda samhällsinstitutioner utan att belysa förändringsmönstren under ett drygt decennium, åren 1986-1996. Tonvikten ligger på de senaste årens utveckling.

Förtroendebedömningar 1996

De första förtroendemätningarna i SOM-undersökningarnas mätserie avsåg elva samhällsinstitutioner. Senare har mätningen byggts ut och hösten 1996 ställdes frågor om sammanlagt femton olika institutioner. De representerar politik (riksdag och regering), ekonomi (storföretag, banker och fackliga organisationer), offentlig service (sjukvård, polis, skola), medier (dagspress och radio/TV) samt försvaret. Dessa elva institutioner har funnits med i mätningen sedan 1986. Fr o m 1994 års mätning inkluderades rättsväsende (domstolarna) och Svenska kyrkan. År 1995 tillkom kungahuset och 1996 kommunstyrelser.

Rangordningen av de undersökta samhällsinstitutionerna i 1996 års SOM-studie överensstämmer i sina huvuddrag med motsvarande resultat från 1995. Sjukvården ligger klart förankrad i toppen. Högt förtroende åtnjuter också kungahuset, radio/TV, polisen och grundskolan. I botten finns de fackliga organisationerna, regeringen och kommunstyrelserna (tabell 1).

Den nya institution som inkluderades 1996 - kommunstyrelserna - uppvisar lägst förtroende med ett negativt balansmått på -30 (15 procent stort förtroende minus 45 procent litet förtroende).

**Tabell 1 Förtroendet för samhällsinstitutioner 1996
(procent, balansmätt)**

Samhälls- institution	Mycket stort	Ganska stort	Varken stort eller litet	Ganska litet	Mycket litet	Summa procent	Balans- mätt
Sjukvården	24	48	17	8	3	100	+61
Kungahuset	27	30	31	5	7	100	+45
Radio/TV	6	46	40	7	1	100	+43
Polisen	8	45	31	12	5	100	+36
Grundskolan	-	40	36	11	4	100	+34
Domstolarna	9	34	33	17	7	100	+20
Försvaret	8	26	43	15	8	100	+11
Storföretagen	4	27	43	18	8	100	+ 6
Dagspressen	1	26	51	17	5	100	+ 5
Svenska kyrkan	7	22	42	15	14	100	+ 1
Bankerna	4	24	35	24	13	100	- 9
Riksdagen	3	16	39	25	17	100	-23
De fackl org	3	16	34	29	18	100	-28
Regeringen	2	16	35	27	20	100	-29
Kommun- styrelserna	2	13	40	28	17	100	-30

Kommentar: Antalet svarspersoner är ca 1 730. Personer som ej besvarat förtroendefrågan för någon institution är inte medtagen i procenttalen. Dyliga svar var mycket sällsynta och lämnas av mellan 30 - 70 personer för de enskilda frågorna. Högsta andelen ej svar finns där även andelen som svarar varken stort eller litet förtroende är hög, t ex beträffande dagspressen och storföretagen.

I jämförelse med allmänhetens förtroendebedömningar 1995 finns det några iakttagelser att göra. För det första är det uppenbart att förtroendet fallit något i fråga om nästan samtliga samhällsinstitutioner, 11 av 14. För det andra har några institutioner tappat förtroendeandelar i en sådan omfattning att det närmast är tal om ett ras. Det gäller polisen, regeringen och riksdagen. De få institutioner som ökat i förtroende är kungahuset, dagspressen och bankerna - de senare dock mycket litet och från en mycket låg nivå.

Dimensioner i bedömningarna

Det är uppenbart att det finns betydande likheter i bedömningarna mellan enskilda institutioner. En första iakttagelse är att det överlag finns positiva samband mellan förtroendebedömningarna för de enskilda institutionerna. I likhet med tidigare år visar en korrelationsanalys att endast få samband understiger +.10 (Pearson's r). Den som är positiv till en samhällsinstitutions sätt att fungera tenderar således att värdera även andra institutioner positivt; enda undantagen är korrelationerna mellan förtroendet för regeringen och kungahuset respektive mellan de fackliga organisationerna och storföretagen.

Det framgår att det finns klart starkare samband mellan bedömningarna av vissa institutioner än av andra. Bedömningarna av regering och riksdag uppvisar t ex mycket hög överensstämmelse (+.75), liksom värderingarna av radio/TV och dagspress (+.42).

En explorativ faktoranalys i syfte att belysa bedömningsgrunderna visar på fyra dimensioner i bedömningarna 1996 (se tabell 2):

- *den samhällsbevarande*: storföretagen, kungahuset, Svenska kyrkan, försvaret och bankerna
- *den politiska*: regering, riksdag och kommunstyrelserna
- *den sociala*: sjukvården, polisen, grundskolan och domstolarna
- *den mediala*: radio/TV, dagspressen och de fackliga organisationerna

Det som kallas för den *samhällsbevarande dimensionen* har sin laddning i något slag av grundläggande förhållningssätt till samhället. I den har kronan, korset, penningpåsen och svärdet en stark ställning; på denna dimension har de fackliga organisationerna en negativ laddning - en av de få negativa laddningarna i analysen. Den *politiska dimensionen* laddar högst i regering och riksdag, liksom i den 1996 introducerade institutionen kommunstyrelserna. Kungahuset uppvisar en svagt negativ laddning på den politiska dimensionen.

Den *sociala dimensionen* representeras i första hand av sjukvård och polis men också av grundskolan och står för något slag av offentlig ser-

vice. Dessutom laddar domstolarna högt på faktorn. Även försvaret ligger relativt högt. Storföretagen har en negativ laddning i denna dimension. Slutligen finns det en distinkt *medial dimension* där radio/TV och dagspress, men också de fackliga organisationerna, har höga laddningar. Det senare gör att det möjligen borde talas om en opinionsfaktor.

Tabell 2 Faktoranalys av förtroendebedömningarna för femton samhällsinstitutioner 1996 (Faktorladdningar)

Institution	Faktor 2			
	Faktor 1 Den politiska	Den samhälls- bevarande	Faktor 3 Den sociala	Faktor 4 Den mediala
Regeringen	.867	.078	.109	.081
Riksdagen	.854	.189	.133	.075
Kommun- styrelserna	.688	.150	.188	.172
Storföretagen	.141	.690	.009	.094
Kungahuset	-.067	.678	.136	.063
Sv kyrkan	.148	.556	.173	.247
Försvaret	.175	.508	.385	-.015
Bankerna	.306	.472	.108	.220
Sjukvården	.138	.053	.778	.080
Polisen	.201	.314	.629	-.007
Gundskolan	.023	.100	.537	.461
Domstolarna	.344	.348	.431	.128
Radio/TV	.507	.201	.071	.778
Dagspressen	.136	.251	-.012	.701
De fackl org	.339	-.185	.277	.541
Förklarad varians	31 %	10 %	8 %	7 %

Kommentar: Faktoriösningen bygger på en varimax rotering. Antalet faktorer har fastställts med hjälp av Kaisers kriterium.

Dimensionerna faller ut relativt tydligt för de femton institutionerna. I några fall förekommer att institutioner har relativt höga laddningar på mer än en dimension. Detta gäller domstolarna, försvaret och de fackliga organisationerna.

Dimensionerna är i stort sett desamma som framkom i motsvarande analys av 1995 års SOM-undersökning (Holmberg och Weibull, 1996), men det finns vissa skillnader. År 1995 laddade t ex domstolar högre i den samhällsbevarande än i den sociala dimensionen och fackliga organisationer högre i den politiska än i den mediala. Jämförelser med motsvarande analyser baserade på tidigare års mätningar visar dock att de fackliga organisationerna laddat högst på den mediala opinionsdimensionen även tidigare år, t ex 1992 (Elliot, 1997:260ff).

I övrigt är jämförelser svåra att göra beroende på att domstolarna, kungahuset och Svenska kyrkan inte fanns med i undersökningarna före 1994. Det som sedan 1995 kallats den samhällsbevarande dimensionen var då snarast en ekonomisk dimension där storföretag och banker laddade högt (Börjesson och Weibull, 1990; Elliot, 1997).

Slutsatsen är att det finns ett mått av konsistens i förtroendebedömningarna samtidigt som några institutioner tenderar att skifta något i karaktär över åren. Det finns dessutom en viss konsistens i bedömningarna av institutionerna inom respektive dimensioner.

Förändringsmönster

De första förtroendemätningarna inom ramen för SOM-undersökningarna 1996 var baserade på frågor om elva samhällsinstitutioner. I figur 1a-d redovisas förändringarna över tid. Vi har valt att gruppera institutionerna efter de huvuddimensioner som framkommit i faktoranalysen. Vi har också valt att inkludera de institutioner som senare tillagts.

Figur 1 Bedömningar av förtroendet för femton samhällsinstitutioner 1986-1996 (Balansmått)

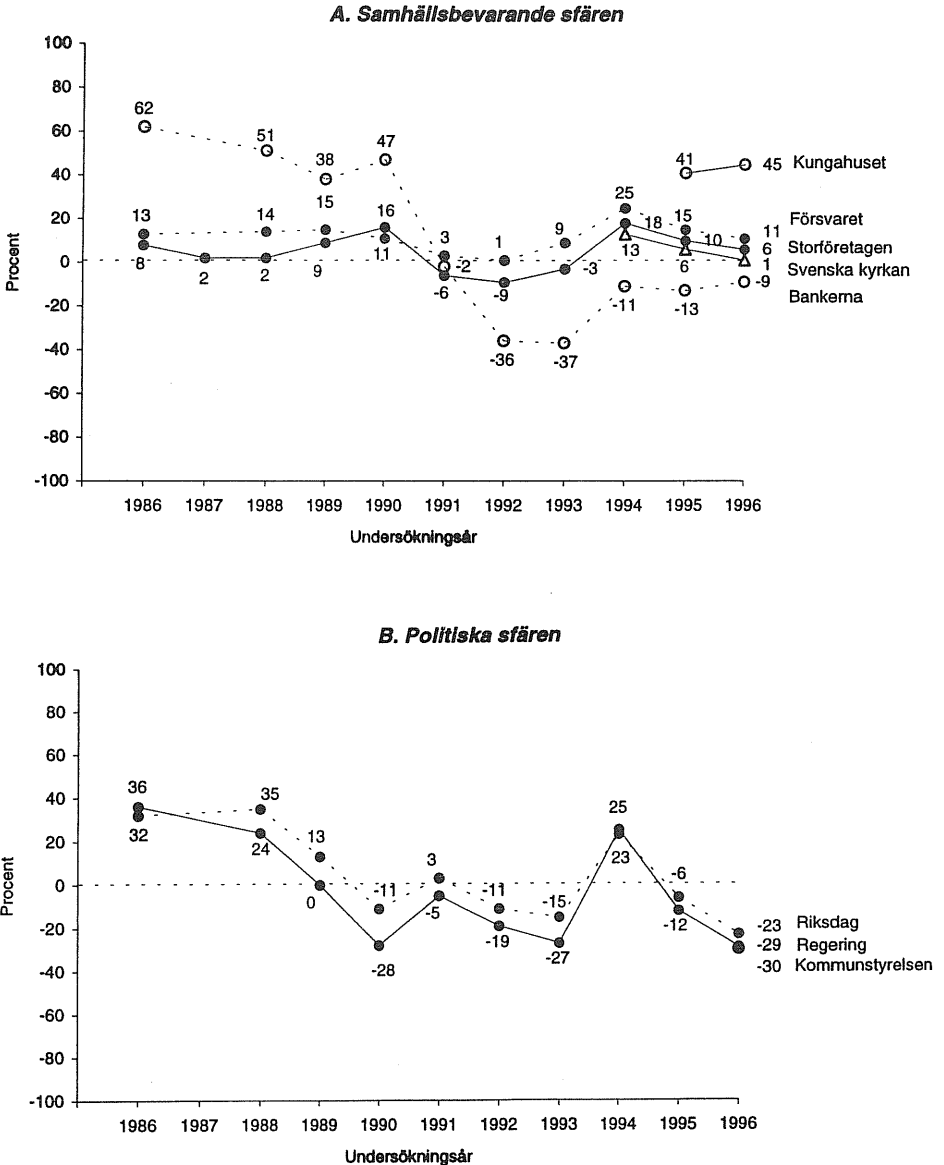
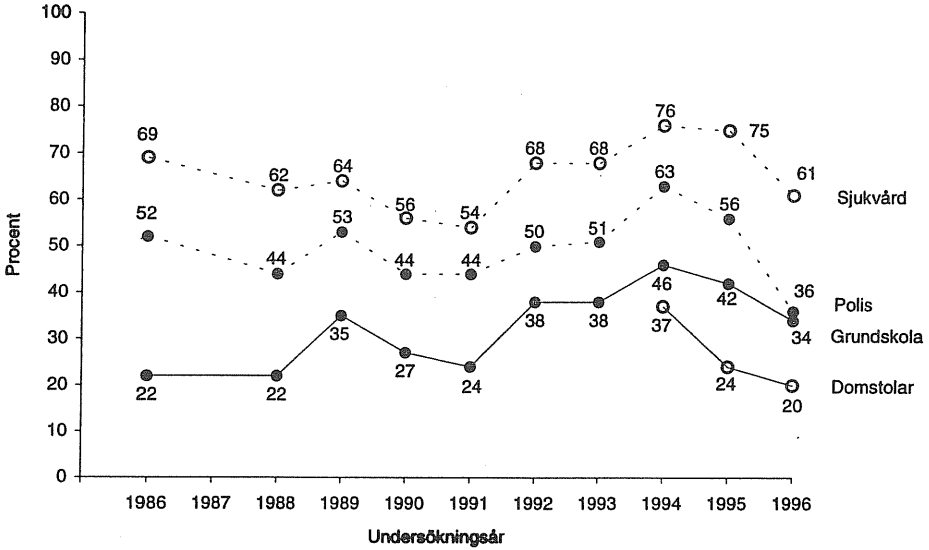
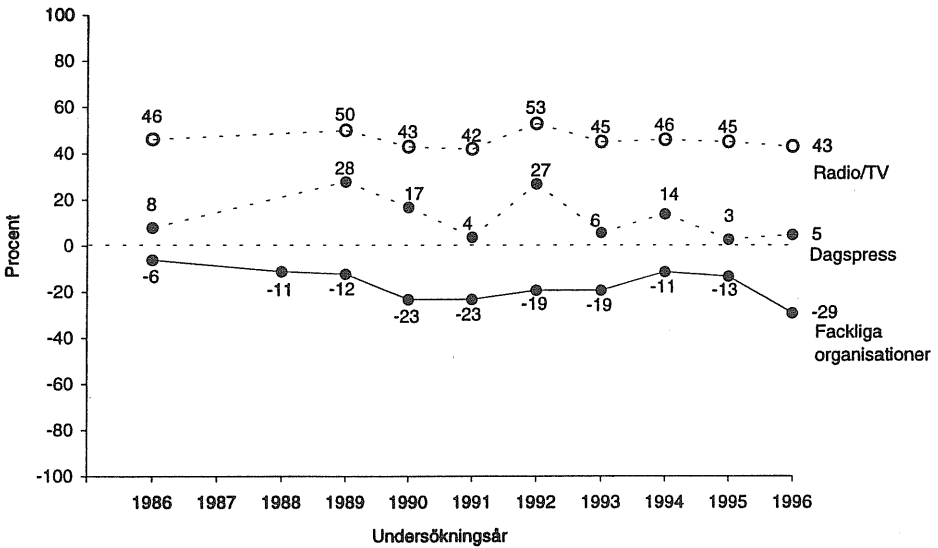

Fig 1 forts sid 86

C. Sociala sfären

D. Mediala sfären

Kommentar: Om balansmättet se tabell 1. År 1987 saknas i figurerna eftersom ett annat, icke jämförbart mått, användes detta år. För de två medieinstitutionerna saknas av samma skäl även siffror för 1988.

Institutionerna inom det som kallats den sociala sfären uppvisar ett mycket tydligt mönster. De visar en svag förtroenedgång mellan 1986 och 1991, följt av en kraftig uppgångstrend till 1994, som dock bryts 1995. Mellan 1995 och 1996 faller samtliga fyra kraftigt - störst är fallet för polisen. Även förtroendet för domstolarna som mätts endast sedan 1994 har fortsatt att falla. Både när det gäller nedgången 1996 och förändringarna under tidigare år finns det en anmärkningsvärd likhet i bedömningen av de tre institutioner som studerats över hela tioårsperioden.

Också bedömningarna av institutionerna inom den politiska sfären demonstrerar en anmärkningsvärd överensstämmelse över tid. De uppvisar det största fallet mellan 1995 och 1996. Om vi studerar utvecklingen över tid förefaller regering och riksdag präglas av en nedgångstrend hela tiden från mitten av 1980-talet - med valåren 1991 och, särskilt, 1994 som undantag. Eftersom även valåret 1988 ligger högt är resultatet i linje med en hypotes om en elektoral cykel; förtroendet är som högst under valår när politiker bemödar sig om att träffa folk och visa upp sin bästa sida.

Den starka kopplingen mellan bedömningarna av riksdagen och regeringen kan tyckas naturlig i en parlamentarisk demokrati eftersom riksdagsmajoriteten jobbar hand i hand med regeringen, men är likväl ett bekymmer för framför allt riksdagen. Enligt vår tolkning av resultaten är det dock i huvusak missnöjet med den förda regeringspolitiken som styr siffrorna, vilket innebär att regeringen dragit med riksdagen i förtroendefallet sedan valet 1994.

Bedömningarna av medierna uppvisar också en viss inbördes överensstämmelse. Den är dock inte alls så tydlig som när det gäller regering och riksdag. Radio/TV ligger på en betydligt högre förtroendenivå än dagspressen och är inte underkastade samma snabba skiften i allmänhetens bedömningar som dagspressen. Medierna uppvisar inte någon upp- eller nedåtgående förtroendetrend under det undersökta decenniet. Det är karakteristiskt att resultaten även 1996 pekar åt olika håll - förtroendet för radio/TV går svagt nedåt medan förtroendet för dagspressen går svagt uppåt.

Ett särskilt problem utgör analysen av hur de fackliga organisationerna värderas. Bedömningarna av facket har under några år tenderat att visa större likheter med hur de politiska institutionerna betygsätts (särskilt

1986, 1989 och 1995); andra år (särskilt 1990, 1992, 1994 och 1996) har bedömningarna liknat dem som gjorts beträffande medierna. Det finns en svag tendens att de år när de fackliga organisationerna fått en något mindre kritisk bedömning är likheterna större med hur regering och riksdag bedöms; de år när bedömningen ligger som lägst - 1990-1992 och 1996 - har de samband med hur medierna bedöms. Detta är således fallet även 1996, då de fackliga organisationerna tappat kraftigt i förtroende jämfört med 1995.

När det gäller bedömningar av de institutioner som kallas de samhällsbevarande visar försvaret och storföretagen ett likartat förändringsmönster. Den enda institution, där det skett en kvalitativ förändring är bankerna. Från att fram till 1990 ha varit en högt värderad samhällsinstitution föll bankerna i två steg och ligger nu bland de institutioner som åtnjuter lägst förtroende bland allmänheten, låt vara att de noterar en svag ökning mellan 1995 och 1996. Svenska kyrkan uppvisar så här i slutet av statskyrkoeran en viss försvagning i förtroendet. Kungahuset, som tillkom i 1995 års mätning, har däremot ökat något i människors förtroende år 1996.

Det är inte enkelt att finna några entydiga förklaringar till de redovisade förändringarna. Förklaringarna skiftar efter vilken typ av institutioner som bedöms. Maria Elliot (1997) har i sina analyser av medieförtroendet över tid pekat på tre faktorer som särskilt viktiga för att förstå människors bedömningar. Om vi applicerar hennes teori på samhällsförtroendet får vi följande faktorer: (1) utvärdering av institutionens existerande verksamhet (trovärdighet, kvalitet), (2) medborgarintresset för institutionens verksamhet (institutionens upplevda betydelse) och (3) rådande socio-kulturella värderingar i samhället (opinionsklimatet).

Även om det inom ramen för denna artikel inte finns möjlighet att systematiskt pröva de tre förklaringsfaktorernas betydelse ger de oss ändå redskap att förstå både nivån på det förtroende som en viss institution åtnjuter och förändringarna över tid. Det är tycks således uppenbart att t ex sjukvårdens starka ställning - även om det skett en nedgång mellan 1995 och 1996 - har sin bakgrund i att den ligger högt när det gäller samtliga tre typer av förklaringar. Att sociala institutionerna värderdes relativt sett lägre under 1980-talets slut än under 1990-talet torde kunna hänföras till ett förändrat opinionsklimat. Bankernas fall i förtroendeopinionen kan i sin tur till stor del förklaras av bankkrisen i kombination

med förändringar i servicegraden till kunderna. Regeringens och riksdagens förtroendefall kan kopplas till människors besvikelser över att många förhoppningar som väcktes av riksdagsvalet och EU-omröstningen 1994 inte har infriats.

Förtroendebedömningar i olika grupper

När det gäller förtroendebedömningarna 1996 är den allmänna bilden att det finns förhållandevis små skillnader mellan förtroendebedömningarna inom olika grupper av befolkningen så länge det gäller den allmänna nivån och vi håller oss till traditionella demografiska faktorer (tabell 3a). När det gäller kön är kvinnor överlag något dock klart högre än män när det gäller bankerna, Svenska kyrkan, kungahuset och polisen; män är mera positiva än kvinnor till storföretagen, regeringen och sjukvården.

Också åldersskillnaderna är förhållandevis små och uppvisar inget entydigt mönster. För några institutioner finns dock klart åldersrelaterade bedömningsmönster. Förtroendet för storföretagen, domstolarna och grundskolan minskar med stigande ålder, medan det ökar för Svenska kyrkan och försvaret. När det gäller bankerna visar sig åldersgruppen mellan 30 och 49 år vara mest kritisk; samma åldersgrupp är även den som är mest kritisk till dagspressen. De fackliga organisationerna får sina lägsta värden i förvärvsarbetande åldrar. Det finns i övrigt en svag tendens att äldre överlag är något mera positiva.

Utbildningsfaktorn ger inte heller något större utslag, men radio-TV, de fackliga organisationerna och grundskolan åtnjuter högre förtroende bland lågutbildade än bland högutbildade; omvänt förhållande gäller för domstolarna och storföretagen. De omfattas av högst förtroende bland högutbildade.

Utländska medborgare gör i stort sett samma förtroendebedömningar som svenskar. De har dock högre förtroende än svenskar för dagspressen och de är något mindre kritiska till facket. De institutioner där svenskarna gör klart mer positiva bedömningar är försvaret och polisen. Eftersom utländska medborgare endast har rösträtt i kommunala val är det också notervärt att de har ett klart lägre förtroende för kommunstyrelsen (-40) än svenska medborgare (-30).

Tabell 3a Förtroende för enskilda samhällsinstitutioner i olika grupper 1996 (balansmått)

Samhälls- institution	Kön		Ålder				Utbildning			Medborg sk	
	M	Kv	15-29	30-49	50-64	65-80	L	M	H	Sv	Utl
Sjukvården	+67	+58	+65	+57	+62	+67	+64	+61	+64	+63	+54
Kungahuset	+41	+49	+44	+39	+49	+54	+46	+45	+45	+46	+45
Radio/TV	+42	+45	+45	+37	+45	+51	+47	+45	+40	+43	+49
Polisen	+32	+41	+36	+35	+36	+43	+35	+35	+40	+37	+22
Grundskolan	+32	+36	+40	+34	+29	+28	+37	+35	+31	+34	+36
Domstolarna	+17	+23	+29	+20	+16	+10	+10	+13	+35	+20	+19
Försvaret	+15	+7	+9	+9	+13	+17	+10	+13	+10	+12	-6
Storföretag	+13	-1	+13	+5	+4	+1	-6	+9	+14	+6	+6
Dagspress	+1	+9	+7	-1	+5	+16	+5	+1	+11	+4	+23
Sv kyrkan	-3	+6	-4	-4	+5	+20	+6	-6	+8	+2	+6
Bankerna	-19	±0	+3	-21	-12	+4	-7	-11	-7	-9	-2
Riksdagen	-20	-26	-24	-26	-25	-12	-26	-29	-10	-22	-26
Fackl org	-31	-26	-20	-34	-36	-18	-19	-30	-33	-28	-16
Regeringen	-23	-34	-29	-30	-33	-20	-31	-36	-18	-29	-33
Kommunstyr	-31	-30	-37	-36	-29	-13	-25	-35	-31	-30	-40
Dimension:											
Samhällsbev	+9	+12	+13	+6	+12	+19	+10	+10	+14	+11	+10
Social	+37	+40	+43	+37	+36	+37	+37	+36	+43	+39	+33
Politisk	-25	-30	-30	-31	-29	-15	-27	-33	-20	-27	-33
Medial	+4	+9	+11	+1	+5	+16	+11	+5	+6	+6	+19
Genomsnitt	+9	+10	+12	+6	+9	+17	10	+7	+13	+10	+9
Antal svar	796	900	429	585	384	298	522	638	505	1639	66

Tabell 3b Förtroendet för enskilda samhällsinstitutioner i olika grupper 1996 (balansmått)

Samhälls- institution	Politiskt intr			Partisympati							Vänster - höger					
	MI	GI	ISI	IAI	V	S	C	fp	m	kd	mp	KV	NV	VE	NH	KH
Sjukvården	+63	+64	+59	+62	+58	+70	+62	+68	+61	+63	+56	+73	+66	+56	+65	+60
Kungähuset	+40	+47	+47	+36	+19	+37	+67	+55	+69	+79	+32	+12	+30	+45	+66	+65
Radio/TV	+45	+47	+43	+29	+36	+51	+57	+49	+40	+33	+46	+43	+52	+42	+40	+36
Polisen	+25	+39	+38	+29	+19	+41	+36	+55	+40	+48	+34	+21	+40	+34	+41	+43
Grundskolan	+19	+35	+36	+32	+33	+48	+32	+47	+21	+37	+32	+32	+47	+34	+28	+16
Domstolarna	+22	+26	+18	+1	+6	+29	+20	+47	+23	+47	+13	+12	+29	+10	+30	+21
Försvaret	+13	+13	+12	+0	-16	+13	+14	+16	+25	+17	+0	-8	+3	+10	+20	+36
Storföretagen	+5	+9	+23	-1	-35	+0	+6	+28	+38	+3	-12	-38	-12	-3	+36	+47
Dagspressen	+8	+11	+2	-13	-5	+4	+13	+14	+9	+2	+8	-2	+5	+3	+8	+12
Sv kyrkan	-8	+7	+2	-17	-22	+0	+40	+13	+4	+43	+2	-20	+0	-1	+11	+11
Bankerna	-16	-13	-5	+6	-34	-6	-17	+0	+4	+0	-21	-26	-16	-10	+1	+8
Riksdagen	-8	-15	-31	-44	-37	+0	-20	-14	-30	-15	-38	-23	-7	-29	-24	-31
Fackl org	-26	-29	-25	-36	-9	+3	-45	-30	-64	-32	-36	+4	+1	-29	-52	-66
Regeringen	-15	-22	-35	-49	-44	+8	-27	-26	-47	-30	-48	-22	-7	-33	-40	-44
Kommunstyret	-27	-28	-34	-33	-48	-14	-15	-38	-40	-25	-47	-23	-20	-34	-38	-34
Genomsnitt	+9	+13	+9	+5	-5	+19	+15	+19	+10	+17	+2	+2	+14	+6	+13	+12
Samhällsbev	+7	+13	+12	+5	-18	+9	+22	+22	+28	+28	+0	-16	+1	+8	+27	+33
Social	+32	+41	+38	+31	+29	+47	+38	+54	+36	+49	+34	+35	+46	+34	+41	+35
Politisk	-17	-22	-33	-42	-40	-2	-21	-26	-39	-70	-44	-23	-11	-32	-34	-36
Medial	+9	+10	+7	-7	+7	+19	+8	+11	-5	+1	+6	+15	+19	+5	+6	-6
Antal svar	166	742	629	166	199	481	99	99	414	60	133	196	377	656	394	141

Kommentar: Politiskt intresse utläses enligt följande: MI=mycket intresserad, GI=ganska intresserad, ISI=inte särskilt intresserad, IAI=inte alls intresserad; Vänster-höger-placering utläses enligt följande: KV=klart till vänster, NV=något till vänster, VE=varken till höger eller till vänster, NH=något till höger, KH=klart till höger.

Det är också relativt små skillnader med hänsyn till politiskt intresse (tabell 3b). De institutioner där politikintresset ger utslag är i bedömningarna av riksdagen, regeringen och domstolarna - politiskt intresserade värderar klart högre än politiskt ointresserade - och banker, där politiskt ointresserade är mera positiva än politiskt intresserade.

Endast fem av de femton institutionsbedömningarna uppvisar starka samband med självplacering på vänster-högerdimensionen. Ju längre åt höger en person uppger sig vara desto positivare blir bedömningarna av storföretagen (en differens på 85 balansmåttsheter), kungahuset (53), försvaret (44) och bankerna (34). Den enda institution som uppvisar omvänd bild är de fackliga organisationerna: differensen mellan de mest positiva på vänsterkanten till de mest kritiska på högerkanten är 70 balansmåttsheter.

När det gäller regering och riksdag är bedömningarna U-formade. Det låga förtroendet finns både till vänster och till höger. Mönstret blir än mer konkret vid analysen av partisympati. Regeringen och riksdagen åtnjuter minst förtroende hos vänsterpartister, miljöpartister och moderater. Även i övrigt följer partisympatierna ett förväntat mönster. De moderata sympatisörerna är särskilt överrepresenterade när det gäller förtroende för försvaret, kungahuset, storföretagen och bankerna, centersympatisörerna för radio-TV, kristdemokraterna för Svenska kyrkan och kungahuset. Utmärkande för vänsterpartiets och delvis även miljöpartiets sympatisörer är att de genomsnittligt har lägre förtroendevärden för alla de femton institutionerna, -2 för v och +5 för mp, i jämförelse med +21 för s, +20 för c, +19 för fp, +10 för kd och +14 för m.

Det går även att relatera de olika gruppernas bedömningar till de fyra dimensionerna. Den samhällsbevarande uppvisar inte oväntat ett klart samband med vänster-högerplacering och kön. De som gör positiva bedömningar av de samhällsbevarande institutionerna placerar sig oftast ideologiskt till höger och är oftare män.

Bedömningar av vissa institutioner, främst de sociala och medierna förklaras, i mycket liten grad av traditionella faktorer som vänster-högerplacering, kön eller utbildning. Värderingen är här mera beroende av människors egen användning och erfarenhet; användare är mer positiva än icke-användare (jfr Nilsson, 1993). Till exempel visar det sig att bland dem som läser morgonpress regelbundet är balansmättet när det gäller

förtroende för dagspress +11, i jämförelse med -11 bland dem som tar del av morgontidningar mindre än en gång i veckan. För Svenska kyrkan är skillnaderna ännu större: bland dem som besöker gudstjänst åtminstone någon gång per månad är balansmättet för Svenska kyrkan +47, bland dem som aldrig besöker gudstjänster är det -19. Samma mönster finns beträffande de fackliga organisationerna. Balansmättet bland dem som är fackligt aktiva är +25, medan det bland vanliga - icke mötesaktiva - medlemmar är -30 och bland icke-medlemmar -35. Det lägsta förtroendet finns bland SACO-medlemmarna (-46), medan det är något högre inom LO (-16).

En rimlig slutsats är att bedömningen av sådana institutioner som endast en liten andel av allmänheten har personlig erfarenhet av i stor utsträckning blir beroende av rådande socio-kulturella värderingar och det allmänna opinionsklimatet (Elliot, 1997). Detta blir särskilt tydligt när det gäller åsikter om de samhällsbarande och politiska institutionerna som har en mera uttalad ideologisk grund (jfr Börjesson och Weibull, 1990).

Förtroendefallet 1995-1996

Frågan är vad som ligger bakom det förtroendefall som noteras mellan 1995 och 1996 - och om detta kan lokaliseras till olika grupper. I tabell 4 redovisas en översikt av förändringar i bedömningarna mellan de två åren. Redovisningen avser den genomsnittliga förskjutningen i det genomsnittliga balansmättet för varje huvudgrupp av institutioner. Förskjutningen redovisas efter ålder, partisympati och vänster-högerplacering.

Tabell 4 Förändring i förtroendet för typer av samhällsinstitutioner i olika grupper 1995-1996 (balansmåttsheter)

Grupp av samhällsinstitution	Ålder					Partisympati			Vänster - höger				Samtliga					
	15-29	30-49	50-64	65-80	80+	c	s	v	fp	m	kd	mp		KV	NV	VE	NH	KH
Samhällsbevakning	-3	+3	-1	-5	+7	+4	-9	-1	-2	-2	-2	±0	+2	+4	-5	±0	-3	-2
Social	-11	-10	-13	-15	-14	-7	-11	-12	-13	-11	-11	-19	-10	-11	-16	-11	-9	-14
Politisk	-13	-19	-23	-15	-17	-21	-17	-3	-18	-11	-11	-20	-23	-14	-19	-18	-10	-17
Medial	-2	+1	-1	+3	-10	+3	+10	+15	-1	±0	±0	+2	+3	+5	-2	+1	-3	±0
Genomsnitt	-8	-6	-9	-9	-11	-5	-10	-20	-9	-6	-10	-7	-2	-2	-11	-7	-5	-8

Kommentar: Utgångspunkten för jämförelsen är de dimensioner som framkom i 1995 års data. De fackliga organisationerna ingår således här i den politiska och inte i den mediala faktorn; domstolarna ingår i den samhällsbevakande och inte i den sociala faktorn. Negativa siffror indikerar en förtroendeminskning.

En allmän slutsats är att det knappast är möjligt att förklara fallet i förtroende genom hänvisning till att det sammanhänger med förändringar inom någon enskild grupp i befolkningen. Möjligen finns en svag tendens att nedgången är större bland personer med politisk orientering åt vänster. Om vi tar den institution som tappast mest i förtroende mellan 1995 och 1996 (polisen) visar det sig att nedgången förekommer i alla grupper.

En översikt av den allmänna nedgången visar att den är i stort densamma i alla åldersgrupper (tabell 4). Det finns en tendens att medelålders och äldre har tappat något mera när det gäller de politiska och sociala institutionerna. När det gäller partisympati är den allmänna nedgången ungefär densamma bland olika partiers sympatisörer. Miljöpartiets sympatisörer har minskat sitt förtroende för de sociala och politiska institutionerna mer än övriga och bland socialdemokrater finns en betydande nedgång i fråga om de politiska. Det är svårt att urskilja något vänsterhögermönster i bedömningarna. Personer som placerar sig längst till höger har minskat sitt förtroende mindre när det gäller de politiska institutionerna; deras förtroende var redan 1995 relativt lågt.

Det är givetvis vanskligt att dra några långtgående slutsatser om vad som påverkat förändringarna i människors samhällsförtroende under de senaste åren. Mycket tyder emellertid på att det till stor del handlar om ett förändrat opinionsklimat, där människor oberoende av sociala tillhörigheter har fått mindre förtroende för huvuddelen av samhällsinstitutionerna. Samtidigt är det uppenbart att en avgörande faktor i opinionsförändringen kan föras tillbaka till bedömningen av de politiska institutionerna.

Kampen om det politiska förtroendet

Det har visat sig att människors förtroendebedömningar delvis polariseras mellan medier och politik. Medan de politiska institutionerna fallit kraftigt i förtroende under de två senaste åren ligger medierna förhållandevis stabilt eller har t o m ökat något. Samtidigt präglas den faktiska opinionsbildningen av det kontinuerliga samspelet - och motspelet - mellan medier och politiker. Det är huvudsakligen genom medierna som politiken når ut till allmänheten. Mot denna bakgrund är den intressanta frågan hur människors förtroende för medier respektive politiska institutioner skall förstås. För detta fordras en fördjupad bild av bedömningarnas dimensioner.

Tabell 5 Bedömningar av av partiledare, partier och medier 1996 (procent)

	Stämmer mycket bra	Stämmer ganska bra	Stämmer ganska dåligt	Stämmer mycket dåligt	Summa Procent	Balans- mått	Antal svar
Göran Persson							
Pålitlig	6	35	38	21	100	-18	1571
Inspirerande	3	21	45	30	99	-51	1544
Kunnig	18	56	19	9	102	+46	1571
Stark ledare	27	40	21	12	100	+34	1575
Carl Bildt							
Pålitlig	22	42	24	12	100	+28	1559
Inspirerande	15	32	33	20	100	-6	1542
Kunnig	51	38	7	4	100	+78	1570
Stark ledare	42	41	12	6	101	+65	1562
Guðrún Schyman							
Pålitlig	6	30	42	21	99	-27	1542
Inspirerande	11	37	35	17	100	-4	1535
Kunnig	10	50	30	11	101	+19	1528
Stark ledare	11	38	38	13	100	-2	1532
Social- demokratiska partiet							
Pålitlig	5	29	42	24	100	-31	1556
Inspirerande	3	19	49	29	100	-56	1525
Kunnig	8	43	34	15	100	+2	1535
Moderata samlings-partiet							
Pålitlig	10	39	35	16	100	-2	1536
Inspirerande	5	29	44	21	99	-31	1517
Kunnig	14	51	26	9	100	-30	1521
Vänster- partiet							
Pålitlig	4	27	44	25	100	-38	1530
Inspirerande	5	26	43	26	100	-38	1524
Kunnig	5	32	42	21	100	-39	1508
Sveriges television							
Pålitlig	26	66	7	1	100	+84	1613
Inspirerande	11	56	28	5	100	+34	1589
Kunnig	25	66	7	2	100	+82	1594
TV 4							
Pålitlig	17	62	19	3	101	+57	1581
Inspirerande	26	55	16	3	100	+62	1577
Kunnig	20	61	17	3	101	+61	1557
Lokal Morgon- tidning							
Pålitlig	24	65	9	2	100	+78	1552
Inspirerande	12	51	32	5	100	+26	1515
Kunnig	20	62	16	2	100	+64	1519

Kommentar: Data från SOM-undersökningen 1996

Inom forskningen om opinionsbildning brukar studier av karaktären hos människors bedömningar av politiker eller partier betecknas som image-mätningar. Också inom medieforskningen finns motsvarande undersökningstradition (jfr Lundberg och Hultén, 1968). I SOM-undersökningen 1996 prövades en begränsad imagemätning i syfte att studera bedömning-

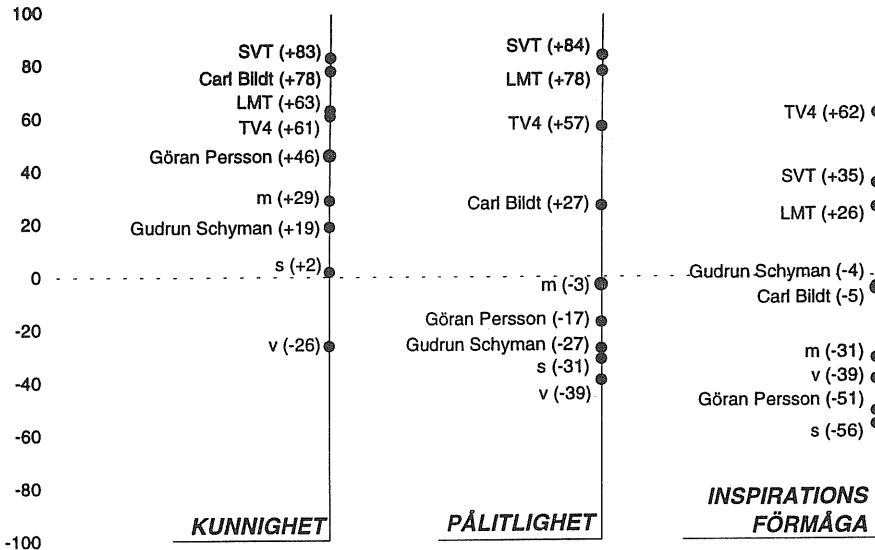

ar av politiker och partier i förhållande till massmedier. Svartspersonerna fick bedöma tre partiledare (Carl Bildt, Göran Persson och Gudrun Schyman), tre partier (m, s och v) och tre medier (Sveriges Television, TV4 och lokal morgonpress). För samtliga skulle svartspersonerna ta ställning till hur de uppfattade pålitligheten, kunnigheten och inspirationsförmågan; för partiledarna efterfrågades dessutom om de bedömdes vara starka ledare.

Det är uppenbart att vi rör oss med enheter som inte är helt kommensurabla. Å ena sidan ställs personer mot organisationer och institutioner, å andra sidan ställs partipolitiska aktörer mot medier som eftersträvar opartiskhet. Men det är just denna jämförelse som är det intressanta i kampen om opinionsbildningsförtroendet. Resultaten redovisas i tabell 5; i figur 2 presenteras en rangordning när det gäller pålitlighet, kunnighet respektive inspirationsförmåga.

Om vi utgår från balansmättet är den genomgående tendensen att människor oavsett dimension placerar de tre medietyperna klart högre än partierna och partiledarna. Endast Carl Bildt förmår att i fråga om kunnighet placera sig före två av medierna. Totalt sett har Bildt ett genomsnittligt balansmått på +33, i jämförelse med +67 för Sveriges Television, +60 för TV4 och +56 för lokal morgonpress. Bildt ligger klart högre än Göran Persson (-7) och Gudrun Schyman (-4). Partierna rangordnar sig enligt följande: m -5, s -28 och v -35.

Figur 2 Bedömningar av partiledare, politiska partier och medier efter pålitlighet, kunnighet och inspirationsförmåga 1996 (balansmått)

Kommentar: Data från SOM-undersökningen 1996. Om balansmått se tabell 5.

Det är tydligt att medierna når denna starka position inte genom att ha en hög andel med mycket stor uppskattning utan genom att de har förhållandevis få som är helt negativa. Exempelvis anser över hälften av de svarande att det stämmer mycket bra att Carl Bildt är kunnig; motsvarande siffra för det medium som kommer högst i fråga om kunnighet (Sveriges Television) är endast en fjärdedel. Däremot har Sveriges Television många som anser mediet ganska kunnigt. Göran Persson anses som mycket kunnig av knappt 20 procent, vilket är samma nivå som lokal morgonpress, samtidigt som han anses föga kunnig av nästan 30 procent; där är motsvarande siffra för morgonpressen under 20 procent.

Förklaringen till skillnaderna ligger givetvis i det faktum att det finns en större polarisering i fråga om partipolitiska företrädare än i fråga om medieinstitutioner. Det kan därför vara rimligt att göra jämförelser bland sympatisörer inom respektive parti. Det visar sig då finnas betydande

skillnader mellan moderata och socialdemokratiska sympatisörer i synen på sin partiledare i förhållande till medierna. I fråga om pålitlighet och inspirationsförmåga värderas Göran Persson bland socialdemokrater klart lägre än samtliga tre medier. I fråga om kunnighet ligger Persson på samma nivå som lokal morgonpress och något högre än TV4. Bland moderata sympatisörer råder delvis ett omvänt förhållande. Carl Bildt värderas högre än något medium i fråga om kunnighet och är på samma nivå som morgonpress i pålitlighet - och värderas där högre än TV-organisationerna. När det gäller inspirationsförmåga bedöms TV4 mer positivt än Bildt, som dock ligger klart högre än morgonpressen och Sveriges Television.

Den bild som framträder är således att moderata sympatisörer uppfattar att den egna partiledaren har ett försteg i förhållande till medierna, medan socialdemokratiska sympatisörer ger medierna ett försteg före sin partiledare. Vänsterpartisympatisörernas bedömning av sin partiledare ligger mellan dessa två båda poler.

En jämförelse visar att samtliga typer av aktörer värderas genomsnittligt högre beträffande kunnighet än i fråga om pålitlighet och inspirationsförmåga. Medelvärdet för kunnighet ligger på +39, för pålitlighet på +14 och för inspirationsförmåga på -7 (tabell 6).

Tabell 6 Genomsnittsvärden per dimension för partiledare, partier och medier 1996 (balansmått)

	Dimension i bedömningar		
	Kunnighet	Pålitlighet	Inspirationsförmågar
Partier	- 2	-20	-42
Partiledare	+48	- 6	-20
Medier	+69	+73	+41
Samtliga	+39	+14	- 7

Kommentar: Partier avser bedömningar av s, m och v, partiledare Carl Bildt, Göran Persson och Gudrun Schyman och medier Sveriges Television, TV4 och lokal morgonpress

Mönstret är i stort detsamma för samtliga aktörer - medierna värderas visserligen något högre i fråga om pålitlighet än kunnighet, men skillnaden är marginell, också när det gäller enskildheter. Gudrun Schyman bedöms t ex mera positivt i fråga om inspirationsförmåga än pålitlighet. Hon liknar därvidlag TV4, som dock överlag får en mer positiv värdering.

En annan tendens är att partierna överlag får mer negativa värderingar än partiledarna. Detta gäller främst för v och m, där Schyman och Bildt får en klart högre värdering än partiet. För s är skillnaden mindre.

För att ytterligare pröva grunderna för människors bedömningar har vi genomfört en explorativ faktoranalys. Den visar att bedömningarna främst karaktäriseras av att vara partipolitiska och mediala.

Slutsatsen är, föga oväntat, att det finns en klar partipolitisk resonansbotten i bedömningen av partier och partiledare. Detta stöder tidigare iakttagelser från analyserna av det allmänna samhällsförtroendets utveckling. Samtidigt visar analysen av image att det finns klara skillnader när det gäller värderingen av kunnighet, pålitlighet och inspirationsförmåga. Det möjligen bekymmersamma för det politiska systemet - och delvis även för de traditionella medierna - är dess karaktär av tråkighet: inspirationsförmågan anses genomgående vara mycket låg.

Vad betyder ett minskat samhällsförtroende?

Analysen av samhällsförtroendets utveckling under de senaste åren har visat på en allmän nedgång efter 1994. Den svenska utvecklingen uppvisar i detta avseende samma tendens som observerats i de flesta länder, inte minst i USA (Norris, 1997).

En intressant iakttagelse är att medierna nästan är de enda institutioner som behåller sin position när det gäller människors förtroende. Att medierna anses vara kunniga och pålitliga - om än inte alltid så inspirerande - har särskilt visat sig i den företagna imageanalysen.

Det är svårt att ge någon entydig förklaring till nedgången i samhällsförtroende. Om vi betraktar förtroende som ett uttryck för en både erfarenhetsbaserad och känslomässigt präglad förväntan på respektive institution (Elliot, 1997:72f) kan nedgången möjligen tas till intäkt för att våra

förväntningar har blivit svikna, särskilt när det gäller de sociala institutionerna. Stöd för en sådan tolkning kan hämtas i det faktum att de som är nära berörda genomgående värderar respektive institution högre.

Erosionen av förtroendet för de traditionella samhällsinstitutionerna utgör naturligtvis ett problem. Måhända kan tilltron till andra människor, till en del balansera ett minskat förtroende för institutionernas sätt att fungera (jfr Bo Rothsteins artikel i föreliggande volym). Men en sådan förhoppning är inte oproblematiske. Eftersom varje samhälle trots allt bygger på att det finns grundläggande samhälleliga institutioner kan förtroendet för dem inte ersättas med aldrig så välfungerande socialt kapital.

Referenser

Börjesson, Britt, Weibull, Lennart (1990) *Förtroendeklyfta?* Stockholm, SIM

Elliot, Maria (1993) Medborgerlig tillit och misstro: om samhällsförtroende i kristider. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Perspektiv på krisen*. Göteborg: SOM-Institutet, Göteborgs universitet

Elliot, Maria (1994a) Tilltro på tillväxt. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Vägval*. Göteborg: SOM-Institutet, Göteborgs universitet

Elliot, Maria (1994b) Västsvensk tillit och misstro: förtroende för yrkesgrupper och medier. I Nilsson, L (red) *Västsverige i fokus*. Göteborg: SOM-Institutet, Göteborgs universitet

Elliot, Maria (1995) Förnyat samhällsförtroende. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Det gamla riket*. Göteborg: SOM-Institutet, Göteborgs universitet

Elliot, Maria (1996) *Mediernas förtroendekapital: om svenskarnas tilltro till samhället*. Papper presenterat vid Mediebarometer-seminariet, Nordicom-Sverige 26 april 1996

Elliot, Maria (1997) *Förtroendet för medierna*. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet

Gilljam, Mikael och Sören Holmberg (1995) *Väljarnas val*. Stockholm, Norstedts

Holmberg, Sören (1990) *Decline of Parties and Politics Among Swedish Voters*.
Results presented at the Rome Meeting of the BIG-project Group on "Attitudes
Toward Democratic Politics, 1990

Lipset, Seymour Martin, Schneider, William (1983) *The Confidence Gap*. New
York, Wiley

Listhaug, Ola, Wiberg, Matti (1995) Confidence in Political Institutions. I
Kingemann, H-D, Fuchs, D (Eds.) *Citizens and the State*. Oxford-New York,
Oxford University Press

Nilsson, Lennart (1993) Service och boende i Västsverige. I Nilsson, L (red)
Västsvensk opinion. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet

Norris, Pippa (1997) *Confidence in Democratic Institutions: America in
Comparative Perspective*. Provisional Schedule för a Workshop. Harvard
University

Weibull, Lennart, Börjesson, Britt (1995) *Publicistiska seder*. Stockholm,
Tiden/SJF

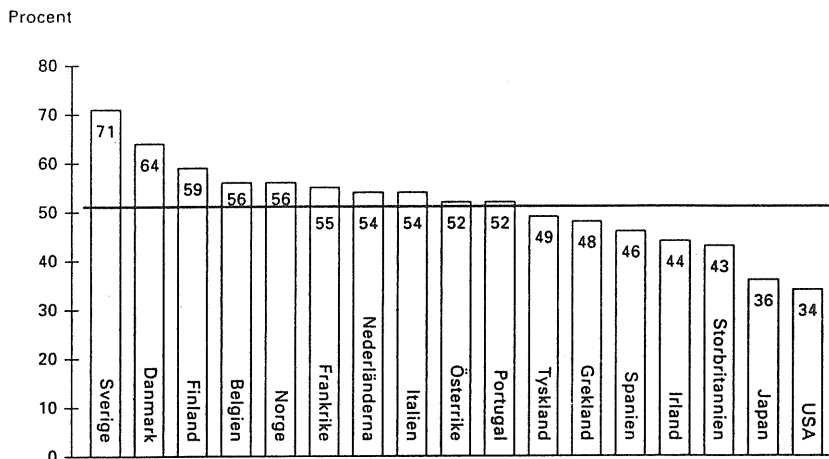
OFFENTLIG SEKTOR OCH PRIVATISERING 1986-1996

LENNART NILSSON

Klassificeringar av välfärdsstater är otaliga. Trots skilda utgångspunkter är emellertid grupperingen av länder påfallande överensstämmande. Som en ländergrupp urskiljs de nordiska länderna med en generell välfärdspolitik, som en andra grupp Tyskland m fl kontinentala stater med en selektiv välfärdspolitik och som en tredje grupp Storbritannien och andra anglosaxiska länder med en modell för grundtrygghet. Utvecklingen har under senare år gått mot större likhet mellan den generella och den selektiva välfärdspolitiken (Esping-Andersen 1990, Petersen 1996, Ploug och Kvist 1994).

Karaktäristiskt för den svenska välfärdsstaten är kombinationen av en stor offentlig konsumtion och omfattande transfereringar, vilket gör att Sverige har de klart högsta totala offentliga utgifterna i relation till BNP bland OECD-länderna. I den svenska välfärdsstaten är den offentliga sektorn central både som serviceproducent och inkomstomfördelare. Den höga totala utgiftsnivån gör att också inkomsterna och då särskilt skatterna är höga. Den svenska och den skandinaviska välfärdsstaten präglas av en hög grad av generalitet som innebär att både ekonomiska förmåner och service är avsedda att täcka hela befolkningen i olika skeden av livet och att det skall ske med tillämpandet av i princip enhetliga regler (Rothstein 1994).

Figur 1 Offentliga utgifter i några OECD-länder 1994 (andel av BNP)

Källa: OECD Economic Outlook, June 1995. Ringqvist 1996, sid 341. (Linjen anger OECD-genomsnittet).

Kombinationen av en omfattande offentlig finansierad serviceproduktion, huvudsakligen i kommunal regi, samt universella eller inkomstrelaterade bidrag, som är beskattade, gör att välfärdsstaten i Sverige i högre grad än i något annat land är uppbyggd genom den offentliga sektorn. Den svenska "offentlig sektorsmodellen" av välfärdspolitik gör att Sverige som enda OECD-land för 1994 redovisar totala offentliga utgifter i relation till BNP som överstiger 70 procent. Idag är utgiftskvoten lägre, under 70 procent, men fortfarande högst. Övriga länder med en generell välfärdspolitik har också stora offentliga utgifter, medan länder med en selektiv välfärdspolitik som Tyskland ligger lägre med ca 50 procent och Storbritannien med en modell för grundtrygghet väsentligt lägre med drygt 40 procent. Japan och USA utmärks av de lägsta offentliga utgifterna bland OECD-länderna med ca hälften av den svenska nivån (Goldsmith 1995, Ringqvist 1996).

Den nya budgetprocessen från och med budgetåret 1997 innebär att riksdagen för första gången tar ställning till den offentliga sektorns storlek i ett sammanhang genom att fastställa utgiftstak för den offentliga sektorn och dess olika delar. Den offentliga sektorn definieras i detta sammanhang som totala offentliga utgifter i förhållande till BNP, som inkluderar såväl

konsumtion, investeringar som transfereringar (Prop 1995/96:150).

I detta kapitel skall svenska folkets åsikter om den offentliga sektorn belysas. Dels skall inställningen till den offentliga sektorn som helhet analyseras, dels skall attityder till förslag om privatiseringar behandlas. Två huvudfrågor står i fokus: Hur har opinionen utvecklats under det senaste årtiondet - ett skede som präglas av radikala förändringar av de offentliga finanserna? Den andra huvudfrågan aktualiserar medborgarnas grad av närhet till den offentliga sektorn: Vilken betydelse har rollerna som - väljare, brukare, skattebetalare, anställd - för åsikterna om den offentliga sektorn och dess gränser? I detta sammanhang kommer väljarrollen att analyseras. Underlaget för analyserna utgörs av data från de nationella SOM-undersökningarna 1986-1996.

Inställningen till den offentliga sektorn 1986 - 1996

Debatten om den offentliga sektorn har sedan mitten av 1980-talet varit intensiv, men har under perioden växlat inriktning. Från att från början ha präglats av nya reformförslag och offentliga lösningar, inleddes efter valet 1988 ett skede av ifrågasättande och omprövning också bland socialdemokrater (Hadenius och Nilsson 1991). Under slutet av 1980- och början av 1990-talet genomfördes en omläggning av den ekonomiska politiken med konsekvenser för den offentliga sektorn. Kursomläggningen ackompanjerades av dramatiska händelser med finansminister Feldts avgång och regeringen Carlssons avskedsansökan våren 1990.

Av betydelse för opinionsutvecklingen i Sverige var också förändringar i omvärlden. I OECD-länderna hade under 1980-talet regeringar med olika partifärg antagit program för den offentliga sektorns förnyelse, och långgående privatiseringar hade genomförts i flera länder. I Storbritannien vann de konservativa valet 1979 och i USA segrade republikanerna på program som förespråkade avreglering och privatisering. Både Thatcher och Reagan visade genom att bli omvalda att det kunde vara politiskt gångbart att föra en politik med inriktning på att minska den offentliga sektorn.

I den svenska debatten blev emellertid inte Thatcher och Reagan positiva förebilder, utan England och USA användes närmast som avskräckande exempel av dem som ville bibehålla en stark offentlig sektor. Högervågen

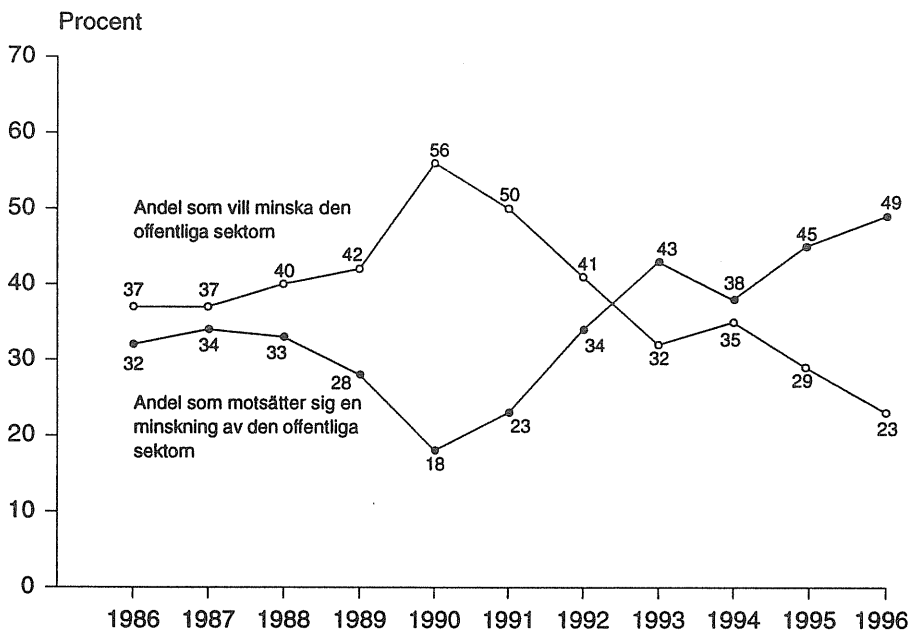
nådde Sverige sent och den mest intensiva debatten om den offentliga sektorn utbröt 1988-1990, lång senare än i de anglosaxiska länderna.

I tid sammanfaller höjdpunkten i kritiken mot den offentliga sektorn med omvälvningarna i Östeuropa och Berlinmurens fall. I vilken utsträckning dessa mycket dramatiska skeenden med störtandet av de kommunistiska regimerna och nedmonteringen av planekonomierna påverkade opinionssvängningarna i Sverige är svårt att bedöma. Men utvecklingen i Östeuropa skapade i den inhemska debatten en resonansbotten för avreglering och privatisering och mot kollektiva lösningar och offentliga insatser.

Inför valet 1991 fokuserades uppmärksamheten i hög grad på den offentliga sektorns konsekvenser för samhällsekonomin och särskilt dess betydelse för tillväxten (jfr Ny start för Sverige). Den offentliga sektorns försvarare intog en defensiv roll. I 1994 års valrörelse präglades debatten av budgetunderskottet och den växande statskulden, och betydande neddragningar har skett inom flera områden av den offentliga sektorn under 1990-talet. Dessutom har med genomförandet av privatiseringar även praktiserandet av privata lösningar blivit föremål för en kritisk granskning i medier (Hadenius och Weibull 1992).

Under perioden fram till 1988 var svenska folkets inställning till den offentliga sektorns storlek förhållandevis stabil och polariserad med ungefär lika många som ville bibehålla den offentliga sektorn som ville minska den. I slutet av högkonjunkturen, då det förelåg ett överskott för den konsoliderade offentliga sektorn, rasade opinionsstödet för den offentliga sektorn. År 1990 var det tre gånger så många som ville skära ner den offentliga sektorn som motsatte sig en sådan förändring. Därefter vände trenden, och 1993 då det var ett rekordstort underskott i den offentliga sektorns finanser var det för första gången i SOM-undersökningarna fler som motsatte sig en minskning av den offentliga sektorn. Sedan dess har det varit fler och fler som slutit upp bakom den offentliga sektorn. Hösten 1996 är gapet mellan dem som vill bevara en stor offentlig sektor och dem som vill minska den rekordstort.

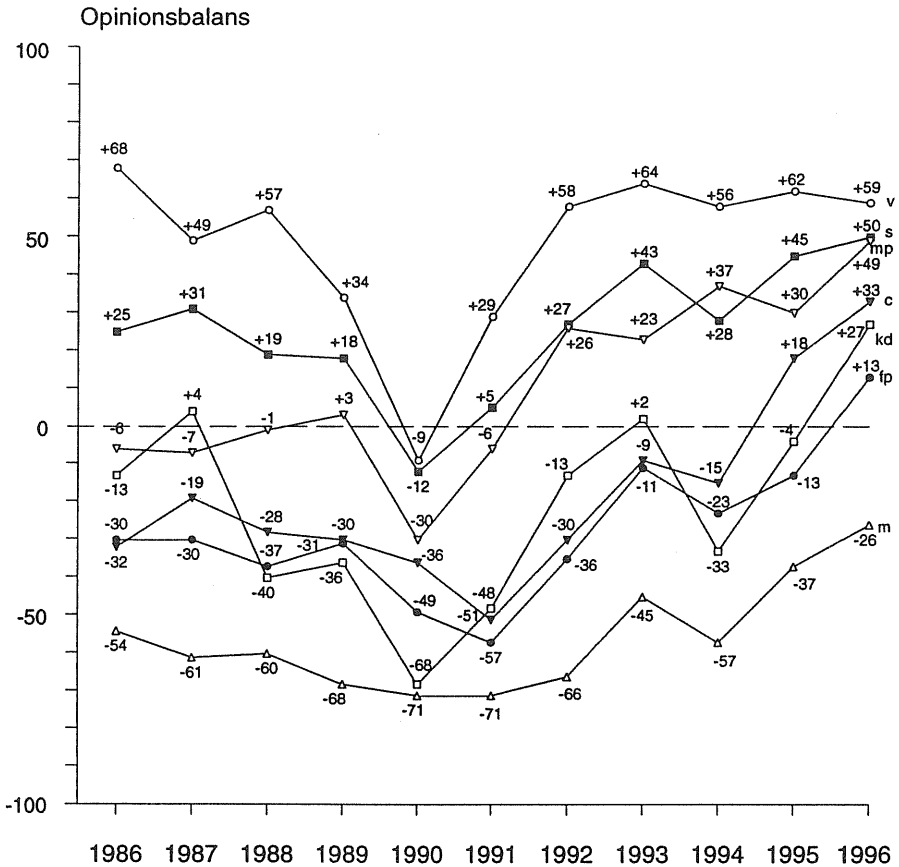
Figur 2 Svenska folkets åsikter om den offentliga sektorn i SOM-undersökningarna 1986-1996 (procent)

Kommentar. I procentbasen ingår samtliga svarande utom de som avstått från att besvara hela frågan om aktuella förslag, i 1996 års undersökning 48 personer.

Sett över hela perioden 1986-1996 är det stora opinionsförskjutningar som har ägt rum. I denna centrala vänster-högerfråga har också spännvidden mellan de positioner som partiernas sympatisörer intagit varit betydande under hela perioden, men varierat över tid. Genomgående har vänsterpartiets sympatisörer varit mest positiva och moderata samlingspartiets mest negativa till den offentliga sektorns storlek. Vid första undersökningstillfället 1986 skilde det 122 balansomåttenheter av 200 möjliga mellan vänsterpartister (+68) och moderater (-54). Balansomåttet för socialdemokratiska sympatisörer var klart positivt; anhängare till mp och kds intog positioner mellan blocken med en svagt negativ inställning. Mittenpartiernas sympatisörer var klar negativa, men inte lika eniga om att skära ner den offentliga sektorn som moderaterna.

Figur 3 Partisympati och inställningen till den offentliga sektorn 1986-1996 (balansmätt)

Kommentar: Balansmättet anger andelen dåligt förslag minus andelen bra förslag.

Under perioden 1986-1988 var opinionen stabil inom de olika partierna med undantag för kds, där sympatisörerna blev mer benägna att minska. Därefter försköts positionerna inom alla partier mot en mer negativ inställning till den offentliga sektorn, och det var främst vänsterpartister och socialdemokrater, som blev mera kritiska. Hösten 1990 hade avståndet mellan v och m i det närmaste halverats och reducerats till 63 enheter. År 1990 var opinionsbalansen negativ inom samtliga partier. Det var

sympatisörer till de partier som varit mest positiva till den offentliga sektorn som hade närmast sig de traditionella borgerliga väljarnas negativa positioner. Förskjutningarna på vänsterkanten mycket stora mellan 1986 och 1990. På den borgerliga sidan var förändringarna väsentligt mindre.

Därefter vände trenden ånyo och blev mer positiv till den offentliga sektorn, först inom v och s. Året efter valet 1991 blev attityden sedan mera positiv inom alla partier. Fram till 1993 fortsatte svängningen mot en mera positiv inställning och förändringen var starkast bland anhängare till de borgerliga partierna. Fortfarande var balansmåttet för de borgerliga partiernas sympatisörer dock negativa, dvs det var fler som ville minska den offentliga sektorn än som motsatte sig en minskning. Under valåret 1994, och den starka fokuseringen på budgetunderskottet och statsskulden, var opinionen inom samtliga partier, utom mp, något mindre kritisk till nedskärningar än året innan och mp-sympatisörerna intog en position till vänster om socialdemokratiska sympatisörer. Därefter har samtliga partiernas sympatisörer blivit än mer kritiska till minskningar av den offentliga sektorn. Det enda undantaget utgör vänsterpartisterna som hela tiden varit mest negativa till nedskärningar och under senare år legat på samma nivå. Bland borgerliga sympatisörer har förändringarna varit mycket stora. Hösten 1996 är det bara bland moderata samlingspartiets sympatisörer som det finns en opinionsövertikt för att minska den offentliga sektorn.

Sammanfattningsvis kan konstateras att det under undersökningsperioden skett dramatiska förändringar i inställningen till den offentliga sektorn, med en kraftig förskjutning mot en mer negativ hållning från 1988 till 1990, framför allt bland icke-borgerliga väljargrupper. Med början 1991 slår pendeln i motsatt riktning först bland v-, s- och mp-sympatisörer men senare även bland de borgerliga. Valåret 1994 stannar opinionsförskjutningen upp för att därefter fortsätta nu främst bland de borgerliga partiernas sympatisörer. Spännvidden i åsikter har ånyo minskat men nu därför att de borgerliga närmast sig de icke-borgerliga partiernas positioner. Den offentliga sektorns storlek är en central vänster-högerfråga och sambandet mellan vänster-högerposition och förslaget att minska den offentliga sektorn är genomgående starkt.

Inställningen till privatiseringar

I SOM-undersökningarna har ingått frågor om förslag till privatisering sedan 1987 (Nilsson och Strömberg 1988). Mot bakgrund av debatten valdes fem områden ut varav fyra ingått såväl 1987, 1988, 1990 som 1993-1996. De gäller sjukvård, skolor, äldreomsorg och statlig affärsverksamhet. Tre av dem avsåg en privatisering i betydelsen övergång till en ökad andel privat produktion:

- Bedriva mer av sjukvården i privat regi
- Öka antalet privata skolor
- Låta privata företag svara för äldreomsorg.

Det fjärde området avsåg utförsäljning av statlig affärsverksamhet:

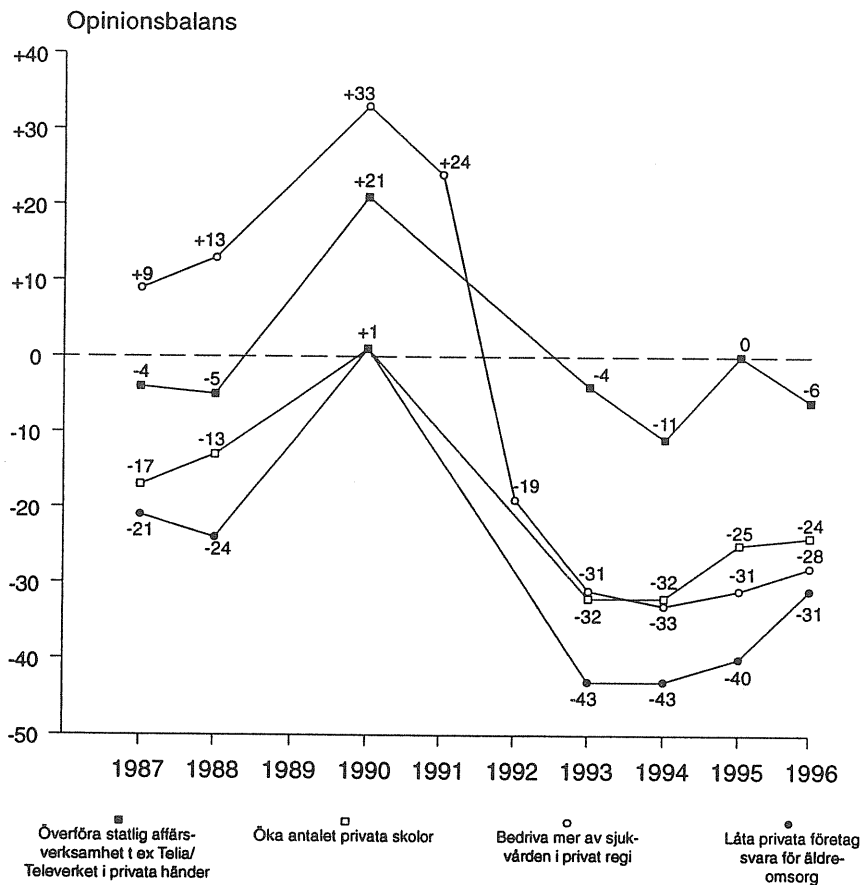
- Överföra statlig affärsverksamhet, t ex Telia/Televerket i privata händer.

Gemensamt för de fyra förslagen är att de avser en förändring mot ökade privata inslag inte en övergång till en huvudsakligen icke-offentlig modell (jfr Svallfors 1996).

Inledningvis kan konstateras att resultaten från de två undersökningsåren 1987 och 1988 var i det närmaste identiska. Det förelåg vid denna tidpunkt en stor stabilitet i opinionen. Opinionsen var positiv till privatiseringar när det gällde sjukvården, medan den var negativ till privatiseringar när det gällde affärsverksamhet, skola och särskilt äldreomsorg.

Förändringen av attityden till privatisering 1987 – 1993 följer samma huvudmönster som inställningen till den offentliga sektorn som helhet. Motståndet mot privatiseringar minskar 1988 – 1990. År 1990 fanns ett klart stöd för privatiseringar inom sjukvården och av statlig affärsverksamhet, medan det var lika många för som emot privatiseringar inom skola och äldreomsorg. Därefter rasade opinionsstödet för privata alternativ. År 1993 var motståndet mot privata lösningar inom sjukvård, skola och äldreomsorg väsentligt större än 1987. På dessa tre områden tog en majoritet avstånd från ytterligare privatiseringar. För sjukvården är förändringen särskilt markant. Balansmättet, som 1987 var positivt för privatisering, +9, hade 1990 ökat till +33, för att därefter kontinuerligt minska till -31 tre år senare.

Figur 4 Svenska folkets inställning till förslag om privatisering av offentlig verksamhet 1987 – 1996 (balansmätt)

Kommentar: Svarepersonerna fick ta ställning till förslagen som redovisas i figuren och svarsalternativen var: Mycket bra förslag, ganska bra förslag, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt förslag och mycket dåligt förslag. Balansmättet anger andelen bra förslag minus andelen dåligt förslag.

Under perioden 1993-1996 har det för sjukvård, skola och äldreomsorg skett små förskjutningar mot ett minskat motstånd mot privatiseringar, medan synen på privatisering av Telia fluktuerat med en svag övervikt mot privatisering 1996, då frågan fått förnyad aktualitet.

Privatiseringstvågen 1987-1990 försköt opinionen på alla områden och inom flertalet partier, och rekylen 1990-1993, som var ännu starkare, berör alla verksamheter och alla partier. På samma sätt som när det gäller inställningen till de offentliga sektorn var förändringarna 1987-1990 kraftigast bland personer som sympatiserade med vänsterpartiet och socialdemokraterna. Åsikterna hos anhängare till de borgerliga partierna, som i utgångsläget var positiva till privatiseringar, ändrades endast i begränsad utsträckning. Däremot var svängningen i privatiseringsnegativ riktning 1991-1993 i flertalet fall större bland de borgerliga partiernas sympatisörer. Sedan 1993 har det endast skett smärre förskjutningar med något minskad spännvidd mellan partiernas positioner som följd.

Bland vänsterpartiets och socialdemokraternas sympatisörer har det trots stora svängningar hela tiden funnits en övervikt för motstånd mot privatiseringar. Det gällde även 1990, men då var opinionsbalansen för s-sympatisörerna endast svagt negativ när det gällde sjukvård och statlig affärsverksamhet. Åren 1987/88 och 1990 fanns det en övervikt för privatisering inom samtliga borgerliga partier när det gällde vård, skola och omsorg, utom bland centerpartiets anhängare när det gällde äldreomsorgen. År 1993 var det bara bland moderata sympatisörer som det finns en övervikt för ytterligare inslag av privata lösningar inom sjukvård, skola och äldreomsorg. När det gäller statlig affärsverksamhet fanns dock övervikten för privatiseringar kvar bland borgerliga sympatisörer även 1993 och därefter. Hösten 1996 finns det en opinionsövervikt bland de moderata sympatisörerna för att genomföra privatiseringar inom samtliga områden och även kd sympatisörerna vill öka antalet privata skolor.

Med nya regler för etablerandet av fristående skolor och systemet med skolpeng skapades under början av 1990-talet ändrade förutsättningar för alternativ till den kommunala skolan. Principerna för tilldelning av ekonomiska resurser har ändrats men verksamheten har fortsatt. Andelen barn som går i fristående skolor varierar emellertid starkt mellan olika delar av landet. I hela Sverige var det 1994/95 knappt 2 procent av eleverna i grundskoleåldern som gick i fristående skolor jämfört med 5,5 procent i storstäderna och 20 procent i centrala Göteborg (*Att välja skola*, Skolverkets rapport nr 109).

I den västsvenska SOM-undersökningen hösten 1996 fick de svarande både ta ställning till det traditionella förslaget att *öka antalet privata skolor* och

förslaget att *satsa mera på friskolor*. Det fanns i Göteborg en övervikt emot bägge förslagen, balansmått -16 respektive -5, och svarssambandet är starkt, tau-b +0,57. Det är emellertid fler som är för att satsa på friskolor än som är för att öka antalet privatskolor och framför allt är de som sympatiserar med v, s och mp mindre negativa till friskolor än till privatskolor. Omvänt är moderata samlingspartiets sympatisörer mer positiva till privatskolor än till friskolor. Valet av benämningen fristående skola som symbol för den borgerliga "valfrihetsrevolutionen" inom skolan har varit framgångsrikt i den meningen att de ideologiska motståndarna till alternativa skolor i privat regi är mindre negativa till friskolor än till privatskolor.

Attityden till den offentliga sektorn och synen på privatisering följs åt. I samband med den växande kritiken mot den offentliga sektorn med krav på nedskärningar ökar kravet på privatiseringar inte bara när det gäller affärsverksamhet utom också inom områdena skola, omsorg och vård. Därefter kom en kraftig rekyll inom alla politiska läger med ökad tilltro till offentliga lösningar. Attityden till privatisering är i huvudsak präglad av ideologi och inte om man är nöjd eller missnöjd med den offentliga servicen. Samma resultat redovisas från Danmark (Hoff 1993).

Opinionstrenderna

För inställningen till den offentliga sektorn och attityden till privatiseringar är väljarrollen, dvs partisympati och ideologi, viktigast även om också rollen som skattebetalare och anställd (yrkessektor) är av betydelse. Däremot har inte de som brukar offentliga tjänster och bidrag som småbarnsföräldrar, pensionärer och arbetslösa en annan syn på den offentliga sektorns storlek. Brukarrollen tycks vara av mindre betydelse för den allmänna attityden, trots att den är avgöranden för bedömningen av den konkreta servicen (Nilsson 1995).

De stora svängningarna i inställningen till den offentliga sektorns storlek och till privatiseringar har haft starkt genomslag i olika grupper (Hadenius och Nilsson 1991). Kvinnor är genomgående mera positiva till den offentliga sektorn än män, men avståndet mellan kvinnor och män har över tid varit i huvudsak oförändrat (Oskarson 1992).

Det mest intressanta i detta sammanhang är emellertid att det också skett

stora förändringar över tid inom partierna, bland partiernas sympatisörer, i synen på den offentliga sektorn och privatiseringar. Trenderna har varit de samma även om fasförskjutningar kan noteras och styrkan i förändringarna varierat mellan partierna och över tid. Av betydelse för att kunna förstå och förklara dessa opinionsförändringar är ”externa faktorer” som internationell påverkan, t.ex. de nyliberala idéströmningarna från de anglosaxiska länderna och skeendena i Östeuropa. En annan viktig utgångspunkt är den ekonomiska situationen och den förda politiken med en avvägning mellan det ekonomiskt nödvändiga och det ideologiskt önskvärda. I debatten i medier och politiska arenor återspeglas internationella strömningar, den ekonomiska verkligheten och ideologiska positioner, en debatt som är av betydelse både för opinionsutvecklingen och de politiska besluten.

Referenser

- Esping-Andersen, G (1990) *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Polity press.
- Gilljam, M och Nilsson, L (1985) Svenska folkets åsikter om den offentliga sektorn - två förklaringsansatser. *Statsvetenskaplig tidskrift* 1985:2.
- Goldsmith, M (1995) The Growth of Government, i Borre, O och Scarbrough, E (eds), *The Scope of Government*. Oxford University Press.
- Hadenius, S och Nilsson, L (1991) *Ifrågasatt, Den offentliga sektorn i debatt och opinion*. Svensk informations mediecenter.
- Hadenius, S och Weibull, L (1992) *Trossen, bilden av ett servicehus i massmedier och opinion*. Svensk informations mediecenter.
- Hoff, J (1993) Medborgerskab, brukerrolle og magt i Andersen, J m fl *Medborgerskab. Demokrati og politisk deltagelse*. Systime.
- Nilsson, L (1993) Medborgarna, den offentliga sektorn och krisen i Holmberg, S och Weibull, L (red) *Perspektiv på krisen* SOM-rapport nr 9. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L (1994) Offentligt eller privat? i Holmberg, S och Weibull, L (red) *Vägval* SOM-rapport nr 11. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

- Nilsson, L (1995) Att spara eller inte spara? i Holmberg, S och Weibull, L (red) *Det gamla riket* SOM-rapport nr 13. Göteborg: SOM- institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L och Strömberg, L (1988) Offentligt – privat, Svenska folkets åsikter om privatisering och avreglering i Holmberg, S och Weibull, L (red), SOM-undersökningen 1987 SOM-rapport nr 3. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Oskarson, M (1992) Kvinnor - den offentliga sektorns försvarare, i Holmberg, S och Weibull, L (red), *Trendbrott* SOM-rapport nr 8. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Petersen, J H (1996) *Vandringar i velfærdsstaten. 11 bidrag om velfærdsstatens legitimitet*. Odense Universitetsforlag.
- Ploug, N och Kvist, J (1994) *Social tryghed i Europa. Udvikling eller afvikling? Social tryghed i Europa 1*. Socialforskningsinstituttet. Köpenhamn.
- Proposition 1995/96:150, Ekonomisk vårproposition med förslag till riktlinjer för den ekonomiska politiken, utgiftstak, ändrade anslag för budgetåret 1995/96, m.m.
- Ringqvist, M (1996) *Om den offentliga sektorn. Vad den ger och vad den tar*. Publica
- Rothstein, B (1994) *Vad bör staten göra? Om välfärdsstatens moraliska och politiska logik*. SNS Förlag.
- Svallfors, S (1996) *Välfärdsstatens moraliska ekonomi. Välfärdsopinionen i 90-talets Sverige*. Boréa.

MILJÖENGAGEMANGET I GRAVEN?

MARTIN BENNULF

‘Ekonomin slår ut frågorna om miljön’ löd en rubrik i tidningen Dagens Politik strax innan den gick i graven. Artikeln grundar sig på opinionsmätningar genomförda av FSI, forskningsgruppen för samhälls- och informationsstudier. Ylva Johansson, artikelns författare, påpekade att svenska folkets engagemang för miljöfrågor minskat under 1990-talet jämfört med de sista åren på 1980-talet och att denna trend förstärktes under 1996 (Johansson 1996). Men frågan är om miljöopinionen verkligen följt Dagens Politik ut ur den politiska debattens finrum. Hur är det ställt med svenska folkets engagemang för miljön? Och om miljöengagemanget minskat är det säkert att det just är ekonomin som tagit dess plats eller finns det några andra politiska sakfrågor med framskjutna positioner på medborgarnas agenda?¹

I detta kapitel kommer, för det första utvecklingen av svenska folkets miljöengagemang över tid att analyseras.² SOM-data medger att vi analyserar vilka frågor svenska folket anser tillhöra de tre viktigaste samhällsproblemen idag mellan åren 1987 och 1996. Frågan har varit helt öppen, de svarande har själva fått skriva dit vilka sakfrågor de funnit vara viktigast. Svarspersonerna har alltså inte, som ofta är fallet, blivit styrda av vilka sakfrågor forskarna valt att inkludera i studien. För det andra kommer jag att analysera andra opinionstrender på miljöområdet. Även om det är så att svenska folkets viktighetsbedömning av miljöfrågorna minskat kan det vara på det viset att engagemanget ökat när det gäller andra aspekter, som t ex medlemskap i miljöorganisationer eller det personliga miljöbeteendet. För det tredje skall jag genomföra några analyser för att försöka förklara utvecklingen av svenska folkets viktighetsbedömning av miljöfrågan. Framförallt skall motsvarande utveckling i svenska medier, representerat av Rapport, analyseras. Kan svenskarnas skiftande miljöengagemang stå att finna i motsvarande utveckling i massmedierna? Slutligen är det dags att ta sig an frågan som förts fram i rubriken ovan. Har miljöengagemanget gått i graven eller lever och frodas, till skillnad från Dagens Politik, miljöengagemanget bland svenska folket?

Bottenrekord för viktighetsbedömningarna!

I SOM-undersökningarna ingår en fråga som är formulerad enligt följande: 'Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker Du är viktigast i Sverige idag? Ange högst tre frågor/samhällsproblem?'. Svaren på en sådan här öppen fråga kan bli av varjehanda slag. Vid kodningen har vi därför varit tvungna att systematisera och förenkla svaren något. Men vi har trots det genomfört en mycket detaljerad kodning av svaren. Detta medför att ytterligare sammanslagningar har gjorts i analyssteget. Därför presenteras, i tabell 1, 20 sakområden som svaren har förts till.

Tabell 1 Medborgarnas viktigaste frågor 1987-1996 (procent)

Fråga: 'Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker Du är viktigast i Sverige idag? Ange högst tre frågor/samhällsproblem.'

<i>Fråga</i>	-87	-88	-89	-90	-91	-92	-93	-94	-95	-96
Sysselsättning	15	6	2	7	39	49	59	58	51	42
Sveriges ekonomi	8	10	9	32	24	39	29	32	24	10
Miljö	48	62	46	32	38	19	17	20	27	10
Sjukvård	14	21	22	24	20	19	22	18	15	25
Invandring/ flyktingar	7	8	11	14	13	19	25	12	14	13
Pensioner/äldreomsorg	10	10	16	13	16	14	16	12	10	17
EU	1	3	3	7	6	11	9	15	7	3
Utbildning/kultur	12	9	12	10	11	9	4	8	7	10
Lag och ordning	20	13	38	11	15	8	9	11	25	14
Familj/barnomsorg	6	9	8	8	7	8	9	6	4	6
Socialpolitik	3	5	3	6	9	7	5	6	6	7
Skatter	7	9	14	13	6	3	2	3	2	4
Alkohol/droger	10	11	14	5	4	3	2	6	4	4
Bostäder	6	7	6	5	4	3	1	1	1	1
Internationell/ försvar	10	11	3	6	3	3	6	2	2	2
Offentlig sektor/ privatiseringar	3	2	2	4	2	3	2	2	3	7
Energi/kärnkraft	7	6	8	11	1	2	2	1	2	2
Jordbruks/ regionalpolitik	2	2	2	1	3	1	1	0	0	0
Infrastruktur/ kommunikationer	1	1	1	2	1	0	0	1	0	0
Religion/moral	1	4	3	2	2	2	1	2	3	5
Antal svar	1672	1642	1578	1582	1573	1889	1557	1704	1707	1779

Kommentar: Samtliga personer som besvarat enkäten ingår i procentbasen.

Miljöfrågan bedömdes som viktigast av den högsta andelen svenskar i samband med valet 1988. Det var då som miljöpartiet gjorde sin inbrytning i den svenska riksdagen (Bennulf 1990).³ Valrörelsen var klart fokuserad på miljöfrågorna. Vi minns väl alla bilderna på de söta och döende sälarna i nyheterna (Asp 1990, Bennulf 1990, Djerf 1996). Sedan dess har miljöfrågan bedömts som en av de viktigaste samhällsfrågorna av en allt lägre andel svenskar. Trots detta pekade resultaten på att miljöfrågan hade etablerat sig som en av de tyngre politiska sakfrågorna på medborgarnas agenda. De lägre siffrorna mellan 1992 och 1995 (mellan 17 och 27 procent) placerade trots allt miljöfrågan bland de mest nämnda sakfrågorna. Men det var inte fallet 1996. Då minskar andelen svenskar som nämner miljön på den öppna frågan drastiskt. Enbart 10 procent nämner miljön som en av de tre viktigaste samhällsfrågorna 1996. Resultaten från FSI som redogjordes för i Dagens Politik bekräftas alltså av SOM-undersökningen. Om vi blickar ytterligare in i backspegeln än vad som är möjligt med SOM-data framstår resultatet som exceptionellt lågt. Andra tidsserier möjliggör att gå tillbaka ända till valet 1964. Då nämnde inte någon person miljöfrågan i väljarundersökningen.⁴ Intervjufrågan från väljarundersökningen är insamlad med en annan teknik än vad som gäller för SOM-undersökningarna, därför är inte nivåerna på tidsserierna direkt jämförbara (Bennulf 1994). Men jämkar vi samman resultaten, genom att korrigera de olika tidsserierna till en och samma nivå, framstår 1996 års siffra som lägre än den som noterades i samband med 'löntagarfondsvalet' 1982 då debatten nästan uteslutande handlade om klassiska vänster-högerfrågor (Gilljam 1988, Esaiasson 1990).⁵

Det ligger något i idéerna att det är ekonomin som slagit ut miljöproblemen. Ekonomin når högre siffror mellan 1990 och 1995 än den gör 1996. År 1996 återfinns frågor om Sveriges ekonomi på samma låga nivå som miljöfrågan, nämnt av endast 10 procent av svarspersonerna. Istället är det sysselsättningen som är den dominerande frågan på medborgarnas politiska agenda. Åren 1993 och 1994 noteras sysselsättningen för sina högsta siffror, men en minskning kan noteras till 1996. Sysselsättningen är i och för sig fortfarande det sakfrågeområde som är viktigast för den högsta andelen medborgare. På andra plats återfinns 1996 sjukvården, följt av pensioner/äldrevård, lag och ordning samt invandrar/flyktingfrågor. Först därefter på en delad sjätte plats återfinns miljöfrågan och frågor om Sveriges ekonomi. Även om de två sistnämnda områdena återfinns på en lägre nivå än vad vi är vana vid tillhör de sex-sju viktigaste politiska sakfrågorna på medborgarnas agenda. Här är inte platsen att närmare fördjupa sig i utvecklingen

av viktighetsbedömningen för övriga sakfrågor (jfr Bennulf 1991, Brandorf, Esaiasson & Håkansson 1996). Läsaren har dock fria händer att botanisera i siffrorna i tabell 1 på egen hand. Det kan påpekas att den högre siffran än tidigare år för religion/moral som förekommer 1996 (5 procent) mest gäller svar av typen politikernas moral och klagomål på förekomsten av fallskärmar.

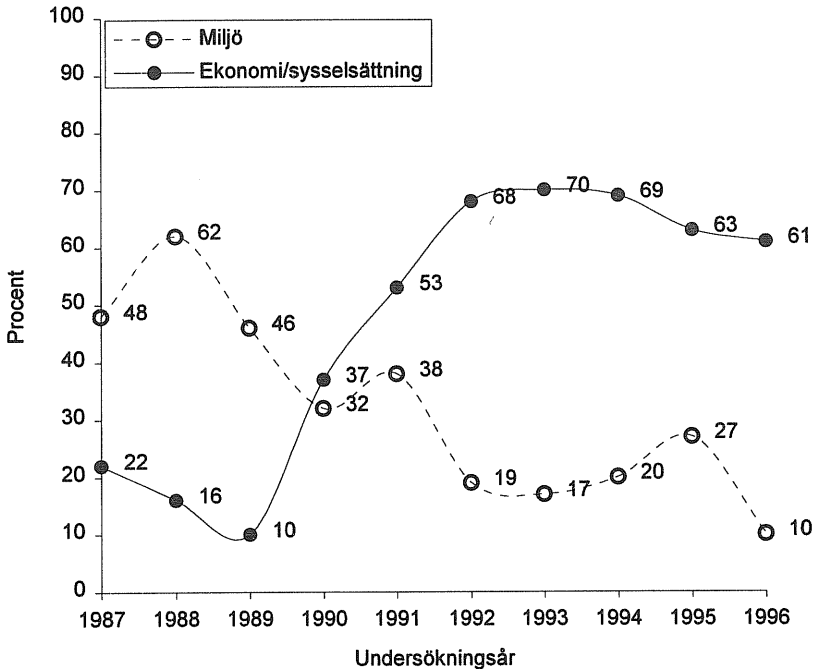
Nu skall vi istället fortsätta att följa miljöspåret. Jag kommer att närmare studera kopplingen mellan viktighetsbedömningar för miljöfrågan och ekonomi/sysselsättning. Ekonomin och sysselsättningen betraktas i det följande som ett brett problemområde som ställs i relation till miljöfrågan. I figur 1 redovisas en kurva för andel svenskar som nämnt miljöfrågan respektive ekonomi och/eller sysselsättning som en viktig fråga mellan 1987 och 1996.

Det råder, som redan tidigare konstaterats (Bennulf & Selin 1993, Bennulf 1994), ett omvänt förhållande mellan ekonomi/sysselsättning och miljö. Ju större engagemang i miljöfrågor desto lägre i de ekonomiska, och vice versa. Lite förenklat kan man säga att folk uppfattar miljöproblemen som ett av de tre viktigaste frågeområdena vid goda ekonomiska tider, medan miljöproblemen framstår som relativt sett mindre viktiga i dåliga tider. Jag skall senare komma tillbaka och analysera andra möjliga förklaringar till varför miljökurvan svänger som den gör, t ex genom att analysera motsvarande uppmärksamhet för miljöfrågorna i svenska massmedier.

Figur 1 Miljö vs ekonomi. Andel medborgare som bedömer miljö respektive ekonomi/sysselsättning som viktiga samhällsfrågor 1987-1996 (procent)

Fråga: 'Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker Du är viktigast i Sverige idag? Ange högst tre frågor/samhällsproblem.'

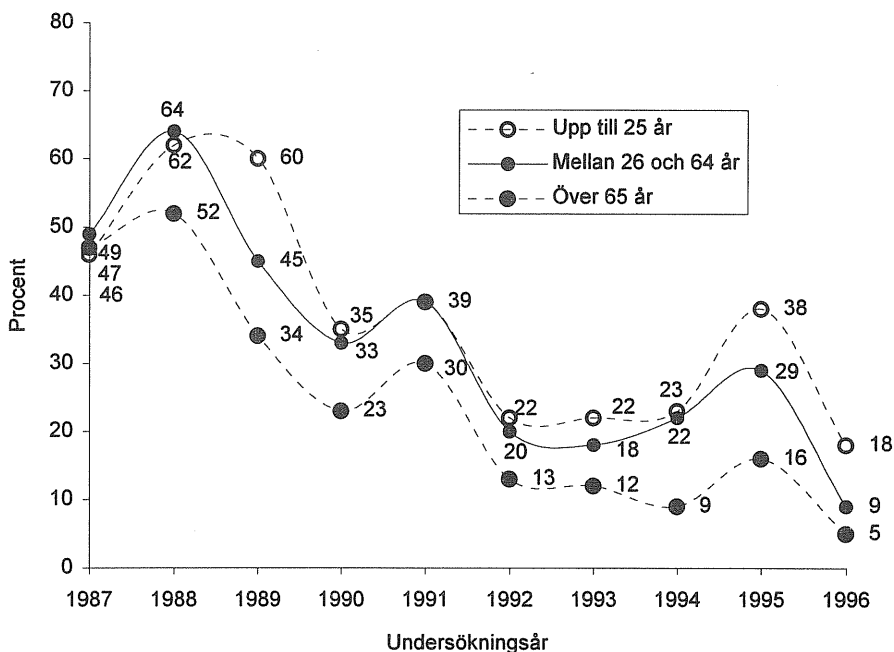

Kommentar: Figuren bygger på de siffror som presenterades i tabell 1. Notera dock att de två variablerna Sveriges ekonomi och sysselsättning i denna analys slagits samman till en variabel.

Vilka grupper av befolkningen är det då som anser att miljöfrågan varit mer eller mindre viktiga under den analyserade tidsperioden? De två figurerna, 2 och 3, redovisar opinionsutvecklingen efter ålder respektive kön. Åldersfördelningen är gjord så att de unga har definierats som 15-25 år, de medelålders som 26-64 år, medan den äldre åldersgruppen är 65-80 år.

Figur 2 Viktighetsbedömning av miljöfrågan bland svenskar i olika åldersgrupper 1987-1996 (procent)

Fråga: 'Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker Du är viktigast i Sverige idag? Ange högst tre frågor/samhällsproblem.' och 'Vilket år är Du född?'

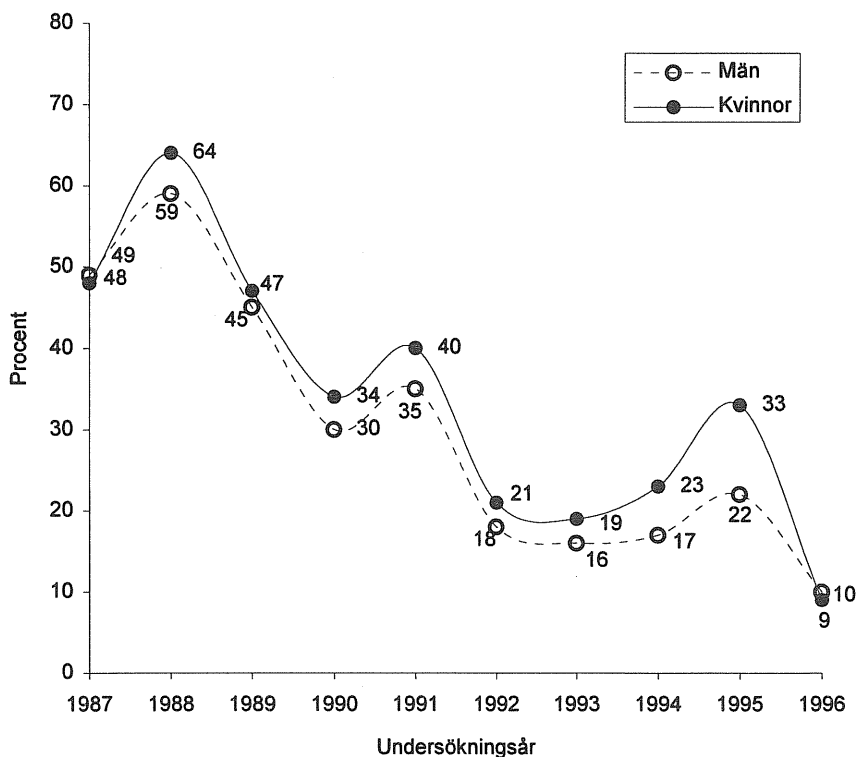

Viktighetsbedömningarna av miljöfrågan skiljer sig något mellan de tre åldersgrupperna. Med undantag för 1987 är det en klart lägre andel av de allra äldsta (65-80 år) som anser att miljöfrågan tillhör ett av de tre viktigaste problemen i Sverige. Resultaten kanske kan hänföras till teorin om de förändrade värden som den amerikanske statsvetaren Ronald Inglehart har lanserat (Inglehart 1977, Inglehart 1990). Äldre människor skulle då ha materiella värden, d v s att man prioriterar materiell säkerhet (t ex sysselsättning, inflationsbekämpning), i högre grad än yngre människor som har så kallade post-materiella värden och därmed prioriterar livskvalitetsfrågor (t ex en ren miljö och självförverkligande) i högre grad än äldre. Värden kommer sig av erfarenheter från uppväxttiden, och äldre individer som ofta vuxit upp under materiellt knappa tider före andra världskriget tenderar därför att prioritera materiella frågor i politiken även nu.⁶ Mellan

medelåldersgruppen och den allra yngsta gruppen skiljer sig inte viktighetsbedömningarna av miljöfrågan åt i alls lika hög grad. Ibland är det en något högre andel av de yngsta som finner att miljöfrågan tillhör de tre viktigaste samhällsfrågorna, ibland är det en högre andel bland de medelålders. De två senaste åren, 1995 och 1996, när miljöfrågan tappat fotfästet på medborgarnas politiska agenda är det bland de allra yngsta som det starkaste engagemanget för miljön - mätt som viktighetsbedömning - är högst.

Figur 3 Viktighetsbedömning av miljöfrågan bland svenska kvinnor och män 1987-1996 (procent)

Fråga: 'Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker Du är viktigast i Sverige idag? Ange högst tre frågor/samhällsproblem.' och 'Är Du man eller kvinna?'

Det är en något högre andel kvinnor än män som bedömer att miljöfrågan är en av de tre viktigaste politiska sakfrågorna. Skillnaden är tydlig utom vid två mätpunkter, och dessa återfinns vid kurvans start- respektive slutår där inga märkbara könsskillnader noteras. Opinionsklyftan mellan kvinnor och män är emellertid inte särskilt stor. Det förvånar en aning eftersom en etablerad sanning inom miljöopinionsforskningen är kvinnors grönare miljöattityder (Bennulf 1994). Den största könsskillnaden i viktighetsbedömning återfanns 1995 då gapet mellan män och kvinnor var tio procentenheter.

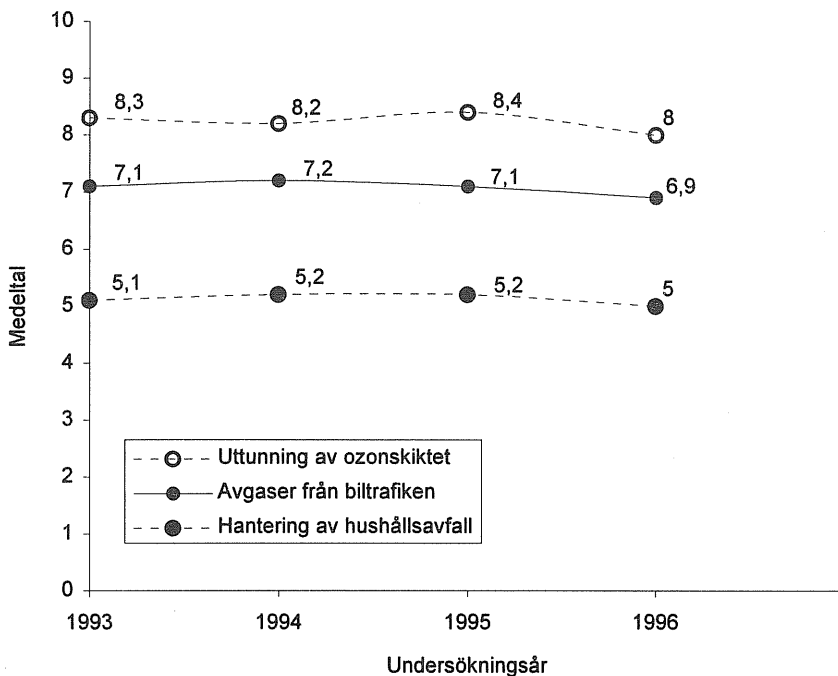
Miljöengagemang på frammarsch!

Svenska folkets miljöengagemang är på reträtt, och det är fråga om en ordentlig sådan. Men viktighetsbedömningar av miljöfrågan avslöjar naturligtvis inte hela sanningen om svenska folkets miljöattityder. I detta avsnitt skall jag kortfattat analysera några andra opinionstrender på miljöområdet. Frågan är om miljöengagemanget är i allmänt dalande.

Låt oss börja genomgången med en grundläggande komponent i miljöattityden. Det gäller individernas verklighetsbild, de s k kognitionerna, här mätt som huruvida man uppfattar att miljön är hotad eller ej. I SOM-undersökningarna har vi sedan 1993 inkluderat en fråga om nio miljöhot och hur allvarliga dessa uppfattas vara. I figur 4 redovisas opinionsutvecklingen för tre av dem. De som är intresserade av resultaten för samtliga hot hänvisas till Bennulf 1996 där siffror redovisas och där medborgarnas problembild jämförs med kommunala miljöchefers, journalisters och lokala politikers. Miljöhoten mäts på en skala mellan 1 (mycket litet hot) och 10 (mycket stort hot). Siffrorna i figuren utgörs av medeltal för samtliga svarande avseende uttunnningen av ozonskiktet, avgaser från biltrafiken och hanteringen av hushållsavfall.

Figur 4 Svenska folkets uppfattning av tre miljöhot 1993-1996 (medeltal)

Fråga: 'Nedanstående lista omfattar ett antal miljöproblem. Hur allvariga hot mot miljön i Sverige anser Du att dessa är?'

Kommentar: Miljöhoten mäts på en tiogradig skala från 1 (mycket litet hot) till 10 (mycket stort hot). I frågeformuläret ingick även frågor om utsläpp från industrier, oljeutsläpp vid kusterna, hanteringen av industriavfall, utrotningen av djur- och växtarter, användningen av kemikalier i jordbruket samt hanteringen av kärnkraftens högaktiva avfall. Även för dessa hot ser opinionsutvecklingen, i det närmaste, ut som raka streck.

Uttunningen av ozonskiktet är det, av de hot vi frågat om, som oroar mest. I likhet med andra undersökningar framkommer av SOM-undersökningarna att de stora globala miljöhoten uppfattas som mycket hotfulla. Även ett hot som det som avgaser från biltrafiken utgör är klart oroande för folk i allmänhet. I mitten av skalan återfinns hanteringen av hushållsavfall som något men inte särskilt oroande hot mot miljön i Sverige. Det sistnämnda är

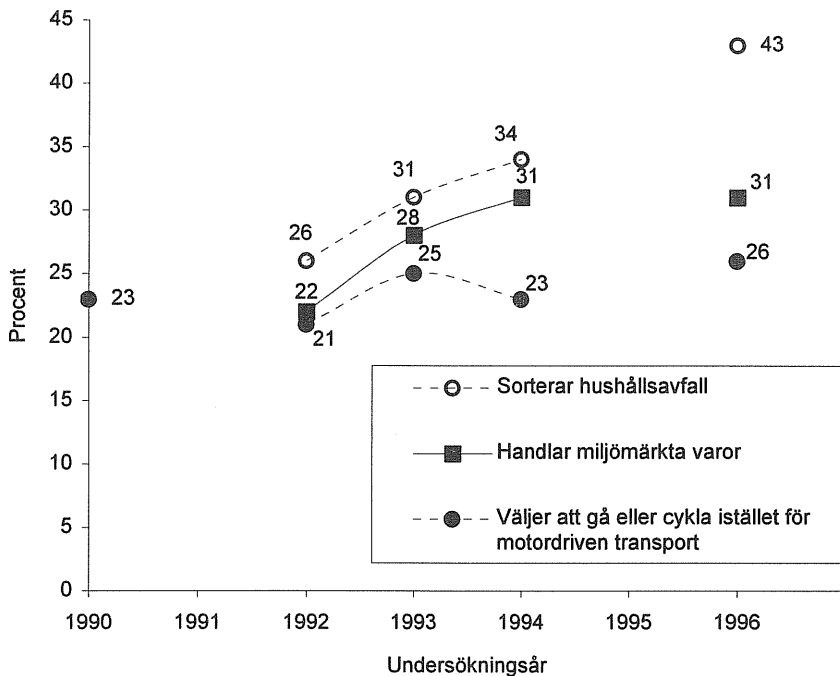
det hot - av de som vi frågat om - som framstår som minst hotfullt för svenska folket. Allmänheten är alltså oroad för många hot mot miljön. Hotbilden är i stort sett oförändrad, även om vi kan notera en mycket liten nedgång i medeltalen mellan 1995 och 1996.

Hur står det då till med miljöengagemanget i praktisk mening? I vilken grad är svenskarna beredda att bidra till en bättre miljö genom att välja mindre miljöbelastande handlingar i vardagslivet? Frågor där svarspersonerna får uppskatta sitt eget miljöbeteende i vardagslivet återfinns i SOM-undersökningarna fr o m 1990. Jag har valt ut tre beteenden för analys: gå/cykla istället för motordriven transport, sortera hushållsavfall och handla miljömärkta varor. Nu är det naturligtvis svårt att mäta beteende via enkäter. Därför måste de följande siffrorna tas med en nypa salt. De står för svenska folkets självskattade beteende och behöver inte överensstämja med det faktiska beteendet ⁷. Men eftersom vi har en likalydande frågeformulering och samma svarsalternativ vid de olika tidpunkterna bör vi lyckas fånga in trenderna väl. Sannolikheten att det faktiska beteendet förändrats i samma riktning är hög, men vi kan enbart vara säkra på att fånga in folkets självbild.

Andelen som alltid eller mycket ofta går eller cyklar istället för att förflytta sig medelst motordriven transport är i stort sett oförändrad över tid. Runt en fjärdedel av svenska folket rapporterar att de gör så. Men när det gäller de övriga två beteendena finns en tydlig trend. Och den är att det vardagliga engagemanget för miljön ökar genom att allt fler svenskar väljer att handla miljömärkta varor eller att sortera sitt hushållsavfall. Beteendesiffrorna är självklart osäkra, men det finns all anledning att tro att de pekar ut en verklig trend. Handeln har ökat sin försäljning av miljömärkta varor och när det gäller sortering av hushållsavfall fungerar detta mycket bra åtminstone när det gäller vissa typer av avfall. Återlämningen av tomglas utan returpant ligger på 75 procent att jämföra med den politiska målsättningen som var 70 procent (Bennulf, Petersson & Syrstad 1997). När det gäller personligt miljöbeteende ökar svenska folkets miljöengagemang. Det minskar inte (se även Biel & Dahlstrand 1996, Biel 1996).

Figur 5 Svenska folkets självskattade miljöbeteende vad gäller att välja att gå eller cykla istället för motordriven transport, sortera hushållsavfall och handla miljömärkta varor 1990-1996. Andel svenskar som alltid eller mycket ofta utför respektive handling (procent)

Fråga: 'Hur ofta gör Du personligen nedanstående saker?'

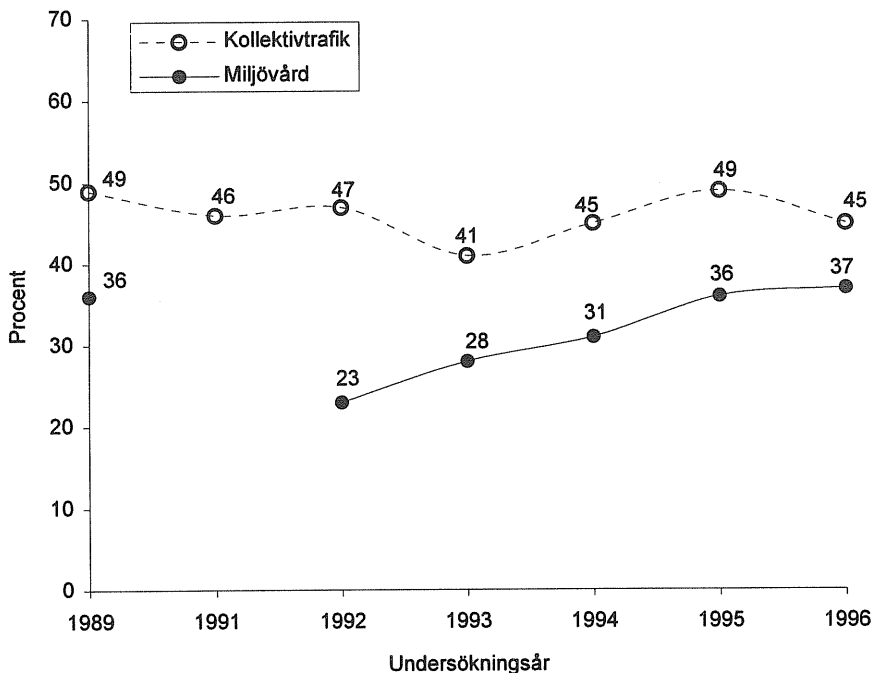

Kommentar: Beteendena mäts på en skala med följande svarsalternativ. 'aldrig', 'ibland', 'ganska ofta', 'mycket ofta' och 'alltid'

Svenska folket blir också allt mer nöjda med den service som kommunerna erbjuder på miljöområdet. I figur 6 redovisas andelen personer som är mycket eller ganska nöjda med den service som deras kommuner erbjuder när det gäller miljövård. För jämförelsens skull har jag också inkluderat siffror om kollektivtrafiken.

Figur 6 Svenska folkets åsikter om kommunal service gällande kollektivtrafik och miljövård 1989-1996. Andel medborgare som svarat mycket eller ganska nöjd (procent)

Fråga: 'Vad anser Du om servicen i Din kommun på följande områden?'

Kommentar: Svartalternativen var: 'mycket nöjd', 'ganska nöjd', 'varken nöjd eller missnöjd', 'ganska missnöjd', 'mycket missnöjd' samt 'vet ej'. Vet ej-svaren ingår i procentbasen.

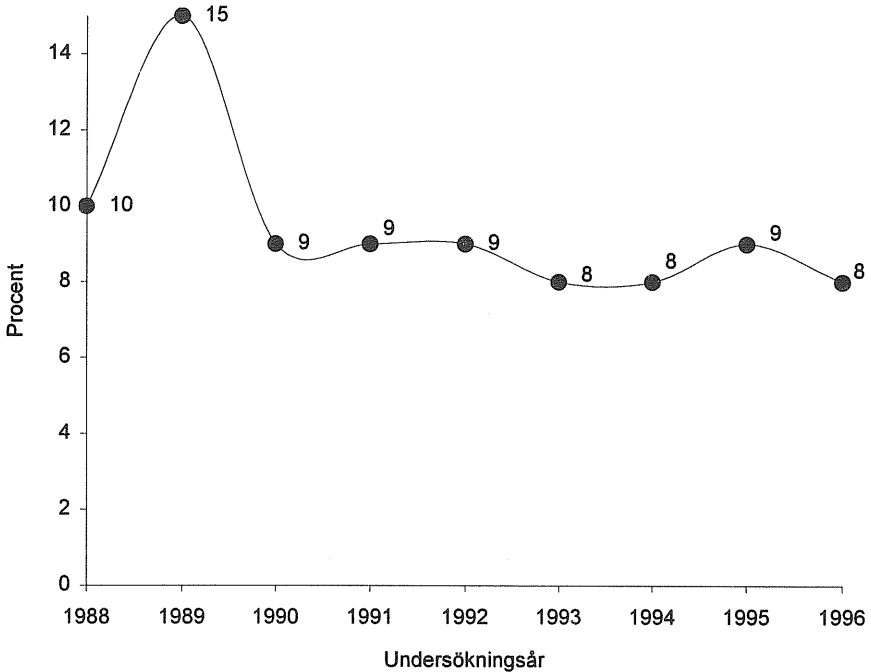
Andelen svenskar som anger att de är nöjda med kollektivtrafiken i kommunerna återfinns strax under 50 procent under hela mätperioden. År 1993 var det endast 23 procent av svenskarna som bedömer att de är nöjda med den kommunala servicen på miljöområdet. Därefter ökar andelen nöjda år för år, för att återfinnas på 37 procent år 1996. Återigen en trend som pekar åt ett positivt håll. De svenska kommunernas miljöarbete har förbättrats, åtminstone i medborgarnas ögon.

Ytterligare ett sätt för en medborgare att engagera sig i miljöfrågorna är att vara medlem i en miljöorganisation. I SOM-undersökningarna har vi mätt medlemskap i olika typer av föreningar. Sedan 1988 frågar vi huruvida svarspersonerna är medlemmar i miljöorganisationer (se figur 7).

Figur 7 Andel svenskar som är medlemmar i någon miljöorganisation 1988-1996 (procent)

Fråga: 'Ange nedan vilken/vilka organisationer Du är medlem i, samt hur aktiv Du är i dessa föreningar.'

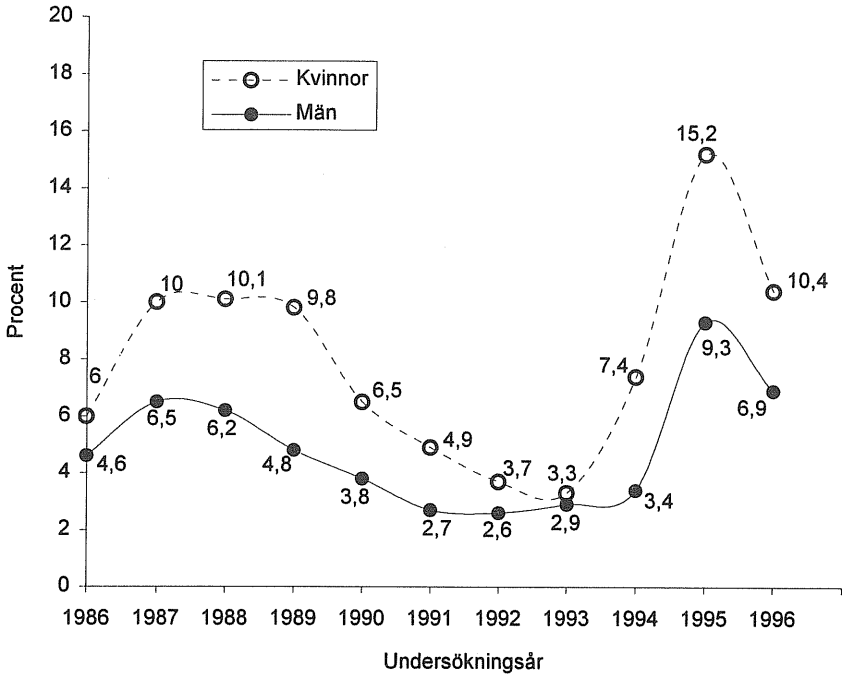
Andelen medlemmar återfinns kontinuerligt kring åtta-nio procent. Ett undantag återfinns dock, och det är 1989 då siffran är klart högre. Hela 15 procent av svenska folket anger då att de är medlemmar i någon form av miljöorganisation. Alldeles säkert var det så att debatten i samband med miljövalet hösten 1988 stimulerade många att engagera sig för miljön, och miljöorganisationer blev då en lämplig engagemangsform för dem. Året därpå återgick nivån till den normala, kanske kan detta skrivas på låg-

konjunkturens konto. När ekonomin stramades upp och folk valde att spara in på utgiftskontot kastade de inte fullt så engagerade in handduken och lät inbetalningskortet försvinna ned i pappersåtervinningen istället för till postgirot.

Att vara medlem i en miljöorganisation kan betraktas som en form av politiskt engagemang även om miljöorganisationer är partipolitiskt neutrala. En annan form av miljöpolitiskt engagemang går att mäta via partisympati. Att sympatisera med ett politiskt parti som väljer att prioritera miljöfrågorna tillhör också en aspekt av miljöopinionen. Det mest miljöradikala partiet i svensk politik är miljöpartiet - de gröna (Bennulf 1994, Lundmark 1995, Kjellgren 1997). Ibland räknas också vänster- och centerpartiet till det gröna blocket i svensk politik. Men här skall jag nöja mig med att redogöra för hur sympatin för miljöpartiet utvecklats över tid. I figur 8 redovisas denna opinionsutveckling mellan 1986 och 1996 enligt SOM-data i två separata kurvor, en för män och en för kvinnor.

Figur 8 Svenska folkets sympati för miljöpartiet 1986-1996 bland kvinnor och män (procent)

Fråga: 'Vilket parti tycker Du bäst om idag?' och 'Är Du man eller kvinna?'

Kommentar: Svarepersoner som inte uppgivit någon partisympati ingår inte i procentbasen.

Det är genomgående en högre andel kvinnor än män som sympatiserar med miljöpartiet. Sympatikuven för miljöpartiet har en första topp i samband med miljövalet 1988. Därefter minskar andelen miljöpartisympatisörer i början av 1990-talet precis som fallet var med viktighetsbedömningarna av miljöfrågan under motsvarande tidsperiod. Mot slutet av tidsperioden upphör dock samvariationen mellan viktighetsbedömningarna och miljöpartiets sympatikuven. De högsta sympatisiffrorna för miljöpartiet återfinns 1995. De höga siffrorna för miljöpartiet 1994-1996 beror nog inte enbart på miljöengagemang, utan kan delvis tillskrivas negativa EU-attityder och eventuellt missnöje med regeringen Persson. År 1996 när viktighetsbedömningarna når

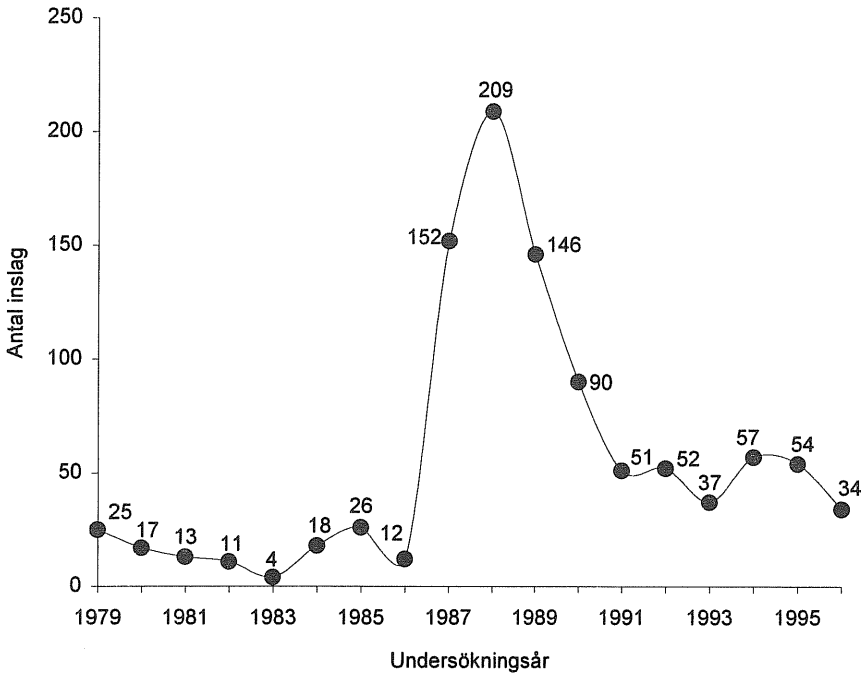
sitt lägsta värde är sympatin för miljöpartiet hög, t o m högre än den var vid miljövalet 1988, både bland kvinnor och bland män.

Splittrat miljöengagemang!

Svenska folkets miljöengagemang kan alltså inte sägas ha minskat, trots att ekonomi/sysselsättning slår ut miljön gällande viktighetsbedömningar. I andra avseenden är miljöengagemang oförändrat (hotbild och medlemskap i miljöorganisationer), medan i ytterligare andra fall har engagemang ökat: miljöpartisympati och personligt miljöbeteende i vardagslivet. Bilden av svenska folkets miljöengagemang är helt enkelt splittrad. Som alltid innehåller opinionen olika komponenter och vi kan inte uttala oss om helheten genom att enbart analysera en komponent.

En stor del av förklaringen till hur viktighetsbedömningarna av miljöfrågan har skiftat står att finna i samspelet mellan elitopinioner, medieopinioner och medborgaropinioner. I detta kortfattade kapitel har jag inte möjlighet att på allvar gräva ner mig i detta intressanta problem (se t ex Asp 1986, McQuail 1994). Istället nöjer jag mig här med att analysera samvariationen mellan uppmärksamheten för miljöfrågan i svenska massmedier och svenska folkets viktighetsbedömning av miljöfrågan. Därför kan det vara på sin plats för läsaren att ha resultaten från figur 2 i åtanke. Valforskningsprogrammet i Göteborg har systematiskt studerat massmediernas roll i politiken sedan valrörelsen 1979. En av de intressanta tidsserierna gäller nyhetsinnehållet i Rapport som kodats dagligen sedan 1979. Tidigare forskning av journalistprofessor Kent Asp indikerar att Rapportens politiska innehåll stämmer väl överens med andra svenska mediers (Asp 1986, Asp 1988). I figur 8 redovisas antalet inslag som har gällt miljö som huvudsakfråga i Rapportens nyhetsinslag årligen 1979-1988, telegram har inte tagits med i analysen (se Djerf 1996). Det bör också påpekas att siffrorna för 1992 är att betrakta som mycket preliminära eftersom kodningsarbetet för dessa år ännu inte är helt avslutat.

Figur 9 Antalet nyhetsinslag per år med miljö som huvudsakfråga i Rapport 1979-1996 (antal inslag)

Kommentar: Analyserna av Rapports nyhetsinnehåll startades av Kent Asp vid institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet (se Asp 1986, 1988). Siffrorna fr o m 1992 är mycket preliminära. Kodningsarbetet är ännu inte avslutat. Siffran för 1992 är särskilt osäker p g a något ändrade kategoriseringar. Enbart nyhetsinslag ingår i analysen.

Rapportkurvan som startar redan år 1979 pekar på en motsvarande topp i uppmärksamheten för miljöfrågorna år 1988 precis som noterades i medborgarnas viktighetsbedömningar. Därefter sjunker uppmärksamheten för miljöfrågorna i Rapports nyhetsinslag. Och liksom fallet var med medborgarkurvan återfinns de två lägsta mätpunkterna 1993 och 1996. Samstämmigheten mellan de båda kurvorna är mycket stor. Vi har alltså konstaterat en klar samvariation mellan medborgarnas och massmediernas agenda. Men vad som påverkar vad är naturligtvis ingen självklarhet. Det vanligaste antagandet är dock att medieagendan styr medborgaragendan. Här ligger

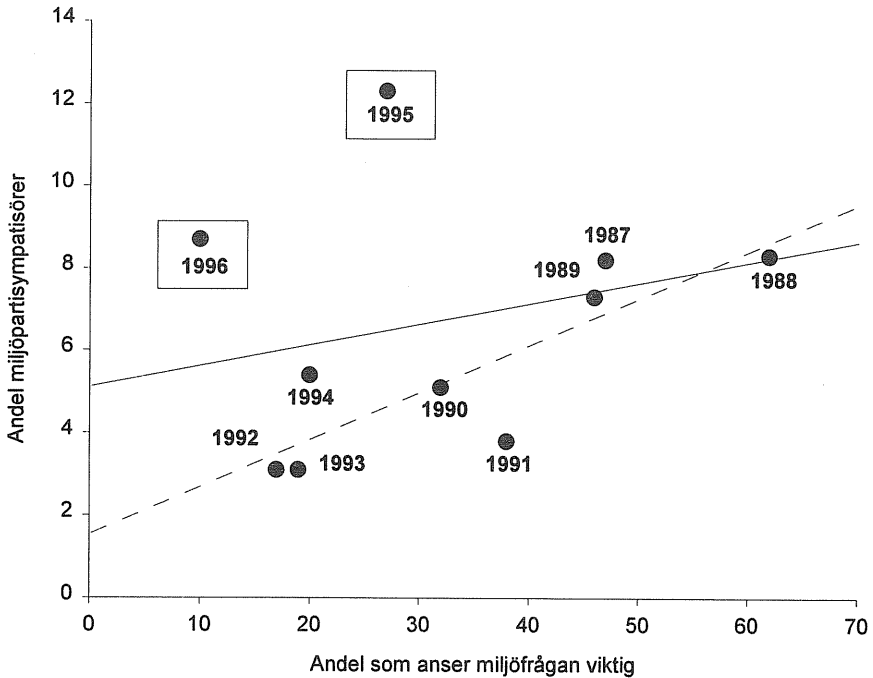
troligen en förklaring till medborgarnas sjunkande viktighetsbedömning av miljöfrågan dold. En minskande uppmärksamhet för miljöfrågan i debatten medför att miljöfrågan inte framstår som lika viktig i medborgarnas ögon.

Ytterligare en förklaring är möjlig, och den skall prövas i figur 10. Medborgarnas viktighetsbedömning kan förutom att vara styrd av media också vara påverkad av politiska preferenser. Tidigare analyser (Bennulf 1994) påvisar ett mycket starkt samband mellan andel väljare som bedömer miljöfrågan som en viktig fråga för partivalet och andelen röster för miljöpartiet. Motsvarande samband har också gällt andelen medborgare som bedömer miljöfrågan som viktig och sympati för miljöpartiet i SOM-undersökningarna. I figur 10 redovisas på den ena axeln sympati för miljöpartiet och på den andra andelen medborgare som bedömt miljöfrågan som viktig. Prickarna i diagrammet avser respektive undersökningsår. Därefter har två s k regressionslinjer passats till data. Den heldragna linjen gäller data för samtliga undersökningsår, medan den streckade linjen enbart gäller data för 1987 t o m 1994. Därför har observationerna för 1995 och 1996 försetts med ramar.

Enligt analysen som gäller data mellan 1987 och 1994 (den streckade linjen) återfinns en stark effekt av andel medborgare som bedömt miljöfrågan som viktig på sympati för miljöpartiet. Även sambandet mellan de två variablerna är starkt, vilket framgår av att observationerna ligger väl samlade kring regressionslinjen. Enligt den andra analysen (heldragen linje) där 1995 och 1996 års observationer ingår är effekten av andel som anser miljöfrågan viktig på miljöpartisympati inte obefintlig, men måttlig. Även sambandet mellan de två variablerna är klart lägre. Det kanske är för tidigt att avgöra huruvida ett långsiktigt trendbrott har skett. Men 1995 och 1996 har kopplingen mellan viktighetsbedömningar och partisympati på miljöområdet drastiskt skilt sig från tidigare år. Den minskade kopplingen mellan partisympati och viktighetsbedömning är en ytterligare möjlig förklaring till de sjunkande viktighetsbedömningarna för miljöfrågan bland folk i allmänhet. Enklare uttryckt, det är inte längre självklart för en miljöpartisympatisör att nämna miljö som en av de tre viktigaste politiska sakfrågorna när hon blir tillfrågad i en enkätundersökning. Det är istället motståndet till EU som visat sig vara en viktig förklaring till varför många människor sympatiserar med miljöpartiet.

Figur 10 Sambandet mellan medborgarnas viktighetsbedömningar av miljöfrågan och sympati för miljöpartiet 1987-1996 (procent)

Fråga: 'Vilket parti tycker Du bäst om idag?' och 'Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker Du är viktigast i Sverige idag? Ange högst tre frågor/samhällsproblem.'

Kommentar: Regressionsekvation är $mpsymp=5,1+0,05*\text{miljöviktighet}$ ($r=0,247$, $p=0,491$) för samtliga observationer (heldragen linje), respektive $mpsymp=1,5+0,115*\text{miljöviktighet}$ ($r=0,85$, $p=0,007$) för åren 1987-1994 (streckad linje).

Medieagendan och det minskade sambandet mellan partisympati och viktighetsbedömning kan till stor del förklara den exceptionellt låga placeringen för miljöfrågan på medborgarnas agenda 1996. Men det är felaktigt att tolka detta resultat i termer av ett minskat miljöengagemang bland svenska folket. Andra indikatorer på miljöengagemang pekar istället uppåt, exempelvis sorterar svenskarna sina sopor och handlar miljömärkta varor som aldrig förr.

Noter

1. Artikeln är ett led i rapporteringen av forskningsprojektet 'Demokrati och hållbar utveckling' som ingår i det nationella forskningsprogrammet 'Vägar till uthållig utveckling'. Programmet finansieras av nio forskningsråd och arbetet samordnas av Forskningsrådsnämnden. Jag vill tacka Birgitta Burgén, Ulrika Lundin och Stefan Petersson för assistans med dataanalyser och redigeringsarbete.
2. Begreppet 'miljöengagemang' är komplicerat att ge en precis definition. Och i detta sammanhang kommer jag inte ge mig i kast med detta delikata problem. Jag vill enbart betona att jag använder begreppet i en mycket vid betydelse, ungefär: 'det sätt varpå en individ engagerar sig för miljön genom åsikter och andra tankar eller genom sitt beteende'. Vilka åsikter eller handlingar som skall räknas till de engagerade eller oengagerade kan sedan diskuteras. Jag håller mig dock till de självklara alternativen, det är mer miljöengagerat att uppfatta miljön som hotad än tvärtom. För den begreppsligt intresserade läsaren kan det vara på sin plats att ta del av Klöfvers (1995:25-31) diskussion av begreppet 'miljömedvetenhet'. Det kan också vara lämpligt att konsultera följande böcker: Sundqvist 1991, Bennulf 1994, Hedrén 1994, Lindén 1994 och Djerf 1996. Sammantaget med Klöfvers bok kan den ambitiösa läsaren finna en liten debatt om hur miljöbegreppet och andra närliggande begrepp som miljöattityder m m bör definieras inom samhällsvetenskapen. Enigheten är inte allt för påfallande kan jag meddela.
3. Med 'bedöma som viktig' eller 'viktighetsbedömning' avses i detta kapitel vad som i engelskspråkig litteratur brukar benämnas *saliency* (Eiser & van der Pligt 1988). Ordet saliency är svårt att ge en svensk översättning, intresse eller viktighet brukar användas (Redder & Toonsgaard 1971, Gilljam 1988, Bennulf 1994). Det man är ute efter är det som omedelbart är tillgängligt i en människas medvetande, det individen spontant tänker på.
4. Väljarundersökningar har genomförts vid Statsvetenskapliga institutionen sedan 1956 vid varje ordinarie riksdagsval och vid folkomröstningarna. Allt sedan 1964 ingår någon form av öppen fråga om viktiga samhällsproblem/frågor för partivalet. Valforskningsprogrammet i Göteborg och dess undersökningar presenteras t ex av Gilljam & Holmberg 1995.
5. I väljarundersökningen 1982 angav 7 procent av svarspersonerna miljöfrågan som en viktig fråga för partivalet. Eftersom SOM-undersökningarnas kurva genomgående återfinns på en högre nivå än siffrorna i väljarundersökningarna kan vi spekulera i att den 'sanna' siffran t o m är lägre 1996 än den var 1982.
6. Ingleharts teori kallas teorin om den tysta revolutionen. Den har fått ett starkt genomslag inom samhällsvetenskapen, men är också mycket omdiskuterad. Se t ex

Pettersson 1988, Inglehart 1990, Bennulf 1994 för redovisningar av Ingleharts teori och dess kritiker.

7. När vi frågar om beteenden som kan anses vara socialt önskvärda, eller som i det här fallet politiskt korrekta, finns det all anledning att misstänka att de angivna siffrorna överskattar utbredningen av beteendet i fråga.

Referenser

- Asp, Kent (1986) *Mäktiga massmedier. Studier i politisk opinionsbildning*. Stockholm: Akademitratur.
- Asp, Kent (1988) 'Politisk journalistik. Studier i mediers partiskhet och makt'. I Ulla Carlsson [red.] *Forskning om journalistik*. Göteborgs universitet: Nordicom-Nytt/Sverige 4.
- Asp, Kent (1990) 'Medierna och valrörelsen'. I Mikael Gilljam och Sören Holmberg, *Rött blått grönt. En bok om 1988 års riksdagsval*. Stockholm: Bonniers.
- Bennulf, Martin (1990) 'Det gröna genombrottet'. I Mikael Gilljam och Sören Holmberg, *Rött blått grönt. En bok om 1988 års riksdagsval*. Stockholm: Bonniers.
- Bennulf, Martin (1991) 'Väljarnas viktigaste frågor 1968-1990'. I Sören Holmberg och Lennart Weibull [red.], *Politiska opinioner*. SOM-rapport 6. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Bennulf, Martin (1994) *Miljöopinionen i Sverige*. Lund: Dialogos.
- Bennulf, Martin (1996) 'Det gröna handlingsutrymmet'. I Lars J. Lundgren [red.], *Livsstil och miljö*. Stockholm: Naturvårdsverkets förlag.
- Bennulf, Martin och Henrik Selin (1993) 'Miljö vs ekonomi. Blir vi mindre miljövänliga i kristider?'. I Sören Holmberg och Lennart Weibull [red.], *Perspektiv på krisen*. SOM-rapport 9. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Bennulf, Martin, Stefan Petersson och Joakim Syrstad (1997) *Göteborgarna och källsorteringen (manuskript)*. Göteborgs universitet: CEFOS.
- Biel, Anders (1996), 'Väljer människor att agera miljövänligt?'. I Lars J. Lundgren [red.] *Livsstil och miljö*. Stockholm: Naturvårdsverkets förlag.
- Biel, Anders och Ulf Dahlstrand (1996), 'Pro-Environmental Habits: Propensity levels in Behavioural Change'. *Journal of Applied Social Psychology* 1996.

- Brandorf, Martin, Peter Esaiasson och Niklas Håkansson (1996) 'Svenska valfrågor. Partiernas valdebatt 1902-1994'. *Statsvetenskaplig tidskrift* 1996:1.
- Djerf Pierre, Monika (1996) *Gröna Nyheter. Miljöjournalistiken i televisionens nyhetssändningar 1961-1994*. Göteborgs universitet: Institutionen för journalistik och masskommunikation.
- Eiser, J R och J. van der Pligt (1988) *Attitudes and Decision*. London: Routledge.
- Esaiasson, Peter (1990) *Svenska valkampanjer 1866-1988*. Stockholm: Allmänna förlaget.
- Gilljam, Mikael (1988) *Svenska folket och löntagarfonderna. En studie i politisk åsiktsbildning*. Lund: Studentlitteratur.
- Gilljam, Mikael och Sören Holmberg (1995) *Väljarnas val*. Stockholm: Norstedts.
- Hedré, Johan (1994) *Miljöpolitikens natur*. Linköping: Studies in Arts.
- Klöfver, Helena (1995) *Miljömedvetenhet och livsstil bland organiserade ungdomar*. Linköping: Studies in Arts.
- Kjellgren, Hanna (1997) *Partierna, medborgarna och miljöpolitiken (manuskript)*. Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen.
- Lindén, Anna-Lisa (1994) *Människa och miljö. Om attityder, värderingar, livsstil och livsmiljö*. Stockholm: Carlssons.
- Lundmark, Carina (1995) *Towards a Green Democratic Theory*. Umeå universitet: Statsvetenskapliga institutionen.
- Inglehart, Ronald (1977) *The Silent Revolution. Changing Values and Political Style Among Western Publics*. Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, Ronald (1990) *Cultural Change*. Princeton: Princeton University Press.
- Johansson, Ylva (1996) 'Ekonomi slår ut frågorna om miljön'. I *Dagens Politik*, 23 januari 1996.
- McQuail, Denis (1994) *Mass Communication Theory*. London: Sage Publications Ltd.
- Redder, K W och Ole Toonsgaard (1971) 'Saliency and Political Attitudes'. I *Scandinavian Political Studies* Vol 6. Oslo: Universitetsförlaget.
- Sundqvist, Göran (1991) *Vetenskapen och miljöproblemen - en expertsociologisk studie*. Monografi 46. Göteborgs universitet: Sociologiska institutionen.
- Pettersson, Thorleif (1988) *Bakom dubbla lås*. Stockholm: Institutet för framtidsstudier.

DEN SEGLIVADE KÄRNKRAFTSFRÅGAN

SÖREN HOLMBERG

Kärnkraftsfrågan är inne på sitt tredje decennium som konfliktfråga i svensk politik. Thorbjörn Fälldin och centerpartiet startade debatten i början på 1970-talet och sedan dess har inga folkomröstningar eller flerpartiöverenskommelser lyckats avpolitiserat kärnkraften. Den senaste överenskommelsen från vårvintern 1997 mellan socialdemokraterna, centerpartiet och vänsterpartiet om att börja avveckla Barsebäckreaktorerna före 1998 års riksdagsval tycks heller inte bädda för att kärnkraftsdebatten ebbar ut. Tvärtom har bl a LO, näringslivet och moderaterna blåst till strid. Mycket talar därför för att kärnkraftsfrågan blir en valfråga 1998. Om så sker visar opinionsmätningarna att kärnkraftsanhängarna har en klar överhand, åtminstone så här ett och ett halvt år före valet.

SOM-undersökningarnas mätning från senhösten 1996 visar på en klar majoritet för vad som vi hittills kallat för kärnkraftsanhängare, dvs personer som vill avveckla kärnkraften efter 2010 eller använda kärnkraften (55 procent). Andelen kärnkraftsmotståndare - personer som vill avveckla kärnkraften senast till år 2010 - var endast 29 procent. Opinionsstödet för kärnkraften var rekordstarkt 1996; lika starkt som 1990, det tidigare rekordåret.

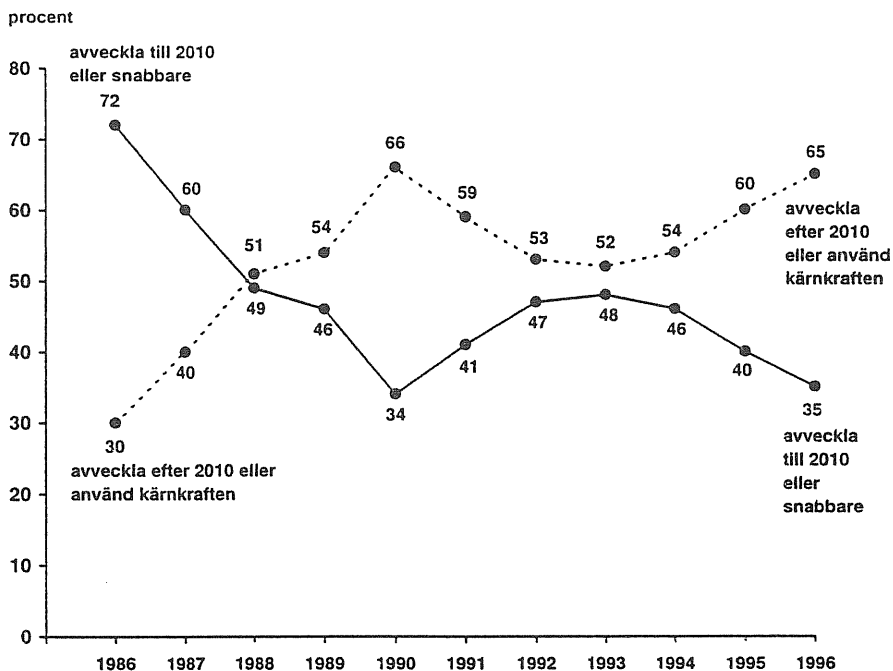
Tabell 1 Avvecklingsopinionen enligt SOM-studierna (procent)

fråga: "År 1980 hade vi en folkomröstning om kärnkraften i Sverige. Efter folkomröstningen beslöt riksdagen att kärnkraften skulle avvecklas till år 2010. Vad är din åsikt om kärnkraftens användning i Sverige?"

kärnkraftsåsikt	SOM 86	SOM 87	SOM 88	SOM 89	SOM 90	SOM 91	SOM 92	SOM 93	SOM 94	SOM 95	SOM 96
avveckla kärnkraften	15	8	6	6	5	5	5	6	6	5	5
avveckla kärnkraften snabbare än till år 2010	26	17	15	12	7	9	12	12	10	8	5
avveckla kärnkraften till år 2010	27	27	21	23	17	19	23	23	23	22	19
avveckla kärnkraften men inte så snabbt som till år 2010	16	19	24	24	28	24	24	23	22	29	29
använd kärnkraften, avveckla den inte	13	16	20	24	27	25	21	21	23	22	26
ingen bestämd åsikt, vet ej	3	13	14	11	16	18	15	15	16	14	16
summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
antal personer	1624	1673	1643	1578	1582	1573	1889	1857	1702	1777	1779
andel avveckla till 2010 eller snabbare	68	52	42	41	29	33	40	41	39	35	29
avveckla efter 2010 eller använd kärnkraften	29	35	44	48	55	49	45	44	45	51	55

Kommentar: Något explicit svarsalternativ av typen "ingen bestämd åsikt" fanns inte med i enkätfrågan 1986.

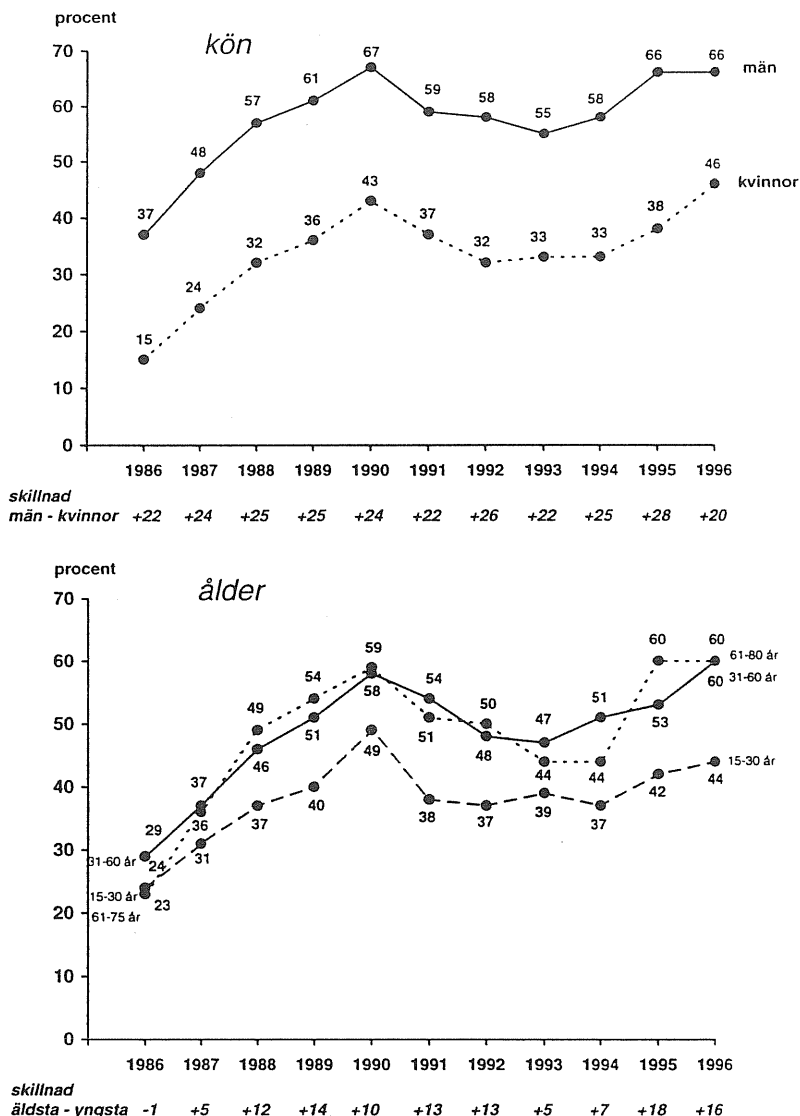
Figur 1 Avvecklingsopinionen 1986-1996 enligt SOM-mätningarna (procent)

Kommentar: Intervjufrågans formulering redovisas i tabell 1. Undersökningsspersoner utan åsikt i frågan är ej medtagna i analysen.

Opinionsförskjutningarna i kärnkraftsfrågan har dock inte förändrat de grundläggande mönstren när det gäller vilka som lutar åt att vara positiva eller negativa. Precis som tidigare under 1970- och 1980-talen är kvinnor och yngre människor mer skeptiska till kärnkraften än män och äldre personer. De senaste årens opinionsframgångar för kärnkraftsanhängarna syns dock tydligt också bland både kvinnor och yngre människor. Andelen kärnkraftsanhängare bland kvinnor har t ex ökat från 33 procent 1994 till 46 procent 1996. Det är en större ökning än bland männen (från 58 procent 1994 till 66 procent 1996).

Figur 2 Andel kärnkraftsanhängare 1986-1996 efter kön och ålder: Kärnkraftsanhängare har definierats som personer som vill avveckla kärnkraften långsammare än till år 2010 eller som vill använda kärnkraften, ej avveckla den (procent)

Kommentar: Samtliga svarspersoner ingår i procentbasen.

Kärnkraftsfrågans gamla partimönster är också seglivade. Ränderna från 1970-talet sitter i. Vänsterpartiets, centerpartiets och miljöpartiets sympatisörer är fortfarande de mest negativa till kärnkraften medan m-sympatisörer är klart mest positiva. De gamla linje 2-partiernas anhängare, dvs socialdemokraternas och folkpartiets sympatisörer, uppvisar också en klar majoritet för kärnkraften, men inte en lika stor som bland moderaternas sympatisörer. Jämfört med läget 1994 har andelen kärnkraftsanshängare ökat i alla parti-grupper, även bland anhängare till v, c och mp.

Tabell 2 Andel kärnkraftsanshängare 1986-1996 bland partiernas sympatisörer (procent)

	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
v	13	17	21	40	45	31	40	25	25	36	43
s	24	36	46	48	48	50	42	42	42	55	61
c	7	17	33	34	42	25	18	25	33	35	42
fp	29	36	55	58	63	46	55	48	56	64	58
m	49	65	71	71	79	74	66	66	70	74	77
kd	23	25	32	36	62	38	37	41	53	56	46
mp	11	16	15	18	26	18	6	11	22	25	30
nyd	-	-	-	-	-	52	51	53	68	-	-
samtliga	26	35	44	48	55	49	45	44	45	51	55
skillnad											
s-c	+17	+19	+13	+14	+6	+25	+24	+17	+9	+20	+19
m-mp	+38	+49	+56	+53	+53	+26	+60	+55	+48	+49	+47

Kommentar: Analysen bygger på samma material som i figur 2.

Om vi jämför kärnkraftsopinionen i riksdagen och bland folket har folkopinionen ändå sedan före Tjernobyllkatastrofen varit något mer positiv. Resultaten i tabell 3 visar inte på några stora skillnader, men vid de fyra tillfällena (1985, 1988, 1994 och 1996) då vi kan jämföra svenska folkets kärnkraftsåsikter med riksdagsledamöternas har övervikten för kärnkraftsanshängarna varit något större bland medborgarna. Vid mätningen år 1994 fanns det en opinionsövervikt bland väljarna för att fortsätta med kärnkraften efter år 2010 samtidigt som en majoritet bland ledamöterna var för att fullfölja kärnkraftsavvecklingen enligt 1980 års riksdagsbeslut. Vid mätningen år 1996 visade det sig att riksdagsledamöternas opinionsövervikt hade ändrat sig och blivit mer lik väljarnas. En klar övervikt bland både

väljare och riksdagsledamöter var 1996 positiva till att behålla kärnkraften efter år 2010.

Det är uppenbart att väljaropinionen gått före och riksdagsopinionen följt efter när det gäller den tilltagande negativa inställningen till 2010 som slutår för svensk kärnkraft. Väljarna har lett och de valda har följt - en tankeväckande bild av folkstyrd åsiktsbildning.

Tabell 3 Åsiktsöverensstämmelse mellan väljare och valda i kärnkraftsfrågan (procent)

fråga: "Behålla kärnkraften, även efter år 2010" .

svarsalternativ	1985		1988		1994		1996	
	Rd	Vä	Rd	Vä	Rd	Vä	Rd	Vä
(1) bra förslag	31	32	27	34	33	40	49	47
(2) varken eller	14	11	10	16	11	19	10	20
(3) dåligt förslag	54	48	62	44	54	36	38	28
(4) vet ej/ inget svar	1	9	1	6	2	5	3	5
summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100
antal svarpersoner	340	2782	336	2558	337	2297	315	1779
övertikt kärnkrafts- anhängare (1-3)	-23	-16	-35	-10	-21	+4	+11	+19

Kommentar: Resultaten för riksdagsledamöterna (Rd) kommer från fyra enkätstudier hösten 1985, 1988 och 1994 och våren 1996. Väljarresultaten (Vä) kommer från valundersökningarna 1985, 1988 och 1994 och från 1996 års SOM-studie.

Den hetaste debatten i kärnkraftsfrågan gäller dock inte längre om avvecklingen skall vara avklarad 2010. Få tror idag att det är möjligt. Bland medborgarna var det t ex endast 6 procent som senhösten 1996 fortfarande trodde att kärnkraften i Sverige skulle vara avvecklad till år 2010. Hela 91 procent trodde inte det skulle bli någon avveckling till det fastställda året 2010.

Dagens heta kärnkraftsdebatt gäller istället när och hur kärnkraftsavvecklingen skall inledas. Resultaten i tabell 4 visar att partimönstret i väljarnas åsikter om avvecklingsstarten är strukturerat på samma sätt som åsikterna om när avvecklingen bör vara avslutad.

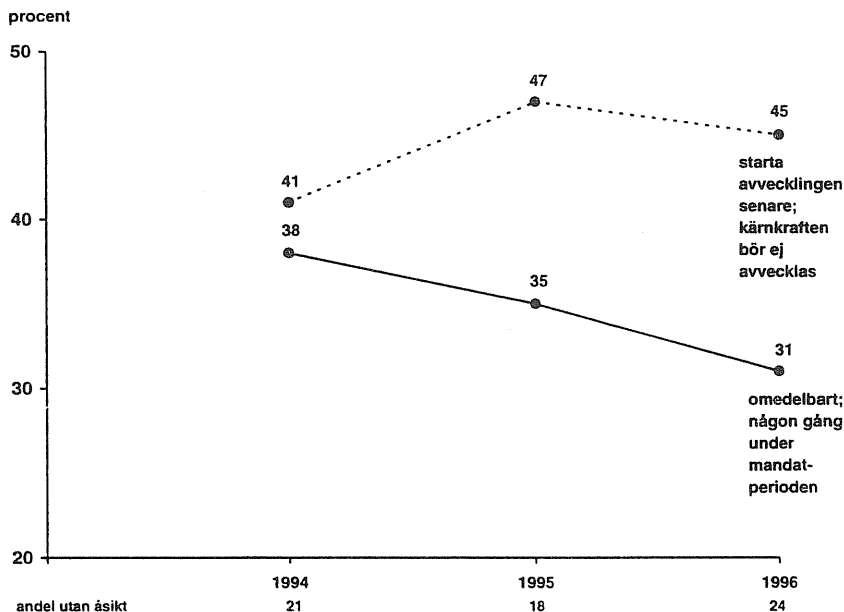

Tabell 4 Åsikter om avvecklingsstarten (procent)

fråga: "Det har diskuterats när kärnkraftsavvecklingen skall påbörjas i Sverige. Enligt Din åsikt när bör avvecklingen av kärnkraften inledas?"

åsikt om avvecklingsstarten	bästa								inget parti	samtl.
	v	s	c	fp	m	kd	mp	övr.		
Omedelbart	27	12	30	19	7	21	43	24	15	18
någon gång under perioden 1995-1998	14	17	23	14	7	16	14	8	12	13
avvecklingen bör starta senare	16	28	21	26	26	23	14	12	12	22
kärnkraften bör inte avvecklas	20	21	9	25	42	12	12	23	13	23
ingen bestämd åsikt/vet ej	23	22	17	16	18	28	17	33	48	24
summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
antal personer	206	492	101	102	426	61	137	51	203	1779
andel omedelbart eller under perioden 1995-1998	41	29	53	33	14	37	57	32	27	31

Figur 3 När bör kärnkraftsavvecklingen inledas? (procent)

Starkast stöd för att avvecklingen bör startas under mandatperioden 1995-1998 återfanns hösten 1996 bland sympatisörer till mp, c och v medan m-sympatisörer var mest negativa. Bland socialdemokratiska sympatisörer var det klart fler som ville vänta med avvecklingsstarten (49 procent) än som ville börja avveckla under mandatperioden (29 procent).

Som framgår av resultaten i figur 3 har opinionsstödet för att inleda kärnkraftsavvecklingen under mandatperioden 1995-1998 minskat sedan debatten drog igång 1994 - från 38 procent i SOM-studien 1994 till 31 procent 1996. Andelen personer som inte velat starta kärnkraftsavvecklingen under mandatperioden har hela tiden varit större och ökande - från 41 procent 1994 till 45 procent 1996.

Debatten om kärnkraftsavvecklingen skall inledas 1998 eller senare har självklart en kortsiktig karaktär. När vi har passerat 1998 är debatten passé oavsett om avvecklingen har inletts eller ej; har den inletts kommer debatten att gälla fortsättningen, har den inte inletts hamnar nya startdatum i fokus.

I ett försök att mäta svenska folkets mer långsiktiga inställning till kärnkraften som energikälla i Sverige har vi i 1996 års SOM-undersökning tagit med en ny enkätfråga som förutom avvecklingsalternativen inkluderar specificerade användaralternativ; användaralternativ som inte fanns med i folkomröstningen 1980 och knappt ens har funnits med i kärnkraftsdebatten.

Enkätfrågan är balanserad så tillvida att den omfattar två avvecklingsalternativ ("avveckla senast till 2010" respektive "avveckla, men använd de 12 reaktorerna tills de har tjänat ut") och två användaralternativ ("använd och förnya reaktorerna så att Sverige har 12 reaktorer i drift i framtiden" respektive "använd och satsa på fler än 12 reaktorer i framtiden").

Resultaten i tabell 5 visar den åsiktsgrupp som vi hittills benämnt kärnkraftsmotståndare (avveckla till 2010) omfattar endast 22 procent med den nya frågeformuleringen; med den äldre formuleringen var motsvarande andel 29 procent (se tabell 1): Det långsammare avvecklingsalternativet med den lätt övertalande formuleringen "använd reaktorerna tills de har tjänat ut" visar sig vara det mest populära med ett stöd på 31 procent. Sammantaget innebär det dock ett majoritetsstöd för en framtida kärnkraftsavveckling i Sverige (53 procent).

Stödet för en fortsatt användning av kärnkraften visar sig med den nya balanserade frågan vara endast 24 procent, dvs nästan exakt samma andel som vi tidigare har kunnat redovisa utifrån de sedan länge använda enkätfrågorna i SOM-studierna (se tabell 1 och tabell 4). Tanken på en kärnkraftsutbyggnad och en satsning på fler än 12 reaktorer visade sig dessutom ha ett mycket svagt stöd i opinionen (6 procent). De flesta som ville använda kärnkraften ville ha 12 reaktorer i drift precis som idag (18 procent).

Tabell 5 Åsikter om kärnkraftens långsiktiga användning i Sverige (procent)

fråga: "Vad är din åsikt om kärnkraftens långsiktiga användning som energikälla i Sverige?"

åsikt	bästa parti								inget parti	samtliga
	v	s	c	fp	m	kd	mp	övr.		
avveckla kärnkraften senast till år 2010	34	19	35	22	8	31	48	23	20	22
avveckla kärnkraften, men använd de 12 kärnkraftsreaktorerna vi har tills de har tjänat ut	24	38	41	31	33	26	25	18	17	31
använd kärnkraften och förnya de 12 kärnkraftsreaktorerna vi har efterhand så att Sverige i framtiden har 12 reaktorer i drift	14	18	8	22	30	17	11	20	8	18
använd kärnkraften och satsa på fler kärnkraftsreaktorer än 12 i i framtiden	5	4	0	6	13	0	1	10	3	6
ingen bestämd åsikt/vet ej	23	21	16	19	16	26	15	29	53	23
summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
antal personer	206	492	101	102	426	61	137	51	203	1779
andel avveckla	58	57	76	53	41	57	73	41	37	53
andel använda	19	22	8	28	43	17	12	30	11	24
avveckla - använda	+39	+35	+68	+25	-2	+40	+61	+11	+26	+29

Samtliga partiers sympatisörer, utom moderaternas, uppvisade ett majoritetsstöd för en framtida kärnkraftsavveckling; mest positiva var anhängare

till mp och c. Det var endast bland m-sympatisörer som det fanns ett något starkare stöd för att långsiktigt använda kärnkraften (43 procent) än för att avveckla den (41 procent).

Våra olika enkätfrågor om kärnkraften i SOM-studierna, inklusive den nya långsiktiga frågan, ger alla upphov till resultat som på individnivå är mycket högt korrelerade med varandra - korrelationskoefficienterna (r) varierar mellan .72 och .82, vilket visar att svenska folkets kärnkraftsåsikter är väl strukturerade och inte några tillfällighetsopinioner. Och så bör det naturligtvis vara i en gammal och genompolitiserad sakfråga som kärnkraften. Om politikerna orkar fortsätta kampen om kärnkraften finns det m a o opinionsförutsättningar bland medborgarna att spela med.

KÄRNAVFALLSOPINIONEN

PER HEDBERG

Arbetet med att finna en plats i Sverige där det högaktiva kärnavfallet slutligen skall förvaras fortsätter. I höst går medborgarna i Malå kommun till valurnorna för att rösta om Svensk kärnbränslehantering (SKB) skall få gå vidare med sina undersökningar för att kartlägga hur väl kommunen passar som slutförvaringsort. SKB har under senare tid fokuserat sitt intresse till de kommuner som har kärnteknisk erfarenhet. Hit hör Varbergs kommun med Ringhals kärnkraftverk, Kävlinge kommun med Barsebäcksverket, Oskarshamns kommun med Oskarshamnsverket och det centrala mellanlagret för allt högaktivt kärnavfall (CLAB), Östhammar kommun med Forsmarksverket och Nyköpings kommun där den svenska kärntekniska forskningsanläggningen Studsvik ligger. Två av dessa kommuner har fallit bort. Kävlinge kommun är inte aktuell på grund av ogynnsamma geologiska förhållanden. I Varberg har kommunfullmäktige givit ett negativt svar på SKB:s förfrågan om att få genomföra en förstudie då det vid tiden för ett beslut inträffade en mindre jordbävning i området, vilket medförde att det blev politiskt omöjligt att säga ja till en förstudie. Vi har alltså idag fyra kommuner som är aktuella som kandidater som slutförvaringsorter – Oskarshamn, Nyköping, Östhammar och Malå. Enligt programmet skall SKB ta fram 5 till 10 kommuner som i en urvalsprocess skall reduceras till två och slutligen en enda. Det avgörande beslutet om var i landet slutförvaringen skall ske ligger hos regeringen.

En viktig komponent i åsiktsbildningen i kärnkraftsfrågan är naturligtvis hur människor bedömer riskerna vid olika moment i kärnenergiprocessen. Risker vid kärnavfallshantering och slutförvaring, risker i samband med reaktordriften och risker för atomvapenspridning är exempel på sådana moment. I tabell 1 redovisas svenska folkets bedömningar av olika risker i samband med utnyttjande av kärnenergi från 1986 till 1996. Siffrorna i tabellen utgörs av medeltal på en skala från 1 till 10, där 1 står för en mycket liten risk och 10 står för en mycket stor risk.¹

Tabell 1 Riskbedömningar i kärnkraftsfrågan 1986 - 1996 (medeltal)

Hur stor är risken för	SOM 86	SOM 87	SOM 88	SOM 89	SOM 90	SOM 91	SOM 92	SOM 93	SOM 94	SOM 95	SOM 96
att kärnkraften leder till att allt fler länder skaffar sig atomvapen	6,8	6,5	5,8	5,7	5,5	5,9	5,7	5,9	5,8	5,6	5,9
att vi i Sverige inte kan hantera och slut- förvara kärnkraftens avfall på ett säkert sätt	6,1	6,1	5,9	5,7	5,2	5,4	5,3	5,1	5,3	4,8	5,2
att kärnkraften ger upphov till ärftliga skador på kommande generationer	5,6	5,0	4,4	---	3,9	4,4	4,4	4,8	4,7	---	4,8
att kärnkraften ger ökade miljöskador på mark, luft och vatten	5,2	4,6	4,3	4,2	3,7	4,3	4,2	4,6	4,4	---	4,6
fler cancerfall och andra sjukdomar om vi använder kärnkraften	5,2	4,7	4,3	4,1	3,7	4,2	4,1	4,5	4,3	---	4,4
en större olycka med radioaktivt utsläpp i ett kärnkraftverk i Sverige	4,8	4,4	3,9	3,9	3,5	3,7	3,7	4,0	3,9	3,6	3,9
att länderna i Östeuro- pa inte kan hantera sina kärnkraftverk och sitt kärnavfall på ett säkert sätt	---	---	---	---	---	---	---	---	8,8	8,7	8,9

Kommentar: Medeltalen kan variera mellan 1.0 (mycket liten risk) och 10.0 (mycket stor risk). Frågorna om riskerna för att kärnkraften medför ökade miljöskador, fler cancerfall och frågan om kärnkraften ger upphov till ärftliga skador ställdes inte i SOM95. Frågan om ärftliga skador ställdes inte heller i SOM89.

Sedan tidigare undersökningar vet vi att svenska folkets bedömningar av risker i samband med kärnteknisk verksamhet mycket fort kan förändras vid tillbud eller olyckor, men också att riskbedömningarna återgår till en nivå liknande den före olyckan relativt fort.² Effekterna av olyckan i Tjernobyl kan avläsas i svenska folkets riskbedömningar under 1986 och 1987. Sedan dess ligger riskbedömningarna på en förhållandevis stabil nivå.

Det ökade kärnkraftsstödet Sören Holmberg har visat på i den svenska opinionen sedan 1993 återspeglas inte i en minskning när det gäller människors

riskbedömningar. Riskbedömningarna 1993 och 1996 ligger i det närmast på en identisk nivå. Fastän befolkningen blivit mer kärnkraftsvänlig bedömer man riskerna med kärnenergin vara lika stora som tidigare. En förklaring till att inte riskbedömningarna avtar samtidigt som befolkningen blir alltmer positiv till kärnkraften skulle kunna vara att det är andra faktorer än riskbedömningar som börjat väga tyngre vid det enskilda ställningstagandet i kärnkraftsfrågan. Det skulle t ex kunna handla om att ekonomiska och samsättningsmässiga skäl bedöms som viktigare vid en avvägning för eller emot kärnkraften. Riskproblematiken kanske uppfattas som mindre akut så här elva år efter Tjernobyl.

Svenska folket bedömer riskerna vid hantering och slutförvaring av vårt kärnavfall som förhållandevis höga. Den senaste SOM-undersökningen visar ett medeltal på 5,2. Det är ett högre värde än bedömningen av risken för en större olycka vid något av våra kärnkraftverk (3,9). Bortsett från frågorna om Östeuropas kärnenergihantering har det under de elva år mätserien omfattar endast varit risken för atomvapenspridning som bedömts som högre. I 1996 års SOM-undersökning var riskmedeltalet 5,9 för frågan om atomvapenspridning.

Var den slutliga förvaringen av det högaktiva kärnavfallet skall förläggas är en svår nöt att knäcka. Svenska folkets inställning till ett slutförvar i den egna kommunen karaktäriseras av ett kompakt motstånd. I tabell 2 redovisas vad medborgarna anser om en etablering av vindkraftverk, oljeraffinaderi, kärnkraftverk, anläggning för miljöfarligt avfall och ett slutförvar för kärnkraftens högaktiva kärnavfall i den egna kommunen.

Tabell 2 Åsikter om etablering av olika verksamheter i den egna kommunen 1996 (procent)

verksamhet	varken					summa procent	antal personer
	mycket positiv	ganska positiv	positiv eller negativ	ganska negativ	mycket negativ		
vindkraftverk	43	33	16	4	4	100	1 620
oljeraffinaderi	3	8	30	26	33	100	1 615
kärnkraftverk	3	10	22	17	48	100	1 608
anläggning för miljöfarligt avfall	5	8	20	21	46	100	1 629
slutförvar för kärnkraftens högaktiva avfall	2	5	17	14	62	100	1 624

Kommentar: I SOM96 besvarades enkäten av 1 779 personer. I tabell 2 ingår ej de som inte besvarat frågorna. I samtliga fem frågor utgör denna grupp 7 - 8 procent av undersökningens samtliga svarspersoner.

När det gäller ett slutförvar i den egna kommunen är det endast 7 procent av befolkningen som ser positivt på en sådan i den egna kommunen. Tre fjärdedelar (76 procent) är negativa, hela 62 procent mycket negativa. Av de verksamheter som ingår i frågesviten är en etablering av ett slutförvar det svenska folket minst vill se i den egna kommunen. Men överhuvudtaget är det få av verksamheterna som lockar medborgarna. Andelen positiva för etablering av oljeraffinaderi, kärnkraftverk och anläggning för miljöfarligt avfall ligger mellan 11 och 13 procent. Vindkraftverk bemöts emellertid mycket positivt. Andelen som kan tänka sig ett vindkraftverk i den egna kommunen är 76 procent, endast 8 procent är negativa.

SOM-undersökningarna omfattar ett rikstäckande urval. Det innebär att vi uttalar oss om opinioner för hela den svenska befolkningen. Hur enskilda kommunala medborgaropinioner ser ut när det gäller frågan om en slutförvaring i den egna kommunen kan vi inte uttala oss om. Bakom det kompakta motstånd som riksdatabesvaringen avspeglar kan det dock finnas variationer på lokal nivå. Exempelvis visar en undersökning av attityderna bland ungdomar i Oskarshamn i åldern 15-30 år där samma fråga ställdes att 37 procent var

positiva och 27 procent negativa till en slutförvaring av högaktivt avfall i den egna kommunen.³

Sviten med frågor om olika typer av etableringar till den egna kommunen har funnits med i SOM-studierna under de senaste tre åren. Resultaten i tabell 3 visar på en mycket stabil medborgaropinion. Inga påtagbara förändringar har inträffat. Vid varje mättillfälle har vindkraftverk varit den verksamhet man helst vill se i kommunen medan ett slutförvar för högaktivt kärnavfall visat sig vara den verksamhet man helst vill slippa. Den senaste SOM-undersökningen visar svaga tecken på en viss förstärkning av slutförvaring som den mest negativa verksamheten i förhållande till de övriga. Den verksamhet svenska folket sett näst mest negativt på under de tre åren är anläggningar för miljöfarligt avfall. Skillnaden mellan de som är negativa till en etablering av en anläggning för miljöfarligt avfall och de som är negativa till en etablering av ett slutförvar i den egna kommunen har ökat. I 1994 år SOM-undersökning var skillnaden 4 procentenheter, i 1995 års undersökning 3 procentenheter, men 1996 har skillnaden ökat till 9 procentenheter.

Tabell 3 Andel motståndare till olika etableringar i den egna kommunen 1994 - 1996 (procent)

	SOM 1994	SOM 1995	SOM 1996
verksamhet			
vindkraft	7	9	8
oljeraffinaderi	61	59	59
kärnkraftverk	64	65	65
anläggning för miljöfarligt avfall	70	70	67
slutförvar för kärnkraftens högaktiva avfall	74	73	76

Kommentar: I tabellen har de personer som inte besvarat frågan uteslutits ur procentbasen.

I kärnkraftsfrågan vet vi att män är mer positiva än kvinnor, att äldre är mer positiva än yngre och att sympatisörer till moderata samlingspartiet, socialdemokraterna och folkpartiet är mer positiva än sympatisörer till miljöpartiet och vänsterpartiet.⁴ Den åsiktsmässiga kopplingen mellan kärnkraftsåsikt och inställning till hur man bedömer risker i kärnavfallsfrågan är stark ($r=.58$). Tidigare undersökningar har också visat att kön och partisympati, men inte ålder, bidrar till att förklara åsikter när det gäller etablering av ett slutförvar i den egna kommunen.⁵ I tabell 4 undersöks huruvida olika bakgrundsfaktorer förklaringsvärde förändrats under den senaste treårsperioden.

Tabell 4 Andelen negativa till ett slutförvar i den egna kommunen efter kön, ålder, bostadsort och partisympati (procent)

	SOM 1994	SOM 1995	SOM 1996
kön			
man	65	64	67
kvinna	83	82	84
ålder			
15-30	72	70	76
31-60	74	75	75
62-80	76	74	77
bostadsort			
ren landsbygd	76	80	79
mindre tätort	73	72	74
stad, större tätort	74	72	76
de tre storstäderna	77	70	73
partisympati			
v	81	85	79
s	76	69	76
c	84	77	89
fp	72	71	78
m	64	66	67
kd	76	79	88
mp	85	82	84
samtliga	74	73	76

Resultaten visar att framförallt kön har betydelse för inställning till om ett slutförvar skall förläggas i den egna kommunen. I 1996 års SOM-undersökning var 67 procent bland männen negativa till ett slutförvar jämfört med 84 procent bland kvinnorna. Sambandet med partisympati är svagare. De mest negativa i 1996 års SOM-undersökning återfinns bland miljöpartiets och centerpartiets sympatisörer medan sympatisörer till moderata samlingspartiet är minst negativa. Varken bostadsort eller ålder visar på något tydligt samband med åsikten om ett slutförvar skall förläggas i den egna kommunen eller ej. Resultaten visar också på ett mycket stabilt förhållande i struktureringen i slutförvaringsfrågan. Inga noterbara förändringar har skett under treårsperioden.

I Sverige är idag kärnkraftsanhängarna i majoritet. Vi vet också att överväldigande majoritet av befolkningen (87 procent) anser att vi själva skall ta hand om det kärnavfall vi producerar.⁶ Dessutom anser en majoritet att det högaktiva kärnavfallet kan förvaras på ett säkert sätt så länge det är farligt för människor och natur.⁷ Men det är endast en knapp tiondel av landets medborgare som kan tänka sig en slutförvaring i sin egen kommun. En förenklad slutsats som ligger nära tillhands är att man tar till sig fördelarna men accepterar inte nackdelarna. Gärna kärnkraft, men inget avfall på den egna bakgården. Detta fenomen går internationellt under beteckningen NIMBY - Not In My Back Yard.

Det är naturligtvis inte så enkelt att vi kan förvänta oss att samtliga som är för kärnkraften också är positiva till ett slutförvar i den egna kommunen. De som förespråkar kärnkraft kan mycket väl avfärda ett slutförvar om de t ex anser att metoden för slutförvaring är dålig, att de geologiska förhållandena i kommunen inte är tillräckligt stabila eller anser att man i stället för en permanent slutförvaring borde fortsätta att övervaka avfallet i anläggningar liknande den vi idag har i CLAB. Men är man positiv till kärnkraft utan åsikter av det här slaget ligger tolkningar i termer av NIMBY nära tillhands. Liksom det finns rationella skäl att vara för kärnkraften men emot en slutförvaring i den egna kommunen gäller också att det är fullt rimligt att vara motståndare till kärnkraften men ändå acceptera en slutförvaring i den egna kommunen. Med en negativ kärnkraftsåsikt följer inte nödvändigtvis att man bedömer en slutförvaring som osäker eller negativ. I tabell 5 redovisas hur inställning till kärnkraften hänger ihop med inställning till ett slutförvar i den egna kommunen i SOM-undersökningarna 1994-1996.

Tabell 5 Andel positiva till ett slutförvar i den egna kommunen mot kärnkraftsåsikt (procent)

kärnkraftsåsikt	SOM 1994	SOM 1995	SOM 1996
avveckla kärnkraften till år 2010 eller snabbare	3	3	5
avveckla kärnkraften men inte så snabbt som till 2010	6	6	4
använd kärnkraften	15	19	16
ingen bestämd åsikt	4	4	5

Kommentar: Personer som ej besvarat frågan om slutförvar i den egna kommunen ingår ej i procentbasen

Resultaten visar att de personer som vill använda kärnkraften är mer positiva till en slutförvaring i den egna kommunen än de som vill avveckla den ($r=.31$ 1994, $r=.35$ 1995 och $r=.30$ 1996). I 1996 års SOM-undersökning utgjorde den grupp som vill använda kärnkraften utan tidsbegränsning 26 procent av befolkning.⁸ Men det är långt ifrån alla bland dessa som också såg positivt på en slutförvaring i den egna kommunen. Under treårsperioden har det varit mellan 15 och 19 procent av de mest positiva kärnkraftsanshängarna som också ser positivt på en slutförvaring i den egna kommunen, mellan 46 till 53 procent har varit negativa. Resultat från SOM-undersökningen 1996 visar också att bland personer som bedömer riskerna med hantering och slutförvaring av kärnavfall som låga är det endast 16 procent som ser positivt på en slutförvaring i kommunen, över hälften är negativa (59 procent). Bland personer som både bedömer riskerna som låga och vill använda kärnkraften är det till yttermera visso endast 21 procent som är positiva till ett slutförvar i den egna kommunen; hela 47 procent är negativa.⁹

När det gäller frågan om slutförvaringen ligger en stor del av beslutsprocessen på lokalnivå. Visserligen har regeringen det slutliga avgörandet men när det gäller frågor om SKB skall tillåtas genomföra förstudier i kommunen eller om de efter förstudierna skall få gå vidare med sina undersökningar har lokala beslutsfattare och kommunmedborgare stora möjligheter att påverka vilken väg kommunen skall gå. Men rent formellt har regeringen sedan 1990 möjlighet att häva kommunernas vetorätt när det gäller anläggningar av nationellt intresse. Veto-frågan har aldrig tillhört de stora stridsfrågorna i

svensk politik. Oskarshamns kommun har emellertid på senare tid kritiserat regeringens möjlighet att förbigå det kommunala vetot i frågan om lokalisering av ett slutförvar. Man menar att det kan skapa en osäkerhetsfaktor för de kommuner som är involverade i selektionsprocessen för att slutligen få fram en lämplig slutförvaringsplats.¹⁰ Hur svenska folket har sett på det kommunala vetot i frågan om slutförvaring av kärnavfall från 1987 till 1996 redovisas i tabell 6.

Tabell 6 Svenska folkets åsikt om kommunalt veto i kärnavfallsfrågan 1987-1996 (procent)

	SOM 1987	SOM 1988	SOM 1989	SOM 1990	SOM 1991	SOM 1992	SOM 1993	SOM 1994	SOM 1995	SOM 1996
ja, kommunalt veto skall finnas i kärnavfallsfrågan	54	51	52	46	48	---	52	---	---	53
nej, kommunalt veto skall inte finnas i kärnavfallsfrågan	17	17	17	21	17	---	17	---	---	15
har ingen bestämd åsikt i frågan /vet inte	29	32	31	33	35	---	31	---	---	32
summa procent	100	100	100	100	100	---	100	100	100	100
antal personer	1624	1672	1634	1578	1573	---	1857	---	---	1779

Kommentar: Frågan om kommunalt veto i kärnavfallsfrågan ställdes inte 1992, 1994 och 1995. Vid 1986 år undersökning ställdes frågan utan svarsalternativ för ingen bestämd åsikt. Svartsfördelningen var då 72 procent ja, 24 procent nej och 4 procent som ej besvarade frågan.

Som framgår av resultaten är det litet som har hänt i medborgaropinionen under den 10-års period mätningarna omfattar. Ungefär halva svenska folket har under perioden varit för ett kommunalt veto i frågan om kärnavfallets slutförvaring, en knapp femtedel har varit motståndare till vetot och ca en tredjedel av befolkningen har inte haft någon åsikt i frågan. Återigen är det åsiktsstabilitet som karaktäriserar resultaten.

I Sören Holmbergs analys av vetoopinionen 1987 framkom bl a att kvinnor var mer positiva till ett kommunalt veto i slutförvaringsfrågan än män, att

yngre var mer positiva än äldre, att människor i norra Sverige var något mer positiva än i södra Sverige. Holmberg kunde också konstatera att vetoopinionen hade politiska kopplingar så till vida att sympatisörer till vänsterpartiet, centerpartiet, miljöpartiet och dåvarande kds var mer positiva än framförallt moderaternas sympatisörer. Däremot fanns inget samband till hur man placerade sig på vänster-högerskalan i svensk politik. De starkaste sambanden med vetoopinionen återfanns i människors inställning i kärnkraftsfrågan. Kärnkraftsmotståndare var betydligt mer positiva till ett kommunalt veto i slutförvaringsfrågan än kärnkraftsanhängare.¹¹

När vi ser hur dessa faktorer strukturerar vetoopinionen tio år senare är likheten slående. Även i årets SOM-undersökning är kvinnorna mer positiva till ett kommunalt veto i slutförvaringsfrågan än männen, yngre personer är något mer positiva än de äldsta, men sambandet är inte lika starkt som 1987. De mest positiva till ett kommunalt veto är bosatta i Västerbotten och Norra Mellansverige (Värmland-, Kopparbergs- och Gävleborgs län), men de regionala skillnaderna är små även i 1996 års SOM-undersökning. Skillnad i utbildningsnivå spelar ingen större roll för hur man ställer sig till det kommunala vetot. Stödet är dock något lägre bland personer med examen från universitet eller högskola och bland de som tagit studentexamen men ej gått vidare till högskola. Även kopplingen till partisympati visar påfallande likheter med 1987 års resultat. Bland miljöpartiets och centerpartiets sympatisörer återfinns de mest positiva till det kommunala vetot och bland moderaternas och folkpartiets sympatisörer återfinns de mest negativa.

En tydlig förändring kan spåras i vetoopinionens koppling till vänsterhögerdimensionen i svensk politik. Frågan om det kommunala vetot har under tioårsperioden blivit en vänster-högerfråga. Bland de personer som placerade sig långt till vänster var det i 1996 års SOM-undersökning 68 procent som var för vetot medan det bland de som placerade sig långt till höger endast var 45 procent som var för vetot. Motsvarande siffror i Holmbergs analys från 1987 var 51 respektive 50 procent.

Tabell 7 Andel positiva till det kommunala vetot i slutförvaringsfrågan mot kärnkraftsåsikt och inställning till ett slutförvar i den egna kommunen (procent)

	ja till kommunalt veto		nej till kommunalt veto		ingen bestämd åsikt	
	1987	1996	1987	1996	1987	1996
kärnkraftsåsikt						
avveckla omedelbart	72	69	5	5	23	27
avveckla snabbare än till 2010	79	78	5	3	16	19
avveckla till 2010	57	72	14	7	29	21
avveckla men inte så snabbt som till 2010	46	52	25	16	29	32
använd kärnkraften avveckla inte	38	38	39	32	23	31
slutförvaring i egna kommunen						
positiv		34		41		27
varken positiv eller negativ		35		28		38
negativ		61		11		28

Resultaten i tabell 7 visar att kopplingen mellan vetoopinionen och kärnkraftsfrågan består. Kärnkraftsanshängare är inte lika positiva till vetot som kärnkraftsmotståndare. Vi ser dock en tydlig förändring för personer som vill avveckla kärnkraften före år 2010. Andelen som är positiva till det kommunala vetot har ökat från 57 procent 1987 till 72 procent 1996. Mot bakgrund av att en positiv syn på det kommunala vetot hänger samman med en negativ syn på kärnkraften, samt att vi kommit tio år närmare år 2010 och att en avveckling till år 2010 ser allt mer främmande ut är resultatet inte överraskande. Människor som idag vill avveckla kärnkraften till år 2010 är sannolikt lika mycket mot kärnkraften som de personer var som för tio år sedan önskade se kärnkraften avvecklad snabbare än till år 2010.

När det gäller inställning till slutförvaring av högaktivt kärnavfall i den egna kommunen finns en tydlig koppling till vetoopinionen. Bland de som har en positiv inställning till ett slutförvar är det fler som säger nej till det kommunala vetot (41 procent) än som säger ja (34 procent). Bland motståndarna till ett slutförvar i den egna kommunen är förhållandet det omvända, 11 procent emot det kommunala vetot och 61 procent för. Det är också fler som ser positivt på vetot bland personer med litet förtroende för regeringen än bland de med stort förtroende för regeringen. Något samband med förtroende för

kommunstyrelsen finns emellertid inte. Det är mycket tydligt att människor som är oroliga för en slutförvaring i den egna kommunen vill garantera att den lokala beslutsprocessen skall vara avgörande för om den egna kommunen skall ta emot högaktivt avfall eller inte.

Avslutningsvis kan vi konstatera att den svenska kärnavfallsopinionen kan karaktäriseras som mycket stabil vad gäller nivå och vilka faktorer som strukturerar människors åsikter i frågan. Riskerna vid hantering och slutförvaring av kärnavfallet bedöms fortfarande vara höga i förhållande till andra risker i kärnenergiprocessen och ett slutförvar för högaktivt kärnavfall är fortfarande en av de etableringar svenska folket helst vill slippa i sin egen kommun. Men en förändring har noterats och det gäller frågan om det kommunala vetot i slutförvaringsfrågan som sedan 1987 utvecklats till en vänster-högerfråga i folkopinionen.

Noter

1. Statens kärnkraftsinspektion (SKI) har sedan 1994 finansierat forskningsprojektet Kärnkraftsopinionen i Sverige och projektets medverkan i de årliga SOM-undersökningarna. Mätningarna mellan 1986-1993 finansierades av dåvarande Statens kärnbränslenämnd (SKN).
2. Se Holmberg, 1988
3. Se Hedberg och Sundqvist, 1997. Frågeformuleringen var identisk med SOM-frågan, men den ställdes inte i en svit med frågor om andra typer av verksamhets-etableringar i kommunen.
4. Se t ex Holmberg, 1997
5. Se Hedberg, 1994
6. Sifo:s och SKB:s mätning i juni 1995
7. Hedberg, 1996
8. Se Holmberg, 1997

9. Frågan om bedömning av riskerna vid hantering och slutförvaring av kärnavfallet är utformad som en skala från 1 till 10 där 1 står för mycket liten risk och 10 för mycket stor risk. I detta sammanhang har frågan kategoriserats så att värdena 1-3 står för liten risk, 8-10 för stor risk och 4-7 för varken stor eller liten risk.

10. Se Hedberg och Sundqvist, 1997

11. Se Holmberg, 1988b

Referenser

Hedberg, Per (1994). "Kärnavfall - Nej tack!" I Sören Holmberg och Lennart Weibull (red), *Vägval*, SOM-rapport nr 11. Göteborgs universitet. Statsvetenskapliga institutionen och institutionen för masskommunikation och journalistik.

Hedberg, Per (1994). "Kärnavfallsopinionen i skuggan av folkomröstningen i Storuman" I Sören Holmberg och Lennart Weibull (red), *Mitt i Nittioalet*, SOM-rapport nr 16. Göteborgs universitet. Statsvetenskapliga institutionen och institutionen för masskommunikation och journalistik.

Hedberg, Per och Sundqvist, Göran (1997). "Slutstation Oskarshamn?" i Rolf Lidskog (red), *Kommunen och kärnavfallet. Svensk kärnavfallshantering på 1990-talet*. (kommande) Stockholm. Carlssons.

Holmberg, Sören (1988a). *Svenska folkets åsikter om kärnkraft och slutförvaring efter Tjernobyl*. Statens kärnbränslenämnd. SKN rapport 30. Stockholm. Allmänna förlaget.

Holmberg, Sören (1988b). "Vetooopinionen". I Sören Holmberg och Lennart Weibull (red), *SOM-undersökning 1987*, SOM-rapport nr 2. Göteborgs universitet. Statsvetenskapliga institutionen och avdelningen för masskommunikation.

Holmberg, Sören (1997). "Den seglivade kärnkraftsfrågan". I Sören Holmberg och Lennart Weibull (red), *Ett missnöjt folk?* SOM-rapport nr 18. Göteborgs universitet. Statsvetenskapliga institutionen och avdelningen för masskommunikation.

SIFO, (1995). *Kan avfallet förvaras säkert i berggrunden?* Opinionsmätning i kärnavfallsfrågan på uppdrag av Svensk kärnbränslehantering (SKB).

MISSNÖJDA EU-MEDLEMMAR

RUTGER LINDAHL

Svenskarnas inställning till EU har även efter det att Sveriges medlemskap i januari 1995 blev ett faktum fortsatt att tilldra sig stor uppmärksamhet. Ett starkt skäl till detta är den fortsatta förekomsten av starka EU-negativa attityder. I debatten kring detta förhållande har ofta framförts att det kan vara en alltför låg och bristfällig informationsnivå när det gäller EU och medlemskapets konsekvenser för Sverige som kan ligga bakom den dominerande negativa inställningen bland medborgarna till Sveriges EU-medlemskap. Det har emellertid också visat sig finnas skäl till att ifrågasätta om det idag finns *en* EU-opinion eller om det finns flera, dvs. om det successivt utvecklas en särskild EU-opinion inom alla mer betydande politikområden som har tydlig anknytning till EU.

I denna artikel analyseras utvecklingen under de senaste åren när det gäller svenskarnas inställning till EU-medlemskapet i allmänhet och attityderna inom ett antal politikområden som är centrala i Sveriges EU-relationer. Förutom att ge en allmän överblick över opinionsutvecklingen syftar framställningen också till att belysa betydelsen av subjektivt uppskattad informationsnivå och politiskt intresse.

Ökat missnöje med Sveriges EU-medlemskap

Över hälften av de tillfrågade säger i 1996 års SOM-undersökning att de är i huvudsak emot Sveriges EU-medlemskap. Tendensen är likartad bland kvinnor och män. Motståndet är dock starkast bland kvinnor. Som framgår av tabell 1 förekommer det olika utvecklingstendenser inom de sex studerade åldersgrupperna. I åldersintervallet mellan 20 - 49 år förstärktes mellan 1995 och 1996 den EU-negativa inställningen. Den äldsta gruppen (60-75 år) uppvisar en kraftig förändring i EU-negativ riktning, medan tendensen inom den yngsta åldersgruppen (15-19 år) är den motsatta.

Väljarnas utbildningsnivå har i tidigare SOM-undersökningar visat sig ha ett tydligt samband med inställning till Sveriges EU-medlemskap. Ju högre utbildning desto mer positiv inställning. Med högre utbildning minskade också andelen väljare som uppgav sig inte ha någon bestämd inställning i frågan. Detta mönster återfinns också i resultaten från 1996 års studie, men det bör noteras att stödet för EU-medlemskap minskat inom samtliga grupper. Inom gruppen högutbildade kan också noteras en kraftig ökning av andelen som ansåg sig inte ha någon bestämd åsikt i frågan.

På samma sätt som utbildning har bostadsort uppvisat ett tydligt samband med inställning till svenskt EU-medlemskap. Resultaten från 1996 visar, liksom tidigare undersökningar, att motståndet mot EU-medlemskapet är starkast på landsbygden. Relativt sett sjönk dock motståndet och stödet ökade något mellan 1995 och 1996. Mest anmärkningsvärt är dock att stödet minskade och motståndet mot EU-medlemskapet ökade förhållandevis kraftigt bland boende i städer - inklusive storstäderna Stockholm, Göteborg och Malmö - som traditionellt har varit EU-anhängarnas starkaste fästen.

Inom samtliga politiska partier finns det både de som är i huvudsak för och de som är i huvudsak emot Sveriges EU-medlemskap. Dvs. ingen partiledning har hundraprocentigt stöd för den officiella partilinjen av partiets sympatisörer. En granskning av resultaten visar bl.a. minskat stöd för EU-medlemskap - och ökat motstånd - bland fem av de sju riksdagspartierna. I denna grupp ingår även de starkaste EU-förespråkarna folkpartiet och moderata samlingspartiet. Den starkaste uppslutningen bakom den officiella partilinjen återfinns även detta år bland sympatisörerna med miljöpartiet och vänsterpartiet.

Tabell 1   **Inställning till Sveriges medlemskap i Europeiska Unionen (EU) efter kön, ålder, utbildning, bostadsort och partisympati (1995 års uppgifter inom parentes) (procent)**

	I huvudsak för	I huvudsak emot	Ingen bestämd åsikt	Summa procent
Kön				
Män	40 (42)	48 (46)	12 (12)	100
Kvinnor	27 (31)	56 (52)	17 (17)	100
Ålder				
15-19	28 (23)	50 (55)	22 (22)	100
20-29	33 (38)	53 (49)	14 (13)	100
30-39	34 (34)	56 (53)	10 (13)	100
40-49	38 (40)	53 (51)	9 (9)	100
50-59	40 (40)	47 (47)	13 (13)	100
60-75	28 (38)	54 (44)	18 (18)	100
Utbildning				
Låg	20 (25)	59 (57)	21 (18)	100
Medel	30 (31)	57 (53)	13 (16)	100
Hög	44 (49)	45 (41)	15 (10)	100
Bostadsort				
Landsort	24 (22)	60 (67)	16 (11)	100
Tätort	31 (33)	53 (50)	16 (17)	100
Stad	36 (43)	51 (43)	13 (14)	100
Storstad	47 (53)	40 (34)	13 (13)	100
Partisympati				
v	10 (11)	79 (81)	11 (8)	100
s	30 (33)	52 (49)	18 (18)	100
c	27 (25)	61 (61)	12 (14)	100
fp	58 (64)	31 (23)	11 (13)	100
m	61 (67)	25 (22)	14 (11)	100
kd	26 (46)	64 (42)	10 (12)	100
mp	9 (12)	82 (74)	9 (14)	100
Sammanlagt	33 (37)	52 (49)	15 (14)	100

Två tredjedelar har en bestämd uppfattning

Tidigare analyser av resultat från SOM-undersökningar har visat att "de tveksamma" spelat en stor roll för att hålla uppe nivån på stödet för svenskt EU-medlemskap. År 1995 uppgav 40 procent av dem som var tveksamma inför sitt ställningstagande att de stödde ett EU-medlemskap. Resultaten för 1996 visar att stödet har minskat främst bland de tveksamma och lett till att attityderna till Sveriges EU-medlemskap fördelats jämnt mellan de tre alternativen. Bland dem som anser sig ha en bestämd uppfattning i frågan uppger 65 procent sig vara i huvudsak emot EU-medlemskapet.

Tabell 2 Grad av säkerhet i den egna uppfattningen fördelat på inställning till Sveriges EU-medlemskap (1995 års uppgifter inom parentes) (procent)

Grad av säkerhet i den egna uppfattningen	Inställning till Sveriges medlemskap i EU			
	I huvudsak för	I huvudsak emot	Ingen bestämd åsikt	Summa procent
Bestämd	33 (36)	65 (62)	2 (2)	100
Tveksam	34 (40)	32 (28)	34 (32)	100

Intrycket av att en del tidigare tveksamma 1996 intog en mer negativ inställning till svenskt medlemskap i EU bekräftas genom en analys av fördelningen av personer med bestämd och mer tveksam inställning på de tre alternativen i den inledande frågan om synen på EU-medlemskapet. "Den hårda kärnan", dvs. de som uppger sig vara säkra i sin inställning, bland förespråkarna för svenskt EU-medlemskap ökade något mellan 1995 och 1996. Det bör i detta sammanhang också noteras att de som är i huvudsak emot EU-medlemskapet fortfarande i väsentligt högre utsträckning anser sig ha en bestämd uppfattning.

Tabell 3   **Inställning till Sveriges medlemskap i EU fördelat på bestämda och tveksamma i sin uppfattning (1995 års resultat inom parentes) (procent)**

Inställning till Sveriges medlemskap i EU	Grad av säkerhet i den egna uppfattningen		
	Säker	Tveksam	Summa procent
I huvudsak för	63 (61)	37 (39)	100
I huvudsak emot	78 (79)	22 (21)	100
Ingen bestämd åsikt	10 (8)	90 (92)	100

Höjd informationsnivå

Kunskap och intresse framhålls som två faktorer som är viktiga att beakta vid flertalet analyser av opinionsdata. Samtidigt är det i båda fallen mycket svårt att få fram hållbara uppgifter om ”verklig kunskap” och ”verkligt intresse”. Eftersom det i en enkätundersökning inte är lämpligt att ställa rena kunskapsfrågor prövas ofta frågor av typ ” Hur pass informerad tycker du att du personligen är i frågor som gäller Sveriges förhållande till EU?”. Svaret på en sådan fråga blir självklart subjektivt. Samma förhållande gäller t.ex. för frågor gällande nivån på politiskt intresse. I det följande kommer svar på denna typ av frågor trots allt att användas i analysen. Eftersom innebörden i svaren kan variera mellan olika svars personer är det viktigt att resultaten när det gäller informationsnivå och nivån på politiskt intresse inte uppfattas som absoluta mått. De bör i stället ses som indikatorer på det subjektivt uppskattade läget bland de personer som besvarat de aktuella frågorna.

I 1996 års SOM-undersökning placerades den ovan nämnda frågan om informationsnivån i direkt anslutning till frågan om inställning till Sveriges medlemskap i EU och frågan om man var bestämd eller mer tveksam i sin inställning. I föregående års undersökningar förekom motsvarande fråga skild från de övriga två frågorna. Detta förhållande gör att slutsatserna av den följande analysen måste tas med med viss försiktighet eftersom omplaceringen av frågan om informationsnivån kan ha haft inverkan på de i undersökningen deltagande personernas bedömning.

Skälet till ovanstående anmärkning är att resultaten visar att den subjektiva informationsnivån förändrats relativt kraftigt mellan 1995 och 1996. Andelen som säger sig vara välinformerade ("mycket välinformerade" + "ganska välinformerade") steg med 9 procentenheter. Tendensen var likartad för både män och kvinnor, men anmärkningsvärt kraftig för kvinnor (+ 13 procentenheter). Därigenom blev informationsläget mellan könen 1996 mer likartat än någonsin tidigare. Det bör dock noteras att det totalt sett fortfarande var en majoritet (55 procent) som ansåg sig "ganska" eller "helt oinformerad" i EU-frågor och att kvinnor fortfarande upplevde sig sämre informerade än män.

Informationsförbättringen har skett inom alla ålders- och utbildningsgrupper. (Se tabell 4) Informationsnivån har höjts både på landsbygd och i städer. Starkast var förändringen i de tre storstäderna Stockholm, Göteborg och Malmö. Höjningen av informationsnivån återfanns inom samtliga partier och både EU-anhängare och -motståndare ansåg sig vara bättre informerade 1996 än 1995. Endast bland dem som inte ansåg sig ha någon bestämd åsikt i medlemskapsfrågan var informationsläget oförändrat.

Tabell 4   **Subjektiv uppfattning bland väljare om hur informerade de tycker sig vara i frågor som gäller Sveriges förhållande till EU (1995 års uppgifter inom parentes) (procent)**

	Välinformerade	Oinformerade	Summa procent
Kön			
Män	49 (42)	51 (58)	100
Kvinnor	43 (30)	57 (70)	100
Ålder			
15-19	39 (27)	61 (73)	100
20-29	44 (36)	56 (64)	100
30-39	48 (33)	52 (67)	100
40-49	49 (41)	51 (59)	100
50-59	52 (42)	48 (58)	100
60-75	41 (34)	59 (66)	100
Utbildning			
Låg	33 (26)	67 (74)	100
Medel	44 (29)	56 (71)	100
Hög	55 (48)	45 (52)	100
Bostadsort			
Landsort	40 (32)	60 (68)	100
Tätort	44 (35)	56 (65)	100
Stad	46 (38)	54 (62)	100
Storstad	57 (42)	43 (58)	100
Partisympti			
v	51 (37)	49 (63)	100
s	36 (30)	64 (70)	100
c	48 (36)	52 (64)	100
fp	48 (42)	52 (58)	100
m	54 (47)	46 (53)	100
kd	50 (33)	50 (67)	100
mp	49 (34)	51 (66)	100
Sammanlagt	45 (36)	55 (64)	100

En naturlig följdfråga till detta är om höjningen av den subjektivt uppskattade informationsnivån har lett till att medborgarna känner ökad

säkerhet i inställningen till svenskt medlemskap i EU. För att illustrera de tendenser som finns i materialet redovisas i tabell 5 resultaten uppdelade på fyra kategorier: ”mycket välinformerade”, ”ganska välinformerade”, ”ganska oinformerade” och ”helt oinformerade”. Som bakgrund vid studiet av svarsmönstret bör det observeras att mittengrupperna, dvs. de ganska välinformerade och ganska oinformerade, kraftigt dominerar. De uppgår till (1995 års uppgift inom parentes) 43 (34) respektive 50 (58) procent, medan ytteralternativen, dvs. mycket välinformerad och helt oinformerad, endast upplevdes som rättvisande av 3 (2) respektive 4 (6) procent av dem som besvarade enkäten.

Tabell 5   **Subjektiv uppfattning om informationsnivå fördelat på grad av säkerhet i den egna uppfattningen om Sveriges EU-medlemskap (1995 års uppgifter inom parentes) (procent)**

Grad av säkerhet i den egna uppfattningen	Subjektiv informationsnivå			
	Mycket välinformerad	Ganska välinformerad	Ganska oinformerad	Helt oinformerad
Bestämd	88 (87)	83 (79)	43 (54)	58 (54)
Tveksam	12 (13)	17 (21)	57 (46)	42 (46)
Summa procent	100	100	100	100

Ju bättre informerad man upplever sig vara desto säkrare anser man sig vara i sin egen uppfattning om Sveriges medlemskap i EU. Detta påstående underbyggs av resultaten i tabell 5. Dock med ett väsentligt undantag. Gruppen ”ganska oinformerade” uppvisar 1996 ett delvis annorlunda svarsmönster än tidigare. Orsaken till detta förhållande är oklar. Möjligen skall det ses som ett hälsotecken att man blir mer tveksam om man upplever sig vara otillfredsställande informerad. Bland de helt oinformerade har utvecklingen dock varit den omvända. Trots, enligt egen utsago, avsaknad av information är det fler i denna grupp 1996 än 1995 som anser sig kunna inta en bestämd ståndpunkt i frågan om Sveriges EU-medlemskap.

Lagom informerad och lagom intresserad .....

Att vara ”lagom” informerad och intresserad i politiska frågor verkar vara något som en huvuddel av svenskarna anser som naturligt. När det gäller EU-frågor så har redan tidigare noterats att över 90 procent av de tillfrågade anser sig vara *ganska välinformerade* eller *ganska oinformerade* (42 procent respektive 51 procent). Det subjektivt uppskattade politiska intresset koncentreras på motsvarande sätt till 80 procent till alternativen ”ganska intresserad” och ”inte särskilt intresserad” (43 respektive 38 procent).

De uppgifter som redovisas i tabell 6 visar bl.a. att det finns ett samband mellan grad av politiskt intresse och informationsnivå i EU-frågor. Ju högre politiskt intresse desto mer välinformerad anser man sig vara. Det kan dock noteras att endast 13 procent av dem som uppger sig vara mycket intresserade av politik också anser sig vara mycket välinformerade i EU-frågor. En tydlig gräns går mellan dem som anser sig vara ganska intresserade av politik och dem som uppger att de inte är särskilt intresserade. I den förstnämnda gruppen anser sig 56 procent (1995=48 procent) vara välinformerade, medan denna andel i den sistnämnda gruppen endast är 30 procent (1995=17 procent). Inom samtliga grupper höjdes dock informationsnivån genom att alltfler uppgav sig vara ganska välinformerade i EU-frågor. De starkaste förändringarna förekom bland de inte särskilt och inte alls politiskt intresserade.

Tabell 6 Grad av politiskt intresse fördelat på subjektiv informationsnivå (1995 års uppgifter inom parentes) (procent)

Informationsnivå	Subjektiv informationsnivå				Summa procent
	Mycket välinformerad	Ganska välinformerad	Inte särskilt välinformerad	Inte alls välinformerad	
Mycket intresserad	13 (10)	66 (59)	19 (29)	2 (2)	100
Ganska intresserad	3 (1)	53 (47)	42 (49)	2 (3)	100
Inte särskilt intresserad	2 (-)	28 (17)	66 (76)	4 (7)	100
Inte alls intresserad	2 (-)	22 (9)	62 (65)	15 (26)	100

Minskat EU-stöd bland välinformerade och politiskt intresserade

Efter genomgången av resultaten när det gällde förändring av informationsnivån och det allmänna politiska intresset är det naturligt att ställa frågan: Vilken betydelse har informationsnivån och nivån på det politiska intresset för inställningen till Sveriges medlemskap i EU? Är de välinformerade och politiskt intresserade mer positivt inställda till EU-medlemskapet än oinformerade och politiskt ointresserade?

Både bland de mycket och ganska välinformerade sjönk stödet för EU-medlemskapet mellan 1995 och 1996. Förändringarna var särskilt tydliga bland dem som ansåg sig vara ganska välinformerade. I detta sammanhang bör det också observeras att denna grupp växte betydligt i omfattning under den aktuella perioden (från 34 till 43 procent). Inom den största gruppen (1996=50 procent) - de som ansåg sig ganska oinformerade - blev förändringarna dock relativt små. Stödet för EU-medlemskapet sjönk något och andelen utan bestämd åsikt i frågan ökade i motsvarande grad. Tendensen bland dem som ansåg sig helt oinformerade var dock den helt omvända vilket resulterade i ett ökat stöd för Sveriges medlemskap i EU. Betydelsen av detta var dock marginell eftersom gruppen endast omfattade 4 procent av det totala antal som besvarat enkäten.

Tabell 7   **Subjektiv informationsnivå fördelat på inställning till Sveriges EU-medlemskap (1995 års uppgifter inom parentes) (procent)**

Informationsnivå	Inställning till Sveriges EU-medlemskap			Summa procent
	I huvudsak för	I huvudsak emot	Ingen bestämd åsikt	
Mycket välinformerad	37 (41)	58 (59)	5 (-)	100
Ganska välinformerad	44 (53)	52 (42)	4 (-)	100
Ganska oinformerad	25 (29)	52 (53)	23 (18)	100
Helt oinformerad	12 (6)	55 (59)	33 (35)	100
Totalt	33 (37)	52 (49)	15 (14)	100

Motsvarande analys byggd på skillnader i politiskt intresse ger till resultat ett i huvudsak likartat mönster. Inom alla grupper, utom bland de politiskt helt ointresserade, sjunker stödet för Sveriges EU-medlemskap. Andelen motståndare växte inom samtliga grupper mellan 1995 och 1996. Det bör dock observeras att fortfarande är en majoritet av de mycket politiskt intresserade för EU-medlemskapet.

Tabell 8   **Subjektiv uppskattning av politiskt intresse fördelat på inställning till Sveriges EU-medlemskap (1995 års uppgifter inom parentes) (procent)**

Politiskt intresse	Inställning till Sveriges EU-medlemskap			Summa procent
	I huvudsak för	I huvudsak emot	Ingen bestämd åsikt	
Mycket intresserad	52 (54)	46 (40)	2 (6)	100
Ganska intresserad	39 (44)	51 (47)	10 (9)	100
Inte särskilt intresserad	26 (29)	54 (52)	20 (19)	100
Inte alls intresserad	14 (9)	56 (55)	30 (36)	100
Totalt	33 (37)	52 (49)	15 (14)	100

Resultaten i detta avsnitt indikerar att höjd subjektiv informationsnivå inte automatiskt leder till mer positiv inställning till Sveriges medlemskap i EU utan tvärtom förstärker motståndet.

EU-medlemskapet och politisk självständighet, ekonomiska förhållanden, försvarssamarbete och monetär union.

I tidigare artiklar baserade på SOM-undersökningsdata om inställningen till EU har ett särskilt intresse riktats mot ett urval av ämnen som intagit en framträdande plats i den svenska politiska debatten. Avsikten har varit att precisera och problematisera synen på vad EU-medlemskapet betyder för Sverige och de svenska medborgarna. I den första av frågorna ställs EU-medlemskapet mot minskad politisk självständighet ("Sverige bör vara medlem i EU även om det betyder inskränkning av den politiska självständigheten"). I den andra vänds perspektivet och ett uttråde ur EU

ställs mot försämrad ekonomi för Sverige ("Sverige bör lämna EU även om det betyder en försämrad ekonomi"). Den tredje frågan tar upp en traditionellt känslig fråga nämligen om Sverige bör delta i ett eventuellt framtida försvarssamarbete inom EU ("Sverige bör delta i ett eventuellt framtida försvarssamarbete inom ramen för EU"). Den fjärde frågan, slutligen, avser inställningen till förslaget att införa en gemensam EU-valuta i syfte att förbättra den svenska ekonomin (I den politiska debatten har ett antal olika förslag förts fram om hur den svenska ekonomin skall förbättras. Vad är din åsikt? /om att/ "Införa en gemensam EU-valuta"). De två förstnämnda frågorna har funnits med i flera SOM-undersökningar, medan de två sistnämnda endast har förekommit 1995 och 1996.

Svarsmönstret på frågan om Sverige skall vara medlem i EU även till priset av inskränkt politisk självständighet har visat att även de som på den allmänna frågan om inställningen till svenskt EU-medlemskap svarat att de i huvudsak är för inför denna problematisering ofta ändrar uppfattning. Inom samtliga partier sjunker stödet för EU-medlemskap och motståndet stärks. Mellan undersökningstillfällena 1995 och 1996 inträffar en liten men allmän minskning av stödet för svenskt EU-medlemskap under de nämnda förutsättningarna.

När de tillfrågade ställs inför risken att ett utträde ur EU skulle försämma Sveriges ekonomi inträffar också en förändring av attitydmönstret. Ställd inför denna risk blir man bland samtliga partiernas sympatisörer mer positiv till EU-medlemskap. Nivån på detta stöd sjönk dock något mellan 1995 och 1996.

Med tanke inte minst på det fortsatt tydliga motståndet mot medlemskap i NATO som framkommit i flertalet av de opinionsundersökningar som genomförts under de senaste åren (se artikel av Ulf Bjereld i denna skrift) finns det anledning att närmare studera inställningen till det fördjupade samarbete inom det utrikes- och säkerhetspolitiska området som återfinns i fördraget om Europeiska Unionen. Vid analys av resultaten i tabell 9 finns det anledning att ta hänsyn till att frågan är formulerad så att den avser ett "eventuellt framtida försvarssamarbete", dvs. något som ännu inte är innehållsligt definierat. Detta förhållande kan möjligen ha givit utrymme för en mer positiv bedömning. En faktor som på motsvarande sätt kan ha verkat i motsatt riktning är en kvardröjande tveksamhet att ansluta Sverige till någonting som kan uppfattas som en "försvarsallians".

Inställningen till försvarssamarbete inom EU har mellan 1995 och 1996 förändrats i positiv riktning. Förändringarna är dock små och fortfarande väger det jämnt mellan dem som anser att det är ett bra och dem som anser att det är ett dåligt förslag. Det är också värt att notera att gruppen som tycker att det är ett varken bra eller dåligt förslag uppgår till närmare en tredjedel av det totala antalet svarspersoner.

Som framgår av tabell 9 svarar männen för hela förändringen. Den slår också igenom inom alla åldersgrupper och inom de tre utbildningsnivåerna. Stödet ökade både bland dem som var i huvudsak för EU-medlemskap och dem som var i huvudsak emot, liksom bland dem som inte ansåg sig ha någon bestämd åsikt i EU-medlemskapsfrågan. Bland de olika partiernas sympatisörer ökar andelen som tycker att det är ett bra förslag i alla fall utom inom centerpartiet och folkpartiet där tendensen är den motsatta. Framförallt för folkpartiet är denna tendens anmärkningsvärd och svårförklarad eftersom partiets huvudlinje ju har innehållit ett starkt stöd åt utvidgat försvarssamarbete inom EU och en positiv syn även på framtida NATO-medlemskap. För att klarlägga om resultatet är beroende på speciella effekter av de gjorda urvalet av svarspersoner eller om det skall tolkas som en protest mot partilinjen i denna fråga krävs dock ytterligare studier.

Tabell 9 Inställning till förslaget att Sverige bör delta i ett eventuellt framtida försvarssamarbete inom ramen för EU efter kön, ålder, utbildning, bostadsort och partisympati (1995 års uppgifter inom parentes) (procent)

	Bra förslag	Dåligt förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Summa procent
Kön				
Män	43 (35)	29 (34)	28 (31)	100
Kvinnor	28 (28)	38 (38)	34 (34)	100
Ålder				
15-19	32 (29)	32 (40)	36 (31)	100
20-29	31 (27)	41 (42)	29 (31)	100
30-39	37 (28)	30 (37)	33 (35)	100
40-49	35 (33)	35 (38)	30 (29)	100
50-59	39 (34)	28 (32)	33 (34)	100
60-75	39 (34)	33 (31)	28 (35)	100
Utbildning				
Låg	28 (23)	37 (36)	35 (41)	100
Medel	34 (33)	34 (33)	32 (34)	100
Hög	41 (36)	31 (39)	28 (25)	100
Bostadsort				
Landsort	26 (20)	44 (46)	30 (34)	100
Tätort	37 (31)	30 (34)	33 (35)	100
Stad	36 (35)	31 (34)	33 (31)	100
Storstad	46 (38)	32 (34)	22 (28)	100
Partisympati				
v	16 (12)	56 (58)	28 (30)	100
s	34 (25)	31 (37)	35 (38)	100
c	25 (28)	38 (36)	37 (36)	100
fp	41 (51)	36 (18)	23 (31)	100
m	57 (56)	17 (17)	26 (27)	100
kd	41 (35)	44 (36)	15 (29)	100
mp	25 (14)	40 (55)	35 (31)	100
Inställning till EU				
För	64 (55)	14 (18)	22 (27)	100
Emot	17 (14)	51 (54)	32 (32)	100
Ingen bestämd åsikt	32 (28)	23 (20)	45 (52)	100
Samtliga	35 (31)	34 (36)	31 (33)	100

När det gäller synen på införandet av en gemensam EU-valuta framträder ett huvudmönster där stödet för förslaget har ökat något mellan 1995 och 1996. Denna fråga analyseras mer i detalj av Jonas Hinnfors i ett annat kapitel i denna skrift.

Sammantaget kan man notera att stödet för Sveriges medlemskap i EU har minskat något och att detta mönster går igen i svaren på två av de fyra ovan nämnda frågorna. När det gäller attityderna till framtida försvarssamarbete inom EU och till införande av en gemensam EU-valuta är emellertid svarsmönstret delvis ett annat och mer positivt i förslagets riktning.

Informationsnivån har betydelse

En intressant fråga är om de mer välinformerade i EU-frågor intar en annan attityd till de framlagda förslagen än de som anser sig vara sämre informerade?

Analysresultat visar att de mycket eller ganska välinformerade i högre utsträckning än de ganska eller helt oinformerade väljer alternativet ”bra” eller ”dåligt” förslag. De noteras för förhållandevis låga svarsandelar på mittenalternativet ”varken bra eller dåligt förslag”. Detta sistnämnda svarsalternativ väljs däremot i förhållandevis hög utsträckning av dem som anser sig vara ganska eller helt oinformerade i EU-frågor. Det kan därvid observeras att detta svarsalternativ av många kan ha använts som ett ”vet ej”-alternativ. De mycket höga nivåer som registerats på de relativt nytillkomna och komplexa förslag som rör ett eventuellt framtida försvarssamarbete inom EU och införande av en gemensam EU-valuta skulle kunna vara exempel på ett sådant val av mittenalternativ vid osäkerhet.

Vid genomgången av resultaten i tabell 10 bör observeras att de fyra informationsnivåerna omfattar mycket olikstora delar av svarspopulationen. De som ansåg sig vara mycket välinformerade uppgick till (1995 års uppgift inom parentes) 3 procent (2), ganska välinformerade 43 procent (34), ganska oinformerade 50 procent (58) och helt oinformerade uppgick till 4 procent (6).

Tabell 10 Subjektivt uppskattad informationsnivå fördelat på attityd till a) "Sverige bör vara medlem i EU även om det betyder inskränkning av den politiska självständigheten"; b) "Sverige bör lämna EU även om det betyder en försämrad ekonomi"; c) "Sverige bör delta i ett eventuellt framtida försvarssamarbete inom ramen för EU"; d) "I den politiska debatten har ett antal olika förslag lagts fram om hur den svenska ekonomin skall förbättras. Vad är din åsikt /om att införa en gemensam EU-valuta?" (1995 års uppgifter inom parentes) (procent)

a) Inställning till förslaget: "Sverige bör vara medlem i EU även om det betyder inskränkning av den politiska självständigheten"				
Subjektiv informationsnivå	Bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Dåligt förslag	Summa procent
Mycket välinformerad	30 (36)	13 (6)	57 (58)	100
Ganska välinformerad	28 (32)	12 (16)	60 (52)	100
Ganska oinformerad	13 (13)	21 (22)	66 (65)	100
Helt oinformerad	7 (6)	18 (25)	75 (69)	100
Samtliga	20 (19)	17 (20)	63 (61)	

b) Inställning till förslaget: "Sverige bör lämna EU även om det betyder en försämrad ekonomi"				
Subjektiv informationsnivå	Bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Dåligt förslag	Summa procent
Mycket välinformerad	55 (48)	8 (3)	37 (49)	100
Ganska välinformerad	37 (27)	16 (18)	47 (55)	100
Ganska oinformerad	33 (34)	31 (29)	36 (37)	100
Helt oinformerad	60 (53)	22 (20)	18 (27)	100
Samtliga	36 (33)	23 (25)	41 (42)	

fortsättning tabell 10

c)	Inställning till förslaget: "Sverige bör delta i ett eventuellt framtida försvarssamarbete inom ramen för EU"			
	Subjektiv informationsnivå	Bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Dåligt förslag
Mycket välinformerad	45 (39)	17 (3)	38 (58)	100
Ganska välinformerad	42 (40)	23 (24)	35 (36)	100
Ganska oinformerad	30 (26)	38 (39)	32 (35)	100
Helt oinformerad	20 (17)	39 (36)	41 (47)	100
Samtliga	35 (31)	31 (33)	34 (36)	

d)	Inställning till förslaget: "Införa en gemensam EU-valuta"			
	Subjektiv informationsnivå	Bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Dåligt förslag
Mycket välinformerad	37 (27)	9 (14)	54 (59)	100
Ganska välinformerad	24 (22)	29 (26)	47 (52)	100
Ganska oinformerad	15 (12)	37 (33)	48 (55)	100
Helt oinformerad	19 (12)	26 (33)	55 (55)	100
Samtliga	20 (16)	32 (30)	48 (54)	

Ett tydligt resultat är att de som anser sig vara välinformerade i högre utsträckning än de som anser sig vara oinformerade ställer sig bakom ståndpunkter som kan karaktäriseras som EU-positiva. Däremot är det inte lika stora skillnader mellan välinformerade och oinformerade när det gäller stöd till EU-negativa ståndpunkter. I samtliga fall, utom när det gäller synen på ett eventuellt framtida försvarssamarbete inom EU, dominerar EU-negativa attityder bland både de välinformerade och de oinformerade. Den stora andel som väljer svarsalternativet "varken bra eller dåligt förslag" när det gäller framtida försvars- och valutasamarbete inom EU tyder på att dessa frågor inte hade varit föremål för en tillräckligt genomlysande politisk debatt. I båda fallen finns det därför under år 1997 - och kanske också följande år - anledning att förvänta sig en betydande rörlighet i opinionen.

Både försvars- och valutasamarbetsfrågorna står på framträdande plats i den debatt som kommer att utlösas av det regerande socialdemokratiska partiets kongress hösten 1997 och den kommande valrörelsen inför 1998 års val.

EU-frågan rymmer flera opinioner

Av resultaten från 1996 års SOM-undersökning att döma finns det en kvardröjande grundläggande EU-negativ opinion av betydande omfattning. En höjning av den subjektivt uppskattade informationsnivån i EU-frågor kan vara en anledning till att denna negativism har förstärkts ytterligare. Analysresultaten visar emellertid också att opinionen rörande EU håller på att utvecklas så att den tenderar att blir alltmer specialiserad. Opinionsläget kan variera relativt kraftigt mellan olika politikområden. Det kommer förmodligen inom en snar framtid att finnas anledning att i än högre grad uppmärksamma detta förhållande eftersom EU-relaterade frågor intar en alltmer framträdande plats i den politiska debatten. Denna tendens förstärks också av att EU-frågor successivt håller på att avföras från den utrikespolitiska sfären och integreras med vad som tidigare betraktades som ren inrikespolitik. Innebörden av en sådan utveckling blir troligen att opinionsbildningen i dessa frågor kommer att förändras och med största sannolikhet därmed även opinionsläget. Bakom den allmänna inställningen till Sveriges EU-medlemskap återfinns ett ökande antal specialinriktade opinioner vilka är kopplade till olika politikområden. En fortsatt utveckling i denna riktning kommer med stor sannolikhet att bli betydelsefull för det framtida allmänna opinionsläget. Det kommer också att ha betydelse för forskningen om opinionsutvecklingen när det gäller EU. Behovet av specialanalyser ökar om vi skall kunna tränga bakom den allmänna attityden till Sveriges EU-medlemskap och bättre kunna belysa de skiftningar som förekommer i attitydmönstret mellan olika politikområden.

Referenser

- Bjereld, Ulf (1995) "Neutralitet eller NATO-medlemskap" i Holmberg, Sören och Lennart Weibull (red.) *Det gamla riket*. SOM rapport nr 13, Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs Universitet.
- Bjereld, Ulf och Anne-Marie Ekengren (1996) "Du gamla, du fria?" i Holmberg, Sören och Lennart Weibull *Mitt i nittioalet* SOM-rapport nr 16, Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs Universitet
- Bjereld, Ulf (1997) "Väljarna och Sveriges säkerhetspolitiska vägval" i Holmberg, Sören och Lennart Weibull (red.) *Ett missnöjt folk?* SOM-rapport nr 18, Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs Universitet.
- Gilljam, Mikael, Holmberg, Sören, m.fl. (1996) *Ett knappt ja till EU*. Stockholm: Norstedts Juridik AB.
- Herolf, Gunilla och Rutger Lindahl (1996) *Av vitalt intresse. EU:s utrikes- och säkerhetspolitik inför regeringskonferensen*. SOU 1996:7
- Hinnfors, Jonas (1997) "EMU-frågan: huvudet i sanden?" i Holmberg, Sören och Lennart Weibull *Ett missnöjt folk?* SOM rapport nr 18, Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs Universitet.
- Lindahl, Rutger (1995) "Efter EU-omröstningen - svåra frågor återstår" i Holmberg, Sören och Lennart Weibull *Det gamla riket*. SOM rapport nr 13, Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs Universitet.
- Lindahl, Rutger (1996) "Den komplexa EU-opinionen" i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart *Mitt i nittioalet*" SOM-rapport nr 16, Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs Universitet
- Stütz, Göran (1995) Opinion 95. Rapport nr 167. Stockholm: Styrelsen för psykologiskt försvar.
- Stütz, Göran (1996) Opinion 96. Rapport nr 170. Stockholm: Styrelsen för psykologiskt försvar.

TIDNINGSLÄSNING OCH LIVSSTILAR

INGELA WADBRING OCH LENNART WEIBULL

På morgonen går vi upp, duschar, borstar tänderna, fixar frukost - och hämtar morgontidningen. Det gäller nästan oavsett om man är ung eller gammal, högutbildad eller lågutbildad, arbetare eller egen företagare, ensamstående eller gift. Det är just det som utmärker den svenska dagstidningsläsningen; att merparten av svenskarna i stort sett varje dag läser en lokal morgontidning - och gör det på ungefär samma sätt. Relativt många läser också en kvällstidning, även om det inte görs lika regelbundet. Vanan att läsa en kvällstidning är inte lika knutet till andra vanor, som läsningen av morgontidningen är.

Vissa variationer finns naturligtvis; exempelvis har människor i olika åldrar olika vanor. Samtidigt är det mest tydliga mönstret att dagstidningsläsning är en utbredd vana, och dessutom en stabil sådan (jfr Jansson, 1997a). Även om den regelbundna läsningen av både morgon- och kvällstidningar minskat något under senare år, är nedgången trots allt mindre än vad man skulle kunna förvänta sig (SOU 1994:94).

En fråga som ofta återkommer är vad det är som gör att den svenska pressen har så stark ställning bland sina läsare. Det finns ett stort antal studier som på olika sätt sökt belysa dagspressens ställning i de svenska hushållen (t.ex. Jöever, 1982; Kratz och Weibull, 1993; Lund, 1972; Weibull, 1983 och 1989). Ett av de resultat som framkommit är att dagspressens styrka bestäms av samspelet mellan behov och intressen hos allmänheten i ett lokalt område och den lokala tidningens karaktär (t.ex. Weibull, 1989). Särskilt tidningar med en lokal profil som sprids i ett socialt väl integrerat område har vanligen en mycket stark ställning på marknaden.

Att tidningen är just *lokal* är viktigt ifråga om morgontidningar. Kvällstidningarna är inte lokala på samma sätt; de är snarare att betrakta som nationella tidningar. De läses heller inte i samma utsträckning och inte av samma anledning som morgontidningar utan fyller en annorlunda funktion än att orientera sig i sin närmiljö (jfr Wadbring, 1996; Weibull och Kratz, 1995).

Mot denna bakgrund är det intressant att belysa hur tidningar - morgon- och kvällspress - är knutna till olika intressen och vanor bland människor. Traditionella demografiska faktorer, såsom ålder, utbildning och klass, finns analyserade i ett flertal studier (t.ex. Jansson, 1997b; Wadbring, 1995; Weibull, 1996), men livsstilar och intresseorientering har vanligen spelat en undanskymd roll vid analysen av tidningsläsning (jfr dock Reimer, 1994). Syftet med föreliggande studie är därför att söka analysera tidningsläsning i förhållande till just intressen och vanor, eller livsstil. Ambitionen är däremot *inte* att göra en heltäckande studie av olika livsstilar, utan snarare att belysa hur olika sociala vanor och intresseinriktningar förhåller sig till läsning och innehållspreferenser.

Att applicera frågan om förhållandet mellan tidningsläsning och livsstil på SOM-materialet innebär att vi studerar ett genomsnitt av lokala områden, där vi inte har möjlighet att ta hänsyn till lokala variationer. Svartspersonerna tar inte ställning till en namngiven, enskild tidning, som i exempelvis en lokal läsarundersökning, och svaren tenderar därför att bli mindre 'extrema' och snarare mer 'neutrala'. Men det kan ändå ge en fingervisning om hur livsstilar och intressen hänger samman med läsning av olika tidningsinnehåll. Någon större skillnad gentemot undersökningar av en enskild tidning uppvisar materialet heller inte (jfr Weibull, 1995).

I det följande redovisas först vilka innehållspreferenser läsarna har i morgon- och kvällspress mot bakgrund av allmänna uppgifter om de två tidningstypernas spridning. Därefter redovisas en analys av olika livsstilar baserad på SOM-undersökningens frågor om sociala vanor och slutligen studerar sambandet mellan livsstil och innehållspreferenser. Eftersom tidigare studier entydigt pekat på att det i fråga om livsstil finns betydande skillnader mellan storstad (Stockholm, Göteborg och Malmö) och landsort (Reimer, 1994) har vi i analysen lagt en tonvikt på att belysa sådana skillnader.

Tidningsläsning

Den svenska dagspressen har sin styrka i de lokala morgontidningarna. Även om morgonpressen tappat något i läsning under 1990-talet (jfr André Janssons första artikel i föreliggande volym) står den fortfarande stark.

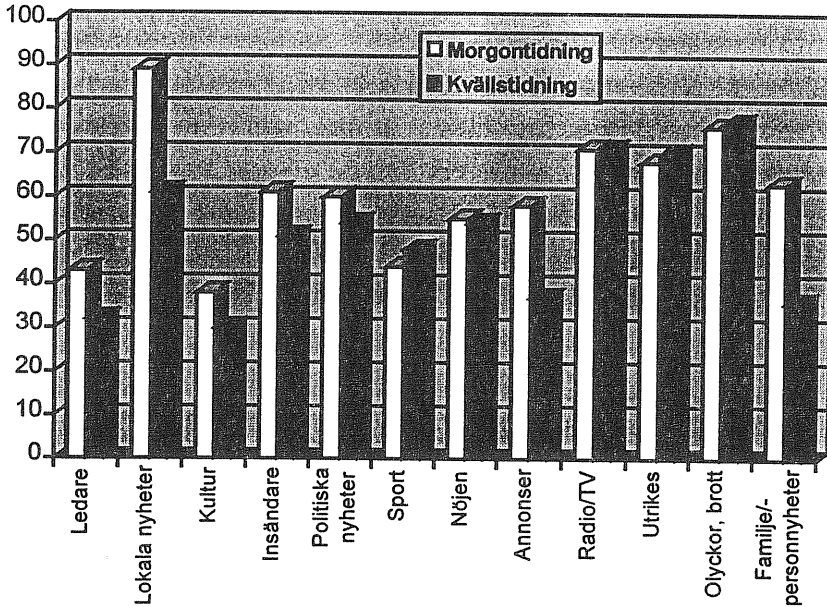

Morgontidningarna har överlag en hög spridning och endast Storstockholmsregionen avviker genom lägre siffror. De andra storstäderna liknar i detta avseende mera den svenska landsorten (Kratz och Weibull, 1995). Den genomsnittliga andelen dagliga morgontidningsläsare (minst sex dagar i veckan) är både i storstad och landsort ca 60 procent.

Regelbundenheten i läsningen av kvällspressen är lägre. Andelen dagliga läsare ligger på cirka 10 procent, medan andelen som läser minst tre dagar i veckan är 20 procent. I förhållande till morgonpressen uppvisar kvällstidningsspridningen ett omvänt mönster. Kvällspressen läses i stor utsträckning i Stockholm och delvis i landsorten, medan den är svagare i Göteborg och Malmö. Detta gör att det inte blir någon större skillnad i spridning då storstad (där Göteborg och Malmö räknas in) och landsort jämförs med varandra.

Morgon- och kvällspressens olika profiler framkommer tydligt när det gäller innehållspreferenserna (figur 1). Inte överraskande är lokala nyheter det mest attraktiva i den lokala morgontidningen; närmare 90 procent av morgontidningsläsarna läser minst ganska mycket av detta innehåll. Detta följs närmast av innehållskategorier som olyckor och brott, radio/TV och utrikesnyheter med andelar kring 70 procent. Även familjenyheter, insändare och politiska nyheter ligger relativt högt, medan ledare och kultur ligger relativt sett lägst. Det samlade mönstret överensstämmer helt med vad som tidigare framkommit i fråga om innehållspreferenser i morgonpressen (jfr Weibull, 1983; Weibull och Kratz, 1995).

Figur 1 Andel som läser minst ganska mycket av olika innehållskategorier, 1996 (procent)

Kommentar. Data från SOM-undersökningen 1996

Kvällstidningarna uppvisar, föga överraskande, en annan profil. Här är det olyckor och brott som prioriteras högst med 75 procent. Detta material följs av radio/TV-material och utrikesnyheter. Något oväntat rankas även lokala nyheter högt i kvällstidningar. Resultatet är emellertid i linje med vad som tidigare framkommit i fråga om vad som är viktigt innehåll i kvällspress (Wadbring, 1996) och illustrerar snarast den stora betydelse som lokal orientering tillmäts av tidningsläsare. Precis som i morgontidningarna är i kvällstidningarna intresset att läsa kultur och ledare relativt lågt.

Det finns således på flera punkter likheter mellan morgon- och kvällstidningsläsningen. De fyra mest lästa innehållstyperna är desamma, låt vara att lokala nyheter ligger väsentligt högre i morgonpress. Det material som inte läses i så stor utsträckning är framför allt ledare och kultur; det senare skall emellertid inte tolkas som en ytlig läsning, eftersom de som läser den typen

av material vanligen är de specialintresserade och de läser noggrant. Det som skiljer morgon- och kvällspress är inte typen av innehåll, utan urval och utformning av respektive innehåll.

Nu bestäms inte innehållspreferenser endast av typen av tidning utan även av det område där man bor — eller snarast av ett samspel mellan område och tidning (Kratz och Weibull, 1995). I tabell 1, nedan, redovisas allmänhetens innehållspreferenser för varje tidningstyp uppdelade efter storstad och landsort. Det ges därigenom möjlighet att se hur storstädernas morgontidningsläsare skiljer sig från landsortens, liksom motsvarande för kvällspressen.

I svarsmönstret framträder flera intressanta tendenser:

- skillnaden mellan storstads- och landsortsläsare är överlag betydligt större för morgonpress än för kvällspress. Morgonpressen har två skilda profiler, kvällspressen är något mera enhetlig.
- storstädernas morgontidningsläsare är framför allt överrepresenterade på politiska nyheter, utrikes, ledare och kultur, landsortspressens på insändare, familjenyheter, olyckor och brott, annonser och sport.
- storstädernas kvällstidningsläsare ligger något högre på lokala nyheter och nöjen, landsortens på olyckor och brott samt radio-TV.
- de flesta skillnader mellan storstads- och landsortsläsarnas intressen pekar i samma riktning oavsett typ av tidning. I storstaden är läsarprofilen överlag mera informativt och samhällsinriktad, medan landsortsläsarna prioriterar det populärare materialet.
- det finns vissa avvikelser i den ovan angivna riktningen för storstads- och landsortsläsare med hänsyn till tidning. Exempelvis prioriterar de förra lokala nyheter högre i kvällspress, vilket har att göra med att kvällstidningarna i storstäderna i någon mån kan fungera som lokaltidningar.

Tabell 1 Innehållspreferenser i morgon- och kvällstidningar bland boende i storstad respektive landsort, 1996 (procent)

	Storstadsområden		Övriga Sverige	
	Morgon-tidning	Kvälls-tidning	Morgon-tidning	Kvälls-tidning
Ledare	51	32	42	32
Lokala nyheter	85	69	89	60
Kulturartiklar	46	35	37	30
Insändare	43	41	63	53
Politiska nyheter	72	52	59	55
Sport	36	46	44	48
Nöjen	62	60	54	53
Annonser	51	32	59	37
Radio- TV-material	67	65	71	72
Utrikesnyheter	78	71	66	70
Olyckor och brott	67	70	77	78
Familje- och personnyheter	46	41	65	36

Kommentar. Med storstad menas boende inom Stockholms-, Göteborgs- och Malmöregionerna, med landsort innebär boende i landet i övrigt. Procenttalen avser andelen som läser minst 'ganska mycket' av respektive innehållskategori. Data från SOM-undersökningen 1996.

Det är uppenbart av analysen att det finns olika intresseinriktningar mellan storstäderna och landsorten. Till en stor del kan skillnaderna förklaras genom typen av tidningar som utges inom de två områdestyperna — men i samspel med den typ av människor som bor där (Kratz, 1992). Hur detta samspel ser ut påverkas av vilka människor som bor i området, t.ex. hur de skiljer sig efter utbildning, samhällsklass eller intressen, och själva områdets karaktär, t.ex. storstads- eller landsortsmiljö (jfr Zetterberg, 1975). Detta skall belysas närmare i ett senare avsnitt.

Intressen, vanor och livsstil

Samspelet mellan de möjliga förklaringsfaktorerna kan analyseras utifrån olika demografiska variabler. Vårt intresse är emellertid att belysa i vad mån vi kan skilja ut olika typer av *livsstilar* och studera hur dessa är relaterade till olika innehållspreferenser i dagspressen. När vi i detta sammanhang talar

om livsstilar är vår utgångspunkt snarast i vad mån vi kan skilja ut några mönster i människors intressen och vanor som skulle kunna karaktäriseras som livsstilar. Underlaget för analysen är det batteri av frågor om intressen och vanor som ingår i SOM-undersökningen. Sammanlagt ställs frågor om hur ofta under ett år människor sysslar med 25 olika aktiviteter. Dessa rymmer många olika områden, t.ex. gudstjänstbesök, läsning av direktreklam, användning av Internet och deltagande i politiska diskussioner (tabell 2).

Tabell 2 Intressen och vanor bland den svenska befolkningen, 1996 (procent)

	Minst en gång/ vecka	Någon gång i månaden	Någon gång i kvartalet/ halvåret	Mer sällan	Aldrig
Umgåtts med vänner	72	22	4	1	1
Läst direktreklam	68	14	6	5	7
Motion/idrott	55	16	10	8	11
Friluftsliv	41	25	18	10	6
Läst veckotidningar	36	26	18	11	9
Umgåtts med släkt	35	35	21	6	3
Använt persondator	35	8	5	5	48
Diskuterat politik	34	21	15	15	16
Rökt/snusat	32	3	2	3	61
Spelat på tips, lotto, V75	31	16	11	9	32
Läst någon bok	30	18	21	15	16
Druckit vin/sprit/starköl	29	33	15	8	15
Arbetat övertid	26	17	11	7	39
Umgåtts med grannar	20	19	21	14	26
Tecknat, målat etc	16	10	9	9	56
Kört på Internet	10	3	4	5	78
Gått på restaurang/bar/pub	10	22	29	16	23
Gått på bibliotek	9	19	22	16	34
Köpt LP/CD	3	10	31	17	40
Gått på bio	2	9	28	19	42
Gått på teater	1	2	18	25	54
Rest utomlands	1	1	18	35	45
Handlat med värdepapper	1	4	10	18	68

Kommentar. Data från SOM-undersökningen 1996.

Att idka friluftsliv, läsa veckotidningar och umgås med släkten gör över halva befolkningen åtminstone någon gång i månaden. Intressen eller 'livsstilsdelar' som differentierar befolkningen mer, är att använda persondatorer, röka eller snusa samt arbeta övertid; en stor del av befolkningen gör det ofta, medan en stor del aldrig gör det. Att använda Internet, handla med värdepapper eller gå på gudstjänst eller religiöst möte är det många som aldrig gör.

Motsvarande analyser kan göras efter exempelvis ålder, kön och utbildning. Vi finner då - föga oväntat - att yngre exempelvis oftare än äldre går på bio och hyr videofilmer, att kvinnor läser mer veckotidningar och böcker än män samt att högutbildade oftare än lågutbildade går på teater.

Om man ska tala om livsstil är det emellertid inte meningsfullt att tala om *enstaka* intressen eller vanor. Viktigare är att söka belysa hur de olika intressena och vanorna hänger samman och kombineras (jfr Reimer, 1994; Weibull, 1983). Genom en så kallad faktoranalys är det möjligt att få fram huvudsakliga intresseinriktningar. Faktoranalysen som teknik sammanfattar ett antal enskilda intressen eller vanor till ett färre antal dimensioner som uppvisar inbördes överensstämmelse (tabell 3).

En faktoranalys av intressen och vanor visar på fyra huvudsakliga livsstilar, vilka tillsammans svarar för cirka 40 procent av variationen i svaren. Det kan sägas vara ett relativt gott resultat, vilket innebär att det finns en stor stabilitet i materialet.

Tabell 3 Livsstilar bland hela befolkningen, 1996 (faktoranalys)

	Med sikte på nöje	Med karriären i fokus	Med kultu- ren i sinnet	Med fötterna på jorden
Hyrt videofilm	.75821	-.07921	-.03382	.02508
Restaurang/bar/pub	.73749	.28561	-.13998	.08539
Gått på bio	.73295	.18198	.21271	-.04607
Köpt LP/CD	.68026	.08915	-.00470	.02747
Använt persondator	.48197	.39250	.06324	-.13169
Kört på Internet	.47062	.18078	.18689	-.20770
Diskuterat politik	.08256	.60575	.14339	.13563
Rest utomlands	.29202	.51823	-.00554	-.10202
Handlat med värdepapper	-.06796	.48189	.04513	-.00457
Arbetat övertid	.26346	.46924	-.26934	.00738
Druckit sprit/vin/starköl	.37165	.46238	-.40291	.04161
Gått på teater	.23381	.42856	.36316	-.09643
Bibliotek	.27284	.17233	.55256	.08441
Gudstjänst/religiöst möte	-.23264	.03427	.49978	.14566
Läst bok	.16317	.31545	.49137	.05659
Tecknat, målat etc	.26985	-.11434	.46138	.15171
Umgåtts med släkt	-.00581	.07956	.01185	.51979
Umgåtts med vänner	.45116	-.15431	.10836	.49929
Direktreklam	-.05618	-.03620	-.06888	.49238
Friluftsliv	-.10416	.42689	.21504	.47572
Veckotidningar	.15358	-.28837	.04477	.45491
Umgåtts med grannar	-.22811	-.00014	.11901	.44136
Motion/idrott	.20694	.30376	.13640	.42969
Spelat: tips, lotto etc	-.17044	.06688	-.47677	.33694
Rökt/snusat	.21353	-.00270	-.39682	-.03644

Kommentar: Faktoranalys. Fyrfaktorslösning (varimax rotering)

Vår tolkning är att det på grundval av frågorna om vanor och intressen går att urskilja fyra livsstilar¹:

- *med sikte på nöje*: laddar högst ifråga om att hyra video, besöka restaurang/pub, gå på bio, köpa CD/LP, använda persondator och köra på Internet.
- *med karriären i fokus*: laddar högst när det gäller att ha diskuterat politik, rest utomlands, handlat med värdepapper, arbetat övertid, druckit sprit/vin och gått på teater
- *med kulturen i sinnet*: bibliotek, besökt gudstjänst, läst bok samt tecknat och målat är de vanor och intressen som laddar högst.
- *med fötterna på jorden*: laddar högst ifråga om att ha umgåtts med släkt, vänner och grannar, läst direktreklam, idkat friluftsliv, läst veckotidningar, motionerat och spelat på tips/lotto.

Av de 25 olika vanorna faller rökt/snusat inte in naturligt i någon av de fyra grupperna.

Varje gruppering av detta slag kan givetvis diskuteras. Det är särskilt viktigt att minnas att analysen inte skiljer ut grupper av människor utan *vanor* och *intressen* som hänger samman. Som också framhållits inom livsstilsforskningen går det inte att knyta en person till enda livsstil utan människors orientering kan växla. Vad vi ser är ett antal typiska orienteringar som skiljer ut sig från genomsnittet av vanor och intresse.

De fyra livsstilarna kan i sig tolkas på olika sätt. De benämningar vi givit dem kan diskuteras. Den första skulle även kunna kallas 'ung urban' eftersom det är en faktor som innehåller ett antal relativt utåtriktade vanor eller intressen, där unga är överrepresenterade. Den andra är kanske lika mycket en utåtriktad, samhällstillvänd, troligen oftast manlig livsstil, medan den tredje antyder en mer introvert och oftare kvinnlig orientering. Den fjärde och sista livsstilen, som alltså skiljer ut sig minst från ett befolkningsgenomsnitt skulle även kunna kallas 'folket'. Att läsa lite 'lättare' material än böcker är något som kännetecknar denna grupp, liksom att vara social och utåtriktad.

Det viktiga är således inte att tolka livsstilen efter benämningen utan efter vad som ingår, särskilt de faktorer som laddar högst och således står för det mest utmärkande. Det är i detta sammanhang även av intresse att studera de

negativa sambanden. Exempelvis är det intressant att 'med kulturen i sinnet' står i motsättning till att spela på tips eller lotto, röka och snusa samt dricka sprit eller vin. De 'med fötterna på jorden' synes inte vara uppkopplade på Internet. I andra fall finns det klara samband. Exempelvis laddar friluftsliv, persondatoranvändning och bokläsning högt även på 'karriären i sikte', liksom att dricka starksprit och vin - inte oväntat - även hänger samman 'sikte på nöje'.

En del av otydligheten i grupperingen av livsstilar hänger samman med att denna är gjord för landet som helhet. Om vi väljer att genomföra motsvarande analyser inom storstad och landsort blir bilden av landsorten i huvudsak densamma som för landet i stort. Samma faktorer uppträder i huvudsakligen samma ordning. I 'karriärfaktorn' får teater litet större utrymme i landsorten, liksom tecknat och målat står starkare i 'kulturfaktorn'.

Storstadsområdena skiljer däremot ut sig något. En förenklad bild av faktoranalysens utfall finns i följande uppställning:

- *nöje*: laddar här högst ifråga om att ha gått på bio, hyrt video, köpt CD/LP, besökt restaurang/pub, kört på Internet, använt persondator och umgåtts med vänner.
- *samhället*: laddar högst vad gäller att ha diskuterat politik, läst böcker, gått på bibliotek, idkat friluftsliv, gått på teater och motionerat.
- *det nära*: laddar högst på besökt gudstjänst, umgåtts med grannar, läst direktreklam och läst veckotidningar.
- *karriären*: laddar högst på att handla med värdepapper, resa utomlands, arbeta övertid och dricka sprit och vin.

Det som är utmärkande för storstaden är att det efter 'nöjesfaktorn' framträder en allmän samhällsfaktor. I den går politisk diskussion, bokläsning, bibliotek och friluftsliv samman till en utåtriktad samhällsfaktor. Det som i landsorten kallas 'med kulturen i sinnet' blir i storstaden en faktor som är relaterad till hem och familj, samtidigt som karriärfaktorn blir mera renodlad till affärsliv.

En del av skillnaderna kan tydligt relateras till områdenas karaktär. Exempelvis är friluftsliv och motion respektive inriktning på hem och familj något som mera skiljer ut i storstaden än i landsorten, medan en utåtriktad karriär skiljer ut mera i landsort.

Livsstilarna kan inte på detta underlag grupperas efter storlek eftersom vi i första hand talar om ett *mönster* i svaren, inte hur enskilda människor grupperat sig. Livsstilarna är heller inte ömsesidigt uteslutande utan indikerar snarare en 'orientering' eller 'vanor' som är överrepresenterade inom en viss grupp.

Även om utfallet av analyserna på inget sätt är perfekt är det ändå uppenbart att det går att skilja ut några huvudsakliga orienteringar hos allmänheten. I det avslutande avsnittet skall vi se hur dessa förhåller sig till vad människor läser i olika typer av tidningar.

Livsstilar och tidningsläsning

När vi relaterar de fyra huvudsakliga livsstilarna i storstad och landsort till dagstidningsläsning är vår utgångspunkt att studera de utmärkande dragen i deras läsning. Allt talar för att de allra flesta — oavsett typ av livsstil — läser lokala nyheter i lokal morgonpress i landsorten eller om olyckor och brott när man läser kvällstidningar. Vad vi istället inriktat oss på att är att studera vad som särskilt skiljer ut innehållspreferenserna för respektive livsstil.

Mot denna bakgrund har vi applicerat en korrelationsanalys mellan respektive livsstilsfaktorer och de enskilda innehållskategorierna efter tidningstyp. Analysen innebär att varje individ först får ett värde på varje faktor och att detta värde sedan korreleras med innehållspreferenserna. Figur 2 redovisar de samlade resultaten. Den är uppställd så att det för varje faktor redovisas hur sambanden med olika innehållstyper i morgon- och kvällspress faller ut. Positiva samband ligger över 0-linjen och negativa under. En korrelation på mellan -0.10 och $+0.10$ innebär ett lågt samband och därmed att de innehållskategorier som ligger inom detta intervall inte skiljer ut livsstilen; på dessa ligger den som ett befolkningsgenomsnitt. Ju högre korrelationen är desto mera är intresset för innehållskategorin utmärkande för livsstilen och ju lägre korrelation desto mer utmärkande att livsstilen tar avstånd från ett sådant innehåll.

Den allmänna tendensen är att det finns mycket tydliga samband mellan livsstilar för morgon- såväl som för kvällspress. Låt oss börja med att kom-

mentera sambandet mellan olika livsstilar och tidningsläsning i landsort. Några iakttagelser kan omedelbart göras:

- Det visar sig finnas klara samband mellan enskilda livsstilar och tidningsläsning både i fråga om läsningens omfattning och i vad läsningen är inriktad på.
- Den nöjesinriktade livsstilen är i relativt liten utsträckning intresserad av att läsa morgonpress — utom i fråga om just nöjesmaterial, medan den sociala ('med fötterna på jorden') uppvisar positiva samband med samtliga tolv innehållskategorier i morgonpressen.
- De karriär- och kulturinriktade livsstilarna är mycket profilerade ifråga om morgontidningsläsning. De är delvis likartade på vad de tar avstånd ifrån, t.ex. annonser, nöjen och olyckor/brott, men mycket olika i sina preferenser: karriärfaktorn har samband med politik, utrikes och ledare, kulturfaktorn prioriterar inte oväntat just kulturen.
- Preferenserna för morgon- och kvällstidningarna uppvisar stora likheter; preferenserna för olika innehållstyper förefaller mera utmärkande för livsstilen än för typen av tidning.
- De nöjesinriktade ligger emellertid överlag något högre på kvällstidningsinnehållet, medan de socialt inriktade ligger något lägre.

När det gäller storstädernas livsstilar är spridningen i innehållspreferenser större än inom landsorten. För enskilda livsstilar är bilden den förväntade:

- de nöjesinriktade prioriterar nöjesinnehåll och i någon mån radio- och TV-innehåll i både morgon och kvällspress. De ligger lägst ifråga om det politiska materialet, och har i övrigt låga värden på båda tidningstyperna.
- Den breda, samhällsinriktade livsstilen i storstad har en mycket stark profilering på kultur, ledare, utrikes och politik i morgontidningarna. Tendensen är densamma — om än mycket svagare — i deras kvällstidningspreferenser. Annonser, olyckor/brott och familjenyheter är innehållstyper som de närmast tar avstånd ifrån oavsett tidningstyp.
- Den livsstil som främst är inriktad på det lilla samhället ligger mycket nära ett genomsnitt. I morgonpress ligger den dock relativt högt på familjenyheter, radio- och TV-material, annonser och insändare och lågt på nöjen och sport. För kvällspressen är sambanden överlag lägre.
- Karriärlivsstilen prioriterar politik, utrikes och ledare i morgonpress, men har ingen tydlig läsprofil för kvällspress.

Figur 2b Läsning av olika innehåll i kvällspress efter livsstilar i storstad och landsort (korrelationsanalys, Pearsons r)

	Landsort				Storstad			
	Nöje	Karriär	Kultur	Social	Nöje	Samhäll-kultur	Närhet	Karriär
0.40	Nöjen							
0.30			Politik	Kultur				
0.20	Radio/tv				Nöjen	Utrikes Kultur		
0.10	Annons Olyckor		Ledare Kultur Utrikes	Familj Annons Lokalt Sport Utrikes	Radio/tv	Politik	Lokalt	Ledare Politik
0	och brott Kultur Insänd Lokalt Utrikes	Sport	Ledare Utrikes Radio/tv Insänd. Politik	Radio/tv Insänd. Ledare Politik Kultur		Ledare Sport	Kultur Utrikes	Kultur Lokalt Utrikes Sport
-0.10	Familj Sport Politik	Lokalt	Nöjen Familj Olyckor och brott	Nöjen	Annons	Radio/tv Lokalt Nöjen	Olyckor och brott Insänd. Familj	Familj Olyckor Och brott Nöjen Radio/tv
-0.20	Ledare	Nöjen Annons Radio/tv Familj Olyckor och brott	Lokalt		Kultur Olyckor och brott Utrikes Insänd. Lokalt		Radio/tv Politik Sport Nöjen	Insänd. Annons
-0.30			Sport		Sport Familj	Insänd. Annons Olyckor och brott		
-0.40					Politik	Familj		
					Ledare			

Kommentar till tabellen på föregående uppslag: Korrelationen (Pearson's r) kan i princip gå mellan -1 och +1. Innehållskategorierna är inplacerade ungefärligt på skalnivåerna. Data från SOM-undersökningen 1996.

Genom de redovisade analyserna är det tydligt att det finns ett klart samband mellan livsstilar och dagstidningsläsning. Vi har klart kunnat observera hur grupperingen av olika vanor och intressen till livsstilar har resulterat i en meningsfull gruppering som i sin tur hjälper oss förstå dagstidningsläsningens karaktär i olika grupper.

Analysen bekräftar också att det finns en gemensam bas i morgontidningsläsningen. Lokala nyheter finns ofta i mitten och är sällan det utmärkande, utan snarare det för alla morgontidningsläsare gemensamma, särskilt i landsorten. Resultatet ger därmed ännu ett belägg för föreställningen om 'lästrappan' (Weibull, 1983). Med detta menas att lokalnyheterna svarar för en slags grundfunktion i läsningen. Utöver detta väljer läsarna sedan till material efter sin intresseinriktning.

Även om livsstilarna i storstäderna skiljer ut sig något från vad som gäller landet i övrigt, har de ändå samma grundmönster. En viktig underliggande dimension förefaller både i storstad och i landsort gå mellan nöjes- och samhällsinriktning. I landsorten är samhällsinriktning i sin tur delad i en företrädesvis politisk-ekonomisk faktor och en företrädesvis kulturinriktad faktor. Till detta kommer att det i landsorten går en skiljelinje mellan dessa klart profilerade faktorer och en mer allmänt social faktor.

Det intressanta med dessa faktorer är hur väl de återspeglar innehållet i den typiska svenska morgontidningen och de läsmönster som tidigare iakttagits (Weibull, 1983; Weibull och Kratz, 1995). Detta bekräftar tidigare studier som framhållit att svensk press lyckats tillfredsställa de flesta grupper genom en och samma tidning - en tidning för alla, en 'omnibustidning', medan tidningsmarknader i många andra länder utmärks av det utvecklats olika typer av tidningar för olika läsargrupper (SOU 1994:94; Thomsen, 1983). Att den traditionella svenska morgontidningen fungerar på detta sätt är i sin tur en förklaring till den starka ställning den har bland de flesta typer av läsare.

Dagstidningsläsning som livsstil

De iakttagelser som gjorts om förhållandet mellan livsstilar och tidningsläsning visar på så pass enhetliga mönster att det kan vara rimligt att betrakta även människors läsvanor som uttryck för ett slags livsstil. Det är i hög grad

genom sitt val av tidning och sitt val av tidningsinnehåll — och sitt sätt att förhålla sig till tidningen — som människor uttrycker sina värderingar och sin sociala tillhörighet. Slutsatsen är inte ny och ligger i linje med slutsatsen att dagstidningsläsningen är integrerad människors dagliga liv (Weibull och Kratz, 1995).

Ett annat perspektiv på de resultaten är konstaterandet att de svenska lokala morgontidningarna till stor del svarar mot läsarnas krav. Både de läsare som är mer inriktade på det prestigefyllda materialet som ledare och kultur, och de som mer läser material som anses mindre prestigeladdat som lokala nyheter eller nyheter om olyckor och brott finner uppenbarligen innehåll som intresserar dem (jfr deFleur och Ball-Rokeach, 1989).

Den enda grupp som faller något utanför särskilt morgonpressen är nöjesgruppen. Detta förefaller inte så mycket hänga samman med att morgontidningarna skulle sakna det innehåll som gruppen söker — nöjesmaterialet — utan snarare att det som dominerar traditionell morgonpress, inte minst det politiska materialet, är sådant som gruppen uppfattar som helt ointressant. Tendensen är särskilt tydlig i storstäderna. Traditionellt var detta den traditionella målgruppen för kvällspressen men de redovisade resultaten tyder inte på att kvällstidningarna idag väcker något större intresse hos de unga, särskilt inte i Stockholm (jfr Weibull, 1996a). Mycket tyder istället på att den unga urbana livsstilen är den som vid sidan av den karriärinriktade har samband med intresse för och användning av IT (Weibull, 1996b).

Not

¹ Vi tackar Ulla Engberg och Anders Goliger för förslag till benämningar på livsstilarna.

Referenser

DeFleur, Melvin, L and Ball-Rokeach, Sandra (1989) *Theories of Mass Communication*. White Plains, NY: Longman

Hadenius, Stig och Weibull, Lennart (1997) *Massmedia. En bok om press, radio och TV*. Stockholm: Bonnier Alba

- Jansson, André (1997a) 'Svensk dagstidningsläsning i förändring'. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Ett missnöjt folk?* SOM-rapport nr 18 Göteborg: SOM-institutet. Göteborgs universitet.
- Jansson, André (1997b) *Svensk dagstidningsläsning i förändring. Resultat från SOM-undersökningen 1996*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Jöever, Malle (1982) *Medelvensson är död*. Förenade landsortstidningar
- Kratz, Charlotta (1991) *Verklighetsval och kapital*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Kratz, Charlotta och Weibull, Lennart (1993) *Den lokala morgontidningen. En sammanställning baserad på Dagspresskollegiets studier*. PM från Dagspresskollegiet, nr 19. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Lund, Andreas (1972) *Mediakvalitet*. Stockholm
- Reimer, Bo (1994) *The Most Common of Practices. On Mass Media Use in Late Modernity*. Stockholm: Almqvist & Wiksell
- SOU (1994:94) *Dagspressen i 1990-talets medielandskap*.
- Thomsen, Niels (1982) *Rids af avisernes typologi*. Pressens Årbog 1982
- Wadbring, Ingela (1995) *Tidningsläsaren - vem är det? En analys av olika gruppers tidningsläsning*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Wadbring, Ingela (1996) 'Viktigt eller inte? Bedömningar av innehåll i olika tidningstyper'. I Nilsson, Lennart (red) *Västsvenska perspektiv* SOM-rapport nr 17. Göteborg: SOM-institutet. Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart (1983) *Tidningsläsning i Sverige*. Stockholm: Liber Publica
- Weibull, Lennart (1989) 'Läsarforskning inför 1990-talet'. I Weibull, Lennart och Björkqvist, Karin (red) *Dagspressen och dess läsare. Empiriska studier av dagspressens utveckling under 1980-talet*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International

- Weibull, Lennart (1995) 'Livsstil och tidningsläsning'. I Weibull, Lennart och Kratz, Charlotta (red) *Tidningsmiljöer. Dagstidningsläsning på 1990-talet*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Weibull, Lennart (1996a) 'Kvällspressen 60 år senare'. I Carlsson, Ulla (red) *Massmedier och samhälle*. Göteborg: Nordicom-Sverige
- Weibull, Lennart (1996b) 'IT i Västsverige'. I Nilsson, Lennart (red) *Västsvenska perspektiv SOM-rapport nr 17*. Göteborg: SOM-institutet. Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart och Kratz, Charlotta (red) (1995) *Tidningsmiljöer. Dagstidningsläsning på 1990-talet*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet

HUR VÄRDEFULLA? DAGSTIDNINGARNA I LÄSARNAS ÖGON

ANDRÉ JANSSON

Regelbunden tidningsläsning är en aktivitet som till sin karaktär pendlar mellan oreflekterad vardagsrutin och rationell meningstillägnelse – mellan ritual och instrumentalitet. För de flesta människor torde sanningen om varför de egentligen läser tidningar kunna beskrivas som en syntes av båda dessa komponenter. I vilken grad den ena aspekten väger tyngre än den andra i ett visst sammanhang, beror både på vem tidningsläsaren är och på vilken tidning det handlar om. Vissa tidningar – de som tillhör den informativa basen och vanligtvis erhålles genom prenumeration – ingår exempelvis oftare i de dagliga ritualerna än andra, mer behovsspecifika tidningar (jfr t ex Weibull, 1983: 111ff och 1995). Vad som emellertid torde vara gemensamt för all regelbunden tidningsläsning, är att den aktuella tidningen tillskrivs ett värde av något slag. Med andra ord kan en tidning som läses regelbundet per definition inte vara värdelös.

Syftet med denna artikel är att beskriva vilka värden olika grupper av regelbundna morgon- och kvällstidningsläsare tillskriver den eller de tidningar de i sådana fall brukar läsa. Respondenterna i den riksomfattande SOM-undersökningen har härvidlag fått ta ställning till nio olika värden, vilka vart och ett skulle kunna ses som en motiverande komponent till varför man läser tidningar:

- 1 Är alltid *tillförlitlig*
- 2 Är *prisvärd*
- 3 Har ett *intressant* innehåll
- 4 Är *opartisk* i sina nyheter
- 5 Är *seriös* i sin nyhetsbevakning

- 6 Är *engagerande*
- 7 Är *stimulerande* att läsa
- 8 Har en *modern form*
- 9 Innehåller ofta något *oväntat*

Tanken är att i det följande jämföra hur styrkan hos dessa olika *tidningsvärden* varierar mellan olika typer av dagstidningar och mellan olika läskategorier.

Vad är ett tidningsvärde?

Min utgångspunkt är att ett tidningsvärde är något som bestäms av relationen mellan tidningens alla egenskaper och läsarens förväntningar och förhoppningar på vilka dessa egenskaper skall vara. Det är alltså inte några objektivt identifierbara egenskaper hos tidningen som vi här får kunskap om, utan istället läsarnas subjektiva uppfattning om hur väl tidningen förmår göra hans eller hennes användning meningsfull. I förlängningen handlar det om huruvida tidningen fyller de funktioner som den i läsarens ögon bör göra.

En fruktbar parallell finns här till begreppet genre. I likhet med tidningsvärdena kan genren inte begränsas till en enbart textuell eller enbart kontextuell företeelse. En genre etableras över tid genom människors användning av olika slags texter (i vid bemärkelse) och kan ses som en produkt av successivt etablerade konventioner om vilka innehålls- och formmässiga egenskaper som kännetecknar olika slags texter. Genom denna normativa karaktär bidrar genren till att skapa särskilda förväntningar hos läsarna – en 'förväntningshorisont' som i sin tur blir tolkningsvägledande under själva användningsprocessen (jfr t ex Bell, 1991: 234; Höijer, 1995: 53f, 102; Ledin, 1996: 8f och Todorov, 1978/1990: 18).

Det faktum att man har olika förväntningar och krav på olika texttyper, innebär alltså att den norm som tidningens egenskaper värderas emot kan variera. Om vi till exempel gör en grov genreuppdelning mellan morgon- och kvällstidningar, är det högst troligt att dessa inte värderas längs samma skala eftersom de är avsedda att fylla olika funktioner. Liknande slutsatser

har man kunnat komma fram till i studier av medieförtroende (jfr Elliot, 1997: 284). Av denna anledning är det intressant att göra jämförelser såväl mellan morgontidningar och kvällstidningar generellt, som mellan enskilda tidningar inom respektive tidningstyp.

Men det är också viktigt att betona den rent subjektiva aspekten av tidningsvärdena. Utöver att det finns en genrerelaterad norm som inverkar på vilka värden som tillskrivs en viss tidning, spelar med all säkerhet även faktorer knutna till den enskilda läsaren en stor roll. Som avslutning på artikeln skall jag därför reflektera över den betydelse som människors sociala position har i detta sammanhang. Eftersom såväl *läsningen* av som *förtroendet* för olika dagstidningar varierar mellan socialt åtskilda grupper, är det också rimligt att förvänta sig *värderingsmässiga* differenser av det slag som här diskuteras (jfr Jansson, 1997 om läsning och Elliot, 1997: 178ff om förtroende).

Två värdesfärer

Redan en snabb blick på de nio tidningsvärden som ingår i denna studie, avslöjar vissa karaktärsskillnader dem emellan. Viktigast att framhålla är deras varierande grad av subjektberoende, det vill säga i vilken grad de är avhängiga av egenskaper hos läsaren. Medan värdena 'intressant', 'engagerande', 'stimulerande', 'prisvärd' och 'innehåller ofta något oväntat' inte skulle kunna existera förutan läsarens subjektiva upplevelse, vore det empiriskt möjligt att utifrån uppställda kriterier göra en mer objektiv analys av huruvida en viss tidnings nyhetsbevakning är 'tillförlitlig', 'opartisk' och 'seriös', samt om tidningen har en 'modern form'. Sålunda skulle de förstnämnda kunna ses som genuint *upplevelserelaterade* värden och de sistnämnda som *bedömningsrelaterade* värden.

Denna tudelning utkristalliserar sig även vid en faktoranalys av de nio tidningsvärdena (tabell 1). Fördelen med en sådan analys är att man kan gruppera de olika tidningsvärdena genom att jämföra hur högt de laddar på respektive faktor.

Tabell 1 Faktoranalys av regelbundna morgon- respektive kvällstidningsläsares bedömning av olika tidningsvärden i den morgon- respektive kvällstidning de brukar läsa

	Faktorer bland morgontidningsläsare			Faktorer bland kvällstidningsläsare	
	VM1	VM2		VK1	VK2
Engagerande	,77	,29	Oväntat innehåll	,75	-,10
Stimulerande	,75	,32	Modern form	,75	,12
Modern form	,70	,17	Stimulerande	,72	,38
Oväntat innehåll	,69	,08	Intressant	,66	,42
Intressant	,55	,48	Engagerande	,62	,42
Tillförlitlig	,14	,77	Prisvärd	,55	,35
Opartisk	,12	,73	Tillförlitlig	,05	,86
Seriös	,34	,66	Opartisk	,17	,76
Prisvärd	,26	,61	Seriös	,35	,72
Förklarad varians (%)	44,3	11,5		46,2	13,7

Kommentar: Faktoranalysen är gjord enligt Kaisers kriterium och med varimaxrotering. Med regelbundna läsare avses dem som läser någon morgontidning respektive kvällstidning minst en gång per vecka. VM står för 'värden i morgontidningar' och VK för 'värden i kvällstidningar'.

Både bland morgontidningsläsare och kvällstidningsläsare kan två skilda faktorer observeras (VM1 och VM2 respektive VK1 och VK2), vilka enkelt skulle kunna beskrivas som två olika värdesfärer. Gemensamt för båda läsarkategorierna är dels att de upplevelserelaterade värdena 'engagerande', 'stimulerande', 'oväntat innehåll' och 'intressant', tillsammans med värdet 'modern form', ger upphov till en enskild faktor, dels att de bedömningsrelaterade värdena 'tillförlitlig', 'opartisk' och 'seriös' utgör stommen till den andra enskilda faktorn.

Mönstret är dock inte helt entydigt. En första invändning har jag redan snuddat vid; att det bedömningsrelaterade värdet 'modern form' tenderar att

framhållas tillsammans med de upplevelserelaterade värdena. Helt orimligt ter sig nu inte detta, eftersom en formmässig bedömning till skillnad från en bedömning av seriositet, opartiskhet och tillförlitlighet är av estetisk karaktär och därför nära kopplad till människors personliga smak. En bestämning av vad som är *modernt* eller inte, påverkas dessutom av i vilken grad människors genreuppfattningar ligger i 'fas med tiden'. Sammantaget talar detta för att värdet 'modern form' rimligtvis kan betecknas som mer subjektberoende och mer fluktuerande än övriga bedömningsrelaterade värden.

En annan invändning är att värdet 'prisivärd' inte laddar högt på motsvarande faktor bland morgontidningsläsare som bland kvällstidningsläsare. I det förstnämnda fallet kan värdet hänföras till den bedömningsrelaterade värdesfären, medan omvänt gäller för kvällstidningsläsare. Ett sätt att förstå denna diskrepans är att beakta de skilda funktioner som morgon- och kvällstidningarna fyller. Medan morgontidningarnas innehåll främst har en informativ funktion, inte minst att förmedla kunskaper om lokalsamhället, är kvällspressens innehåll mer förströelseorienterat (se t ex Reimer, 1994: 125ff och Weibull, 1995). Studier har också visat att den egenskap som människor värdesätter mest i morgontidningen är dess trovärdighet och saklighet (Severinsson, 1991). Mot bakgrund av detta blir resultatet i tabell 1 mer logiskt: Huruvida en viss kvällstidning eller morgontidning upplevs som prisvärd hänger samman med i vilken mån tidningen förmår fylla sin avsedda funktion. Medan morgontidningen anses vara prisvärd om den också bedöms som tillförlitlig, opartisk och seriös, anses kvällstidningen vara prisvärd om den förmår skapa engagemang och stimulans hos läsaren.

Tidningsvärden i olika tidningstyper

En av de mest intressanta frågorna som skall besvaras i denna artikel är om det finns några generella skillnader mellan olika tidningstyper eller enskilda tidningar beträffande vilka värden de tillskrivs av sina läsare. Eftersom SOM-enkätens respondenter i anslutning till vart och ett av de nio tidningsvärdena har fått välja mellan tre svarsalternativ – 'stämmer helt', 'stämmer delvis' och 'stämmer inte alls' – kan ett enkelt balansmått användas som indikator på *hur* värdefull en viss tidningstyp eller tidning är i ett visst avseende (tabell 2). Balansmättet anger differensen mellan den procentandel

som har svarat 'stämmer helt' och den procentandel som har svarat 'stämmer inte alls'. Om alla respondenter svarar 'stämmer helt' blir balansmättet +100 och om alla svarar 'stämmer inte alls' blir mättet -100.

Tabell 2 Regelbundna morgon- respektive kvällstidningsläsares bedömning av olika tidningsvärden i de morgon- respektive kvällstidningar de brukar läsa (balansmätt)

	Morgontidningsläsare				Kvällstidningsläsare		
	Minst 1d/v	6-7 d/v	Diffe- rens		Minst 1d/v	6-7 d/v	Diffe- rens
Seriös	+ 28	+ 34	+ 06	Modern form	+ 27	+ 43	+ 16
Intressant	+ 20	+ 23	+ 03	Oväntat inneh.	+ 11	+ 19	+ 08
Tillförlitlig	+ 16	+ 16	00	Stimulerande	+ 10	+ 29	+ 19
Stimulerande	+ 14	+ 18	+ 04	Intressant	+ 08	+ 21	+ 13
Modern form	+ 11	+ 14	+ 03	Engagerande	+ 07	+ 26	+ 19
Engagerande	+ 09	+ 11	+ 02	Seriös	- 10	+ 04	+ 14
Prisvärd	+ 03	+ 08	+ 05	Prisvärd	- 10	- 09	+ 01
Opartisk	+ 01	+ 02	+ 01	Tillförlitlig	- 22	- 10	+ 12
Oväntat inneh.	- 35	- 34	- 01	Opartisk	- 30	- 16	+ 14
Medelvärde	+ 07	+ 10	+ 03	Medelvärde	- 01	+ 12	+ 13
Antal svar	1477	1079		Antal svar	893	183	

När vi på detta vis jämför vilka värden som tillskrivs morgontidningar respektive kvällstidningar, uppenbarar sig ett mönster som ligger väl i linje med vad som torde vara den allmänna uppfattningen om de båda tidningstypernas kvaliteter. Medan morgontidningarna framför allt anses vara seriösa och tillförlitliga, är kvällstidningarnas främsta värden att ha en modern form och ett oväntat innehåll. Värden som i relativt hög grad tillskrivs såväl morgontidningar som kvällstidningar är 'intressant', 'stimulerande' och i viss mån 'engagerande'. Att morgontidningarna skulle stå för ett oväntat innehåll och att kvällstidningarna skulle vara seriösa, prisvärda, tillförlitliga och opartiska är det dock mycket få som instämmer i.

Uppenbarligen finns det en stark koppling mellan hur regelbundet man läser och hur värdefull man anser att tidningen är. Både bland morgontidningsläsare och kvällstidningsläsare ges en högre värdering bland dem som läser så gott som dagligen, än inom gruppen regelbundna läsare som helhet. Denna skillnad är särskilt tydlig bland kvällstidningsläsare, där vissa värden, till exempel 'modern form', 'stimulerande' och 'engagerande', får klart högre balansmått bland de trogna läsarna. Tendensen framgår också tydligt av de beräknade medelvärdena. En rimlig förklaring kan vara att kvällstidningen alltid säljs i lösnummer och att det därför krävs större motivation att läsa denna tidningstyp dagligen.

Om man nu jämför hur Sveriges fyra största morgontidningar värderas av sina prenumeranter, ges ytterligare stöd åt att tidningsegenskaperna måste vägas samman med läsarnas bakgrundsegenskaper och motivation (tabell 3). Mot bakgrund av vad vi vet om Svenska Dagbladets läsekrets, är det inte förvånande att denna tidning blir mest positivt bedömd på flertalet tidningsvärden. SvD är mer av en prestigetidning än till exempel Dagens Nyheter och Göteborgs-Posten, och har likaså en mer specifik och politiskt-kulturellt engagerad läsekrets. Att välja att läsa SvD kan också på grund av tidningens tydligt konservativa profil sägas vara ett mer aktivt beslut än att prenumerera på till exempel DN (jfr Kratz, 1991a: 19ff).

Om vi enbart betraktar de medelvärden som räknats fram längst ner i tabell 3, kan vi konstatera att samtliga nämnda storstadstidningar ligger högre än morgonpressens samlade medelvärde bland trogna läsare (jfr tabell 2). Detta tydliggörs också om man jämför storstadsmorgonpressen (inräknat även Sydsvenska Dagbladet och Arbetet) med övrig morgonpress. Den senare kategorin, till vilken en lång rad halvstora och små morgontidningar räknas, tillskrivs ett i det närmaste neutralt genomsnittligt balansmått; +2 – vilket skall jämföras med storstadstidningarnas medelvärde på +18. Endast i anslutning till tidningsvärdena 'modern form' och 'oväntat innehåll' är differensen mellan tidningstyperna obetydlig, även om riktningen alltså är densamma. En slutsats som ligger nära till hands är att storstadsmorgontidningarna i egenskap av att vara mer omfattande och mer påkostade också blir mer värdefulla för läsarna – åtminstone sett till de nio värden som här redovisas.

Tabell 3 Bedömningen av olika tidningsvärden hos olika morgontidningars prenumeranter (balansmått)

	Prenumererad morgontidning/-tidningstyp				
	DN	SvD	G-P	Storstads- morgon- press	Övrig morgon- press
Seriös	+ 51	+ 74	+ 43	+ 53	+ 22
Intressant	+ 38	+ 62	+ 24	+ 36	+ 11
Tillförlitlig	+ 20	+ 39	+ 17	+ 24	+ 12
Stimulerande	+ 19	+ 50	+ 16	+ 25	+ 09
Modern form	+ 05	+ 23	+ 15	+ 15	+ 07
Engagerande	+ 13	+ 44	+ 11	+ 20	+ 04
Prisvärd	+ 09	+ 30	+ 13	+ 18	- 06
Opartisk	+ 07	+ 12	+ 06	+ 09	- 06
Oväntat innehåll	- 35	- 25	- 41	- 35	- 36
Medelvärde	+ 14	+ 34	+ 12	+ 18	+ 02
Antal svar	168	60	127	455	1076

Kommentar: Tabellen omfattar endast dem som läser morgontidning minst en dag i veckan. I kategorinorstadsmorgonpress inryms utöver DN (Dagens Nyheter), SvD (Svenska Dagbladet) och G-P (Göteborgs-Posten) även Sydsvenska Dagbladet och Arbetet.

Kvällstidningsmarknaden har alltsedan 1970-talet varit vikande och på senare tid är det framför allt Expressen som har tappat mark. Både ifråga om upplaga och läsning har tidningen under 1996 fått se sig passerad av Aftonbladet, som nu är Sveriges största dagstidning (jfr TS-tidningen 970303; Jansson, 1997 och Jansson i denna bok). Intressant är därför att Expressens negativa spiral även tycks ta sig uttryck i en låg värdering inom den egna läsekretsen (tabell 4).

Bland dem som läser Aftonbladet respektive Expressen minst tre dagar i veckan är det slående resultatet att förstnämnda tidning värderas högre på samtliga nio tidningsvärden. Medan Expressens medelvärde träffar nollpunkten, uppvisar Aftonbladet ett positivt genomsnittligt balansmått på

+13. Tidningsvärden som faller särskilt dåligt ut bland Expressens läsare jämfört med Aftonbladets är 'seriös', 'intressant', 'tillförlitlig' och 'opartisk'. Här är differensen de båda tidningarna emellan 15 balansmått-enheter eller mer. Minst är skillnaden för värdena 'modern form' och 'oväntat innehåll' – de enda som uppvisar differenser som är mindre än 10 balansmått-enheter.

Tabell 4 Bedömningen av olika tidningsvärden hos olika kvällstidningars regelbundna läsare (läsning minst tre dagar per vecka) (balansmått)

	Läst kvällstidning	
	Aftonbladet	Expressen
Modern form	+ 38	+ 31
Oväntat innehåll	+ 18	+ 09
Stimulerande	+ 29	+ 19
Intressant	+ 25	+ 08
Engagerande	+ 25	+ 15
Seriös	+ 12	- 13
Prisvärd	+ 03	- 07
Tillförlitlig	- 10	- 25
Opertisk	- 19	- 34
Medelvärde	+ 13	00
Antal svar	239	199

Att Expressens anseende ligger på en låg nivå även bland dem som trots allt är regelbundna läsare, talar för att tidningens problem ännu inte är förbi. Framför allt tycks förtroendekapitalet vara hårt anfrätt. Tyvärr kan ingen longitudinell jämförelse göras här, eftersom denna fråga inte finns ställd i tidigare års SOM-undersökningar. Tänkbart är dock att differensen mellan de två konkurrerande kvällstidningarna till viss del också är en konsekvens av ett uppsving för Aftonbladet. Vi skall komma ihåg att undersökningen är gjord under hösten 1996, det vill säga under samma period som Aftonbladet

passerade Expressen i upplaga och strax efter turbulensen kring Expressens byte av chefredaktör.

Betydelsen av läsarnas sociala position

Även om det hittills har varit skillnader mellan olika tidningar och tidningstyper som stått i centrum för analysen, har vi inte helt kunnat bortse från betydelsen av läsarnas egenskaper. I detta avsnitt kommer jag att visa att vissa av de mönster som redovisats ovan kan ges en bättre förståelse om hänsyn tas även till läsarnas subjektiva klasstillhörighet.¹

I likhet med vad Elliot (1997) har kommit fram till i sin studie om allmänhetens förtroende för medierna, avspeglar föreliggande resultat den starka prägel som människors position i de sociala strukturerna sätter på deras värderingar. Tillskrivandet av olika tidningsvärden tycks över lag vara starkt färgat av vilken legitimitet eller vilken status olika medier tillmäts i olika sociala miljöer (jfr a a: 111ff). Fenomenet framträder tydligast om vi gör en polarisering mellan arbetare och högre tjänstemän (tabell 5). Sett enbart till de genomsnittliga balansmåten, tycks arbetare värdera kvällstidningarna något högre (balansmätt +7) än morgontidningarna (balansmätt +5). Högre tjänstemän tillskriver däremot kvällstidningarna ett genomsnittligt balansmätt på -28 och morgontidningarna ett på +15.

Eftersom det här är socioekonomiska klasser som jämförs, kan det också vara fruktbart att notera i vilken utsträckning de två tidningstyperna upplevs som prisvärda eller ej. Bland morgontidningsläsarna följer tillskrivelsen av detta värde den inkomstmässiga rangordning som man rimligen kan anta att råder. Balansmättet är +17 bland högre tjänstemän och -10 bland arbetare. Bland kvällstidningsläsarna är det istället de högre tjänstemännen som tydligast tar avstånd från att tidningen skulle vara prisvärd (-35). Fastän även arbetares och egenföretagares värdering resulterar i ett negativt balansmätt (-5 i båda fallen), är differensen påtaglig – särskilt med tanke på arbetarklassens generellt svagare ekonomiska situation.

Tabell 5 Bedömningen av olika tidningsvärden i morgon- respektive kvällstidningar hos regelbundna morgon- respektive kvällstidningsläsare: subjektivt uppgiven klasstillhörighet (balansmått)

	Morgontidningsläsare			
	Arbetare	Lägre tjm	Högre tjm	Egna föret.
Seriös	+ 27	+ 29	+ 57	+ 29
Intressant	+ 14	+ 21	+ 31	+ 26
Tillförlitlig	+ 16	+ 15	+ 20	+ 20
Stimulerande	+ 11	+ 15	+ 16	+ 16
Modern form	+ 08	+ 10	+ 22	+ 04
Engagerande	+ 11	+ 09	+ 07	+ 04
Prisvärd	- 10	+ 03	+ 17	+ 11
Opartisk	- 04	- 02	+ 04	+ 01
Oväntat innehåll	- 30	- 43	- 40	- 39
Medelvärde	+ 05	+ 06	+ 15	+ 08
Antal svar (cirka)	430	300	160	100
	Kvällstidningsläsare			
	Arbetare	Lägre tjm	Högre tjm	Egna föret.
Modern form	+ 31	+ 24	+ 13	+ 22
Oväntat innehåll	+ 13	+ 05	+ 12	+ 03
Stimulerande	+ 22	+ 02	- 19	+ 03
Intressant	+ 16	+ 05	- 12	- 05
Engagerande	+ 15	+ 07	- 29	- 05
Seriös	+ 03	- 18	- 57	- 18
Prisvärd	- 05	- 18	- 35	- 05
Tillförlitlig	- 09	- 24	- 72	- 36
Opartisk	- 24	- 35	- 57	- 25
Medelvärde	+ 07	- 06	- 28	- 07
Antal svar (cirka)	300	150	50	60

Kommentar: Med regelbundna läsare avses dem som läser minst en gång per vecka. Antalet svar varierar något mellan de olika tidningsvärdena.

I ett sammanhang som detta är det relevant att tala om sociokulturell distinktion (jfr Bourdieu, 1979/1984). Att olika samhällsgrupper medvetet och omedvetet söker markera sin egen sociala position gentemot andra grupper, kan iakttas både i faktiska beteenden – till exempel i form av särpräglade mediepreferenser – och i vilka värderingar man upprätthåller (jfr t ex Jansson, 1996 och Kratz, 1991b). Som exempel på beteendemässig distinktion kan framhållas att andelen högre tjänstemän som läser kvällstidning minst en gång i veckan är 34 procent, jämfört med 60 procent bland arbetare. Att det dessutom föreligger en värderingsmässig distinktion blir särskilt påtagligt om vi tar fasta på att föreliggande analys genomgående omfattar endast regelbundna läsare. Avsmaken gentemot kvällspressen är alltså djupt rotad i de högre samhällsskikten – även bland dem som faktiskt läser.

Förekomsten av den beskrivna distinktionen bidrar också till en nyansering av varför Svenska Dagbladet värderas högre än DN och varför Aftonbladet värderas högre än Expressen. Delar man in nämnda tidningars läsare efter subjektiv klass, finner man att andelen högre tjänstemän är större bland Svenska Dagbladets prenumeranter (42 procent) än bland DN:s prenumeranter (28 procent), samt att arbetarklassens dominans är större bland dem som läser Aftonbladet en dag i veckan (55 procent) än bland dem som läser Expressen (42 procent). Samtidigt tillhör endast tre procent av Svenska Dagbladets prenumeranthushåll arbetarklassen, jämfört med 20 procent av DN:s. Med andra ord dras Svenska Dagbladets värde upp av att läsarna befinner sig på högre sociala positioner, medan Expressens värde försvagas jämfört med Aftonbladet av samma anledning. Detta förhållande avspeglar med önskvärd tydlighet tidningsvärdenas dubbla natur.

Slutkommentar

Jag inledde denna artikel med att framhålla dagstidningsläsningen som både rituell och instrumentell till sin karaktär. Vad jag i och med resultatgenomgången har kunnat påvisa, är att samma mediepraktik dessutom har en betydande symbolisk aspekt – ett symbolvärde. Att läsa en viss tidning handlar inte bara om att skaffa sig information och förströelse, eller att skapa struktur åt vardagen; det handlar också om att markera vem man är. Och härvid-

lag sätter den omgivande sociala miljön vissa ramar för vilka värderingar och vilka beteenden som är legitima.

För att återknyta till Bourdieus idéer, kan tillskrivandet av tidningsvärden ses som en komponent i en vidare klassificeringsprocess (jfr Bourdieu, 1979/1984: 230ff). Kvällstidningsgenren är som helhet och sedan lång tid tillbaka kulturellt deklasserad inom samhällets mer privilegierade skikt. Den kulturella prestige tillskrivs istället storstadsmorgonpressen – något som bland annat manifesteras genom *dubbel* morgontidningsprenumeration (jfr Kratz, 1991b). På detta vis både reproduceras och modifieras redan existerande klassificeringsstrukturer: Själva medieprodukten klassificerar användaren, som i sin tur, genom att vara den han är, klassificerar det han konsumerar. Arbetarkillen som offentligt läser Aftonbladet på bussen hem från jobbet bidrar exempelvis till att producera denna tidnings sociokulturellt symboliska värde – ett grundläggande värde som i sin tur genomsyrar olika gruppers syn på tidningens övriga värden.

Detta illustrerar hur svårt det är att studera fenomen som ytterst handlar om subjektiva bedömningar om och upplevelser av egenskaperna hos ett visst objekt. Efter genomförandet av föreliggande analys är det därför omöjligt att säga att Aftonbladet är mer opartisk än Expressen; bara att den vid ett visst tillfälle och av en viss grupp socialt och livsstilsmässigt positionerade läsare bedömdes som det. Vilket i och för sig är en långt ifrån fruktlös slutsats.

Not

1. För en mer ingående analys av olika individegenskapernas betydelse (utöver subjektiv klass, även ålder, kön och innehållspreferenser) se Jansson, kommande.

Referenser

- Bell, Allan (1991) *The Language of News Media*. Oxford: Blackwell.
- Bourdieu, Pierre (1979/1984) *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. London: Routledge.
- Elliot, Maria (1997) *Förtroendet för medierna. TV, radio och dagspress i allmänhetens ögon*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation.
- Höijer, Birgitta (1995) *Genreföreställningar och tolkningar av berättande i TV*. Stockholm: Institutionen för journalistik, medier och kommunikation.
- Jansson, André (1996) *TV-tittarna och det sociala rummet. En studie av den sociala positionens betydelse för TV-kanalpreferenser och självuppfattning*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Arbetsrapport nr. 64.
- Jansson, André (1997) *Svensk dagstidningsläsning i förändring. Resultat från Riks-SOM -studien 1996*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation.
- Jansson, André (kommande) *Tidningsvärden i morgon- och kvällspress*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation.
- Kratz, Charlotta (1991a) *Från icke-läsare till allätare. Fyra läsartyper i Stockholm och i landsorten*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Arbetsrapport nr. 15.
- Kratz, Charlotta (1991b) *Verklighetsval och kapital. En studie av det ekonomiska och det kulturella kapitalets betydelse för läsningen av stockholmstidningar utanför Stockholm*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Arbetsrapport nr. 6.
- Ledin, Per (1996) *Genrebegreppet – en forskningsöversikt*. Lund: Rapport nr. 2 från projektet Svensk sakprosa, Institutionen för nordiska språk.
- Reimer, Bo (1994) *The Most Common of Practices. On Mass Media Use in Late Modernity*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

Severinsson, Ronny (1991) *Bedömningen av viktiga egenskaper hos morgontidningen..* Göteborg: PM nr. 14 från Dagspresskollegiet, Institutionen för journalistik och masskommunikation .

Todorov, Tzvetan (1978/1990) *Genres in Discourse.* Cambridge: Cambridge University Press.

TS-tidningen (1997-03-03)

Weibull, Lennart (1983) *Tidningsläsning i Sverige. Tidningsinnehav, tidningsval, läsvanor.* Stockholm: Liber förlag.

Weibull, Lennart (1995) "Dagspressens funktioner" i Weibull, Lennart och Charlotta Kratz (red) *Tidningsmiljöer. Dagstidningsläsning på 1990-talet.* Göteborg: Dagspresskollegiet.

I ALLMÄNHETENS TJÄNST?

ANNA MARIA ANDERSSON

I mitten av 1980-talet gjorde nya intressen sitt intåg i det svenska TV-samhället - kommersiella intressen som förde med sig en förändrad syn på televisionen med en ökad anpassning efter publikens programpreferenser genom annonsörernas ökade betydelse. Utvecklingen kom i Sverige att mynna ut i ett politiska beslut om att tillåta en reklamfinansierad marksänd kanal - TV4.

Detta var ett tydligt brott mot den starka public service-tradition som sedan bildandet av Radiotjänst AB 1925 har gällt för svensk radio och TV. Public service-verksamheten skall karaktäriseras av ett "reglerat oberoende", dvs frihet från såväl marknad som politiker. Denna public service-tanke har också framträtt i organisationen av ägandet, som från och med starten av reguljära TV-sändningar 1957 består av en bred bas med press, näringsliv och folkrörelser som de olika ägargrupperna. Vissa grupper - exempelvis annonsörerna har dock hållits utanför. Idén med ägandet av public service-företagen har aldrig varit att ägarna skulle ha något egentligt inflytande över programverksamheten, utan snarare att denna ägarform skulle garantera programbolagens självständighet. Tanken om ett brett ägande kom även att präglade de villkor som sattes upp för den reklamfinansierade markbundna kanalen (Hadenius och Weibull 1993).

Tanken om public service innebär alltså bland annat att verksamheten skall ske "i allmänhetens tjänst" och styras av behov och önskemål hos publiken. Huruvida detta också varit fallet råder delade meningar om. Petersson och Carlberg (1990) menar till exempel att svenskarnas möjligheter att påverka medierna traditionellt begränsats till väljarrollen och konsumentrollen och att ingen av dessa har inneburit mer än endast ett begränsat inflytande.

Så långt grupper utanför medierna. Av de som befinner sig inom medierna är journalisterna och deras möjligheter att påverka förmodligen de som

oftast förs på tal. Professionaliseringen av den svenska journalistkåren under 1970-talet har inneburit att journalisterna allt mer kommit att betraktas som en självständig maktfaktor i samhället - man har betonat sitt oberoende gentemot politiska partier, det tillkom en särskild journalistutbildning och journalistiken blev mer kritiskt granskande (se exempelvis Melin-Higgins 1996). Journalisternas och programmakarnas ökade inflytande har ibland sagts verka som ett slags motvikt till andra gruppers makt i samhället.

Frågor om inflytande

Mot den redovisade bakgrunden har vi kunnat skilja ut sex huvudintressenter som kan påverka verksamheten inom TV, nämligen tittarna, journalisterna, annonsörerna, politikerna, näringslivet och de stora intresseorganisationerna. Syftet med denna artikel är inte att studera vilket inflytande dessa grupper faktiskt har, utan frågan är hur publiken uppfattar dessa gruppers betydelse för TV-utbudet.

Denna artikel skall utifrån ovanstående belysa följande huvudfrågor:

1. Hur bedömer svenskarna de olika gruppernas inflytande över utbudet i TV?
  - Skiljer sig bedömningarna åt beroende på om det gäller public service-TV eller den reklamfinansierade televisionen?
  - Hur bedömer de svenska journalisterna de olika gruppernas inflytande och vad finns det för skillnader och likheter mellan allmänhetens och journalisternas bedömningar?
2. Hur kan svenskarnas bedömningar av de olika gruppernas inflytande förklaras? Vi utgår här från två möjliga förklaringsmodeller:
  - *den socio-kulturella* - vilken betydelse har personegenskaper som kön, ålder och utbildning?
  - *den mediala* - på vilket sätt påverkas bedömningarna av tittarvanor som hur mycket och på vilka kanaler man tittar? Har det till exempel någon betydelse om man primärt tar del av public service-kanaler eller reklam-TV?

Vi har ställt frågor om inflytande till svenska folket beträffande de två största aktörerna i svensk TV - SVT som public service-representant och TV4 som kommersiell kanal.

Svenskarnas bedömningar

Den första frågan gäller svenskarnas bedömning av de olika gruppernas makt och inflytande. Mest inflytande över utbudet i SVT anses de enskilda medarbetarna eller journalisterna ha. Även politikerna upplevs ha visst inflytande. Däremot förefaller det vara så att svenskarna inte själva anser sig ha något större inflytande över vilka program som sänds i public service-kanalerna. Bedömningen är intressant med tanke på idén om public service-verksamhetens självständighet gentemot olika maktcentra - det som ibland kallas för ett ”reglerat oberoende”. Att journalisterna bedöms ha relativt stor makt förefaller tämligen naturligt med tanke på att det är den grupp som utformar utbudet, även om dessa givetvis i sin tur är styrda av andra faktorer.

Tabell 1 Svenska folkets bedömning av olika gruppers inflytande över vilka program som sänds i a) Sveriges Television och b) TV4 (procent och balansmått)

Fråga: 'Enligt din bedömning, hur stort inflytande har följande grupper när det gäller vilka program som sänds a) i Sveriges Television?' och b) i TV4?

a)

	Mycket stort	Ganska stort	Ganska litet	Mycket litet	Summa procent	Balansmått	Antal svar
Tittarna	6	31	46	17	100	-26	1513
Journalisterna	15	56	25	4	100	+42	1482
Annonsörerna	7	22	33	38	100	-42	1418
Politikerna	11	41	37	11	100	+4	1472
Näringslivet	8	35	44	13	100	-14	1452
Det stora intresseorganisationerna	8	39	42	11	100	-6	1451

b)

	Mycket stort	Ganska stort	Ganska litet	Mycket litet	Summa procent	Balansmätt	Antal svar
Tittarna	17	42	29	12	100	+18	1451
Journalisterna	14	58	25	3	100	+44	1421
Annonsörerna	43	40	13	4	100	+66	1440
Politikerna	6	25	51	18	100	-38	1413
Näringslivet	20	48	26	6	100	+36	1411
Det stora intresseorganisationerna	11	35	41	13	100	-8	1411

Kommentar. Observera att internbortfallet på denna fråga är relativt stort. Antal svarspersoner i hela SOM-undersökningen är 1779 och detta innebär ett internbortfall kring 15-20 procent. Svenskarna förefaller alltså anse denna fråga som svårbedömd. En analys av de som inte besvarat frågan visar att kvinnorna och de lågutbildade är något överrepresenterade medan fördelningen mellan åldersgrupperna är helt jämn.

Så långt public service-företaget. När det gäller kommersiell TV är bilden annorlunda. Annonsörerna är nämligen den grupp som av klart störst andel av svenskarna - hela 83 procent - bedöms ha mycket stort eller ganska stort inflytande över TV4s utbud. Tittarna bedöms ha mindre makt än såväl annonsörer som journalister och näringsliv, men trots det är det drygt hälften av svenskarna som anser att de själva som publik har stort eller mycket stort inflytande över utbudet i TV4. Minst makt anses politikerna ha.

Den främsta likheten mellan bedömningarna av de olika kanalerna är att svenskarna uppfattar journalisterna som en grupp som anses ha relativt stor makt över TV-utbudet. Även intresseorganisationernas inflytande bedöms ungefär likvärdigt. Bilden i övrigt visar på klara skillnader i bedömningarna av inflytandet över public service-företaget SVT och det kommersiella TV4. Mest uppenbart är att annonsörer och näringsliv enligt svenska folket har större makt över utbudet i TV4 än över utbudet i SVT.

Konstateras kan att alla grupper utom politikerna och även i viss mån intresseorganisationerna anses ha större makt över TV4 än över SVT. Detta gäller även tittarinflytandet som bedöms som större i den kommersiella kanalen. Slutsatsen är att TV4 är mindre oberoende än vad SVT är. Noteras bör också att tittarna hamnar relativt långt ner i rangordningen inom de båda kanalerna. Relativt sett så bedöms således tittarna ha en svag position även i

TV4. I detta sammanhang är det relevant att ställa frågan vad de svarande kan lägga in i begreppet tittarinflytande. Kanske är det så att svenskarna känner sig mer delaktiga när de som tittare är en del av en kommersiell marknad eller så är det så att tittarinflytandet främst består i att TV4 tar hänsyn till tittarsiffror och att publikens verkliga makt trots allt är begränsad.

Allmänhet och journalister

Låt oss för ett ögonblick byta perspektiv och ställa frågan om vad de utbudsansvariga - journalisterna - anser om olika gruppers inflytande över TV-utbudet. I enkätstudien Journalist'95¹ ställdes också en fråga om vem som har makt över utbudet i SVT och TV4. Detta ger oss således den unika möjligheten att jämföra journalistkårens åsikter med allmänhetens. Journalisterna kan antas ha kunskaper och åsikter som inte den svenska allmänheten kan ha om hur medierna fungerar, samtidigt som de själva är en del av detta system.

Journalisterna menar att mest makt över vilka program som sänds i public service-kanalerna har redaktionsledning, följt av journalister och företagsledning. Dessa grupper är de enda som anses ha någon reell möjlighet att påverka. Minst inflytande bedöms annonsörer och näringsliv ha. Dessa resultat stämmer med vad som framkom i en journaliststudie 1989 (Petersson och Carlberg 1990).

Ser vi så till journalisternas bedömningar av vilka grupper som har inflytande över TV4s utbud, är bilden annorlunda. Vissa likheter finns dock - exempelvis att redaktionsledningen anses ha det största inflytandet; deras inflytande bedöms dock som något mindre i TV4 än i SVT. En annan intressant skillnad är att journalisterna anser sin egen makt och möjlighet att påverka vara mindre i den kommersiella kanalen.

Ett intressant resultat av jämförelserna är att journalister och allmänhet är överens om vilka grupper som har störst respektive minst inflytande medan åsikterna går isär vad gäller graden av makt. Journalister och politiker har störst, och annonsörer minst makt över innehållet i SVT - detta är allmänhet och journalister överens om. Allmänheten tillskriver emellertid alla grupper, med undantag för journalisterna, större makt än vad journalisterna själva

gör. Skillnaderna i bedömningar är något större i fråga om makten över innehållet i TV4 - här bedömer allmänheten utan undantag de olika gruppernas makt som större än vad journalisterna gör. Journalisterna anser således att tittarinflytandet över TV-utbudet är ännu mindre än vad svenska folket menar, samtidigt som man alltså är överens om att tittarna har mer att säga till om i TV4 än i SVT.

Tabell 2 Den svenska befolkningens (Riks-SOM 1996) och den svenska journalistkårens (Journalist'95) bedömningar av olika gruppers inflytande över vilka program som sänds i SVT och TV4 (andel i procent som svarat mycket stort eller ganska stort inflytande)

	SVT		TV4	
	Allmänhet	Journalister	Allmänhet	Journalister
Tittarna	37	17	59	34
Journalisterna	71	74	72	49
Politikerna	52	26	31	8
Annonsörer	29	6	83	68
Näringsliv	43	13	68	44

Kommentar: Frågan är inte ställd på samma sätt till allmänheten respektive journalisterna. Allmänheten hade fyra svarsalternativ att välja bland: mycket stort (inflytande), ganska stort, ganska litet, mycket litet. Journalisterna hade förutom dessa alternativ även alternativet 'inget alls'. De gruppers inflytande som skulle bedömas varierade också mellan de olika enkäterna; i enkäten (Riks-SOM 1996) till allmänheten fanns även gruppen 'de stora intresseorganisationerna' med, och i journalistenkäten (Journalist'95) fanns företags- och redaktionsledning, annonsavdelning och ägare med. Noteras bör att journalisterna i mycket stor utsträckning anser att exempelvis redaktionsledningen har stort inflytande på programinnehållet i såväl SVT som TV4 och att detta kan påverka deras bedömningar av andra gruppers inflytande om det är så att de i sina bedömningar jämför grupperna med varandra.

Bedömningar i olika grupper

Om vi återgår till allmänhetens bedömningar är det tydligt att det finns vissa skillnader mellan olika grupper. Åldersfaktorn spelar en betydande roll för

de bedömningar som görs - resultaten visar att ju äldre man blir desto mindre anses tittarinflytandet vara i förhållande till övriga gruppers inflytande. De båda äldsta ålderskategorierna bedömer exempelvis att såväl annonsörerna som näringslivet har större makt över SVTs utbud än vad tittarna har. De yngsta (15-29 år) anser att tittarna har mer att säga till om än både journalister och näringsliv. I själva verket är det endast annonsörerna som bland de yngsta anses ha större makt än tittarna. Detta att jämföras med den äldsta ålderskategorin som placerar tittarna längst ner på rangordningen. Här finns uppenbarligen en tydlig åldersskiktning.

Tabell 3 Den svenska befolkningens bedömning av olika gruppers inflytande i Sveriges Television (SVT) och TV4 efter kön, ålder och utbildning (balansmått)

	Tittarna		Journalister		Annonsörer		Politiker		Näringsliv		Intresseorg.	
	SVT	TV4	SVT	TV4	SVT	TV4	SVT	TV4	SVT	TV4	SVT	TV4
Kön												
Män	-24	+14	+40	+36	-44	+64	+4	-40	-22	+42	-8	-16
Kvinnor	-26	+22	+48	+52	-38	+66	+6	-36	-8	+28	-4	-2
Ålder												
15-29 år	-14	+46	+24	+36	-56	+56	-4	-48	-16	+26	-12	+4
30-49 år	-20	+28	+44	+44	-48	+70	-10	-54	-34	+28	-18	-18
50-64 år	-38	-10	+54	+44	-36	+76	+16	-28	-6	+48	+6	-10
65-80 år	-34	-14	+62	+56	-12	+60	+32	±0	+16	+44	+16	-4
Utb.												
Låg	-30	±0	+46	+48	-14	+60	+20	-6	+12	+46	+10	+10
Medel	-26	+12	+40	+42	-46	+74	+8	-40	-18	+40	-8	-8
Hög	-22	+32	+44	+44	-58	+66	-6	-56	-30	+28	-14	-22

Kommentar: Kön och ålder bygger på uppgifter från registret. Balansmålet motsvarar i det här fallet andelen som svarat mycket stort eller ganska stort inflytande minus andelen som svarat ganska litet eller mycket litet inflytande.

Det finns däremot en klar samstämmighet mellan män och kvinnor vad gäller de olika gruppernas inflytande över TV-utbudet. De få könsskillnader som finns gäller bedömningarna av hur stor makt enskilda grupper har och som regel bedömer kvinnorna de olika gruppernas inflytande som större än vad männen gör. Mest oeniga är man vad gäller makten över TV4.

Utbildning visar sig ha betydelse för hur man bedömer olika gruppernas inflytande över TV-utbudet. Mest utmärker sig de lågutbildade som förmedlar en känsla av maktlöshet då de jämfört med medel- och högutbildade tonar ner tittarinflytandet och lägger större tyngd vid övriga gruppers maktställning. De högutbildade visar en omvänd, dock inte lika entydig åsiktsprofil. Främst gäller detta tittarinflytandet i TV4. Då vi vet att lågutbildade ser mer på TV än vad framför allt högutbildade gör, kan man eventuellt ana en koppling mellan konsumtion och bedömningen av de olika gruppernas inflytande.

Tittarintresse?

Ovan har redogjorts för svenskarnas bedömningar av olika gruppers makt över TV-utbudet mot bakgrund av olika personegenskaper. Nästa steg är att analysera vad konsumtionen av utbudet har för betydelse. Det är förstås så att tittarvanor till stor del har ett samband med de demografiska faktorerna, men kanske är det ändå så att TV-konsumtionen har ett självständigt inflytande på svenskarnas bedömningar. Två indikatorer används: a) total volym - hur mycket man tittar på TV, och b) programpreferens - om man primärt tittar på public service eller reklam-TV.

För att belysa kanalpreferensens betydelse har den svenska befolkningen delats in i fyra tittartyper utifrån konsumtionsnivå och konsumtionstyp. De typer som tagits fram är *allätarna*, *public service-tittarna*, *reklam-TV-tittarna* och de *sparsmakade*. Allätarna är en bred skara men innehåller något fler medelålders (30-49 år) och något färre medelutbildade. Public service-tittarna är främst äldre samt hög- och lågutbildade. Reklam-TV-tittarna har en tydlig profil och kan inte sägas representera de breda folklagren; kvinnor, de yngsta (15-29 år), samt de högutbildade är klart överrepresenterade. Liknande profil fast betydligt mindre entydig har de sparsmakade.

Vad gäller synen på de olika gruppernas inflytande över SVT står det klart att de olika tittartyperna gör mycket likartade bedömningar. Tabell 4 nedan visar att oavsett vilka kanaler man primärt tittar på så har svensken samma uppfattning om maktfördelningen. De sparsmakade skiljer sig dock från de övriga genom att placera näringsliv och intresseorganisationer något högre

och politikerna något lägre i makthierarkin. Allätarna är de som tillskriver främst tittarna, men även övriga grupper, störst makt över SVTs utbud.

Det finns också vissa skillnader mellan public service-tittaren och reklam-TV-tittaren; den största skillnaden gäller bedömningen av journalisternas inflytande. Reklam-TV-tittarna bedömer intresseorganisationernas och näringslivets inflytande som större än vad public service-tittaren gör. Värt att notera är samstämmigheten kring tittarinflytandet. Konsumtionsgraden förefaller spela störst roll för bedömningen av tittarinflytandet medan bedömningarna av övriga grupper i mångt och mycket präglas av vilken kanaltyp man främst tar del av.

Tabell 4 Svenska folkets bedömning av olika gruppers inflytande över utbudet i SVT och TV4 mot tittarpersonlighet (procentandel som svarat mycket eller ganska stort inflytande)

	Allätarna	Public service-tittarna	Reklam-TV-tittarna	De sparsmakade
<i>Inflytande i SVT</i>				
Tittarna	40	32	34	24
Journalisterna	76	76	61	64
Annonsörerna	32	31	25	23
Politikerna	54	53	52	34
Näringslivet	46	38	44	35
De stora intresseorganisationerna	48	40	52	41
<i>Inflytande i TV4</i>				
Tittarna	57	47	77	50
Journalisterna	76	68	73	64
Annonsörerna	82	89	82	68
Politikerna	36	27	26	20
Näringslivet	69	75	63	65
De stora intresseorganisationerna	69	30	60	33

Kommentar: Allätare = de personer som dagligen tittar på såväl public service- som reklam-TV. Public service-tittarna=de personer som dagligen tittar på SVT men inte mer än 4 gånger i veckan på reklam-TV. Reklam-TV-tittarna=de personer som dagligen tittar på reklam-TV men inte oftare än 4 gånger i veckan på SVT. De sparsmakade=de personer som inte tittar på vare sig SVT eller reklam-TV-kanalerna mer än 4 gånger i veckan.

I fråga om inflytande över TV4s utbud är skillnaderna mellan de olika tittartyperna större. Särskilt intressant är diskrepansen mellan public service-tittare och reklam-TV-tittare; bland reklam-TV-tittarna är det 77 procent som anser att tittarna har mycket eller ganska stort inflytande och motsvarande siffra bland public service-tittarna är 47 procent och med den ligger de lägst av de olika tittartyperna - till och med de sparsmakade tillskriver alltså tittarna större makt över TV4s utbud. Reklam-TV-tittarna är som tidigare redovisats främst kvinnor, yngre och högutbildade - personkategorier som enligt tabell 3 alla ligger relativt högt i bedömningarna av tittarinflytandet i TV4. Dessa resultat stämmer således väl överens.

För övrigt kan konstateras att oavsett vilken tittartyp man tillhör så anser man att annonsörerna har mest och politikerna minst makt över utbudet i TV4, medan rangordningen av övriga grupper skiljer sig något åt.

Den intressanta slutsatsen blir alltså att inriktning på tittandet - public service-TV eller reklam-TV - har betydelse för hur man bedömer tittarnas och även andra gruppers inflytande i TV4 - vad gäller tittarinflytandet i SVT är man däremot i stort sett överens. Sedan tidigare vet vi att public service-tittarna domineras av äldre medan de yngre utgör större delen av reklam-TV-tittarna. Är då skillnaderna i bedömningar mellan public service-tittare och reklam-TV-tittare i själva verket egentligen en skillnad mellan olika åldersgrupper? I tabell 5 och 6 nedan redovisas effekterna av å ena sidan kanalpreferens och å andra sidan ålder.² Den slutsats som kan dras är att såväl vilken kanal man föredrar som hur gammal man är spelar roll för hur man bedömer tittarinflytandet i SVT, men att kanalpreferens främst har betydelse för de yngres bedömningar. Åldersfaktorn så kan primärt sägas ha effekt på public service-tittarens bedömningar. Ett resultat som troligen till viss del kan förklaras av att åldersspridningen är större bland de som primärt ser på public service-TV.

Tabell 5 Effekt av kanalpreferens och ålder i svenska folkets bedömning av tittarinflytandet i SVT (procentandel som anser att tittarna har mycket stort eller ganska stort inflytande)

	Public service-tittare	Reklam-TV-tittare	Effekt av kanalpreferens
15-49 år	55	34	+21
50-80 år	23	(33)	-10
Effekt av ålder	+32	+1	

Rättelse tabell 6 sidan 231

Tabell 6 Effekt av kanalpreferens och ålder i svenska folkets bedömning av tittarinflytandet i TV4 (procentandel som anser att tittarna har mycket stort eller ganska stort inflytande)

	Public service-tittare	Reklam-TV-tittare	Effekt av kanalpreferens
15-49 år	52	81	-29
50-80 år	45	(57)	-13
Effekt av ålder	+7	+24	

Vad gäller bedömningarna av tittarinflytandet i TV4 ser vi att kanalpreferens har något större betydelse än ålder. Ett resultat som ligger i linje med ovanstående resultat. Åldersfaktorn har dock en klar självständig effekt främst bland reklam-TV-tittarna.

Tittarinflytande?

Olikheterna i bedömningarna av tittarinflytandet kan tänkas bero på en diskrepans i fråga om definitionen av detta begrepp, alternativt en reell bedömningsskillnad. Frågan är om uppfattningarna grundar sig i allmänna föreställningar om kanalerna eller är förankrade i egen erfarenhet. Troligtvis handlar det om en kombination av dessa faktorer.

Det är utifrån tittarnas bedömningar av de olika gruppernas inflytande svårt att dra några konkreta slutsatser om hur svenskarna värderar kanalerna. Är det t.ex. positivt för en kanal om en stor andel av svenskarna anser att politikerna har stort inflytande över densamma, eller är en sådan bedömning snarare att betrakta som negativ? Svaret är att det kan vara såväl det ena som det andra. Klart är att tittarinflytande inte med nödvändighet varken anses klart definierat eller ses som entydigt positivt av den svenska publiken.

En principiellt intressant fråga är också vilka föreställningar om tittarens roll i TV-landskapet som kommer till uttryck i tittarnas bedömningar. Man kan till exempel fråga sig om det rör sig om en suverän eller en väljande konsumentroll. Möjlighet att välja behöver inte innebära en känsla av autonomi och makt. Att jag har femtio TV-kanaler att välja bland samtidigt får mig inte med nödvändighet att känna att jag har möjlighet att påverka utbudet eller att jag besitter inflytande över innehållet.

Betyder ”tittarinflytande” samma sak oavsett om det gäller public service-kanalerna eller den kommersiella kanalen? Man kan tänka sig flera olika innebörder av begreppet där främst de två första kan sägas motsvara tanken om den suveräne konsumenten:

- a) att interaktiva möjligheter finns - exempelvis att tittarna själva kan välja vilka program de vill se och inte se och endast betalar för de program de faktiskt ser (Bio Hemma etc)
- b) att kanalen tar hänsyn till tittarnas direkta önskemål som man får fram via direktkontakter med tittarna - brev, telefonsamtal etc
- c) att kanalen tar hänsyn till tittarsiffror och sänder ett utbud som många vill se
- d) att kanalen tar hänsyn till egna publikstudier, exempelvis produktion av pilotprogram och studier av hur publiken uppfattar detta

- e) att kanalen tar hänsyn till andras publikstudier - forskningsrapporter etc
- f) att man uppfattar sig som innehavare av ett public service-uppdrag och därmed som varande i publikens tjänst, och därmed ser det som sin uppgift att ta hänsyn till olika intressen och behov hos tittarna - såväl minoriteter som majoriteter
- g) tittarna har ett indirekt inflytande som medborgare och deltagare i det demokratiska livet

Edin (1996) diskuterar de svenska public service-företagens publikkontakter och konstaterar att allmänheten främst har representerats via det politiska ramverket och de publikstudier som utförts, medan de kommersiella företagens publikkontakter kan sägas bestå i analyser av tittarsiffror.

Mot bakgrund av de resultat som presenterats ovan där tittarnas inflytande anses vara större när de som i fråga om TV4 är en del av en kommersiell marknad - även om annonsörerna är de som anses ha störst makt - kan antas att det som den svenska befolkningen avser med tittarinflytande inte är samma sak som att kanalerna har ett public service-uppdrag. Det skulle också kunna vara så att det är precis det man menar, men att SVT inte anses fullgöra sitt uppdrag. Detta skulle dock inte förklara varför tittarna tillskrivs större inflytande över TV4. Troligare är att det handlar om att svensken utgår från ett helt passivt tittarinflytande där det är antaganden om att kanalen tar hänsyn till tidigare och framtida tittarsiffror och tittarönskemål som räknas.

Vi har sökt förklaringar till varför svenskarna gör skilda bedömningar av de olika gruppernas inflytande via två modeller och frågan kvarstår vilken av dessa som ger den bästa insikten i problemområdet; bygger bedömningarna främst på egna erfarenheter av hur kanalerna fungerar eller på egenskaper hos individen? Slutsatsen är att synen är relaterad till kanalerfarenhet kombinerat med egenskaper hos individen.

Noter

1. Journalist'95 vilar på två föregångare - Journalist'89 och Journalist'94 - och samtliga studier är enkätundersökningar som har gjorts i samarbete mellan främst Institutionen för journalistik och masskommunikation samt Statsvetenskapliga institutionen - båda vid Göteborgs universitet. Urvalet består av 1700 medlemmar i Svenska Journalistförbundet. Frågorna i enkäterna rör sig kring olika områden som syn på yrkesroll och etik, syn på massmedier och samhälle, samt också journalisternas bakgrund och journalistkårens köns- och ålderssammansättning, utbildning etc.
2. Observera att i denna analys är n-talen i vissa grupper väldigt små - ca 10 personer - varför redovisningen endast skall ses som en exemplifiering. De procentsiffror som inte bygger på fler än 10 personer står inom parentes.

Referenser

- Edin, Anna (1996) "Svensk public service och kontakterna med allmänheten och publiken" i Hultén, Olof, Söndergaard, Henrik och Carlsson, Ulla (red) *Nordisk forskning om public service. Radio och TV i allmänhetens tjänst*. NORDICOM. Göteborgs universitet. Grafikerna i Kungälv.
- Hadenius, Stig och Weibull, Lennart (1993) *Massmedier. En bok om press, radio och TV*. Bonnier Alba AB.
- Melin-Higgins, Margareta (1996) *Pedagoger och spårhundar*. Institutionen för journalistik och masskommunikation. Göteborgs universitet.
- Petersson, Olof och Carlberg, Ingrid (1990) *Makten över tanken*. Stockholm: Carlssons bokförlag.

RÄDSLÅ FÖR MAT - SVENSKARS BEDÖMNING AV HÅLSORISKER

GUNILLA JARLBRO

Det centrala problemet för våra tidigaste förfäder var att skaffa föda för att fylla magen med näring, utan att bekymra sig om smaken. Människorna började dock för något hundratal tusen år sedan att laga till maten för att göra den både godare och mer lättuggad. Att betrakta mat som både smakupplevelse och som näringskälla har sålunda mänskligheten gjort i tusentals år.

Tidigt började medierna att intressera sig för matlagning och frågan idag är om det överhuvudtaget finns en tidning - såväl veckopress som dagspress - som inte har en matspalt. De olika TV-kanalerna avlöser varandra med olika typer av matprogram - allt ifrån kockdueller till fantasifulla receptpresentationer. Kockyrket som tidigare har haft en relativt låg status har idag närmast kultstatus, dvs många kockar har blivit våra nya kändisar, fullt jämförbara med filmstjärnor och andra artister.

Paradoxalt har å ena sidan matlagning upphöjts till en konstart å andra sidan har kroppsbyggande, bantande, överdriven träning etc blivit tidens tecken. Rädsla för mat och en ökad medvetenhet rörande det vi äter har m a o blivit en allt vanligare företeelse. I detta kapitel ska vi studera hur allmänheten bedömer några s k matrisker, närmare bestämt övervikt och kemikalier i livsmedel. Vi kommer även att diskutera relationen mellan en individs riskbedömning och hennes vilja eller intention respektive faktiska beteende för att undanröja risken ifråga.

Det mest förbjudna

För några år sedan blossade en debatt upp om reklambudskapen i allmänhet och reklamens modeller i synnerhet var en bidragande orsak till att allt fler tonåringar - huvudsakligen flickor - drabbades av olika typer av

ätstörningar. Medicinska auktoriteter uttalade sig i pressen och påstod att om reklamens modeller sett ut som Zorns kullor hade vi inte haft dylika problem med mat och ätande. Det bör i detta sammanhang påpekas att medieforskare inte deltog i denna debatt huruvida reklambilder kan ha denna oerhörda effekt på sin publik (se t ex Jarlbro 1994). Reklam och övriga medier är endast en av flera normativa sändare i vårt samhälle, dvs människor i vår omedelbara närhet har ofta större genomslagskraft när det gäller att forma våra föreställningar och attityder. Reklam och övriga medier kan dock bidra till att förstärka föreställningar och attityder som finns hos människor.

Det går dock inte att komma ifrån att mycket av reklamen för t ex livsmedel bygger på en idealisering av den perfekta kroppen. Inte så sällan utmålas ”fett” som åtminstone unga kvinnors värsta fiende. Matreklam handlar idag allt mindre om smakupplevelser och näring och allt mer om mat som synd. Synd därför att mat ger kalorier. Njut med gott samvete läser vi ofta i samband med den oändliga flora av marknadens lightprodukter. Förr var sex lika med synd. Idag har mat fått syndighetsstämpeln. Dessutom tycks det antas att många av oss - åtminstone kvinnor - har ett ständigt dåligt samvete i relation till mat. Givetvis undrar man hur har det blivit så här och vem ska äta all den mat som TV-kockarna dukar upp? Synen på mat och kroppsidealen har skiftat genom århundraden, men gemensamt för dem alla är att de följer samhällets utveckling i övrigt. Genom att ta kontrollen över vår kropp och rannsaka det vi äter tycks vi tro att vi också har kontroll över våra egna liv.

Vad oroar oss?

Föreliggande artikel avser att belysa allmänhetens bedömning av huvudsakligen två risker - övervikt och kemikalier i livsmedel- för såväl det svenska folkets liv och hälsa som för det egna livet och hälsan. I undersökningen har dock respondenterna tagit ställning till hela femton olika risker och det är fjärde året som detsamma studeras. Projektet har erhållit finansiellt stöd från Folkhälsoinstitutet.

Respondenterna fick således ta ställning till femton olika risker för dels det svenska folkets liv och hälsa s k allmän risk, dels för sitt eget liv och hälsa s k personlig risk. Varje hälsorisk bedömdes på en skala från 1 (mycket liten

Tabell 1 Procentandel svenskar som bedömer övervikt respektive kemikalier i livsmedel som en mycket hög risk för det svenska folkets liv och hälsa

	Övervikt	Kemikalier i livsmedel
Samtliga	39	32
Män	38	27
Kvinnor	41	38
15-30 år	49	51
31-50 år	47	33
51-80 år	32	28

Tabellen ovan visar att kön och ålder har ringa betydelse när det gäller bedömningen av risken övervikt. Ålder och könstillhörighet förklarar däremot en stor del av variansen i bedömningen av risken kemikalier i livsmedel, såtillvida att en större andel kvinnor än män bedömer risken för kemikalier som mycket hög (38% respektive 27%). Inför vi åldersfaktorn finner vi att närmare 50 procent av respondenterna i ålderskategorin 15-30 år bedömer risken ifråga som mycket hög. Motsvarande siffra för ålderskategorin 51-80 år är 28 procent. Det bör i detta sammanhang påpekas att studier rörande människors riskbedömningar visar att kvinnor överlag bedömer risker högre än män samt att äldre bedömer risker högre än yngre. Dessa förhållanden är i princip giltiga oavsett vilken risk som studeras (se t ex Jarlbro 1993). Av denna anledning är det intressant att notera att individens ålder har motsatt effekt när det gäller risken kemikalier i livsmedel. Vidare finner vi att respondenternas utbildning inte tycks ha något inflytande på bedömningen av de två aktuella riskerna.

Tidigare studier har funnit att en viktig riskperceptionsfaktor är riskens tillgänglighet, dvs händelser som man ofta hör talas om tror man även är vanligt förekommande, vilket i sin tur gör att individen bedömer sannolikheten för risken som större (se t ex Jarlbro 1993). Av denna anledning torde mediekonsumtion i allmänhet ha betydelse när det gäller att uppskatta sannolikheten för olika risker. Inte så sällan har kvällstidningarna anklagats för att frossa i sensationella och dramatiska händelser - varav

skriverier om galna-ko-sjukan särskilt kan nämnas - vilket i sin tur skulle kunna bidra till att publiken dels tror att händelserna är vanligare förekommande än vad de faktiskt är, dels bidra till att skapa en onödig rädsla bland allmänheten.

En tänkbar förklaring till människors riskbedömning skulle kunna vara frekvensen av kvällstidningsläsande. I denna undersökning har vi därför studerat huruvida läsandet av Aftonbladet, Expressen, GT och Kvällsposten har något samband med allmänhetens bedömning av de två aktuella riskerna. Resultaten visar att det är marginella skillnader i respondenternas riskbedömning oavsett de läser Aftonbladet och/eller Expressen ofta eller sällan. Däremot finner vi att läsandefrekvensen av tidningarna GT och Kvällsposten tycks ha viss betydelse när det gäller att göra riskbedömningar. En något större andel (knappt 10 procent) av de som säger sig ofta läsa GT eller Kvällsposten än de som sällan läser tidningarna ifråga bedömer risken för övervikt som mycket hög. Sambandet kvarstår - dock svagare - vid kontroll för individens utbildningsnivå. Ett liknande resultat fann vi vid mätningen 1993 för läsandet av tidningen IDAG (se Jarlbro 1994), såtillvida att de individer med hög läsandefrekvens bedömde de studerade riskerna som mycket höga till skillnad från de som sa sig aldrig läsa tidningen ifråga. När det gäller bedömningen av risken för kemikalier i livsmedel fann vi inget samband med kvällstidningsläsande.

Hur ofta respondenterna läste dagstidningen eller såg nyheter på TV visade sig inte ha någon betydelse för bedömningen av de två studerade riskerna.

Inledningsvis diskuterades reklamens inflytande på vår inställning till mat och kroppsideal. Ett studium av reklameffekter (det kan givetvis diskuteras om det överhuvudtaget går att mäta och säkerställa) låter sig dock inte göras inom ramen för denna undersökning. Vad vi däremot kan studera är hur ofta respondenterna säger sig ha läst direktreklam som kommer hem i brevlådan. Resultaten visar att 41 procent av männen i undersökningen som säger sig ofta läsa direktreklam bedömer risken för övervikt som mycket hög. Motsvarande siffra för de som säger sig sällan läsa direktreklam är 28 procent. Studerar vi de kvinnliga respondenterna är däremot resultatet det motsatta, dvs de som säger sig sällan läsa direktreklam bedömer risken för övervikt i större utsträckning som mycket hög än de som säger sig ofta läsa direktreklam. Vidare finner vi att de ungdomar (15-19 år) som säger sig ofta läsa direktreklam i något större utsträckning än övriga bedömer risken för

---

övervikt som mycket hög. Huruvida man läst direktreklam eller ej visar sig inte ha något samband med hur man bedömer risken för kemikalier i livsmedel.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att det främst tycks vara socio-demografiska faktorer som förklarar variansen i människors riskbedömning. Mediernas direkta bidrag i detta sammanhang är svårare att fastställa. Den eventuella påverkan som medierna bidrar med när det gäller riskperception är troligen mer långsiktig och komplex, vilket i sin tur försvårar våra möjligheter att fastställa om det verkligen är en medieeffekt. Bilden kompliceras även av att medieeffekter på olika sätt interagerar med annan påverkan från t ex interpersonell kommunikation.

Relationen mellan föreställning och beteende

Med hjälp av ett historiskt och antropologiskt perspektiv kan förståelsen för människors riskbedömningar öka. De företeelser som vi är rädda och oroliga för bestäms kulturellt, dvs när vi ställs inför situationer som präglas av mångtydighet och oklarheter, ger oss rådande kulturella föreställningar verktyg att hantera osäkerheten. Uttryckt något annorlunda kan man säga att den bedömning vi har mätt egentligen är en bedömning av om en företeelse är acceptabel eller ej. De studerade riskerna - övervikt och kemikalier i livsmedel - är m a o företeelser som en inte försumbar andel av det svenska folket inte accepterar i vår kultur, eftersom skönhetsidealet är att vara smal, vältränad och kostmedveten.

Låt oss nu studera vad de individer som upplever de två riskerna som mycket höga gör för att faktiska undanröja desamma. Uttryckt något annorlunda ska vi studera hur föreställningen att något är riskfyllt påverkar dels människors intention till ett beteende och i förekommande fall ett faktiskt beteende.

Sålunda visar våra resultat att de individer som bedömer övervikt som en mycket stor risk för det svenska folkets liv och hälsa i större utsträckning än övriga säger sig ofta (någon gång eller flera gånger i veckan) idka friluftsliv. Sambandet kvarstår vid kontroll för kön och ålder. På motsvarande sätt finner vi att de som säger sig ofta syssla med motion och idrott i större utsträckning än övriga (knappt 10 % fler) bedömer risken för övervikt som

mycket stor. Även detta samband kvarstår vid kontroll för kön och ålder. Vidare finner vi att dessa personer - som bedömer övervikt som en mycket stor risk - säger sig sällan (någon gång under året) gå på restaurang/pub under kvällstid samt sällan dricka sprit/vin eller öl. Våra resultat visar att dessa personer tycks ha en låg objektiv risk att själva drabbas av övervikt, men trots detta bedömer de risken som mycket hög för övriga svenskar.

Studerar vi de personer som bedömer risken för kemikalier i livsmedel som mycket hög i relation till deras motionsbeteende är resultaten de omvända, dvs ju mindre man idkar friluftsliv och motionerar desto högre bedömer man risken för kemikalier i livsmedel vara för det svenska folkets liv och hälsa. Inget samband återfinns mellan riskbedömningen och alkoholkonsumtion å ena sidan och krogbesök å andra sidan.

Slutligen ska vi studera hur föreställningen rörande de två olika riskerna kan tänkas påverka intentionen, dvs avsikten individen har att i framtiden bete sig på ett visst sätt. Enligt Ajzen (1988) är individens intention starkt bunden till det faktiska beteendet. I denna undersökning har vi valt att studera huruvida de personer som bedömer riskerna som mycket höga är beredda att välja ekologiskt producerade livsmedel och miljömärkta varor samt hur ofta de säger sig äta biodynamiskt odlade grönsaker. Resultaten visar att de som bedömer risken för övervikt som mycket hög i större utsträckning än övriga säger sig vara mycket beredda att välja ekologiskt producerade livsmedel. Detta förhållande är särskilt markant i de yngsta ålderskategorierna. Studerar vi det faktiska beteendet finner vi att ju högre man bedömer risken för övervikt vara desto troligare att man säger sig alltid äta biodynamiskt odlade grönsaker. Hela 65 procent av dem som säger sig alltid äta biodynamiskt odlade grönsaker bedömer risken för övervikt som mycket hög.

Inte så förvånande finner vi liknande resultat när vi studerar relationen mellan respondenternas bedömning av risken kemikalier i livsmedel och deras intention att välja ekologiskt producerade livsmedel, dvs ju högre man bedömer risken ifråga desto troligare att man väljer såväl ekologiskt producerade livsmedel som miljömärkta varor. Vidare visar resultaten att 65 procent av de som bedömer risken som mycket hög också säger sig alltid äta biodynamiskt odlade grönsaker.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att det finns en ganska god samstämmighet mellan individens riskbedömning och hennes avsikt att bete sig i enlighet med den föreställning hon har rörande vad som är farligt och/eller riskfyllt.

Inledningsvis konstaterade vi att kroppsbyggande, bantning och överdriven träning liksom kostmedvetenhet blivit tidens tecken. Resultaten i denna artikel ger visst stöd för detta resonemang, dvs mer än var tredje svensk bedömer såväl risken för övervikt som risken för kemikalier som mycket höga för det svenska folkets liv och hälsa. Vi har också sett att dessa personers föreställning rörande de två matriskerna har ett samband med dels deras intention till ett beteende och i vissa fall till ett faktiskt beteende. Detta kan tolkas som att "tidens tecken" - vara vältränad, smal och kostmedveten - förmedlad troligtvis via reklam och övriga medier har internaliserats hos en inte obetydlig andel av svenska folket. Med tanke på att ungefär 10 procent av kvinnor i åldrarna 15-24 år beräknas ha en lindrig ätstörning och att olika ätstörningar troligen har ökat under de senaste decennierna (Folkhälsoinstitutet 1993) är denna undersöknings resultat något oroväckande. Jakten på biodymaniskt odlade grönsaker kombinerat med ett ivrigt motionerande och hög riskbedömning för t ex övervikt gör att jag önskar att allt fler individer ger sig hän åt TV-kanalernas kockdueller och att mat och ätande blir lustfyllt frikopplat från rädsla.

Referenser

Ajzen, I (1988) *Attitudes, Personality and Behavior*. Milton Keynes: open University Press

Folkhälsoinstitutet (1993) *Ett liv av vikt*.

Jarlbro, G (1993) *Krisinformation ur ett medborgarperspektiv*. Stockholm:SPF:nr 163:3

Jarlbro, G (1994) Uppfattningar om häsorisker. I Holmberg, S och L Weibull (red) *Vägval*. SOM-rapport 11. Göteborgs universitet: SOM-institutet.

Jarlbro, G och L Palm (1996) *EU:kampanjernas anatomi*. Stockholm: Styrelsen för psykologiskt försvar rapport 169-1.

DET GODA ARBETET

SOPHIE JOHANSSON

Arbetslösheten har under 1990-talet dragit fram som en farsot genom landet. Snart sagt varje svensk har någon i sin omgivning som drabbats av arbetslöshet med det sociala, ekonomiska och inte minst psykiska lidande som det innebär. Ingen kan väl då vara oberörd inför frågan hur vi skall komma till en lösning med detta, ett av de största nutida problemen.

Halverad öppen arbetslöshet. Det var vad den Perssonska regeringen utlovade inför år 2000. Bland de åtgärder som regeringen tagit fram för att komma till bukt med arbetslösheten och nå fyraprocentmålet finns förslag som att öka antalet utbildningsplatser (både inom vuxenutbildning och vid universitet och högskolor), sänka arbetsgivaravgifterna samt förändra arbetsrätten. Vi har på senare tid även kunnat höra att Göran Persson inte helt negativ till en arbetstidsförkortning om det skulle bidra till en lösning av arbetslöshetsproblemet.

Andra röster som hörts i den sysselsättningspolitiska debatten har förordat en stimulerad efterfrågan för att få hjulen att snurra igen, medan andra vill se ökade satsningar på ALU, ungdomspraktik och arbetsplatsintroduktioner eller ge ökat stöd till småföretag. Från annat håll föreslås det att arbetslöshetsersättningen skall sänkas för att på så sätt öka incitamenten för den arbetslösa att skaffa sig ett jobb.

Förslagen är många, men ännu har vi inte kommit till någon lösning. Att arbeta i medvind, att känna uppslutning från svenska folket torde vara viktigt för en framgångsrik sysselsättningspolitik, inte minst vad gäller de arbetslösa själva. Frågan är alltså i vad mån svenska folket backar upp kring dessa förslag?

I SOM-studien 1996 har vi fångat upp några av alla förslag som förekommit i debatten och ställt våra svarspersoner inför följande fråga: *"Här finns ett antal förslag som förekommit i den politiska debatten om arbetslösheten. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?"* Svaranden fick sedan ta ställ-

ning till följande förslag: Mjuka upp arbetsrätten, satsa mer på beredskapsarbeten, ungdomspraktik, ALU etc, sänka arbetsgivaravgiften, stimulera efterfrågan även om det innebär en något ökad inflation, sänka arbetslöshetsersättningen samt öka antalet utbildningsplatser vid universitet och högskolor. De svarande fick för vart och ett av förslagen ange om de tyckte det var ett mycket bra förslag, ganska bra förslag, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt förslag eller ett mycket dåligt förslag.

Bland samtliga tillfrågade är förslaget om att öka antalet utbildningsplatser vid universitet och högskolor det som väcker mest positiva känslor medan förslaget om att sänka ersättningen till de arbetslösa är det mest impopulära. Förslag som faller i ganska god jord är att sänka arbetsgivaravgiften, införa sextimmars arbetsdag samt att stimulera efterfrågan. Vad som inte tas emot lika väl är att mjuka upp arbetsrätten samt att satsa mer på beredskapsarbeten, ungdomspraktik och ALU.

Tabell 1   **Inställning till olika förslag till att minska arbetslösheten (procent och balansmätt)**

Förslag	varken					summa procent	balans mått	antal svar
	mycket bra	ganska bra	bra eller dåligt	ganska dåligt	mycket dåligt			
införa sextimmars arbetsdag	31	29	21	10	9	100	+41	1675
mjuka upp arbetsrätten	16	27	27	16	14	100	+13	1625
satsa mer på ALU	13	32	26	19	9	100	+17	1656
sänka arbetsgivaravgiften	26	34	24	10	5	100	+45	1654
stimulera efterfrågan	14	41	34	8	2	100	+45	1629
sänka arbetslöshetsersättningen	5	10	22	27	36	100	-48	1661
öka antalet utbildningsplatser	31	38	23	6	2	100	+61	1677

Kommentar. Balansmåten är framtagna genom att andelarna som svarat mycket bra och ganska bra summerats samt, på samma sätt de som angivit mycket dåligt eller ganska dåligt. Balansmättet fås fram genom att ta andelen positiva minus andelen negativa. Plusförtecken betyder att de som är positiva till förslaget överväger medan minusförtecken innebär att de som är negativt inställda är i flertal.

Sociala, ekonomiska och politiska faktorer

Hur ser då inställningen ut till de sysselsättningspolitiska förslagen om vi tar hänsyn till kön, ålder, förvärvsställning och partisympati? Är det någon av dessa faktorer som visar sig ha starkare inflytande över människors syn på arbetslöshetsbekämpningen?

Av tabell 2 kan vi se att kvinnor är mer positiva till samtliga förslag, undantaget att sänka arbetslöshetsersättningen och att öka antalet utbildningsplatser. Kvinnor är exempelvis både mer för både att satsa på ALU och att sänka arbetsgivaravgifterna. Vad som är mest markant är dock kvinnornas positiva inställning till en arbetsdagsförkortning.

Tabell 2 Inställning bland män och kvinnor till olika förslag för att minska arbetslösheten (balansmått)

Kön	införa sextimmars arbetsdag	mjuka upp arbetsrätten	satsa mer på ALU	sänka arbetsgivaravgiften	stimulera efterfrågan	sänka arbetslöshetsersättningen	öka antalet utbildningsplatser
Män	+23	+13	+10	+38	+41	-42	+63
Kvinnor	+56	+12	+25	+52	+48	-53	+59

Av tabell 3 kan vi utläsa att ingen åldersgrupp är genomgående mest positiv till samtliga förslag, utan att det varierar lite från fråga till fråga.

Tabell 3 Inställning i olika åldersgrupper till förslag för att minska arbetslösheten (balansmått)

Ålder	införa sextimmars arbetsdag	mjuka upp arbetsrätten	satsa mer på ALU	sänka arbetsgivaravgiften	stimulera efterfrågan	sänka arbetslöshetsersättningen	öka antalet utbildningsplatser
15-29 år	+34	+17	+11	+59	+37	-47	+64
30-49 år	+48	+9	+10	+48	+43	-51	+64
50-64 år	+39	+8	+18	+41	+53	-51	+53
65-80 år	+39	+19	+32	+25	+49	-40	+60

Äldre personer, de mellan 65-80 år, är mest positivt inställda eller bland de mest positivt inställda till de flesta förslagen, utom att förkorta arbetsdagen till sextimmar och att sänka arbetsgivaravgiften. Att sänka arbetsgivaravgiften är ett förslag som speciellt gillas av yngre, i åldersgruppen 15-29 år. De yngre är även, och då tillsammans med de äldsta, de mest positiva till att mjuka upp arbetsrätten. Att de unga inte hunnit skaffa sig en skyddad ställning på arbetsmarknaden; det vill säga att de inte har så mycket att skydda och att de gamla har sin pension är kanske tänkbara skäl till varför dessa båda åldersgrupper ställer sig mer positiva.

Personer i åldrarna 50-64 år är de som är mest negativa till att mjuka upp arbetsrätten och minst entusiastiska gentemot förslaget att öka antalet utbildningsplatser. De är även de som tillsammans med åldersgruppen 30-49 starkast slår vakt om de arbetslösas rätt till bibehållen ersättning. Åldersgruppen 50-64 innehållande till viss del personer som är aktuella för eventuellt kommande förtidspensioneringar, hör inte till de mest positiva till något förslag undantaget att stimulera efterfrågan.

Några av förslagen som förekommit i den arbetsmarknadspolitiska debatten är mer partipolitiserade än andra. Att införa sextimmars arbetsdag är av tradition ett förslag som kommit från vänsterhåll medan förslaget om att mjuka upp arbetsrätten samt förslaget att sänka arbetsgivaravgiften är sprungna från höger.

Socialdemokraterna har som en av sina åtgärder talat om att förändra arbetsrätten och att sänka arbetsgivaravgiften. Så har det dock inte alltid varit. Då vi inte hade någon arbetslöshet att tala om slog man inom socialdemokratien vakt om arbetstagaren i förhållande till arbetsgivaren, men nu har parterna blivit tre, den arbetsgivande, den arbetstagande och den arbetsökande, och socialdemokraterna har svängt åt att tala för en förändring av arbetsrätten samt lättnader för småföretagarna i form av sänkta arbetsgivaravgifter för att kunna bereda den arbetsökande arbete och för att kunna uppfylla löftet om halverad arbetslöshet till år 2000.

Är fp/m-sympatisörerna positivt inställda till sextimmarsdagen då frågan inte längre enbart hör till familjepolitiken utan även är en åtgärd mot den höga arbetslösheten? Av tabell 4 kan vi utläsa huruvida partisympati har betydelse för inställningen till förslagen för att få ner arbetslösheten.

Tabell 4   **Inställning till olika förslag för att minska arbetslösheten, bland svarspersoner med olika partisympati (balansmått)**

Partisympati	införa sex-timmars arbetsdag	mjuka upp arbetsrätten	satsa mer på ALU	sänka arbetsgivaravgiften	stimulera efterfrågan	sänka arbetslöshetsersättningen	öka antalet utbildningsplatser
v	+62	-33	+16	+9	+43	-75	+64
s	+57	-6	+29	+20	+51	-65	+64
c	+32	-24	+26	+67	+46	-26	+58
fp	+35	+36	+12	+62	+38	-51	+70
m	+3	+52	+1	+80	+46	-11	+54
kd	+42	+20	+26	+66	+50	-47	+70
mp	+64	+3	+26	+50	+41	-60	+54

De förslag som får största stödet över partigränserna är att utöka antalet utbildningsplatser, att stimulera efterfrågan samt att sänka arbetsgivaravgiften. Förslaget om att sänka ersättningen till de arbetslösa är alla partiers sympatisörer övervägande negativa till, om än i olika utsträckning.

I övrigt håller partiernas sympatisörer de traditionella partilinjerna. Vänsterpartiets sympatisörer är de som är mest positivt inställda, tillsammans med mp-sympatisörer, till sextimmars arbetsdag. De är också de som är mest emot både att mjuka upp arbetsrätten, sänka arbetsgivaravgiften och att sänka arbetslöshetsersättningen.

Socialdemokratiska sympatisörer, tillsammans med kd-sympatisörer, är mest positiva till en stimulans av efterfrågan. Folkpartiets sympatisörer är minst entusiastiska gentemot att stimulera efterfrågan. Mest emot ALU är de moderata sympatisörerna. De är även mest emot sextimmarsdagen samt, tillsammans med miljöpartisterna, minst positiva till det utökade antalet utbildningsplatserna. Vad de moderata sympatisörerna gillar är en uppmjukning av arbetsrätten och sänkt arbetsgivaravgift.

Hur de personligen berörda av arbetslösheten ställer sig till förslagen framgår av tabell 5.

Tabell 5 Inställning till olika förslag för att minska arbetslösheten, bland svarspersoner med olika förvärvsställning (balansmått)

Sysselsättning	införa sex-timmars arbetsdag	mjuka upp arbetsrätten	satsa mer på ALU	sänka arbetsgivaravgiften	stimulera efterfrågan	sänka arbetslöshetsersättningen	öka antalet utbildningsplatser
Förvärvsarbetande	+41	+7	+10	+47	+46	-47	+63
Arbetslösa	+48	+26	+14	+55	+46	-77	+65

De arbetslösa är i hög grad positiva till alla förslag, utom att sänka ersättningen för de arbetslösa och att satsa mer på ALU. Vad gäller förslaget att stimulera efterfrågan har förvärvsarbetande och arbetslösa samma inställning, men i alla andra förslag har arbetslösa genomgående en mer positiv inställning till förslagen.

Korstryck?

Partisympati och förvärvsställning, båda påverkar inställningen till hur vi skall minska arbetslösheten. Vad händer med inställningen till en uppmjukning av arbetsrätten om jag är vänsterpartist *och* arbetslös eller med inställningen till sextimmars arbetsdag om jag är moderat *och* arbetslös? Segrar egenintresset eller partiideologin då de kommer i konflikt med varandra?

Jag skall i det följande se på skillnaderna i inställning mellan förvärvsarbetande och arbetslösa, som sympatiserar med vänsterpartiet, socialdemokraterna respektive folkpartiet eller moderaterna, vad gäller de olika förslagen till att minska arbetslösheten. Samtliga partiers sympatisörer kommer alltså inte att analyseras, och folkpartiets och moderaternas kommer att slås ihop för att på så sätt få ett större antal undersökningspersoner i undergrupperna, och speciellt då bland arbetslösa.

I tabell 6 ser vi hur mycket partisympati respektive förvärvsställning påverkar inställningen till olika förslag till att minska arbetslösheten.

Tabell 6 Andel positiva till olika förslag för att minska arbetslösheten, bland svarspersoner med olika partisympati och förvärvsställning (procent)

Partisympati och förvärvsställning	införa sex-timmars arbetsdag	mjuka upp arbetsrätten	satsa mer på ALU	sänka arbetsgivaravgiften	stimulera efterfrågan	sänka arbetslöshetsersättningen	öka antalet utbildningsplatser
v							
förvärvsarbetande	75	12	30	29	54	7	73
arbetslösa	78	42	44	58	50	0	81
s							
förvärvsarbetande	70	30	44	50	56	8	70
arbetslösa	79	39	39	56	66	0	63
fp/m							
förvärvsarbetande	44	63	35	81	59	25	64
arbetslösa	44	64	30	76	50	13	64

Kommentar. Andel positiva är den andel svaranden som angivit att de är mycket eller ganska positiva till respektive förslag. De som inte svarat på frågan finns ej med i procentbasen.

Människors inställning till hur vi skall bekämpa arbetslösheten styrs till största del av den partipreferens man har. I så gott som samtliga förslag ser vi dock skillnader i attityd mellan de förvärvsarbetande och arbetslösa med samma partipreferens. Skillnaderna är på det hela taget ganska små, men vad gäller några av förslagen för att minska arbetslösheten kan en klar effekt av förvärvsställning påvisas.

Så gott som inga effekter av förvärvsställning kan skönjas i förslaget om arbetsdagsförkortning som är en utpräglad vänster-högerfråga. Några effekter av förvärvsställning kan inte heller urskiljas i förslaget om att öka antalet utbildningsplatser vid universitet och högskolor, där det inte heller går att utläsa någon tydlig vänster-högerlinje.

Vad gäller de förslag där förvärvsställning har effekt för inställning till de olika arbetslöshetsåtgärderna utkristalliseras ett huvudmönster; när partiet klart har tagit ställning i frågan och den ståndpunkten går på tvärs med de arbetslösa egenintresse är skillnaderna mellan arbetslösa och förvärvsarbete som störst. Mönstret kan ses i förslaget om att mjuka upp arbetsrätten, sänka arbetsgivaravgiften, stimulera efterfrågan trots att det innebär en något ökad inflation samt i förslaget att sänka arbetslöshetsersättningen.

En tydlig effekt av förvärvsställning märks bland v-sympatisörer i förslagen att mjuka upp arbetsrätten och att sänka arbetsgivaravgifterna. Partiet är negativt till förslagen, men ett uppmjukande av arbetsrätten och en sänkning av arbetsgivaravgiften skulle gynna de arbetslösa v-sympatisörerna och de är därför mer positiva till förslagen än de förvärvsarbete med samma partisympati.

Inom socialdemokratin har man sedan sent 1980-tal fört en kamp emot inflationen. Det märks dock skillnader mellan partiets förvärvsarbete och arbetslösa sympatisörer vad gäller inställningen till förslaget att stimulera efterfrågan trots att det skulle innebära en något ökad inflation. De arbetslösa sympatisörerna ställer sig mer positiva till en stimulering av efterfrågan än de förvärvsarbete partifränderna.

På samma sätt ser vi en skillnad mellan förvärvsarbete och arbetslösa fp/m-sympatisörer. De arbetslösa är mer negativa till en sänkning av arbetslöshetsersättningen än förvärvsarbete fp/m-sympatisörer.

Totalt sett är förvärvsställningens betydelse för inställningen till olika förslag för att minska arbetslösheten störst inom vänsterpartiet. Klyftan mellan förvärvsarbete och arbetslösa inom vänsterpartiet kan delvis förklaras med att vänsterpartiet är ett parti som vuxit allt medan arbetslösheten brett ut sig över landet. Vänsterpartiet har relativt sett en mycket stor andel arbetslösa bland sina sympatisörer. I SOM-undersökningarna är förhållandet mellan förvärvsarbete och arbetslösa ungefär 90-10 inom samtliga partier utom inom vänsterpartiet och miljöpartiet där relationen är 80-20.

En annan bidragande orsak till skillnaderna i åsikt mellan förvärvsarbete och arbetslösa v-sympatisörer kan bero på att vänsterpartiet har en klar inställning, och då emot, i de flesta av de förslag rörande arbetslösheten som de svarande i SOM-undersökningen fick ta ställning till.

Sammanfattningsvis kan sägas att det främst är partiideologi och de traditionella vänster-högerpositionerna som skapar vår inställning till hur vi skall bemästra arbetslösheten. Då det uppstår korstryck, det vill säga, då det egna partiets ståndpunkt går på tvärs med vad som gynnar mig som arbetslös, är det en kombination av partiideologi *och* förvärvsställning som skapar attityden till hur vi bäst löser arbetslöshetsfrågan.

SVERIGE, BELGIEN OCH FRANKRIKE - VEM TYCKER VAD OM INVANDRARE?

HANS E. ANDERSSON OCH MARIE DEMKER

”Unga, högerextrema män med bomberjacka, med vare sig utbildning eller hår” Ja, sådan är den karakteristik som många européer skulle göra om man bad dem beskriva personer med invandrarfientliga åsikter. Trots att man kunde förvänta sig att dessa ”nationalistiska” grupper skulle framhäva det specifikt nationella, är intrycket i stället enhetlighet. Homogeniteten framkommer då inte bara i kläder och hårlängd, utan även i kön, politisk tillhörighet, m.m. Det likartade intrycket väcker frågor: Är det samma grupper av människor i olika länder som uttrycker likartade uppfattningar vad gäller invandrings- och flyktingpolitik? Går samma faktorer att spåra bakom attityderna? Finns det en gemensam nämnare i inställningen till invandring?

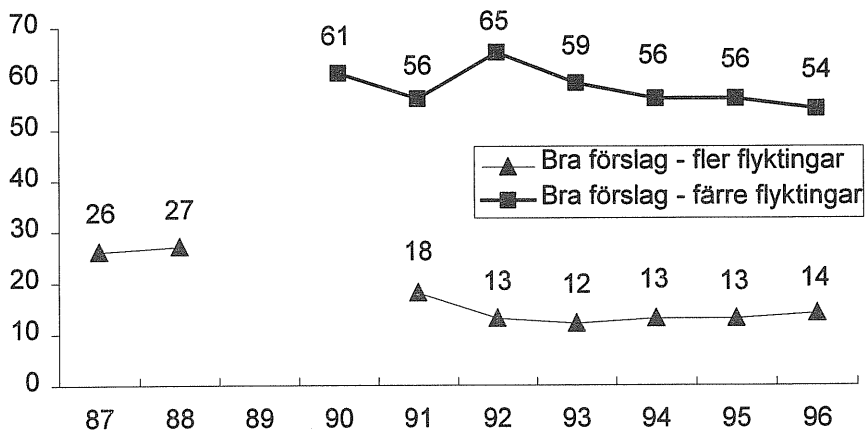
För att diskutera dessa frågor har vi i den här uppsatsen jämfört attityder till invandring i tre länder; Sverige, Belgien och Frankrike.¹ Valet av länder kan som i alla jämförande studier diskuteras. Syftet här är emellertid att jämföra Sverige med två andra invandrarländer med gamla traditioner av generös invandringspolitik. Belgien och Frankrike har dock genom sitt koloniala förflutna kunnat agera och anpassa sig till invandring på ett annat sätt än Sverige. Belgien har haft kolonier och mandatområden i Afrika och Frankrike är, trots kraftiga reduceringar sedan början på 1960-talet, fortfarande en kolonialmakt. Trots att de tre länderna är västerländska, parlamentariska demokratier skiljer de sig åt i väsentliga delar av den politiska strukturen. I både Frankrike och Belgien finns öppet invandrarfientliga partier som mobiliserat en stor opinion, så är ej fallet i Sverige. Frankrike och Sverige utmärks av en stark centralmakt medan Belgien är federalt. Andra väsentliga skillnader mellan länderna synes också vara att det i Frankrike och Sverige finns en språklig homogenitet, så är inte fallet i Belgien. Vidare har Belgien en liten befolkning på liten yta, Sverige har en liten befolkning på stor yta, Frankrike är stort med stor befolkning. Om tre så skilda länder uppvisar mönster i åsikter om flyktingar och invandrare som är påtagligt lika bör

dessa mönster kunna betraktas som starkare än nationella attribut. Därigenom skapas möjligheten att uttala sig om sambanden mellan olika sociala grupper och uppfattning om invandrare i västvärlden.

Den svenska bilden

Sedan tio år tillbaka har SOM-institutet frågat hur den svenska befolkningen ställer sig till att ta emot flyktingar i Sverige. Ibland har frågorna kritiserats för att vara förenklade, ibland för att vara alltför svåra att ta ställning till. Frågor av den här typen riskerar alltid sådan kritik, invandring har ju under det senaste decenniet blivit en politiskt mycket känslig fråga i Sverige. Den svenska opinionen visar, trots debatten, en anmärkningsvärd stabilitet. En svagt avtagande trend kan dock iakttagas i flyktingmotståndet.

Figur 1 Andel av det svenska folket som anser det vara ett bra förslag att "Ta emot färre flyktingar i Sverige" respektive "Sverige bör ta emot fler flyktingar från andra länder" 1987-1996

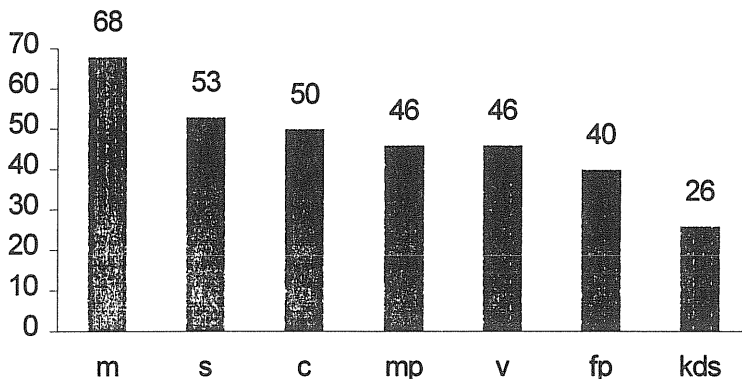
Kommentar: Figuren bygger på två frågor där svarspersonerna fått ta ställning till förslagen att "ta emot fler flyktingar" samt att "ta emot färre flyktingar". Svartalternativen var "mycket bra förslag, ganska bra förslag, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt förslag, samt mycket dåligt förslag". Kurvorna redovisar den andel av svarspersonerna som svarat att de båda förslagen var "mycket bra" eller "ganska bra". Personer som inte besvarat frågorna ingår inte i procentbasen.

Mest negativa var svenskarna hösten 1992 då nästan två tredjedelar tyckte att det var ett bra förslag att ta emot färre flyktingar i Sverige. Detta sammanföll med att antalet asylsökande var rekordstort; drygt 84 000 personer. Efter 1992 har antalet asylsökande minskat kraftigt och 1996 var det knappt 6 000 personer som sökte asyl i Sverige. Antalet beviljade uppehållstillstånd, som ju innefattar betydligt fler än de som får asyl som flyktingar, släpar dock efter och "rekordåret" blev därför 1994 då 79 000 personer beviljades uppehållstillstånd. En siffra som 1996 sjönk till knappt 32 000 beviljade uppehållstillstånd.²

De senaste årens kraftiga minskning av antalet asylsökande respektive antal personer som får uppehållstillstånd, har dock gett föga utslag i svenskarnas inställning till att ta emot fler flyktingar. Visserligen var svenskarna minst negativa 1996, de nya siffrorna visar att 54 procent vill ta emot färre flyktingar i Sverige. Skillnaden mellan de senaste mätpunkterna är dock endast några få procentenheter, i det här sammanhanget mycket litet. Långt borta är emellertid den tid då en fjärdedel av befolkningen tyckte det var ett bra förslag att ta emot fler flyktingar, idag omfattas den ståndpunkten av endast 14 procent.³

Inställningen till att ta emot flyktingar och invandrare har sedan flera år varit en partiskiljande fråga i Sverige. Under tidigare år var miljöpartiets sympatisörer minst negativa till flyktingmottagning och ny demokratis mest negativa. I 1996 års siffror är kristdemokrater minst negativa, endast 26 procent tycker att det är ett bra förslag att ta emot färre flyktingar, medan moderaternas sympatisörer är mest negativa, 68 procent tycker att Sverige skall ta emot färre flyktingar.

Figur 2 Andel av de svenska partiernas sympatisörer som anser det vara ett ganska bra eller mycket bra förslag att ta emot färre flyktingar i Sverige (procent)

Kommentar: Intervjupersonerna fick ta ställning till förslaget "Ta emot färre flyktingar i Sverige" genom alternativen "mycket bra förslag", "ganska bra förslag", "varken bra eller dåligt förslag", "ganska dåligt förslag" eller "mycket dåligt förslag". I figur 2 redovisas den andel av partisympatisörerna som anser att det var ett ganska eller mycket bra förslag.

Ändrat sig mest sedan år 1995 har centerns, vänsterpartiets och kristdemokraternas sympatisörer. De tre partiernas sympatisörer har alla blivit mindre negativa till att ta emot flyktingar i Sverige.

Den jämförande bilden - Belgien, Frankrike och Sverige

I Frankrike har befolkningen mellan åren 1988 och 1995 blivit något mer negativ till invandrare. I en undersökning från 1988 svarade 69 procent ja på frågan om det fanns för många invandrare i Frankrike. År 1995 svarade 75 procent ja på samma fråga. I Belgien ställdes 1991 frågan om Belgien skulle förbjuda gästarbetare att komma till landet, ett påstående i vilket 36 procent instämde.

Nivåjämförelser mellan länderna är omöjliga att göra då frågeformulering och tidpunkt skiljer sig kraftigt åt. Det vi *kan* göra är emellertid att undersöka om sambanden mellan åsikt om flyktingar och invandrare å ena sidan och

sociopolitiska faktorer som ålder, utbildning, kön, vänster-högerposition och politiskt intresse å andra sidan är likadana i alla tre länderna. Finns det en gemensam nämnare i inställningen till invandring?

I Sverige har tidigare forskning visat att utbildning, kön och politiskt intresse har ett klart samband med åsikter om flyktingar och invandrare.⁴ Vi har därför valt att jämföra länderna med avseende på dessa faktorer, men också avseende svarspersonernas subjektiva inplacering av sig själva på en vänster-högerskala. Av den ovan redovisade figur 2, där åsikt om att ta emot färre flyktingar ordnats efter partisympati, framkom att det åtminstone i Sverige finns partiskiljande effekter på åsikter när det gäller invandrare och flyktingar. En ytterligare faktor som ofta visat sig ha ett samband med inställning till invandrare är ålder.⁵

I ett jämförande perspektiv kan vi tänka oss att faktorerna kön och ålder skapar gemensamma mönster. Den bilden har förmedlats till oss genom fokuseringen på de unga, aggressiva männen med hakkorssymboler. Men, vi kan också tänka oss att det är någon typ av gemensam värdegrund som, oavsett kön och ålder, reproducerar en viss attityd till invandrare.

Tabell 1 Attityder till invandrare i Belgien (1991), Frankrike (1995) och Sverige (1996) i olika sociala grupper (balansmått)

	Belgien	Frankrike	Sverige
<i>Kön</i>			
Män	13	-45	-39
Kvinnor	0	-54	-30
<i>Ålder</i>			
18-19	8	-4	-23
20-29	-12	-28	-33
30-39	-20	-42	-30
40-49	-6	-49	-31
50-59	2	-65	-32
60-75	5	-70	-48
<i>Subjektiv vänster/höger</i>			
Höger	-28	-77	-49
Varken eller	-5	-60	-38
Vänster	-5	-15	-15
<i>Utbildning</i>			
Låg	-28	-78	-51
Medelhög	3	-59	-42
Hög	41	6	-9
<i>Politiskt intresse</i>			
Mycket intresserad		-18	-8
Ganska intresserad		-41	-26
Inte särskilt intresserad		-62	-45
Inte alls intresserad		-68	-59

Kommentar: I Belgien löd påståendet: "Belgien skulle inte ha tillåtit gästarbetare". I Frankrike: "Det finns för många invandrare i Frankrike." I Sverige fick intervjupersonerna ta ställning till förslaget att "Ta emot färre flyktingar i Sverige." Balansmåttan är i Sverige och Frankrike beräknade genom att andelen positiva till påståendet subtraheras från andelen negativa. I Belgien beräknas opinionsbalansen tvärtom, d.v.s. andel negativa till förslaget subtraheras från andelen positiva. Detta resulterar i att ett minustecken innebär övervikt för en negativ invandringsoption.⁶

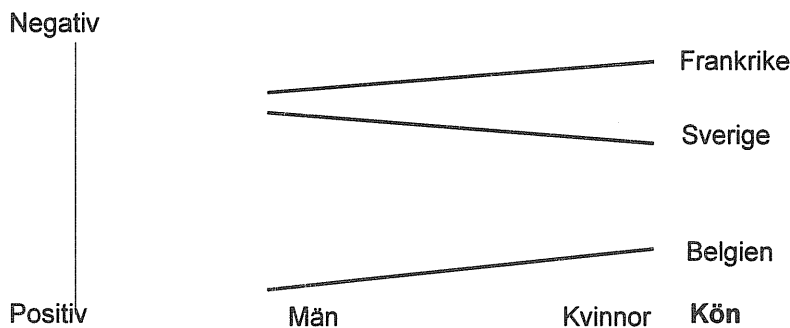
Av tabell 1 framgår att balansmåttan är nästan genomgående negativa, vilket indikerar en övervägande negativ inställning till invandrare och flyktingar i det egna landet. Nivåerna kan dock *inte* jämföras mellan länderna, utan en-

bart inom respektive land. Vi kan således se att i Belgien är de mest invandrar-negativa personer mellan 20 och 40 år, personer till höger på vänster-högerekalan samt personer med låg utbildning. Minst negativa är högutbildade personer. I Frankrike är de mest negativa äldre, över 50 år, till höger, lågutbildade samt de som inte är intresserade av politik. De minst negativa i Frankrike är högutbildade och ungdomar. I Sverige är de mest negativa personer över 59 år, till höger på den politiska skalan, lågutbildade samt människor som inte alls är intresserade av politik. De minst negativa i Sverige är högutbildade samt personer med stort politiskt intresse.

Ett intressant mönster som skiljer länderna åt är männens och kvinnornas åsikter om invandrare. I Sverige är kvinnor mindre negativa än män, medan det i både Belgien och Frankrike är männen som är mindre negativa än kvinnorna.

Figur 3 Schematisk skissering av mäns och kvinnors inställning till invandrare i Belgien (1991), Frankrike (1995) och Sverige (1996) (balansmått)

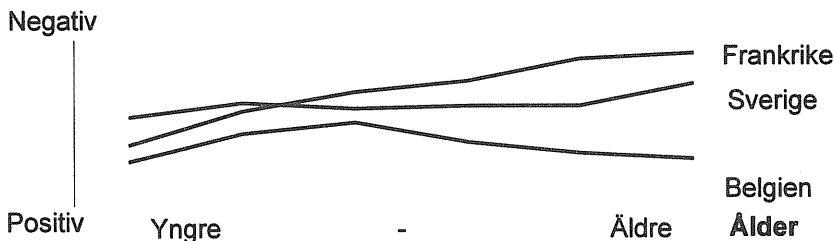

Kommentar: I figuren jämförs mönstren i de olika länderna, d.v.s. inte nivåerna i sig. Nivåjämförelser omöjliggörs genom de skilda frågorna i de olika länderna. I Belgien löd påståendet: "Belgien skulle inte ha tillåtit gästarbetsare". I Frankrike: "Det finns för många invandrare i Frankrike." I Sverige fick intervjupersonerna ta ställning till förslaget att "Ta emot färre flyktingar i Sverige." Balansmåttan är i Sverige och Frankrike beräknade genom att andelen positiva till förslaget subtraheras från andelen negativa. I Belgien beräknas opinionsbalansen tvärtom, d.v.s. andel negativa till förslaget subtraheras från andelen positiva. För närmare uppgifter om skillnaderna, se tabell 2.

Mönstret i Sverige är stabilt sedan länge. Det finns sedan 1987 mätningar som visar att svenska kvinnor är mindre negativa till flyktingar och invandrare än svenska män. Då frågan ställdes i Sverige 1976 var emellertid kvinnorna mer negativa än männen. Under perioden 1976 till 1987 skedde således en omkastning i könsmönstret i Sverige. Förändringen har ibland hänförs till att invandrarfrågan har gått från att ha varit en arbetskraftsfråga till att bli en humanitär fråga, och att förändringen då inte skett i attityden som sådan, utan i invandrararnas motiv för att få komma till Sverige.⁷ Den undersökning som gjordes i Frankrike 1988 påvisade i stort sett inga skillnader mellan mäns och kvinnors åsikter i invandrarfrågan.

Även ålder har tidigare visat sig ha stor betydelse för inställningen till flyktingar och invandrare. Äldre har vanligen varit mer negativa till att ta emot flyktingar och invandrare än yngre. I figur 4 kan vi se att inte heller detta mönster är enhetligt i länderna.

Figur 4 Schematisk skissering över inställning till invandrare i Belgien (1991), Frankrike (1995) och Sverige (1996) bland olika åldersgrupper (balansmått)

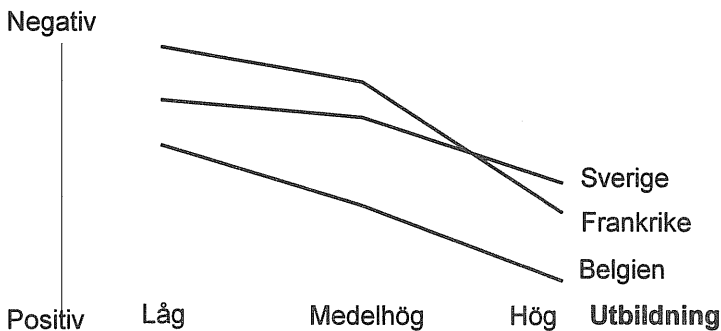
Kommentar: Se kommentar figur 3.

I de tre länderna återfinns stora ålderseffekter på åsikt om flyktingar och invandrare. Mönstret skiljer sig dock åt mellan länderna. I Sverige och Frankrike är äldre personer mest negativa. Tydligast är sambandet i Frankrike där vi återfinns en närmast monotont stigande kurva som planar ut ovanför 50 årsstreck. I Sverige är inställningen stabil i åldersintervallet 20-59 år. Utanför

detta omfattande intervall återkommer dock samma mönster som i Frankrike; de yngre är mest positiva och de äldsta mest negativa till flyktingar och invandrare. I Belgien finns däremot inte alls samma samband mellan ålder och åsikt om invandrare. Belgare mellan 20 och 40 är mer negativa än övriga. En ad hoc - tolkning av de belgiska resultaten kan vara att frågans utpekande av gästarbetare leder tanken till en arbetsmarknadsfråga, något som den yrkesaktiva befolkningen är mera berörd av än pensionärsgrupperna. En sådan tolkning utesluter dock inte att de belgiska äldre av olika skäl har en mer positiv syn på invandrare än sina yngre landsmän.

Ifråga om två givna faktorer - ålder och kön - har vi således visat att skillnaderna mellan länderna är större än likheterna. Den tredje intressanta variabeln i sådana här sammanhang är utbildning. Sambanden mellan utbildning och åsikter om flyktingar och invandrare visar sig vara likartade i alla tre länderna.

Figur 5 Schematisk skissering över inställning till invandrare i Belgien (1991), Frankrike (1995) och Sverige (1996) bland olika utbildningsgrupper (balansmått)

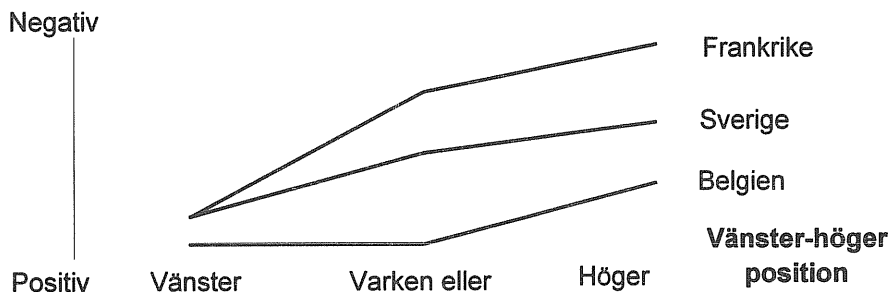
Kommentar: Vi har försökt att koordinera måtten på utbildning i de tre länderna genom att fokusera på distinktionen mellan grundskolenivå, gymnasienivå samt universitetsnivå. Se i övrigt kommentar till figur 3.

I såväl Belgien, Frankrike som Sverige finns klara samband mellan graden av utbildning och åsikten om flyktingar och invandrare, ju högre utbildning desto mer sannolikt att personerna är mer positiva till invandrare. I Belgien är sambandet nästan helt monotont, d.v.s. skillnaderna mellan högt utbildad och mel-

lanutbildad är lika stor som mellan mellanutbildad och lågutbildad. I Frankrike och Sverige är mönstret något annorlunda. Visserligen finns det en skillnad mellan lågutbildade och mellanutbildade, men den stora förändringen föreligger mellan högutbildade och mellanutbildade. De högutbildade har ett väsentligt mer positiv inställning till flyktingar och invandrare än vad de mellanutbildade har. Till skillnad från de två tidigare diskuterade faktorerna kön och ålder har vi ifråga om utbildning funnit ett gemensamt mönster för de tre ländernas befolkningar.

I de här sammanhangen brukar man skilja på olika förklaringsfaktorer som biologiska faktorer, socialisationsfaktorer samt värdefaktorer.⁸ Värden ligger teoretiskt djupare ner i personligheten och förändras därmed inte lika lätt som t ex åsikter. Värden kan transformeras och/eller förträngas genom socialisation. Att just vänster och höger förknippas med vissa bestämda värden kan tyckas egendomligt. I alla sammanhang har den enkla vänster-högerskalan en väldigt stark genomslagskraft och skapar ofta en intuitiv förståelse. Den italienske professorn i filosofi Norberto Bobbio hävdar att distinktionen mellan vänster och höger konnoterar något mycket djupare än bara ideologierna socialism och konservatism. I sin bok *Left and Right. The significance of a political distinction* menar han att den avgörande skiljelinjen mellan de två kategorierna är inställningen till jämlikhet.⁹ Distinktionen sker i relativa termer och därför kan vi inordna oss och andra på skalan från vänster till höger. Vi står alltid till vänster eller höger om någon annan, och detta med avseende på inställningen till jämlikhet. I vår studie av tre länder där svarspersonerna anger sin placering avseende vänster-högerposition och åsikt om flyktingar och invandrare är det intressant att notera att professor Bobbio tycks ha rätt; vänster-högerskalan får samma effekter i alla tre länderna.

Figur 6 Schematisk skissering av inställning till invandrare i Belgien (1991), Frankrike (1995) och Sverige (1996) beroende på subjektiv inplacering på vänster-höger skala (Balansmått)

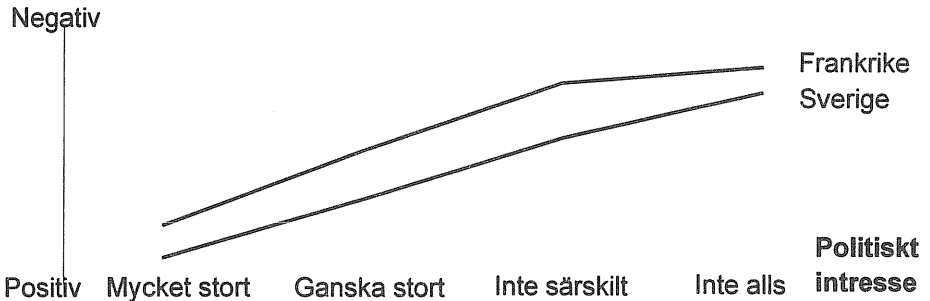

Kommentar: Se kommentar figur 3.

I alla tre länderna finns ett klart samband mellan en subjektiv placering till höger i politiken och en negativ inställning till invandrare. Belgien avviker något, då den neutrala varken-eller-positionen inte påverkar åsikten om invandrare. En förskjutning från vänster till höger i politiken påverkar dock åsikten om invandrare i negativ riktning i alla tre länderna. Vänster-högerposition skapar således, liksom utbildning, ett likartat samband för befolkningarna i de tre länderna.

Den avslutande analysen sker avseende kognitiva faktorer, i det här fallet grad av politiskt intresse. Kognitiva faktorer är sådant som berör tänkandet, och begreppet används ofta för att göra en distinktion mellan värderande, handlande och tänkande element. Kognitioner är helt enkelt de föreställningar en person har om ett visst objekt.¹⁰ I den här analysen är det föreställningen om politik som står i fokus; är politik intressant eller ej? Tyvärr kan vi endast göra en jämförelse av Frankrike och Sverige i detta avseende då frågan om politiskt intresse inte ställts i den aktuella studien i Belgien. Resultatet talar för att även ifråga om de kognitiva faktorerna är likheten i samband mellan länderna det mest slående.

Figur 7 Schematisk skissering över inställning till invandrare i Frankrike (1995) och Sverige (1996) beroende på angivet intresse för politik

Kommentar: Se kommentar figur 3.

I både Frankrike och Sverige finns ett klart samband mellan politiskt intresse och åsikt om flyktingar och invandrare. Ju mindre intresserad av politik, desto mer negativ till invandrare. I Frankrike planar kurvan ut redan på det näst sista steget, men sambandsmönstret som helhet är ändå helt likt det svenska.

Lika eller olika?

Vi har nu i fem jämförande analyser undersökt likheter och skillnader mellan samma grupper i tre olika länder. Vi kan enkelt sammanfatta våra resultat med att säga att ifråga om ålder och kön fanns skillnader mellan de tre länderna men ifråga om alla de tre andra faktorerna - utbildning, subjektiv vänster-höger position samt politiskt intresse - fanns det i första hand likheter. Ålder och kön hade väsentligen olika effekt på attityden till invandrare, medan hög-utbildning, vänsterideologi och stort politiskt intresse gav en positiv inställning till invandrare.

Vad kan vi dra för slutsats av dessa resultat? Vid länderjämförande analyser bör man alltid vara mycket försiktig då språkliga och kulturella barriärer kan göra att tolkningar och analyser får skilda utfall. Men vi skulle nog ändå våga påstå att trots de mycket stora skillnader som föreligger mellan dessa tre länder är det anmärkningsvärt att finna så likartade samband mellan åsikter om invandrare och utbildning, vänster-höger position samt politiskt intresse. Var-

ken skillnader som ett kolonialt förflutet, religion, språk, historia, rasblandning eller politisk kontext tycks vara lika starka förklaringar bakom åsikt om invandrare som utbildning, subjektiv höger-vänsterposition och politiskt intresse. Biologiska faktorer som är givna för alla länderna (kön och ålder) visar sig också få helt skilda effekter på åsikter om invandrare i de olika länderna.

Åsikterna om invandrare i Västeuropa är med andra ord inte så starkt relaterade till kön och ålder som ibland gjorts gällande.¹¹ Istället är åsikterna relaterade till den utbildning individerna fått, till den värdegrund de bekänner sig till och de föreställningar om politik och samhälle de omfattar. Å ena sidan är det alltså så att om unga män har lägre utbildning, är mer höger än vänster och ointresserade av politik, då är de också mer negativa till invandrare än t ex äldre kvinnor. Är å andra sidan äldre kvinnor lägre utbildade, mer till höger än vänster och politiskt ointresserade, då är de mer negativa till invandrare än yngre män.

Förklaringar till åsikt om invandrare skall således sökas i ideologiska faktorer - frågans starka partiskiljande karaktär i Sverige styrker en sådan uppfattning - och analyserna koncentreras på hur dessa ideologiska värden reproduceras i t ex utbildningssystemet. Är det i skolan och på universitetet vi tillägnar oss såväl politiskt intresse som vänster-liberala humanistiska värderingar? Och varför leder detta intresse och dessa värderingar till en positiv attityd gentemot främmande länders medborgare i vårt eget land?

Noter

1 Förutom data från SOM-institutet har även använts data från 1991 General Election Study, Belgium (mars 1995), 1988 SOFRES Post Election Study France (juli 1990) samt 1995 CEVIPOF Post Election Study France (mars 1997).

2 Uppgifter från Statistiska meddelanden, Statens Invandrarverk, Be 65 SM 9701, s. 20-21. För den allmänna debattens vidkommande är de inom invandringspolitiken så specialiserade begreppen förödande. För att här bara göra ett, även det förenklat, nedslag så är det i den främlingsfientliga vulgärpropagandan enkelt att påpeka att "Av de 79 000 personer som år 1994 beviljades uppehållstillstånd var bara 785 flyktingar enligt Genèvekonventionen". Uppgiften är korrekt då denna konvention som "flyktingar" endast definierar de som förföljs för att de skiljer ut sig från övrig befolkning genom t ex religiös tro eller politisk övertygelse. Någon som flyr p g a

krig, vilket det svenska folket för övrigt anser vara det viktigaste skälet för att en person skall få uppehållstillstånd, är enligt Genèvekonventionen inte en flykting (Se Demker och Gilljam 1994).

3 Korrelationen mellan de två frågorna är 0.74 (Pearson's r).

4 Se t ex Bennulf och Demker 1991.

5 Se Demker och Gilljam 1994:155 f., Demker 1995:61.

6 Från beräkningarna har uteslutits intervjupersoner som inte svarat eller sagt sig inte ha någon åsikt. Till det belgiska påståendet: "Belgien skulle inte ha tillåtit gästarbetare" fanns det fem svarsalternativ: "Samtycker fullständigt", "Samtycker delvis", "Varken samtycker eller misstyycker", "Misstyycker delvis", "Misstyycker fullständigt". I den franska undersökningen med påståendet: "Det finns för många immigranter i Frankrike." var svarsalternativen desamma med undantaget att det inte var möjligt att svara "Varken samtycker eller misstyycker". I Sverige fick intervjupersonerna säga om de tyckte det var "Mycket bra förslag", "Ganska bra förslag" "Varken bra eller dåligt förslag", "Ganska dåligt förslag" eller "Mycket dåligt förslag" att "Ta emot färre flyktingar i Sverige".

7 Bjereld 1995:48-49

8 "Värden" kan här jämföras med Pierre Bourdieus användningen av begreppet "habitus" det i oss själva, vår egen värdemässiga disposition, som vi faller tillbaka på när omvärlden ter sig alltför kaotisk. Se Bourdieu 1991:12ff samt Bourdieu 1996:passim.

9 Bobbio 1996.

10 Se Gilljam 1988:14f.

11 Gaasholt och Togeby skriver om invandraropinionen i Danmark t.ex. att det är "almindeligt kendt, at de yngre er mer tolerante end de aeldre" samt att "kvinder i dag giver udtryk for en større såvel politisk som etnisk tolerance end tidligere". Visserligen är yngre svenskar och fransmän mer "toleranta" än äldre även i våra data, men inte de belgiska. Endast i Sverige är kvinnor mer positiva än män till invandrare, i Belgien och Frankrike är mönstret motsatt. Gaasholt och Togeby förklarar dock att mönstret förändrats i Danmark liksom det gjort i Sverige, sedan 1970-talet. Vi kan naturligtvis tänka oss en sådan förändring även i de andra undersökta länderna i framtiden. Gaasholt och Togeby menar att förklaringen till förändringen är att kvinnor var mindre integrerade i det politiska livet på 1970-talet än i

dag, en förklaring som skulle kunna gälla för de i lägre utsträckning förvärvsarbetande belgiska och franska kvinnorna. Se Gaasholt och Togeby 1995:78.

Referenser

- Bennulf, Martin och Marie Demker (1991) "Vi och dom. Svenska folkets åsikter om invandrar- och flyktingmottagning" i Holmberg, Sören och Lennart Weibull (red) *Trendbrott*, SOM-rapport nr 8. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Bjereld, Ulf (1995) *Kvinnlighet, manlighet och krig: Om våldets plats hos kvinnor och män*. Kapitel 1-2. Stencil. Göteborg: Göteborgs universitet, statsvetenskapliga institutionen.
- Bobbio, Norberto (1996) *Left and right. The Significance of a Political Distinction*. Cambridge. Polity Press.
- Bourdieu, Pierre (1991) *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre (1996) *The State Nobility*. Cambridge: Polity Press.
- Demker, Marie och Mikael Gilljam (1994) "Om rädslan för det främmande" i Holmberg, Sören och Lennart Weibull (red) *Vägval*, SOM-rapport nr 11. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Demker, Marie (1995) "Att bli en riktig svensk" i Holmberg, Sören och Lennart Weibull (red) *Det gamla riket*, SOM-rapport nr 13. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Gaasholt, Øystein och Lise Togeby (1995) *I syv sind. Danskernes holdinger til flygtninge og indvandrere*. Århus: Forlaget Politica.
- Gilljam, Mikael (1988) *Svenska folket och löntagarfonderna. En studie i politisk åsiktsbildning*. Lund: Studentlitteratur.
- Statistiska meddelanden, Statens invandrarverk, BE 65 SM 9701.

SOLIDARITET MED TREDJE VÄRLDEN – EN FRÅGA OM EKONOMI?

ANN-MARIE EKENGREN

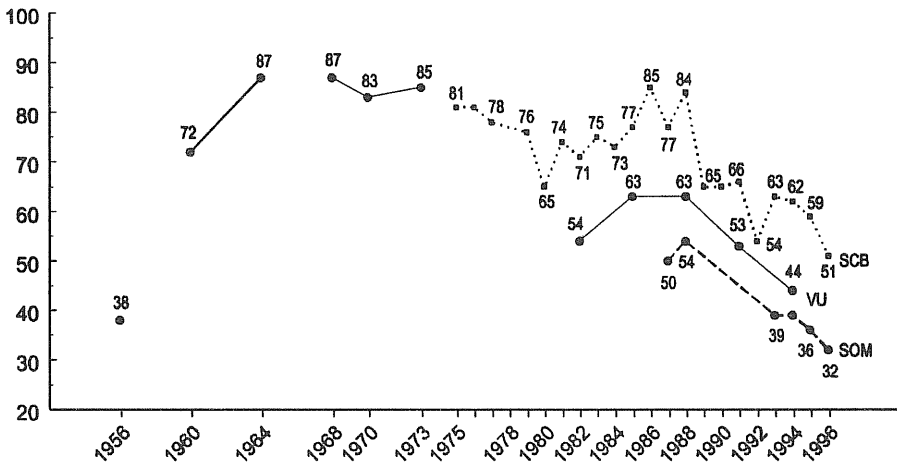
Målet att avsätta en procent av bruttonationalinkomsten till bistånd uppnåddes för första gången i mitten av 1970-talet. Sedan dess har enstaka avvikelser från enprocentmålet förekommit, men varit mindre än under de senaste årens budgetsanering.¹ De två senaste åren har 0,7 procent av bruttonationalinkomsten avsatts till bistånd med motiveringen att saneringen av Sveriges finanser kräver neddragningar på alla områden. Sidachefen Bo Göransson har med anledning av de minskande anslagen uttalat en förhoppning om att Sverige, när statsfinanserna åter är under kontroll, återgår till en högre biståndsnivå.² I massmedia har diskuterats vilka effekter den minskade biståndsnivån har på svenska folkets biståndsvilja. Riksdagens beslut om att frångå enprocentmålet antas leda till en svagare biståndsvilja.³

Bistandsfrågans politiska livshistoria är drygt 40 år. I mitten av 1950-talet fördes bistandsfrågorna upp på riksdagens dagordning. Då kritiserades regeringen av enstaka riksdagsledamöter för en inaktiv biståndspolitik och för en negativ inställning till bistandsfrågorna. År 1962 lades den s k proposition 100 fram i riksdagen, vilken betraktas som startskottet för det statliga biståndet. Solidaritet med grupper även utanför Sveriges gränser förklarades vara det främsta motivet för biståndet.⁴ Under 1960-talet och början av 1970-talet förekom en intensiv polemik mellan partierna i biståndspolitiska frågor, där stridsfrågan var med vilket engagemang Tredje världens öde möttes. I slutet av 1980-talet och början av 1990-talet har den biståndspolitiska polemiken handlat mer om solidaritet med näraliggande länder, företrädesvis Baltikum.⁵

Bistandsfrågan har under närmare 40 år på den politiska dagordningen genomgått flera förändringar. Under vissa perioder har u-hjälpen varit föremål för strid mellan partierna och omfattningen på biståndet har också skiftat. Frågan är hur svenska folkets inställning till bistånd har förändrats under bistandsfrågans livshistoria?

Figur 1 visar andelen svenskar som uttryckt positiva åsikter om bistånd under perioden 1956-1996. Mätserierna i figuren är sammanställda från flera källor. I de svenska valundersökningarna (VU) har biståndsviljan undersökts vid riksdagsvalen sedan 1956. Statistiska Centralbyrån (SCB) har sedan 1975 genomfört årliga mätningar av biståndsviljan på uppdrag av Sida. I SOM-undersökningarna har biståndsviljan uppmätts sedan 1987. De fråge- och svarsalternativ som har använts i de olika undersökningarna skiljer sig åt, vilket till en del kan förklara biståndsviljans olika nivåer i mätserierna.⁶ Nivåskattningar av det här slaget är känsliga för hur intervjufrågorna är formulerade. Sammanställningen är ett försök att beskriva svenska folkets biståndsvilja under de senaste fyrtio åren.

Figur 1 Andel av svenska folket som uttrycker positiva åsikter om bistånd 1956-1996 (procent)

Kommentar: För fullständiga fråge- och svarsformuleringar se not 6.

De skilda fråge- och svarsalternativ som har använts i de olika undersökningarna försvårar detaljerade jämförelser av biståndsviljan över tid. Andelen som uttrycker positiv åsikt om biståndet 1956 kan genom de fyra svarsalternativ som då användes i valundersökningen underskattas: "Vi bör pruta av på våra krav på förbättrade levnadsvillkor, så att vi kan ge de fattiga länderna i Asien och Afrika mycket mera hjälp än hittills", "vi bör i viss utsträckning öka vår hjälp till de fattiga länderna i Asien och Afrika", "varje

land måste först och främst tänka på sig självt – det är tillräckligt med de insamlingar och anslag, som vi redan lämnar till fattiga länder” och ”vi har ingen särskild anledning att hjälpa andra länder”. De två första svarsalternativen har i analysen betraktats som att de uttrycker positiva åsikter om bistånd.

I valundersökningarna 1960 och 1964 är det rimligt att anta att biståndsviljan har överskattats då metodexperiment har visat att det är lättare att instämna i eller hålla med om ett påstående. De instämmandefrågor svarspersonerna fick ta ställning till var följande: ”Vi svenskar bör ge de fattiga länder i Afrika och Asien mycket mer hjälp än hittills, även om vi måste pruta av något på våra egna krav på förbättrade villkor”. De som svarade att de ”instämde absolut” eller ”instämde, men inte helt och hållet” har betraktats som att de uttryckte en positiv åsikt om bistånd.

I valundersökningarna 1968, 1970 och 1973 fick de svarande ta ställning till följande fråga: ”En del anser att Sverige bör ge hjälp till u-länderna, t ex vissa länder i Asien och Afrika. Andra anser att Sverige inte bör ge någon hjälp. Vad är Er åsikt om saken? Anser Ni att Sverige bör ge någon hjälp till u-länderna?” De som svarade ja eller ja med reservation har i analysen betraktats som positiva till bistånd. I SCB:s undersökning har följande fråga ställts: ”Tycker Du att det nuvarande biståndsanslaget bör ökas, är lagom, bör minskas eller bör slopas”. De som svarat att det bör ökas eller att det är lagom har i analysen betraktats som att de uttrycker en positiv åsikt om bistånd.

I valundersökningarna 1982, 1985, 1988, 1991 och 1994 och i SOM är det troligt att de som tycker att det är ett bra förslag att minska u-hjälpen har överskattats. Påståendet om u-hjälp som svarspersonerna får ta ställning till lyder ”minska u-hjälpen”. De som anser att det är ett mycket dåligt förslag eller dåligt förslag att minska biståndet har i analysen betraktats som att de uttrycker positiva åsikter om biståndet. Nivåskillnaden mellan valundersökningarna och SOM kan delvis förklaras av att valundersökningarna använder intervjuer och SOM enkäter.

Med hänsyn tagen till att svenska folkets biståndsviljan har överskattats eller underskattats beroende på vilka fråge- och svarsformuleringar som använts kan de viktigaste förändringarna ändå sammanfattas. År 1956, när riksdagens intresse för biståndsfrågorna ännu låg i sin linda, hade svenska folket en måttligt positiv inställning till bistånd. Utvecklingen av det statliga bi-

ståndet under 1960- talets början sammanföll med en ökande andel positiva till svenskt bistånd. Under 1960-talets slut och 1970-talets början låg andelen positiva till bistånd på en hög och stabil nivå. I mitten av 1970-talet var biståndsviljan fortfarande stark, men sjönk i slutet av 1970-talet och förblev låg i början av 1980-talet. I mitten av 1980-talet steg biståndsviljan åter till en hög nivå. Svenska folkets biståndsvilja har enligt samstämmiga mätningar minskat kraftigt under 1990-talet. Enligt SOM-mätningarna var bara en tredjedel av svenska folket negativa till förslaget att minska biståndet 1996.

Svenska folkets biståndsvilja samvarierar delvis med riksdagspartiernas uttalade stöd till Tredje Världen. En uttalad vilja till ökat bistånd bland partierna under 1960- och 1970-talen motsvarades av en stor andel positiva till bistånd bland svenska folket. De senaste årens biståndsdebatt har i högre utsträckning handlat om var i anslagen nedskärningar skall göras än om möjlighet att höja biståndet och andelen biståndspositiva har också minskat.

Biståndsviljan förefaller också samvariera med den svenska ekonomins utveckling och därmed möjligheterna att ge bistånd. Biståndsviljans förstärkning under 1960- och 1970-talen sammanfaller med att den svenska ekonomin gick på högvarv. Lågkonjunkturen i slutet av 1970-talet och början av 1980-talet samvarierar med att biståndsviljan minskade. Högkonjunkturen under 1980-talets sista hälft sammanfaller med att fler förklarade att de var positiva till att ge bistånd. En ansträngd budget under 1990-talet som ett resultat av den ekonomiska krisen följdes av minskade anslag till biståndet och en minskad biståndsvilja bland svenska folket. Både förmågan och viljan till solidaritet med Tredje världen förefaller vara avhängigt den ekonomiska situation som Sverige befinner sig i.

Biståndsvilja - en fråga om socioekonomi?

Frågan är om biståndsviljan har förändrats mer i vissa befolkningsgrupper. Kvinnors, unga människors och vänstersympatisörernas biståndsvilja har dokumenterats i tidigare studier om biståndsviljan.⁷ I tabell 1 redovisas om dessa gruppers biståndsvilja minskar långsammare än andra gruppers. Andelen biståndspositiva har beräknats genom att slå samman de grupper som anser att det är ett dåligt förslag eller ett mycket dåligt förslag att minska u-hjälpen.

Tabell 1 Andel biståndspositiva i olika befolkningsgrupper 1987-1996 (procent)

	1987	1988	1993	1994	1995	1996	differens 1988-1996
<i>samtliga</i>	50	54	39	39	36	32	-22
<i>kön</i>							
kvinnor	57	59	42	45	40	35	-24
män	42	48	36	33	33	29	-19
differens kvinna-man	15	11	6	12	7	6	
<i>ålder</i>							
15-19 (ung)	69	61	52	61	55	54	-7
20-29	56	64	51	44	47	41	-23
30-39	53	63	47	43	37	34	-29
40-49	49	50	35	38	38	35	-15
50-59	41	44	36	34	29	24	-20
60-69	41	43	29	30	26	20	-23
70-80 (gammal)	36	45	24	29	24	22	-23
differens ung - gammal	33	16	28	32	31	34	
<i>utbildning^a</i>							
hög		68	54	48	48	44	-24
medel		55	33	38	32	25	-30
låg		42	30	30	25	19	-23
differens högutbildade - lågutbildade		26	24	18	23	25	
<i>partisynpati</i>							
miljöpartiet	61	67	72	51	40	43	-24
vänsterpartiet	71	75	56	52	44	42	-33
socialdemokraterna	51	54	40	40	38	30	-24
centerpartiet	36	48	34	34	34	34	-14
folkpartiet	55	64	55	59	50	49	-15
moderaterna	31	40	29	23	27	22	-18
kristdemokraterna	81	68	66	62	53	64	-4
antal svars personer	1609	1525	1779	1619	1711	1671	

Kommentar. Förändring över tid har beräknats genom en jämförelse åren 1988 och 1996. Anledningen till att 1988 valdes som jämförelsepunkt är att under den tid som SOM-mätningarna pågått var biståndsviljan som störst detta år. Andelen biståndspositiva har beräknats genom att slå samman de grupper som svarade att det var ett ganska dåligt förslag eller ett mycket dåligt förslag att minska u-hjälpen. Svarspersoner som inte svarat på frågan 'minska u-hjälpen' har ej räknats in i procentbasen – antalet icke-svarande har varierat mellan 64 personer 1987 och 84 personer 1996.

Kvinnor är något mer negativa än män till förslaget att Sverige skall minska biståndet till Tredje världen. Bland kvinnorna var 59 procent biståndspositiva 1988 mot 48 procent bland männen. År 1996 var motsvarande siffror 35 procent bland kvinnorna och 29 procent bland männen. Skillnaden mellan könen har således minskat över tid, 1987 var procentdifferensen 15 procentenheter mot 6 procentenheter 1996. Biståndsviljan har minskat något mer bland kvinnor än män.

Det finns ett klart samband mellan ålder och inställning till bistånd, yngre personer är mer positiva än äldre. Åsiktsskillnaderna mellan unga och gamla kan överskattas, eftersom äldre har en något större tendens att hålla med om ett förslag. Andelen äldre som tycker att det är ett bra förslag att minska u-hjälpen kan därför bli lite för stor. År 1996 ansåg över hälften av 15-19-åringarna att det var ett dåligt förslag att minska u-hjälpen. Motsvarande andel bland personer över 60 år var en femtedel. Skillnaden mellan unga och gamla personers biståndsvilja består, 1987 var skillnaden 33 procentenheter mot 34 procentenheter år 1996. Biståndsviljan är stabil i den yngsta gruppen, -7 procentenheter mellan åren 1988 och 1996. Bland medelålders, personer i åldern 40-59, har biståndsviljan också sjunkit långsammare i jämförelse med andra åldersgrupper.

Bland högutbildade anser närmare hälften att det är ett dåligt förslag att minska biståndet, medan endast en fjärdedel av de lågutbildade anser detta. Skillnaden mellan biståndsviljan i lågutbildade och i högutbildade grupper har varit konstant under de senaste åtta åren. Biståndsviljan har sjunkit särskilt mycket bland personer med medellång utbildning, - 30 procentenheter mellan åren 1988 och 1996. Även bland lågutbildade finns en tendens till att oftare hålla med om förslag som presenteras i en enkätundersökning och därför kan andelen lågutbildade som anser att det är ett bra förslag att minska u-hjälpen överskattas.

Kristdemokraternas sympatisörer hyser den största biståndsviljan, 1996 var 64 procent negativa till att minska biståndet. Den lägsta biståndsviljan återfinns bland moderaternas sympatisörer, 22 procent anser att det är ett dåligt förslag att minska u-hjälpen. Bland folkpartiets sympatisörer anser ungefär hälften att det är ett dåligt förslag att minska biståndet, bland miljöpartiets och vänsterpartiets sympatisörer ungefär 40 procent och bland socialdemokraternas och centerpartiets sympatisörer ungefär en tredjedel. Biståndsviljan har varit oförändrad bland kristdemokraternas sympatisörer mellan åren

1988-1996. Bland vänsterpartiets, miljöpartiets och socialdemokraternas sympatisörer har biståndsviljan minskat mest.

Partisynpati, ålder och utbildning kan alla bidra till att förklara skillnader i biståndsviljan. En liten könsfaktor finns fortfarande, men denna minskar i förklaringskraft. Analysen visar att en ung, välutbildad kvinna som sympatiserar med kristdemokraterna sannolikt har en större biståndsvilja än en pensionerad, lågutbildad man som sympatiserar med moderaterna.

Solidaritets - en fråga om den egna eller nationens ekonomin?

Överlever solidariteten med världens fattiga när det är kärva tider hos familjen Svensson?⁹ Frågan tangerar en diskussion som förts av politiska filosofer i olika samhällen – om människan äger förmåga att hysa genuin medkänsla med andra, som inte är beroende av den egna välmågan i något avseende, eller om hon bara förmår att se om sitt egenintresse.¹⁰ Intar individer ståndpunkter i olika frågor med särskild tanke på att befrämja det allmänna bästa, eller är det den egna nyttan som styr ställningstaganden i olika frågor?

En möjlighet är att solidariteten med den egna gruppen är starkare än med individer som upplevs tillhöra en annan gemenskap – även om minskat bistånd förespråkas kan ökade satsningar på trygghetssystemen inom det egna landet önskas. Bistandsfrågan antas här vara en indikator på i vilken utsträckning solidariteten är universell. Att hysa åsikten att det är bra att minska biståndet behöver med andra ord inte innebära att solidariteten med den egna gemenskapen minskar.

En samvariation mellan utvecklingen av den svenska ekonomin och biståndsviljan konstaterades tidigare. En god samhällsekonomisk utveckling motsvarades av stigande eller stor biståndsvilja, medan lågkonjunktur följdes av minskande eller låg biståndsvilja. Nästa steg är att pröva om det finns ett samband även på individnivå. Är det de som har låga hushållsinkomster eller som förväntar sig en ogynnsam ekonomisk utveckling i Sverige eller för den egna ekonomin, som är mest negativa till bistånd?

Människans förmåga att hysa medkänsla med andra och att omsätta denna medkänsla i åsikter eller i praktisk handling har antagits vara beroende av den egna ekonomiska situationen.¹¹ Det finns anledning att förvänta sig att den ekonomiska situationen, den egna eller samhällets, påverkar svenska

folkets vilja att känna solidaritet med Tredje världen. Individer som upplever ekonomiska försämringar borde enligt detta resonemang vara mer benägna att förespråka minskad u-hjälp – *förmågan* att ge bistånd påverkar *viljan* att ge.

Tabell 2 visar om biståndsviljan påverkas av vilka ekonomiska förväntningar en person hyser.

Tabell 2 Andel biståndspositiva efter förväntad ekonomisk situation, 1996 (procent)

	för- bättrad	oför- ändrad	för- sämrad
förväntad egen ekonomi	42	30	30
förväntad ekonomi i hemkommunen	48	34	28
förväntad ekonomi i landet	38	33	26

Kommentar: Tabellen bygger på följande frågeformulering: Hur tror Du att ekonomin kommer att förändras under det kommande året? Din egen ekonomiska situation? Ekonomin i Din kommun? Den svenska ekonomin? Svartalternativen var följande: Förbättras, förbli ungefär densamma, försämras.

Personer som förväntar sig en förbättring av ekonomin, för egen del, för kommunen eller för landet är mer negativa till förslaget att minska biståndet än personer som förväntar sig en försämring. Sambanden går här i förväntad riktning, men de är svaga.

Bland dem som förväntar sig en förbättrad egen ekonomi är 42 procent biståndspositiva, medan motsvarande siffra är 30 procent bland dem som förväntar sig en försämrad ekonomi. Om en förbättring av den egna kommunens ekonomi förväntas är 48 procent biståndspositiva och om en försämring antas 28 procent. 38 procent förklarar att de är negativa till en minskning av biståndet om de tror att landets ekonomi kommer att bli bättre, medan 26 procent är negativa till en biståndsminskning om en försämring av landets finanser förväntas. Störst effekt på biståndsviljan hade således förväntningar på den kommunala ekonomin. Huvudintrycket är dock att sambanden mellan upplevd ekonomisk framtid och biståndsvilja är lägre än förväntat.

Den andra indikatorn på förmåga att ge bistånd är subjektivt angiven hushållsinkomst. Tabell 3 visar om andelen negativa till en biståndsminskning påverkas av vilken inkomst hushållet har. Om familjens inkomst är låg, består biståndsviljan bland högutbildade, kvinnor och yngre personer? Leder ett utanförskap på arbetsmarknaden till minskad biståndsvilja även om familjens inkomster är höga? Och ser sambandet mellan hushållsinkomst och biståndsvilja olika ut i grupper med olika vänster-högerposition?

Tabell 3 Andel biståndspositiva i hushåll med olika inkomst under kontroll för kön, ålder, utbildning, yrke och ideologisk självplacering längs vänster-höggerskalan 1996 (procent)

	årlig hushållsinkomst, tusental kronor					antal svarande
	< 150	151-250	251-350	351-450	> 451	
<i>samtliga</i>	37	26	31	30	44	1538
<i>kön</i>						
man	32	25	29	21	42	722
kvinnor	40	27	32	38	49	802
<i>ålder</i>						
15-29	57	35	37	45	51	375
30-49	35	34	34	30	48	548
50-65	26	20	22	19	37	351
65-80	24	15	21*	19*	25*	250
<i>utbildning</i>						
hög	55	39	41	40	48	699
mellan	27	21	30	21	24	360
låg	24	14	18	13	29	447
<i>yrke</i>						
förvärvsarbetande	31	32	30	26	43	856
arbetslös	42	15	38*	20*	33*	124
studerande	65	40	49	65*	56	175
<i>ideologisk självplacering</i>						
vänster	46	36	43	46	74	477
mitten	24	18	30	30	40	538
höger	45	24	19	18	36	492

Kommentar. Procentsiffror markerade med * visar att antalet svarande i gruppen understiger 30 individer.

Låg inkomst leder inte till lägre biståndsvilja. Den grupp som har lägst årlig hushållsinkomst, under 150 000 kronor, har tillsammans med dem som har en årlig hushållsinkomst över 450 000 kronor störst biståndsvilja. Detta icke-linjära, u-formade samband återkommer i flertalet sociala grupper även om nivån på biståndsviljan är olika i olika grupper.

Den tidigare analysen visade att kvinnor, yngre och högutbildade hade en högre biståndsvilja än andra grupper. Kvinnor med låga inkomster, yngre personer med låga inkomster och högutbildade med låga inkomster har alla högre biståndsvilja än motsvarande grupper i hushåll med medelhöga inkomster.

De som står utanför arbetsmarknaden har inte en lägre biståndsvilja än förvärvsarbetande. De som drabbats hårdare av den ekonomiska krisen och förlorat sitt arbete eller är sysselsatta i arbetsmarknadspolitiska åtgärder och dessutom har en låg hushållsinkomst förväntades vara mindre benägna att förespråka bistånd till Tredje Världen, men så är det alltså inte. 42 procent av dem som står utanför arbetsmarknaden och har en årlig hushållsinkomst understigande 150 000 är negativa till att minska u-hjälpen. Bland de förvärvsarbetande är motsvarande andel 31 procent. I gruppen förvärvsarbetande höginkomsttagare ökar andelen biståndspositiva, men i mellaninkomstskikten ökar inte biståndsviljan.

Oavsett egen ideologisk position kvarstår det icke-linjära sambandet mellan hushållsinkomst och biståndsvilja, d v s personer med låga och höga hushållsinkomster har en högre biståndsvilja än personer med medelhöga inkomster. Bland personer med ideologisk högerposition och årliga hushållsinkomster under 150 000 kronor är 45 procent biståndspositiva. Motsvarande siffra bland personer som har en årlig hushållsinkomst mellan 351 000 och 450 000 kronor är 18 procent.

Avslutning

Svenska folkets biståndsvilja minskar. Under 1990-talet har en kraftig minskning av biståndsviljan ägt rum. Jämförelser bakåt i tiden visar att biståndsviljan varit hög under större delen av 1960- och 1970-talen och under högkonjunkturen i slutet av 1980-talet. Kvinnor, yngre personer, högutbildade och personer som sympatiserar med kristdemokraterna har högre biståndsvilja än övriga grupper.

Solidariteten med Tredje världen, eller den förklarade viljan att ge hjälp, är oavhängig den subjektiva förmågan att ge hjälp. Även om en person lever under knappa ekonomiska förhållanden förespråkas ingen minskning av biståndet i större utsträckning. Istället är andelen negativa till förslaget att minska u-hjälpen större bland individer som tillhör ett hushåll med låga inkomster än bland individer som tillhör ett hushåll med medelhöga inkomster. Bland hushåll med hög inkomst är biståndsviljan också högre. Individer som står utanför den reguljära arbetsmarknaden med låga hushållsinkomster har högre biståndsvilja än förvärvsarbetande i motsvarande inkomstskikt. En ung, välutbildad kvinna med medelhög inkomst har *lägre* biståndsvilja än motsvarande kvinna med låg inkomst. Ett svagt samband fanns mellan förväntad ekonomisk utveckling och biståndsvilja. Förväntningar om en förbättrad ekonomi leder till något högre biståndsvilja.

Noter

1. Under 1980-talets ekonomiska kris debatterade partierna vilka anslag som skulle räknas in i biståndet. Oppositionen menade att regeringen smygskänkte biståndet genom att dölja nedskärningar i biståndet med hjälp av att andra anslag räknades in istället. De utbetalade medlen har dessutom varit mindre än de anslagna.
2. Göteborgs-Posten 1997-02-16.
3. Aftonbladet 1994-12-19, Göteborgs-Posten 1997-01-12.
4. 1950 startade den svenska hjälpen till ett fristående biståndsprogram, EPTA, inom ramen för FN. 1952 inleddes det bilaterala biståndet, men omfattningen fram till 1962 var mycket begränsad.
5. Se Ekengren 1994 för en diskussion kring vilka frågor som politiserades i den utrikespolitiska debatten.
6. Anledningen till att linjer inte har ritats mellan alla mätpunkter i väljarundersökningarna är att frågeformuleringarna och svarsalternativen har förändrats. *1956 löd frågan:* Det har ju varit mycket tal om under sista tiden, att Sverige borde ge mera hjälp till fattiga länder i Asien och Afrika. På det här kortet finns några olika åsikter om den saken. Vilken av den tycker Ni stämmer bäst överens med Er egen åsikt? *Svarsalternativen 1956 var följande:* 1. Vi bör pruta av på våra krav på förbättrade levnadsvillkor, så att vi kan ge de fattiga länderna i Asien och Afrika mycket mera hjälp än hittills. 2. Vi bör i viss utsträckning öka vår hjälp till de fattiga länderna i Asien och Afrika. 3. Varje land måste först och främst tänka på sig självt - det är tillräckligt med de insamlingar och anslag, som vi redan läm-

nar till fattiga länder. 4. Vi har ingen särskild anledning att hjälpa andra länder. 5. Vet inte eller vägrar svara. 1960 och 1964 användes instämmandefrågor: Vi svenskar bör ge de fattiga länderna i Afrika och Asien mycket mera hjälp än hittills, även om vi måste pruta av något på våra egna krav på förbättrade levnadsvillkor. *Svarsalternativen 1960 var följande:* 1. Instämmer, 2. Instämmer, dock, med reservation, 3. Ambivalent, 4. Instämmer inte, dock med reservation, 5. Instämmer inte., 6. Vet inte. *Svarsalternativen 1964 var följande:* 1. Instämmer absolut, 2. Instämmer, men inte helt och hållet, 3. Ogillar, men inte helt och hållet, 4. Ogillar absolut, 5. Vet inte/vill ej svara. 1968, 1970 och 1973 löd frågan: En del anser att Sverige bör ge hjälp till u-länderna, t ex vissa länder i Asien och Afrika. Andra anser att Sverige inte bör ge någon hjälp. Vad är Er åsikt om saken? Anser Ni att Sverige bör ge hjälp till u-länderna? *Svarsalternativen 1968, 1970 och 1973 var följande:* 1. Ja, 2. Ja - med reservation (1968 var tillägget: med kommentar), 3. Ambivalent svar (fanns ej 1973, men endast 2% valde det alternativet 1968 och 0% 1970), 4. Nej, 5. Vet inte/vill ej svara. 1982, 1985, 1988, 1991 och 1994 ingick u-hjälpfrågan i en frågesvit där den svaranden ombads att säga hur viktigt ett förslag var. *Påståendet löd:* Minska u-hjälpen. *Svarsalternativen 1982, 1985, 1988, 1991 och 1994 var följande:* 1. Mycket bra förslag. (1982: Bra förslag: mycket viktigt att det genomförs, 2. Ganska bra förslag. (1982: Bra förslag: ganska viktigt att det genomförs), 3. Spelar ingen större roll, 4. Ganska dåligt förslag. (1982: Dåligt förslag: ganska viktigt att det inte genomförs), 5. Mycket dåligt förslag. (1982: Dåligt förslag: mycket viktigt att det inte genomförs). I SCB:s undersökningar har fråge- och svarsformuleringarna varit följande: Tycker du att det nuvarande biståndsanslaget bör ökas, är lagom, bör minskas eller bör slopas?. I 1996 års SCB-undersökning fanns för första gången ett 'vet ej'-alternativ med – kategorin har emellertid inte inkluderats i procentbasen. I SOM-undersökningarna har frågan om bistånd ingått i en frågesvit där de svarande har ombetts att säga sina åsikter om olika förslag som förekommer i den politiska debatten. Påståendet om bistånd lyder "minska u-hjälpen". *Svarsalternativen har varit följande:* mycket bra förslag, bra förslag, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt förslag och mycket dåligt förslag.

7. Lindholm 1970, Hedman 1978, Bjereld och Demker 1995:65, 69-72.

8. Låg utbildning har definierats som folkskola, grundskola och enhetsskola. Medelhög utbildning har definierats som folkhögskola, tvåårigt gymnasium, fackskola, flickskola och realexamen. Hög utbildning har definierats som treårigt gymnasium, studentexamen och högskoleutbildning/-examen.

9. Så löd en artikelrubrik i Aftonbladet 1994-12-19 om biståndet.

10. Se Lewin 1988 för en sammanfattning av den filosofiska diskussionen.

11. Kavka 1986. Samma antagande har gjorts om människors röstningsbeteende. Om röstningsbeteendet framförallt påverkas av den egna eller landets ekonomiska situation råder det dock oenighet om, likaså om de som förklarar att de tagit hän-

---

syn till landets ekonomi kan betecknas som altruister och övriga som egoister. Se t ex Fiorina 1981, Kinder och Kiewiet 1981, Gilljam och Holmberg 1995.

Referenser

Aftonbladet 1994-12-19.

Bjereld, U och Demker, M (1995): *Utrikespolitiken som slagfält. De svenska partierna och utrikesfrågorna*. Stockholm: Nerenius & Santérus.

Ekengren, A-M (1994): Internationalism och nationens intresse? En studie av den utrikespolitiska debatten 1945-1995. *Magisteruppsats, Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet*.

Fiorina, M.P (1981): *Retrospective Voting in American National Elections*. New Haven Yale, U.P cop.

Gilljam, M och Holmberg, S (1995): *Väljarnas val*. Stockholm: Norstedts.

Göteborgs-Posten 1997-01-12.

Göteborgs-Posten 1997-02-16.

Hedman, L (1978): *Svenskarna och u-hjälpen. En studie av den svenska allmänheten, lokala opinionsbildare och journalister*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Kavka, G.S (1986): *Hobbesian Moral and Political Theory*. Princeton: Princeton University Press.

Kinder, D.R och Kiewiet, D.R (1981): Sociotropic Politics: The American Case. *British Journal of Political Science*, 23:495-527.

Lewin, L (1988): *Det gemensamma bästa. Om egenintresset och allmänintresset i västerländsk politik*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.

Lindholm, S (1970): *U-landsbilden. En undersökning av den allmänna opinionen*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

EMU-FRÅGAN: HUVUDET I SANDEN?

JONAS HINNFORS

Den svenska EMU-opinionen är påfallande stabil.¹ Trots en stundtals intensiv mediedebatt om EMU och trots att flertalet riksdagspartier valt sida i EMU-frågan sker inga större förändringar i medborgaropinionen mellan 1995 och 1996. Hur kan detta komma sig? EMU-frågan utgör ju kanske den enda sakfråga där de sedan valutakrisen 1992 allt mer aktuella relationerna mellan politik och marknad konkretiseras i en politiserad sakfråga där riksdagspartierna driver opinion och formulerar alternativ.

Från tidigare mätningar vet vi att opinionen rent allmänt är outvecklad beträffande finansmarknadens frihet och inflytande. Betydande andelar av befolkningen saknar uttalad uppfattning om huruvida det är bra eller dåligt att reglera eller avreglera finansmarknaderna. Många anser å ena sidan att finansmarknaden har för stor makt men avvisar å andra sidan samtidigt konkreta instrument för att reglera den. Denna allmänna bild har snarast förstärkts 1996 jämfört med 1995 vilket framgår av tabell 1 (jämför Hinnfors 1996).

Tabell 1 visar att andelen osäkra väljare vuxit i samtliga frågor som mäter inställning till finansmarknaden. Opinionen är visserligen stabil vad beträffar relationen mellan dem som anser att finansmarknaden bör regleras hårdare och dem som motsätter sig stramare regler, men sammanlagt uppgår "varken eller"-svaren och "vet ej"-svaren till drygt hälften av alla svar. Opinionen är således mycket svagt formerad och väldigt många människor har uppenbarligen svårt att relatera sig konkret till övergripande frågor om samspillet mellan finansmarknad och politik.²

Tabell 1 Svenska folkets inställning till reglering/avreglering av finansmarknaden, 1995 och 1996 (procent och opinionsbalans)

	Bra	Varken eller	Dåligt	Vet ej	Summa procent	Opinions- balans (Bra minus dåligt)
Begränsa handeln med den svenska valutan						
1995:	24	27	19	30	100	+5
1996:	21	25	17	37	100	+4
Öka den internationella kontrollen av valutahandeln						
1995:	40	20	12	28	100	+28
1996:	35	19	11	35	100	+24
Höja skatter och avgifter på den svenska valutamarknaden						
1995:	17	24	30	29	100	-13
1996:	15	21	29	35	100	-14
Öka regleringen av valutamarknaden						
1995:	30	43	15	12	100	+15
1996:	24	46	14	16	100	+10
Underlätta den internationella valutahandeln						
1995:	25	27	17	31	100	+8
1996:	22	25	15	38	100	+7
Verka för en fortsatt internationell avreglering av valutahandeln						
1995:	18	31	16	35	100	+2
1996:	18	26	15	41	100	+3

Kommentar. Opinionsbalansen räknas fram genom att ta differensen mellan den svarsandel som anger att ett förslag är bra och den svarsandel som anger att ett förslag är dåligt. Ett plustecken i tabellens opinionsbalanser anger övervikt för dem som menar att förslaget är bra. Måttet kan variera mellan +100 (alla tycker förslaget är bra) och -100 (alla tycker förslaget är dåligt).

Tabell 2 Svenska folkets inställning till att införa en gemensam EU-valuta efter partisympati 1995 och 1996 (procent och opinionsbalans)³

	Mycket bra	Ganska bra	Varken eller	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Summa procent	Opinionsbalans (Bra minus dåligt)
Samtliga:							
1995:	4	11	31	19	35	100	-39
1996:	6	14	32	20	28	100	-28
Partisypati:							
Vänsterpartiet							
1995:	1	5	21	16	57	100	-67
1996:	2	7	23	23	45	100	-59
Socialdemokraterna							
1995:	4	9	27	21	39	100	-47
1996:	4	12	34	22	28	100	-34
Centerpartiet							
1995:	1	7	33	19	40	100	-51
1996:	3	10	24	24	39	100	-50
Folkpartiet							
1995:	3	24	29	23	21	100	-17
1996:	5	20	45	12	18	100	-5
Moderna							
1995:	9	16	40	17	18	100	-10
1996:	9	23	40	15	13	100	+4
Kristedmoderna							
1995:	4	4	41	18	33	100	-43
1996:	13	15	22	18	32	100	-22
Miljöpartiet							
1995:	2	10	20	22	46	100	-56
1996:	3	6	19	25	47	100	-63

Kommentar. "Vet ej" och icke-svar har räknats bort. Beträffande opinionsbalans se tabell 1. Frågan löd: Vad är Din åsikt om att "införa en gemensam EU-valuta".

Den europeiska monetära unionen - EMU - kan beskrivas på så vitt skilda sätt som antingen ett politiskt försök att reglera fria marknadsrörelser eller som ett sätt att ge marknaderna fritt spelrum (Hinnfors & Pierre 1996). Oavsett EMU-uppfattning står det klart att EMU-problematiken utgör en sakfråga där partierna tar ställning och driver opinion i en fråga som på ett konkret sätt berör relationer mellan politik och marknad. Låt oss därför gå över till att översiktligt beskriva inställningen till EMU.

Som framgår av tabell 2 har stödet för att införa en gemensam EU-valuta ökat en del mellan 1995 och 1996. Värdena för opinionsbalansmättet har gått från -39 till -28 och förändringen slår igenom i alla partier utom i miljöpartiet. Utvecklingen är dock inte helt entydig. I folkpartiet och miljöpartiet har andelen personer som tycker förslaget är bra minskat. Generellt sett har motståndet falnat något.

Riksdagspartierna har valt olika linjer i EMU-frågan. Vänsterpartiet, centerpartiet, miljöpartiet och kristdemokraterna har på stämmor och kongresser tagit ställning *mot* EMU. Tydlig ställning *för* EMU har moderaterna och folkpartiet tagit medan socialdemokraterna ännu avvaktar.

Enbart bland moderaternas anhängare finns 1996 en svag majoritet för gemensam EU-valuta (+4). Bland övriga partiers väljargrupper är motståndet starkare än stödet såväl 1995 som 1996, dessutom är många obestämda. Ännu så länge saknar en tredjedel av befolkningen en *uttalad* uppfattning om EU-valuta ("varken eller": cirka 30 procent). Däremot är det relativt många som tycker att förslaget att införa en gemensam EU-valuta är antingen *mycket* bra eller *mycket* dåligt (1995: 39 procent, 1996: 34 procent).

Med utgångspunkt från värdena i tabell 2 kan vi separat studera de väljare som *motsätter* sig gemensam EU-valuta och vars "moderpartier" dessutom tagit ställning mot EMU. Andelen "mycket dåligt"-svar utgör 71 procent av alla *avvisande* svar 1995 i denna motståndargrupp (64 procent 1996). Uträknat på motsvarande vis för förespråkargruppen utgör "mycket bra"-svar bara 31 procent av de *instämmande* svaren 1995 och 26 procent 1996.

Fortfarande blåser det snålt för valutaunionsvännerna såtillvida att det allmänna opinionsklimatet är till EMU:s nackdel men vinden har onekligen mojnät mellan 1995 och 1996. Alltfort är "åsiktsintensiteten" (andelen starkt övertygade) lägst bland förespråkarna vilket överensstämmer med tidigare

---

studier om opinioners utveckling. Mikael Gilljam menar i *Svenska folket och löntagarfonderna. En studie i politisk åsiktsbildning* att opinioner utvecklas starkast i den grupp som hyser majoritetsståndpunkten (här EMU-motståndarna), särskilt om majoritetsgruppen också är motståndare till ett visst förslag (Gilljam 1988, 191, 234f).⁴

När Sverige inträdde i den europeiska unionen 1995 kom vi automatiskt att delta i arbetet på en eventuell europeisk monetär union med tidtabellen inriktad på 1999 (deltagande länder ingår i valutaunion med gemensam centralbank) och 2002 (gemensam valuta införs i de deltagande länderna). Debatten om EMU fördes tidigt i skuggan av själva EU-inträdet men sedan den s k EMU-utredningen tillsatts i oktober 1995 kom frågan om Sveriges eventuella EMU-deltagande att politiseras. Den allmänna debatten om EMU ökade påtagligt under hösten 1996, särskilt sedan EMU-utredningen (SOU 1996:158) presenterat sitt betänkande den 4 november.⁵

Mikael Gilljam menar (1988, 234) att det vanligen krävs en valrörelse för att hela befolkningen skall bli medveten om en sakfrågas existens. Eftersom inget ordinarie val infallit sedan EMU-frågan tog plats på den politiska dagordningen är det kanske inte så konstigt att EMU-opinionen är relativt stabil, men Gilljam skriver också att "viktiga händelser" leder till att människor vars "medvetenhet [och] intresse .... är tillfälligt avkopplade" är mottagliga för opinionsbildningsverksamhet under mellanvalsperioderna (Gilljam 1988, 235). De två utsagorna tycks strida mot varandra. Å ena sidan inga opinionsförändringar men å andra sidan mottaglighet för opinionsbildning i vissa grupper. Genom att studera EMU-opinionens utveckling kan vi pröva generaliserbarheten i Gilljams slutsatser om opinioners förändringar.

I och med att EMU-utredningen presenterade sitt betänkande har onekligen ramarna för debatten om EMU ändrat karaktär. Utredningsbetänkandet måste kunna uppfattas som en "viktig händelse" i Gilljams mening. Genom att betrakta åsiktsutvecklingen för en politisk sakfråga som en *livshistoria* över tid är det rimligt att hävda att EMU-frågan i Sverige snart passerat genom tre av de fyra perioderna "initiativfasen", "utredningsfasen", "beslutsfasen" och "implementeringsfasen" (Gilljam 1988, 8-21).

Begreppet livshistoria används inom statsvetenskapen sedan Berelsons, Lazarsfelds och McPhees bok *Voting* (1948) hävdade att sakfrågor ofta ge-

nomgår olika opinionsstadier över tid. Först brukar sakfrågor möta avståndstagande från en stor del av befolkningen, därefter polariseras ofta opinionen för att slutligen efter det att formella beslut fattats acceptera beslutet. I Sverige har flera valforskare - alltifrån Herbert Tingsten till Mikael Gilljam - utnyttjat snarlika terminologier.

Först efter EU-inträdet kan vi tala om att EMU-frågan nådde "initiativfasen". I och med att EMU-utredningen tillsattes nådde frågan successivt "utredningsfasen". Sedan utredningen presenterat sitt betänkande i början på november 1996 finns förutsättningar för EMU-frågan att nå "beslutsfasen" fr o m hösten 1997 fram till valet 1998. Bland partierna avvaktar socialdemokraterna med att ta ställning tills partikongressen tidigt hösten 1997. Någon gång därefter väntar en eventuell "implementeringsfas".

Väsentliga förändringar i EMU-frågans livshistoria inträffar mitt under insamlingen av intervjuunderlaget för SOM-96 vilket skapar möjlighet att pröva förklaringskraften i Gilljams tes om opinionsförändring under mellanvalsperioder, dels genom att studera opinionen före och efter EMU-betänkandet, dels genom att särskilt studera vad som händer med de väljare som är politiskt ointresserade.

Innan resultaten kommenteras är en metodologisk utveckling på sin plats. Idealt sett borde två slumpmässigt dragna urval ha skett, ett före och ett efter den 4 november (allra helst i form av s k panelurval där samma personer intervjuas båda gångerna). I brist på sådana data används här SOM-96 uppdelat i två delar. Den första, "tidigt-svarande", gruppen som hädanefter betecknas "A" innehåller 1063 personer medan den "sent-svarande" gruppen ("B") består av 304 personer.

Risken finns att personer i grupp A på något systematiskt vis skiljer sig åt från dem i grupp B. Det skulle t ex kunna vara så att svagt partiidentifierade personer väntar länge med att svara på SOM-formulären. Om grad av partiidentifikation samvarierar med grad av positiv inställning till EU-valuta är risken uppenbar att eventuella resultat som rör andra variabler är rena artefakter p g a att svarspersonerna i grupp A och B skiljer sig åt. För att i någon mån bedöma storleken på den här risken följer här (se tabell 3) en kort redogörelse för likheter/skillnader mellan de två grupperna. Ju större likheter desto mindre risk för urvalsartefakter.

De två grupperna är förbluffande lika varandra. Skillnaderna är så små att risken för urvalsskevheter är begränsad. Endast ett värde i tabell 3 avviker något från den allmänna bilden. Andelen vänsterinriktade personer som har ett obestämt moderparti (socialdemokrater) är litet större i grupp A än i B (56/42). Eftersom antalet personer i grupp B dessutom är så litet blir de olika undergrupperna (t ex motståndare/obestämda/förespråkare) relativt små. Inga procentberäkningar har dock gjorts på färre än 30 personer.

Med de metodologiska reservationerna i bakhuvudet kan vi återgå till den egentliga analysen av EMU-opinionen så som den framträder i tabell 4 där vi enbart koncentrerar oss på SOM-96. Mätningarna har delats upp i två delperioder med brytpunkten lagd den 4 november 1996, den dag när EMU-utredningen presenterades. På så vis får vi mätpunkter före och efter den händelse som intensifierade debatten om EMU. För att undvika alltför små delpopulationer i tabellen har svarspersonerna slagits samman till tre huvudgrupper efter moderpartiernas ställningstagande till EMU (bestämda motståndare: v+c+mp+kd, obestämt: s, bestämda förespråkare: m+fp). Inställningen till EU-valuta presenteras här i tre varianter i stället för som tidigare fem: "bra förslag", "varken eller", "dåligt förslag". I tabell 4 redovisas opinionen totalt i de tre grupperna men även uppdelat på sådana svars-personer som uppgett att de är antingen "intresserade" eller "ointresserade" av politik så att vi kan pröva hypotesen om de ointresserades mottaglighet för politisk opinionsbildning.

Totalt sett sker inte mycket i opinionen efter EMU-betänkandet. Sätillvida verkar eventuella opinionsförändringar vara svagt relaterade till händelser som betecknas som viktiga på elitnivå, men bilden av EMU-opinionen som relativt stabil måste ändå revideras i väsentliga avseenden. Efter det att EMU-utredningen presenterats sker dramatiska opinionskantringar i vissa delar av befolkningen. Förändringarna är så distinkta att vi får möjlighet att lägga nytt stoff till tidigare forskning om opinioners utveckling.

Tabell 3 Sammansättningen av intervjupersoner under två intervju-perioder (A: 1 oktober 1996-3 november 1996, B: 4 november 1996-29 januari 1997) vad beträffar utbildning, kön, partiidentifikation, syn på svensk demokrati, vänster/högerposition (procent)

Moderparti/ tidsperiod	Utbildning		Partiidentifikation:		Syn på svensk demokrati:	Vänster/höger:	
	Andel: Hög	Låg	Kön: Andel män	Andel svagt identifierade	Andel positiva	Andel: Vänster	Höger
Samtliga:							
Period A:	27	31	47	43	48	33	33
Period B:	22	30	48	48	45	29	30
Bestämd motståndare (v+c+mp+kd):							
Period A:	28	30	41	49	41	44	16
Period B:	22	34	45	53	38	52	13
Obestämd (s):							
Period A:	19	45	53	39	61	56	7
Period B:	15	36	50	46	60	42	7
Bestämd förespråkare (m+fp):							
Period A:	37	18	48	36	52	3	80
Period B:	34	16	55	43	52	1	75

Kommentar. "Vet ej" och icke-svar har räknats bort. "Lågutbildade" = Folk-skola + Enhetsskola + Grundskola, "Högutbildade" = Studerat eller examen vid/från högskola eller universitet, "Mellanutbildade" = Folkhögskola + Två-årigt gymnasium/Fackskola + Flickskola/Realexamen + Minst treårigt gymnasium + Studentexamen. Med "moderparti" avses att intervjupersonen är anhängare till visst parti. Observera att det faktum att moderpartiet tagit ställning för eller emot EMU inte behöver innebära att den enskilde individen intagit samma ståndpunkt.

Som framgår av resultaten blir för det första anhängare till motståndarpartierna märkbart mer negativa till EU-valutan (differens i opinionsbalans mellan period A och B: 18 enheter). Anhängare till socialdemokraterna (obestämt parti) blir i stället påtagligt mer positiva, 19 enheters förändring i opinionsbalansen. Förespråkarpartiernas väljare ligger däremot relativt stabilt kvar på en opinionsbalans kring noll.

För det andra förefaller det - tvärt emot vad vi förväntade - vara de politiskt intresserade snarare än de politiskt ointresserade som förändrat sin inställning till gemensam EU-valuta mellan de två perioderna. Bland politiskt intresserade socialdemokratiska anhängare har opinionsbalansen förändrats med hela 37 enheter i EMU-vänlig riktning. I denna grupp väger det nu jämnt mellan dem som stöder och avvisar förslaget. Motsvarande förändring för politiskt ointresserade socialdemokrater är 13 enheter. Politiskt intresserade anhängare till motståndarpartierna har i stället stärkts kraftigt i sin inställning, förändringen är 28 balansmåttsenheter i EMU-negativ riktning.

Som framgick tidigare (tabell 3) var andelen vänsterorienterade socialdemokrater något större i grupp A jämfört med grupp B. Skillnaden var inte stor men det är rimligt att särskilt studera denna grupp. Bland politiskt intresserade socialdemokrater till vänster låg opinionsbalansmättet för inställning till gemensam EU-valuta under period A på -37 (observera att dessa värden framräknats särskilt och inte återfinns i tabellen). Motsvarande värde under period B var -12, d v s en förändring på 25 enheter i EMU-vänlig riktning. I den politiskt ointresserade gruppen var värdena för period A: -51 och för B: -34, en förändring på 17 enheter.

Jämfört med totalvärdena för alla socialdemokrater i grupp A respektive B (se tabell 4) återkommer således den tendens (om än svagare) som består i att det är de politiskt intresserade som förändrat sitt beteende betydligt mer än de ointresserade. Resultaten förefaller valida.

Tabell 5 redovisar en översikt över *förändringar* i opinionsbalansmättet mellan de två perioderna (före och efter EMU-utredningens betänkande) uppdelat på de tre partianhängargrupperna.

Tabell 4 Svenska folkets inställning till att införa en gemensam EU-valuta efter partiernas centrala EMU-ställningstagande och politiskt intresse under två perioder (A: 1 oktober 1996-3 november 1996, B: 4 november 1996-29 januari 1997; procent och opinionsbalans) "EPI"=Enbart politiskt intresserade, "EPOI"=Enbart politiskt ointresserade

Moderparti/ tidsperiod	Bra förslag	Varken eller	Dåligt förslag	Summa procent	Opinionsbalans (Bra minus dåligt)	Antal svarande
Samtliga:						
Period A:	21	31	48	100	-27	1063
Period B:	18	33	49	100	-31	304
EPI:						
Period A:	24	28	48	100	-24	630
Period B:	22	34	44	100	-22	146
EPOI:						
Period A:	16	35	49	100	-33	425
Period B:	15	33	52	100	-37	155
Bestämd motståndare (v+c+mp+kd)						
Hela gruppen:						
Period A:	13	24	63	100	-50	349
Period B:	8	17	75	100	-68	99
EPI:						
Period A:	15	21	64	100	-49	215
Period B:	4	16	80	100	-76	51
EPOI:						
Period A:	10	27	63	100	-53	131
Period B:	13	19	68	100	-55	47
Obestämd (s)						
Hela gruppen:						
Period A:	15	32	53	100	-38	339
Period B:	20	41	39	100	-19	95
EPI:						
Period A:	17	29	54	100	-37	185
Period B:	29	42	29	100	0	31
EPOI:						
Period A:	12	35	52	100	-40	152
Period B:	16	40	44	100	-28	62
Bestämd förespråkare (m+fp)						
Hela gruppen:						
Period A:	32	40	28	100	+4	375
Period B:	26	42	32	100	-6	110
EPI:						
Period A:	39	37	24	100	+15	230
Period B:	33	42	25	100	+8	64
EPOI:						
Period A:	22	46	33	100	-11	142
Period B:	15	44	41	100	-26	46

Kommentar. "Vet ej" och icke-svar har räknats bort. Beträffande opinionsbalans se tabell 1.

Tabell 5 Svenska folkets förändrade inställning till förslag om att införa en gemensam EU-valuta mellan två mätperioder (A/B), A: 1 oktober 1996-3 november 1996, B: 4 november 1996-29 januari 1997 efter politiskt intresse och moderpartiets EMU-uppfattning (opinionsbalansdifferenser)

	Moderpartiets EMU-uppfattning:		
	Bestämd motståndare (v+c+mp+kd)	Obestämd (s)	Bestämd förespråkare (m+fp)
Politiskt intresserade	Diff A/B: -28	Diff A/B: +37	Diff A/B: -7
Politiskt ointresserade	Diff A/B: -2	Diff A/B: +12	Diff A/B: -15

Kommentar. Tabellen läses så att ett värde på t ex -7 innebär att den aktuella gruppen blivit 7 opinionsbalansenheter mer kritisk till EU-valuta efter EMU-betänkandet. Plusvärden innebär på motsvarande sätt att gruppen blivit mer positivt inställd.

Politiskt intresse förefaller vara ett nödvändigt villkor för stora opinionsförändringar i "utredningsfasen" av en frågas livshistoria. Till viss del får vi därför modifiera generaliserbarheten i de teser om opinionsförändring som prövas här. En förutsättning för att man skall ta till sig ny politisk information måste vara en beredskap att överhuvudtaget intressera sig för politik. I förstone må politiskt ointresserade personer verka lättpåverkade men de reagerar uppenbarligen mer med likgiltighet än med förändrade åsikter så länge en sakfråga befinner sig i "utredningsfasen". Utrymmet för politisk påverkan kan i stället sökas bland de intresserade så länge en sakfråga inte passerar in i "beslutsfasen". Förhoppningsvis kommer SOM-97 att kunna ge besked om vad som sker i denna "beslutsfas".⁶

Att anhängare till partier som förespråkar EMU rör sig mot en mer negativ hållning är överraskande. Anledningen till förändringen är inte självklar. Så länge ingen regelrätt panelundersökning genomförs måste nog resultatet tolkas med försiktighet.⁷ Eftersom den problematik som problematiseras i

den här uppsatsen - politiskt intresse och åsiktsbildning - främst rör förändringens styrka och inte dess riktning påverkas inte de övergripande slutsatserna.

Tidigare forskning om opinionsbildning vid folkomröstningskampanjer pekar entydigt på att det är lättare att mobilisera och påverka nejsägande opinioner än stödjande. I t ex Schweiz anordnas flertalet folkomröstningar sedan parlamentet fattat ett preliminärt beslut i en viss fråga. Folkomröstningsalternativen blir då ”ja” eller ”nej” till parlamentets beslut. Statistiskt sett vinner oftast det alternativ som innebär nej till förändring av status quo - oavsett sakfrågans innehåll. En orsak - förutom konservatism - är att ja-sidan tenderar att uppfatta parlamentets beslut som tillräckligt - och dessutom positivt - och därför stannar hemma i stället för att rösta. Nej-sidan har lättare att mobilisera både glöd och (ibland) oheliga allianser mot vad den uppfattar som ett hot (Aubert 1978, 46, 48f; jämför SOU 1997:56, 131f, 136).⁸

Ovanstående argumentation från folkomröstningar kan användas för att analysera EMU-opinionen. Sverige deltar genom EU-medlemskapet formellt i EMU-förberedelserna och har dessutom vissa möjligheter att uppfylla de s k konvergenskriterierna.⁹ Därför är det rimligt att anta att EMU-förespråkarna uppfattar att formella och reella beslut hittills går deras väg.¹⁰ För EMU-motståndarna leder däremot varje dag utan ett formellt EMU-nej närmare till den union de vill stå utanför. På goda grunder kan vi därför anta att det är motståndarsidan som är lättast att påverka i åsiktsstärkande riktning under nuvarande skede i EMU-frågans livshistoria och att förespråkarsidans opinionsutveckling är mer diffus. Tabell 5 visar också mycket riktigt att politiskt intresserade anhängare till bestämda motståndare ändrat sina åsikter betydligt mer än anhängare till bestämda EMU-förespråkare. Varför EMU-partiernas väljare blir mer negativa är mer oklart, men vi kan konstatera att de partier som stöder EMU-idén står inför problemet att mobilisera sina EMU-positiva väljare.

Nyckelpartiet i opinionsbildningen inför EMU-frågans avgörande är socialdemokraterna. Eftersom partiledningen hittills (april 1997) inte tagit ställning står den socialdemokratiska väljarkåren utan ledning. Opinionsutvecklingen blir därför extra beroende av vad andra opinionsbildare företar sig (t ex EMU-utredare). Att strutspolitik i EMU-frågan trots allt kan leda till stora opinionskast framgår tydligt av SOM-96. Den politiskt intresserade

delen av socialdemokraternas väljarkår förefaller nu vara på väg att glida över till en mer EMU-positiv uppfattning än tidigare. Problemet för partiledningen kan bli att medan en stor del av partiets väljarkår fortfarande är tveksam till EMU har viktiga grupper inom partiet - de politiskt intresserade - börjat svänga i frågan. Genom att inte erbjuda ledning lämnade partiledningen fältet öppet för andra opinionsbildare. Därmed riskerar partiledningen att möta ett betydligt mindre enat parti när "beslutsfasen" inleds än vad som hade varit fallet om väljarkåren fått auktoritativ ledning från början.

Noter

1. I både SOM-95 och SOM-96 fick intervjupersonerna ta ställning till förslaget att "Införa en gemensam EU-valuta". Frågan används här för att mäta inställning till EMU.

2. Stabiliteten är överraskande såtillvida att en svagt utvecklad opinion borde tyda på att många människor är svagt övertygade och att opinionen därför skulle vara relativt lättpåverkad och lättörlig.

3. Observera att tabellen enbart baseras på dem som angett en åsikt. Andelen i ursprungsurvalet som saknar åsikt var 1995 8 procent och 1996 12 procent.

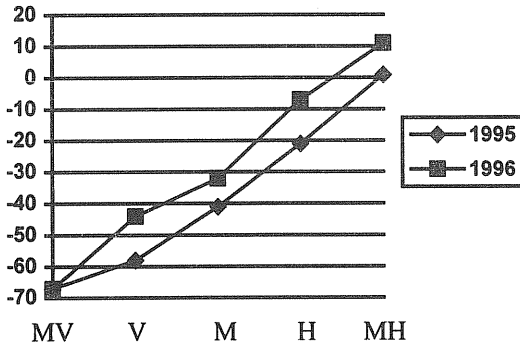
4. I Gilljams undersökning används intervjupersonernas egen uppfattning om en frågas relativa viktighet som mått på åsiktsintensitet. I brist på sådant mått används här relationen mellan "mycket bra"- och "bra"-svar (alternativt mellan "mycket dåligt" och "dåligt") som en indikator på åsiktsintensiteten. Naturligtvis kan vi inte vara säkra på hur viktig intervjupersonerna anser frågan vara i relation till andra sakfrågor.

5. Sammanlagda antalet artiklar som berört EMU i tidningarna Göteborgs-Posten, Aftonbladet och Svenska Dagbladet var i september 1996: 197, oktober: 301, november: 333, december: 239, januari 1997: 337. (*Internet* 1997).

6. Ungefär samma mönster som i tabell 4 och 5 återkommer - men betydligt svagare - om vi ser till utbildningsnivå. Opinionsbalanssättet för lågutbildade var före 4 november 1996: -45, efter: -42. Motsvarande värden för mellanutbildade var före: -24, efter: -31 och för högutbildade före: -15, efter: -22. Observera dock att medan de mellan- och högutbildade förändrar sin inställning mest är det bara de lågutbildade som - mycket svagt - blir mindre EMU-negativa. Gilljam framhåller (1988, 235) att i *vänster-högerfrågor* tenderar opinionsbildningsverksamhet ha störst effekt bl a

på centrumpartiväljare och kvinnor. EMU-frågan är som framgår av figur 1 en tydlig vänster-högerfråga - liksom frågor om finansmarknaden i övrigt (Jämför Holmberg 1995; Hinnfors 1996).

Figur 1   **Inställning till gemensam EU-valuta efter vänster/högerposition, 1995 och 1996 (opinionsbalans)**

Kommentar. MV=Mycket till vänster, V=Vänster, M=Mitten, H=Höger, MH=Mycket till höger.

Kvinnor är överlag mer negativa till EMU än män (1996, totalt kvinnor, opinionsbalansmått: -38, män: -20; observera att värdena är separat framräknade och inte går att utläsa ur någon av tabellerna/figuren) men skillnaden mellan män och kvinnor är flerstädes liten beträffande hur mycket deras åsikter förändras efter EMU-betänkandet. Jämförelser som räknar med såväl politiskt intresse som kön besväras av att n-talen flerstädes blir mycket låga (<30) varför slutsatser är svåra att dra. Mest framträdande skillnader - dock med låga n-tal: politiskt intresserade kvinnor vars moderparti stöder EMU förändrar sin inställning efter EMU-betänkandet med -28 opinionsbalansenheter, män: +2. Politiskt ointresserade kvinnor vars moderparti är obestämt (=s) förändras -4 enheter, män +30 enheter.

7. En delförklaring till att förespråkarpartiernas anhängare blir mer EMU-kritiska måste naturligtvis sökas i det faktum att andelen högerinriktade intervjupersoner i grupp B är litet mindre än i grupp A (75 procent i B mot 80 procent i A, se tabell 3). På samma sätt torde den lägre andelen vänsterinriktade socialdemokrater period B jämfört med A (42 procent i B mot 56 procent i A) bidra något till att värdet för socialdemokraternas EMU-inställning går i EMU-vänlig riktning. Skillnaderna är ändå så små att huvudslutsatserna kvarstår.

---

8. Jämför Immergut (1993).

9. Konvergenskriterierna är utformade så här: A: Högst 1,5 procentenheter högre *inflation* än genomsnittet av inflationstakten i de tre medlemsstater med bäst prisstabilitet, B: Högst två procentenheter högre långfristig *ränta* än genomsnittet av räntenivån i de tre medlemsstater med bäst prisstabilitet, C: Den offentliga sektorns *netoutoplåning* högst tre procent av BNP, såvida inte procenttalet minskat väsentligt och kontinuerligt och ligger nära tre procent, D: Skuldsättningen i den offentliga sektorn högst 60 procent av BNP såvida inte procenttalet minskar i tillräcklig utsträckning och närmar sig 60 procent i tillfredsställande takt, E: *Kursörelserna för valutan* skall ligga inom det normala fluktuationsutrymme för Europeiska monetära systemets växelkursmekanism under minst två år (SOU 1996:158, 35f).

10. Slutsatsen är rimlig även om det i dagsläget förefaller finnas politiskt handlingsutrymme att avstå från EMU-medlemskap även om Sverige uppfyller konvergenskriterierna.

Referenser

- Aubert, Jean (1978) "Switzerland" i Butler David och Albert Ranney (eds) *"Referendums."* A Comparative Study of Practice and Theory. Washington, D.C.: American Enterprise Institute for Public Policy Research.
- Berelson, Bernard et al (1954) *Voting. A Study of Opinion Formation in a Presidential Campaign.* Chicago: University of Chicago Press.
- Gilljam, Mikael (1988) *Svenska folket och löntagarfonderna. En studie i politisk opinionsbildning* Lund: Studentlitteratur.
- Hinnfors, Jonas (1996) "Marknadsopinion i blindo?" i Holmberg, Sören och Lennart Weibull (red) *Mitt i nittioalet*, SOM-rapport nr 16. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Hinnfors, Jonas och Jon Pierre (1996) *Autonomi, suveränitet och ekonomisk politik: EMU-medlemskapets inverkan på svenskt politiskt beslutsfattande*, underlagsrapport nr 18 till EMU-utredningen, SOU 1996:158.
- Holmberg, Sören (1995) "Finansmarknaden - The New Kid on the Block" i Holmberg, Sören och Lennart Weibull (red) *Det gamla riket*, SOM-rapport nr 13. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Immergut, Ellen (1993) "The Rules of the Game: The Logic of Health Policy-Making in France, Switzerland, and Sweden" i Steinmo, Stein et al (eds) *Structuring Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Internet (1997) "mediearkivet", <http://www.textarkivet.aftonbladet.se/mediearkivet/sok/sok2.htm>.

SOU 1996:158 *Sverige och EMU*.

SOU 1997:56 *Folket som rådgivare och beslutsfattare*.

VÄLJARNA OCH SVERIGES SÄKERHETSPOLITISKA VÄGVAL

ULF BJERELD

Inget svenskt parti, inte ens moderaterna eller folkpartiet, kräver att Sverige i dag skall avsäga sig den militära alliansfriheten och söka medlemskap i NATO. Ändå förs den säkerhetspolitiska debatten partierna emellan tidvis i konfliktladdade och starkt ideologiska ordalag. I början av 1997 fick debatten ytterligare näring genom en opinionsundersökning utförd av Styrelsen för Psykologiskt Försvar (SPF), som ansågs visa att svenska folket blivit mer NATO-vänligt än tidigare. Men varför är NATO-debatten så konfliktladdad om partierna är eniga om att en svensk NATO-ansökan inte är aktuell i dagsläget? Har SPF verkligen rätt i sina påståenden om att NATO-opinionen har svängt? Hur har de svenska väljarnas inställning till alliansfrihet och NATO-medlemskap egentligen utvecklats under 1990-talet?

Svensk säkerhetspolitik efter det kalla krigets slut

Två principer har legat till grund för utformandet av den svenska säkerhetspolitiken efter det kalla krigets slut. Den första principen utgörs av Sveriges militära alliansfrihet, syftande till att landet "skall kunna" stå neutralt i händelse av krig i närområdet. Principen bör tolkas i termer av *handlingsfrihet*. Om kriget kommer skall Sverige visserligen ha möjlighet att välja neutraliteten, men också ha möjlighet att välja andra handlingsalternativ om dessa bedöms bättre gynna landets intressen.

Den andra principen utgörs av en medveten strävan efter att ta aktiv del i och försöka påverka byggandet av nya säkerhetsstrukturer i Europa. Principen bör tolkas i termer av *bundenhet*. Genom nära samarbete och ökad integration med andra stater vävs Sverige sakta men säkert in i en europeisk försvarsväv som minskar landets handlingsfrihet i en eventuell framtida krigssituation.

Principerna är inte helt enkla att förena. Om tyngdpunkten läggs på den militära alliansfriheten och möjligheten att kunna stå neutralt i händelse av krig innebär det en begränsning av Sveriges möjligheter att delta i det försvarspolitiska samarbetet i Europa. Om tyngdpunkten i stället läggs på deltagande och integration minskar trovärdigheten för Sveriges faktiska möjligheter att kunna stå neutralt i händelse av krig.

Under de senaste åren har Sverige utökat sitt samarbete med den västliga försvarsorganisationen NATO. I Bosnien tjänstgör 450 svenska soldater i en nordisk-polsk brigad under NATO-flagg. Sverige står under 1997 värd för tre övningar inom NATO:s "Partnerskap för fred" (PFF). Hösten 1996 gästade NATO:s generalsekreterare Javier Solana Sverige på ett officiellt besök och deltog bl a i en utfrågning hos Riksdagens utrikes- och försvarsutskott. Den absoluta gränsen för den svenska NATO-samarbetet går vid medlemskap. Även om NATO är en organisation i förändring med helt andra arbetsuppgifter än under det kalla kriget kvarstår det faktum att NATO fortfarande också är en formell försvarsallians. Enligt artikel V i Washingtonfördraget stadgas att medlemsstaterna skall försvara varandra i händelse av krig. Dessa bindande försvarsgarantier innebär att medlemskap i NATO är omöjligt för en stat som vill göra anspråk på att vara militärt alliansfri. Debatten i Sverige gäller snarare hur mycket NATO behöver förändras ytterligare för att ett svenskt medlemskap skall bli möjligt.

Svenskarna och säkerhetspolitiken

Den svenska neutralitetspolitiken har alltid haft ett starkt stöd i folkopinionen.¹ Har då de senaste årens alltmer omfattande samarbete med NATO påverkat svenska folkets uppslutning bakom den militära alliansfriheten? Tabell 1 visar inställningen till förslaget "Sverige bör i fredstid föra en alliansfri politik, syftande till neutralitet i krig" för åren 1994 - 1996.

Tabell 1 Svenska folkets inställning till alliansfrihet 1994-1996 (procent)²

Förslag: Sverige bör i fredstid föra en alliansfri politik, syftande till neutralitet i krig

År	Bra förslag	Varken eller	Dåligt förslag	Balansmätt
1994	70	23	7	+63
1995	69	21	10	+59
1996	69	21	10	+59

Kommentar. Balansmättet visar andelen som tycker att det är ett bra förslag minus andelen som tycker att det är ett dåligt förslag. Värdena kan därmed variera mellan +100 (alla tycker att det är ett bra förslag) och -100 (alla tycker att det är ett dåligt förslag). Positiva värden anger en övervikt för andelen som anser att det är ett bra förslag, medan negativa värden anger en övervikt för andelen som anser att det är ett dåligt förslag.

Svenska folkets uppslutning bakom den militära alliansfriheten är oförändrat stark. Hela 69 procent av svarspersonerna anser att det är ett bra förslag att bibehålla alliansfriheten. Endast 10 procent anser att det är ett dåligt förslag. Inställningen till alliansfriheten 1996 är exakt densamma som i 1995 års mätning.

Vilka åsiktsskillnader med avseende på alliansfrihet återfinns i olika befolkningsgrupper? Tabell 2 visar inställningen till förslaget "Sverige bör i fredstid föra en alliansfri politik, syftande till neutralitet i krig" efter kön, ålder och partisympati.

Tabell 2 Svenska folkets inställning till alliansfrihet efter kön, ålder och partisympati, 1996 (procent)

Förslag: Sverige bör i fredstid föra en alliansfri politik, syftande till neutralitet i krig

	Bra förslag	Varken eller	Dåligt förslag	Balansmått
Samtliga	69	21	10	+59
Kön				
Man	64	21	14	+50
Kvinna	73	20	6	+67
Ålder				
15-30	66	21	12	+54
31-60	68	23	9	+59
61-75	74	16	10	+64
Partisympati				
Vänsterpartiet	81	13	5	+76
Socialdemokraterna	70	24	6	+64
Centerpartiet	70	21	9	+61
Folkpartiet	71	20	9	+62
Moderaterna	58	22	21	+37
Kristdemokraterna	69	15	17	+52
Miljöpartiet	85	11	5	+80

Stödet för alliansfriheten är något starkare bland kvinnor än bland män. Av kvinnorna anser 73 procent att bibehållen alliansfrihet är ett bra förslag, medan motsvarande andel bland männen är 64 procent. Den äldre delen av befolkningen är också mer positivt inställd till alliansfriheten än de yngre. Bland partisympatisörerna återfinns i stort sett samma åsiktsmönster som bland de politiska partierna. Miljöpartister och vänsterpartister är mest positiva till alliansfriheten, moderater är minst positiva. Ett intressant undantag från mönstret är folkpartisterna. De uttrycker, till skillnad från sin partiledning, ett ungefär lika stort stöd för alliansfriheten som socialdemokrater och centerpartister gör. Inom samtliga partier är det ett betydande flertal som tycker det är ett bra förslag att bibehålla alliansfriheten.

Förslaget "Sverige bör i fredstid föra en alliansfri politik, syftande till neutralitet i krig" är formulerat på ett sätt att det är lätt att instämma i. Förslaget

om svenskt NATO-medlemskap är för rättvisans skull också formulerat på ett sätt som inbjuder till instämmande. Tabell 3 visar svenska folkets inställning till NATO-medlemskap 1994 - 1996.

Tabell 3 Svenska folkets inställning till NATO-medlemskap 1994-1996 (procent)³

Förslag: Sverige bör söka medlemskap i NATO

År	Bra förslag	Varken eller	Dåligt förslag	Balansmått
1994	15	37	48	-33
1995	17	37	46	-29
1996	21	34	45	-24

Kommentar. Balansmåtten visar andelen som tycker att det är ett bra förslag minus andelen som tycker att det är ett dåligt förslag. Värdena kan därmed variera mellan +100 (alla tycker att det är ett bra förslag) och -100 (alla tycker att det är ett dåligt förslag). Positiva värden anger en övervikt för andelen som anser att det är ett bra förslag, medan negativa värden anger en övervikt för andelen som anser att det är ett dåligt förslag.

Svenska folket har 1996 blivit något mer positiva till NATO-medlemskap. Fortfarande är dock NATO-motståndarna mer än dubbelt så många som NATO-anhängarna. Andelen som tycker det är ett bra förslag att Sverige söker medlemskap i NATO har sedan 1994 ökat från 15 till 21 procent. Andelen som anser att det är ett dåligt förslag har under samma period sjunkit från 48 till 45 procent.

Hur är då NATO-opinionen fördelad i de olika befolkningsgrupperna? Tabell 4 visar svenska folkets inställning till NATO-medlemskap efter kön, ålder och partisympati.

Tabell 4 Svenska folkets inställning till NATO-medlemskap efter kön, ålder och partisympati, 1996 (procent)*Förslag: Sverige bör söka medlemskap i NATO*

	Bra förslag	Varken eller	Dåligt förslag	Balansmått
Samtliga	21	34	45	-24
Kön				
Man	25	30	45	-20
Kvinna	17	37	45	-28
Ålder				
15-30	18	33	48	-30
31-60	19	36	45	-26
61-75	27	30	43	-16
Partisympati				
Vänsterpartiet	13	28	59	-46
Socialdemokraterna	13	35	51	-38
Centerpartiet	15	43	43	-28
Folkpartiet	24	28	48	-24
Moderaterna	37	33	30	+7
Kristdemokraterna	23	30	47	-24
Miljöpartiet	11	27	61	-50

Svenska kvinnor är något mer negativt inställda till NATO-medlemskap än män. Andelen män som ansåg att det var ett bra förslag att Sverige skulle söka medlemskap i NATO uppgick till 25 procent, medan motsvarande andel bland kvinnorna uppgick till 17 procent. Den äldre befolkningsgruppen är något mindre negativt inställd till ett NATO-medlemskap än vad de yngre befolkningsgrupperna är. Bland partisympatisörerna återfinns ungefär samma åsiktsfördelning som i alliansfrihetsfrågan. Miljöpartister och vänsterpartister är mest NATO-negativa medan det hos moderaterna till och med finns ett flertal som vill att Sverige söker medlemskap i NATO. Även här avviker folkpartisterna åsiktmässigt från sin partiledning. Det är t ex en större andel av folkpartisterna som säger nej till NATO (48 procent) än bland centerpartisterna (43 procent) och nästan lika många som bland socialdemokraterna (51 procent).

Andra mätningar - en jämförelse och en kritik

Sammantaget indikerar resultaten att alliansfriheten och NATO-motståndet fortfarande har en stark ställning bland svenska folket, även om en viss opinionsförskjutning i NATO-frågan ägt rum de senaste åren. Men hur entydig är denna bild? I början av 1997 fick resultaten från en undersökning av Styrelsen för Psykologiskt Försvar (SPF) stort utrymme i svenska media. Under rubriken "Sex av tio vill ha militär allians" skrev t ex Göteborgs-Posten att över 60 procent av svenskarna önskade ett gemensamt europeiskt försvar.⁴ I en intervju i Dagens Nyheter sade SPF:s generaldirektör Björn Körlof att opinionen för NATO i Sverige är starkare än för medlemskapet i EU.⁵ Enligt SPF:s mätningar kan 61 procent av svenskarna tänka sig att Sveriges försvar i framtiden skall ingå i ett gemensamt europeiskt försvar och 55 procent är positivt inställda till ett "fördjupat svenskt samarbete med NATO".⁶

Å ena sidan bilden av en svensk opinion som sluter upp bakom den militära alliansfriheten och tar avstånd från NATO-medlemskap. Å andra sidan bilden av en svensk opinion som stöder tanken på ett gemensamt europeiskt försvar och ett fördjupat svenskt samarbete med NATO. Vilken av dessa bilder är mest sann? Hur skall skillnaderna bilderna emellan förklaras och förstås?

Som man frågar får man svar, lyder en gammal sanning. Därför är det viktigt att intervjufrågorna formuleras så att mätinstrumentets inverkan på resultatet blir så litet som möjligt. Bland de tumregler som metodböckerna lyfter fram återfinns bl a kravet på att alla svarsalternativ skall ha samma chans att nämnas av intervjupersonerna, att hypotetiska frågor bör undvikas och att frågeformuleringen, allt annat lika, skall vara så enkel som möjligt. Svarsalternativen skall också vara så utformade att anhängare och motståndare till ett förslag likabehandlas.⁷ Från SOM-undersökningarnas sida har vi vinnlagt oss om att hålla frågeformuleringarna rena samt undvika tvetydigheter och hypotetiska resonemang. Eftersom all opinionsforskning visat att det är lättare att få folk att instämma i än att ta avstånd ifrån ett förslag har vi formulerat de två frågorna om alliansfrihet och NATO-medlemskap så att "instämmandefaktorn" varken skall gynna anhängarna eller motståndarna till alliansfrihet och neutralitet.

SPF:s frågebatteri lever tyvärr inte alls upp till dessa enkla inomvetenskapliga kriterier för hur intervjufrågor bör utformas. De förslag vi här diskuterar

lyder i SPF:s studie enligt följande: *Skulle Du gå med på att vårt militära försvar i framtiden ingår i ett gemensamt europeiskt militärt försvar?* samt *Tycker Du att Sverige ska eller inte ska fördjupa det säkerhetspolitiska samarbetet med försvarsalliansen NATO? Bör samarbetet (i så fall) fördjupas snarast eller bör det ske i framtiden eller inte alls?*

Låt oss börja med den första frågan, om det gemensamma europeiska militära försvaret. Frågeformuleringen innehåller flera allvarliga oklarheter. För det första gäller frågan inte om man tycker att Sveriges militära försvar skulle ingå i ett gemensamt europeiskt försvar, utan om man *skulle gå med på* detsamma. Att ”gå med på” någonting är både oklarare och svagare än att förespråka någonting. Det är t ex fullt möjligt att svarspersonen kan tänka sig att ”gå med på” ett förslag utan att för den skull vara någon direkt anhängare av förslaget. Genom sin formulering lockar frågan därför fram instämmandesvar från svarspersonerna. För det andra avser frågan inte dagsläget, utan *framtiden*. Något ”gemensamt europeiskt militärt försvar” existerar inte i dag och mycket lite talar för att det kommer att existera inom en överskådlig framtid. Att då fråga svarspersonerna om de hypotetiskt skulle gå med på att Sveriges försvar ingick i ett sådant icke-existerande ”gemensamt europeiskt militärt försvar” blir meningslöst. Eftersom ingen vet vad ett sådant ”gemensamt europeiskt militärt försvar” skulle innebära går svaren inte att ge någon substantiell tolkning.

SPF har ställt frågan om ett gemensamt europeiskt militärt försvar sedan 1991. Andelen svars personer som sagt sig kunna gå med på att Sverige ingår i ett gemensamt europeiskt försvar har hela tiden varierat kraftigt. Som lägst har andelen varit 32 procent, som högst 61 procent. De kraftiga variationerna i svaren från år till år indikerar att frågan inte är något trovärdigt mätinstrument. Ingen vet helt enkelt vad det är SPF mäter.⁸

Den andra frågan - om fördjupat säkerhetspolitiskt samarbete med NATO - innehåller också allvarliga felgrepp. SPF har valt att förse frågan med tre substantiella svarsalternativ; *ja snarast, ja men i framtiden* samt *nej inte alls*. Ett sådant förfarande går på tvärs med elementära metodregler vid formulering av opinionsfrågor. Genom att ha fler ja-alternativ än nej-alternativ drar ja-alternativen till sig en större del av de tveksamma svars personerna än vad det enda nej-alternativet gör. Svars personer som är osäkra på sin inställning har lättare att välja ”ja men i framtiden”-alternativet i stället för ”nej inte alls”-alternativet.

I presentationen av SPF:s resultat slås dessutom de båda ja-alternativen ofta ihop. Resultaten redovisas då som att 55 procent är för ett fördjupat NATO-samarbete och 27 procent emot (andelen vet ej uppgår till 18 procent). Eftersom ja-svaren fördelar sig med endast 13 procent ”ja snarast” och hela 42 procent ”ja men i framtiden” blir bilden missvisande. En alternativ uppdelning visar att hela 69 procent (27 procent ”nej inte alls” + 42 procent ”ja men i framtiden”) *inte* önskar att Sverige snarast fördjupar det säkerhetspolitiska samarbetet med NATO. Min poäng är inte att den ena tolkningen självklart skulle vara bättre än den andra. Det viktiga är att *ingenstans* i SPF:s rapport ”Opinion 96” markeras insikt om den här typen av tolkningsproblem.

Allvarlig kritik bör sålunda riktas mot SPF:s sätt att formulera sina frågor och hantera sitt datamaterial. De frågeformuleringar som här diskuterats gynnar otvivelaktigt en del svarsalternativ framför andra och rör hypotetiska förhållanden i en oviss framtid. Situationen är bekymmersam med tanke på SPF:s viktiga samhällsuppgifter.

Varför så intensiv NATO-debatt?

Jämförelsen mellan SOM-undersökningen och SPF:s studie visar på vikten att skilja mellan å ena sidan *nära samarbete* med NATO (t ex på det sätt som det genomförs i Bosnien-operationen och inom ramen för Partnerskap för fred) och å andra sidan ett *svenskt medlemskap* i NATO. Samarbete med NATO har ett relativt starkt stöd i folkopinionen. Däremot är motståndet mot NATO-medlemskap mycket stort. Skälet är sannolikt att ett nära samarbete med NATO uppfattas som förenligt med den svenska militära alliansfriheten. Medlemskap i NATO skulle däremot innebära att Sverige inbegreps av de bindande försvarsgarantierna medlemsstaterna emellan och att alliansfriheten därigenom sattes ur spel. Det finns därför ingen motsättning mellan att förespråka nära samarbete med NATO men ändå säga nej till medlemskap.

Om nu inget parti vill att Sverige söker NATO-medlemskap i dag, varför är då debatten om Sveriges relationer till NATO så konfliktfylld? Skälen står att finna i NATO-frågans ideologiska laddning. Under hela det kalla kriget plågades den svenska säkerhetspolitiken av en svårartad konflikt mellan å ena sidan ideologisk västvänlighet och å andra sidan militär alliansfrihet.

Politiskt, ekonomiskt och kulturellt hörde Sverige otvivelaktigt hemma i västlägret. Men om kriget kom till Europa skulle Sverige stå neutralt mellan de västliga demokratierna och det kommunistiska östblocket.

De borgerliga partierna slöt i den nationella enighetens namn för det mesta upp bakom regeringslinjen i säkerhetspolitiken. Men missnöjet grodde under ytan. Folkpartiet och högerpartiet hade egentligen velat förorda en mer västorienterad utrikespolitik än den socialdemokraterna förde. Men för att undvika partipolitisk strid om viktiga säkerhetspolitiska frågor valde folkpartiet och högerpartiet i stället att tuga och knyta näven i fickan.⁹

Det är den frustration som tigandet gav upphov till som vi i dag ser ta form i NATO-debattens hätskhet och intensitet. Ett förespråkande av nära NATO-samarbete, och NATO-medlemskap i framtiden, markerar ett ideologiskt avståndstagande från den svenska neutralitetspolitiken under det kalla kriget. Ett förespråkande av försiktighet i NATO-samarbetet fyller å andra sidan den ideologiska funktionen att markera gillande med kalla krigets svenska neutralitetspolitik. På så sätt kastar dagens NATO-debatt sin ideologiska skugga över kampen om historieskrivningen kring svensk utrikespolitik under det kalla kriget.

Som en följd av NATO-frågans starka ideologiska laddning blir de opinionsundersökningar som genomförs kring ämnet mycket uppmärksammade. Resultaten nyttjas skamlöst i den politiska debatten. Om motståndet mot svenskt NATO-medlemskap sjunker med några procentenheter kliver NATO-anhängarna genast fram på scenen och påstår att "folket har vaknat" och att det nu gäller för partierna att följa med. Om resultaten i stället visar att NATO-motståndet är fortsatt starkt menar NATO-anhängarna att frågorna är felformulerade och att ett lands säkerhetspolitik aldrig kan grundas på opinionsundersökningar. Motsvarande resonemang kan självklart föras angående NATO-motståndarna. Om NATO-motståndet minskar i opinionen beror det, enligt dessa, på ledande frågor. Om stödet för bibehållen alliansfrihet är fortsatt starkt måste politikerna, menar NATO-motståndarna, rätta sig därefter.

Självklart är det så att ett lands säkerhetspolitik aldrig kan utformas på basis av opinionsundersökningar. Opinionens betydelse ligger i stället i att den utgör en gräns för vad politikerna kan och inte kan göra på det säkerhetspolitiska fältet. Utrikes- och säkerhetspolitiken gäller i sista hand statens och

människornas fysiska överlevnad. Inte i något annat politiskt sakområde är det så viktigt för beslutsfattarna att den förda politiken har förankring och legitimitet hos landets medborgare. Av dessa skäl är det av utomordentlig vikt att opinionsundersökningarna i ämnet - naturligtvis även SOM-undersökningarna - genomförs på ett kompetent sätt och kontinuerligt utsetts för diskussion och kritisk granskning.

Noter

¹ Håstad (1950), Bjereld (1995) samt Bjereld och Ekengren (1996).

² Svartalternativen var ”mycket bra förslag”, ”ganska bra förslag”, ”varken bra eller dåligt förslag”, ”ganska dåligt förslag” samt ”mycket dåligt förslag”.

³ Se not 2.

⁴ Göteborgs-Posten 8 januari 1997.

⁵ Dagens Nyheter 24 mars 1997.

⁶ Opinion 96 s 74 ff.

⁷ Se t ex Holmberg och Petersson (1980) kapitel 3 samt Schuman och Presser (1981).

⁸ I SOM-undersökningarna använder vi frågeformuleringen ”Sverige bör delta i ett eventuellt framtida försvarssamarbete inom ramen för EU”. De viktiga skillnaderna i förhållande till SPF:s formulering är dels att SOM använder formuleringen ”bör delta” i stället för ”skulle Du gå med på”, dels att SOM frågar om ett ”försvarssamarbete inom EU”, vilket är betydligt mer realistiskt än ett ”gemensamt europeiskt militärt försvar” som SPF frågar efter. I 1996 års SOM-undersökning ansåg 35 procent att Sverige borde delta i ett försvarssamarbete inom EU, medan andelen som ansåg att Sverige inte borde delta uppgick till 34 procent. Se även Lindahl (1996, 1997).

⁹ Holmström (1972), Björklund (1992) samt Bjereld och Demker (1995).

Referenser

- Bjereld, Ulf (1995) "Neutralitet eller NATO-medlemskap" i Holmberg, Sören och Lennart Weibull (red) *Det gamla riket*, SOM-rapport nr 13. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Bjereld, Ulf och Marie Demker (1995) *Utrikespolitiken som slagfält. De svenska partierna och utrikesfrågorna*. Stockholm: Nerenius & Santérus.
- Bjereld, Ulf och Ann-Marie Ekengren (1996) "Du gamla, du fria?" i Holmberg, Sören och Lennart Weibull (red) *Mitt i nittioalet*, SOM-rapport nr 16. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Björklund, Fredrika (1992) *Samförstånd under oenighet. Svensk säkerhetspolitisk debatt under det kalla kriget*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Holmberg, Sören och Olof Petersson (1980) *Inom felmarginalen. En bok om politiska opinionsundersökningar*. Stockholm: Publica.
- Holmström, Barry (1972) *Koreakriget i svensk debatt*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Håstad, Elis (red) (1950) *Gallup och den svenska väljarkåren*. Stockholm: Hugo Gebers förlag.
- Lindahl, Rutger (1996) "Den komplexa EU-opinionen" i Holmberg, Sören och Lennart Weibull (red) *Mitt i nittioalet*, SOM-rapport nr 16. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Lindahl, Rutger (1997) "Missnöjda EU-medlemmar" i Holmberg, Sören och Lennart Weibull (red) *Ett missnöjt folk?*, SOM-rapport nr 18. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- "Opinion 96. Svenskarnas syn på samhället, säkerhetspolitiken och försvaret" (1996) *Styrelsen för Psykologiskt Försvar, Rapport 170*.
- Schuman, Howard och Stanley Presser (1981) *Questions and Answers in Attitude Surveys*. New York: Wiley.

SOCIALA FÄLLOR OCH TILLITENS PROBLEM

BO ROTHSTEIN

Begreppet "social fälla" är en metafor för ett av de mest välkända och omdebatterade problemen som sysselsätter den moderna samhällsforskningen.¹ Logiken i denna problematik kan beskrivas enligt följande. Vi tänker oss en situation där det som skall åstadkommas kräver ett omfattande samarbete av människor eller av organisationer. Det kan gälla allt från att bidra till landets försvar, till att ställa upp och städa i det kooperativa daghemmet, eller att hålla lönebildningen under kontroll eller att inte förstöra gemensamma naturresurser. Andra exempel gäller finansieringen av välfärdssystemet eller att organisera någon form av facklig verksamhet. Således,

- 1. Situationen är sådan att "alla" vinner på om "alla" väljer att samarbeta.*
- 2. Men - om man inte litar på att "alla de andra" samarbetar, är det meningslöst att själv välja att samarbeta eftersom det som skall åstadkommas kräver att åtminstone nästan alla andra också samarbetar.*
- 3. Det betyder att det kan vara rationellt att inte samarbeta om man inte litar på att "de andra" också samarbetar.*
- 4. Slutsats - ett effektivt samarbete för gemensamma ändamål kan bara uppstå om man litar på att "de andra" väljer att samarbeta.*
- 5. Utan denna tillit slår den sociala fällan obönhörligen igen, dvs vi hamnar i en situation där "alla" får det sämre, trots att "alla" inser att man skulle tjäna på att välja att samarbeta.*

Om man skall uttrycka det mera framt kan man säga att det visserligen är tjuvigt, men tämligen poänglöst att vara den ende som väljer att inte fuska med skatten, eller den ende som vågar vittna mot maffian, eller den enda som står och försvarar landet, eller den ende som städar på dagiset eller källsorterar sina sopor. Den nyttighet som skall åstadkommas kräver helt

enkelt att man lever i tron att "alla de andra" också kommer att ställa upp och samarbetar ity annars slår den sociala fällan igen.

Rationalitet och tillit

Det finns två centrala moment i denna problematik. Den första är att vårt val av hur vi skall agera i dessa situationer i huvudsak styrs av vår mentala bilden av vilka de andra är, framförallt då om de är att *lita på* eller inte. Detta betyder att sådant som ideologi, värderingar, preferenser och annat som vanligtvis antas styra vårt agerande i denna typ av teori spelar en underordnad roll, utan att vad vi gör beror på vad vi tror att de andra kommer att göra.² Hur solidarisk ens ideologi än är och hur än starka preferenser man har för samarbete, så är risken stor för att man kommer att välja icke-samarbete och agera osolidariskt om man tror att detta är vad "alla de andra" också kommer att göra.³

Det andra momentet är att den mycket vanliga utgångspunkten inom samhällsforskningen, nämligen att människors agerande är styrt av deras intresse av att rationellt maximera sin egennytt, här kan ge två *helt olika* utslag. Om man litar på att alla de andra kommer att samarbeta, kan det vara rationellt att också välja att samarbeta och vi får till stånd en situation där alla är vinnare. Men om man inte har denna tillit till sina medmänniskor, är det mest rationellt att inte välja att samarbeta. Med utgångspunkten att det mänskliga agerandet är styrt av rationell nyttomaximeringen kan vi således lika gärna hamna i patologiska sociala fällor som i effektiva samarbetslägen.⁴

För den rationella individen finns det också en tredje ståndpunkt som jag skall återkomma till, nämligen att man kan hoppas att alla andra väljer att samarbeta men själv agera sk. fripassagerare. För den strikt egenintresserade nyttomaximeraren är det givetvis bäst om alla andra betalar skatt, försvarar landet, källsorterar sitt avfall och minskar sitt bilkörande, medan man själv väljer att inte betala skatt, desertera när lede fi anfaller, blandar allsköns sopor och kör bil i innerstan så mycket man kan. Denna person kan förvisso då inse att om alla andra också agerar fripassagerare så kommer den sociala fällan att slå igen, men då är allas läge likvärdigt.

Av detta skäl är just tillitsfaktorn avgörande för vilket typ av samhälle vi skall få. Bara i ett samhället där tilliten är stark, är det möjligt att skapa effektiva samarbetslösningar på problem av ovan nämnda slag. Och motsatt, i ett samhälle med en omfattande misstro mellan medborgarna kommer sannolikheten för att det skall uppstå sociala fällor att vara mycket stor. Den

fråga som jag skall försöka besvara i denna korta text är hur detta ser ut i dagens Sverige. I årets SOM-undersökning har det för första gången ställts frågor om tillit. Innan reultatredovisningen tar vid skall jag emellertid kort redogöra för ett par centrala studier inom forskningsområdet.

Ett sådant arbete är Elinor Ostroms *Governing the Commons* från 1990. Ostrom har undersökt ett välkänt samarbetsproblem, nämligen hanterandet av gemensamma naturresurser. Detta är tillgångar som "alla" har tillgång till (t ex färskvatten, betesängar, fiskevatten) men där situationen är sådan att om "alla" bara ser till sitt egenintresse och utnyttjar tillgången maximalt, kommer den att sina med resultat att "alla" förlorar. Någon form av institutioner för effektiv reglering måste således till men problemet att dessa inte kan komma till stånd eller fås att fungera om inte nyttjarna kan lita på varandras samarbetsvilja.

Det har i den politiskt-filosofiska diskussionen presenterats två lösningar på denna slags "sociala fällor" (som också brukar gå under beteckningen "allmänningens tragedi").⁵ En sådan lösning har varit att införa marknad, dvs att man borde göra om tillgången till individuella äganderättigheter. Då skulle problemet försvinna genom att alla själv fick ta ansvar för sin ägodel. Problemet med denna lösning är, för det första, att resursen tekniska natur gör det svårt att uppdelas i enskilda äganderätter. Grundvattentillgångar flyter t ex omkring lite hur som helst, och fiskarna i havet likaså. Det andra problemet är juridiskt, det kan nämligen vara ytterst svårt att fastställa vem som faktiskt äger dessa tillgångar.

Den andra lösningen har varit central reglering. Den starka staten kallas in för att sätta gränser för hur tillgången skall hanteras. Problemet är att eftersom tillgången hela tiden ändras (det finns olika mycket fisk, färskvatten, bete, osv) så är det ofta inte möjligt att sätta några centralt fastställda regler eftersom dessa inte kan anpassas kontinuerligt efter de lokala variationerna. Istället för regler kan då staten anställa tjänstemännen (inspektörer, fogdar) som skall övervaka resursen ifråga. Problemet med detta är att om den grupp mot vilken regleringen riktas inte har förtroende för tjänstemännen, kommer de att försöka sabotera deras verksamhet genom korrupcion eller andra former av obstruktion.

Vad Ostrom gjort är att hon undersökt hur människor faktiskt lyckas lösa sådana gemensamma resursproblem världen över, alltifrån vattentäkter i södra Californien till turkiska fiskevatten. I analysen av hur jordbrukarna i Californien kom att övergå från en alla-mot-alla resursförstörande situation till etablerandet av en *frivillig*, självstyrande institution för den gemensam-

ma regleringen av de begränsade vattentillgångarna pekar hon på den betydelse som normer om förtroende har och att det är just i den lokala politiska dialogen om hur regleringen skall utformas som detta förtroende uppstår. Hon skriver att "upprättandet av ett forum för diskussioner omformade strukturen på situationen från en i vilken beslut togs oberoende och utan vetskap om vad andra gjorde, till en i vilken individerna diskuterade sina valmöjligheter med varandra".⁶

Det är således själva beslutssituationen som har en avgörande roll för att förändra individernas syn på vad som ligger i deras egenintresse. De har utifrån sitt kortsiktiga egenintresse motiv att handla osolidariskt, men försatta i en situation där de måste argumentera och moraliskt stå till svars för sitt handlande blir de sociala normernas betydelse avgörande för etablerandet av ett effektivt samarbete. Genom detta förtroende omdefinierade de sitt intresse så att det kom i samklang med det kollektiva intresset att inte dränera den gemensamma resursen. Filosofer som studerat detta brukar säga att aktörerna när de måste agera i offentliga sammanhang "tvättar" sina preferenser (Sunstein 1991).

Detta resultat, att själva beslutssituationens öppna karaktär förändrar beteendet från snäv egoism till samarbete, är centralt därför att det visar att ett av Public Choice skolans och nyliberalismens centrala postulat saknar empirisk täckning, nämligen (såsom det formulerades av nobelpristagaren James Buchanan), att politiskt förtroendevalda uppträder på samma sätt när de beslutar om offentliga åtgärder som de gör när de agerar på en marknad.⁷

Påfallande lyckas således människor i lokala samhällen skapa den tillit som gör att de kan etablera effektiva samhällsinstitutioner. Ett annat arbete som redan fått status av klassiker inom statsvetenskapen är Robert Putnams *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*.⁸ Denna studie handlar varför det demokratiska systemet, fungerar så olika i Italiens 25 olika regioner. Med något undantag är det en nord-syd historia, dvs i norr fungerar demokratin (och ekonomin) avsevärt bättre än i söder.

Putnams studie ger det överraskande resultatet att det är tätheten och tyngden i det lokala *organisationsväsendet* som är avgörande. Ju mer människorna är organiserade i sådant som sångkörer, fågelskådarklubbar, idrottsföreningar, osv ju bättre visar det sig att demokratin fungerar. Hans analys går emellertid ett steg till i det att han visar att organisationsväsendets densitet är det som förklarar inte bara varför demokratin fungerar bättre i vissa regioner, utan varför dessa också haft en överlägsen ekonomisk tillväxt. Det

---

är inte ekonomisk tillväxt som ger ett starkt frivilligt organisationsliv, utan tvärtom organisationsväsendet som ger ekonomisk tillväxt.

Förklaringen till detta är enligt Putnam att deltagandet i organisationsväsendet skapar ett *socialt kapital* som innebär att medborgarna mellanhavanden kan bygga på *tillit*, dvs man vågar samarbeta därför att man hyser förtroende att den andre också kommer att samarbeta. I det frivilliga organisationslivet uppstår ett sammanhållande kitt i form av starka sociala normer om tillit som underlättar samarbete. Uttryckt i ekonomiska termer minskar det sociala kapitalet transaktionskostnaderna i ekonomin, dvs de kostnader som är förbundna med att se till att avtal hålls och uppfylls. Konkret handlar det om ifall uppgörelser kan bekräftas genom ett handslag eller om man behöver tjugovis med advokater, bankförsäkringar och evigt komplicerade kontrakt.

Putnams analys har nyligen följts upp av Francis Fukuyama i en bok med titeln *Trust*. Fukuyama, som för ett par år sedan gav ut den mycket uppmärksammade boken *The End of History and the Last Man* försöker i boken visa att ekonomiskt framgångsrika länder som Japan, Tyskland och USA, just utmärks av att historiskt ha haft ett omfattande socialt kapital av den typ Putnam identifierat. Fukuyamas kritik av den ekonomistiska förklaringsmodellen om att medborgaren styrs enbart av egenintresset är intressant. Även, säger han, om ekonomismen har rätt att 80 procent av allt mänskligt agerande är styrt av egenintresset, är det kanske just karaktären på de andra 20 procenten som kan förklara varför detta egenintresset ibland leder till sociala fällor och ibland till effektivt samarbete. Om det består av normer om att man kan anta att andra kommer att samarbeta eller om normen är att de flesta andra medborgare inte är att lita på blir avgörande för i vilken riktning utvecklingen skall gå.⁹

Hur ser då detta med medborgarnas tillit till varandra ut på svensk botten. Först skall sägas att man kan skilja mellan två typer av förtroende/tillit/socialt kapital. Det ena, som vi kan kalla vertikalt, handlar om medborgarnas förtroende ”uppåt”, dvs hur de ser på de centrala samhällsinstitutionerna. Den andra typen kan kallas för det horisontella förtroendet/tilliten/sociala kapitalet och rör människornas benägenhet att lita på sina medmänniskor. Den ”vertikala” dimensionen behandlas av Lennart Weibull och Sören Holmberg på annan plats i denna volym, men det förtjänar att betonas att även denna typ av förtroende kan antas ha stor betydelse för möjligheten att undvika sociala fällor. Läsaren ombedes hålla i minnet de tämligen dystra resultaten från redovisningen av det ”vertikala” förtroendets utvecklingen i Sverige. Här skall emellertid enbart en mycket preliminär

redovisning av det horisontella sociala kapitalet utseende i Sverige redovisas.¹⁰

Tilliten i Sverige

I årets SOM-undersökning har det ställts två likartade frågor om detta. I den första fick svarspersonerna ta ställning till följande fråga: *"Allmänt sett, tycker Du att man kan lita på de flesta människor, eller att man inte kan vara nog försiktig i kontakten med andra människor?"*

Svarspersonerna fick därefter två alternativ att välja mellan, nämligen:

1. Man kan lita på de flesta människor
2. Man kan inte vara nog försiktig i kontakten med andra människor.

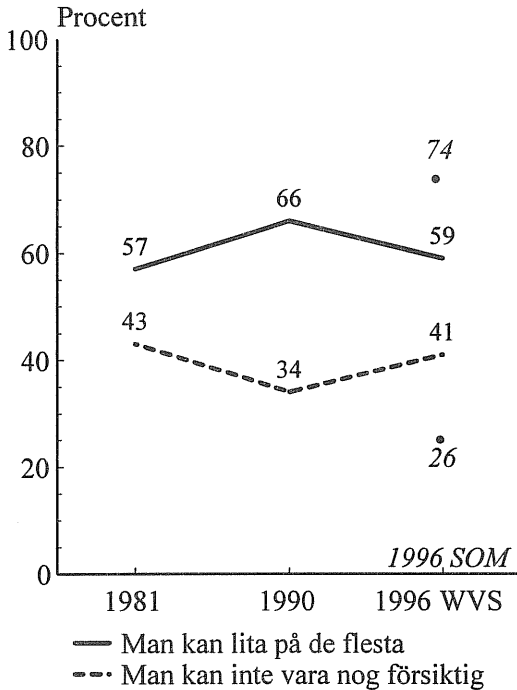
Den andra frågan var delvis annorlunda formulerad. I denna ombads svarspersonerna markera på en skala från 0 till 10 och där 10 var markerad med att *"det går att lita på människor i allmänhet"* och 0 med att *"det går inte att lita på människor i allmänhet"*. Vi har således både en dikotomi och en skala att analysera.

Vad gäller den dikotoma frågan så uppgav 74 procent av de som svarat att "man kan lita på de flesta människors" medan 26 procent ansåg att "man kan inte vara nog försiktig i kontakten med andra människor". Siffran 74 procent visar att man i Sverige litar på andra människor i osedvanligt hög utsträckning jämfört med många andra länder. Resultatet bekräftar tidigare analyser där de nordiska länderna allmänt ligger högre än andra länder på denna slags frågor. Nämnas kan att motsvarande procentsiffror från "The World Value Study" från 1990 var 49 för USA, 42 för Japan, 38 för Västtyskland, 43 för Schweiz, 26 för Östtyskland, 16 för Rumänien och 7 för Brasilien (Putnam 1994).

En central fråga är hur detta ser ut över tid i Sverige. Robert Putnam har efter sin studie av Italien börjat analysera det sociala kapitalets utveckling i USA. Han hävdar att på nästan alla de sätt som detta går att mäta kan man se en klar minskning i USA, inte minst vad gäller vitaliteten i de frivilliga organisationsväsendet (Putnam 1994). Hans tes har, som många andra kontroversiella teser, rönt tämligen stor uppmärksamhet, både inom och utanför forskarsamhället. Frågan här är vad som har skett med tilliten i Sverige. Som ovan nämnts är detta första gången denna fråga ställts i SOM-undersökningen, så det går inte att jämföra bakåt direkt. I två andra under-

sökningar finns dock en liknande fråga med, dels i den svenska delen av The World Value Study (WVS), dels i 1994 års valundersökning.¹¹ Över tid ser det då ut som om tilliten i Sverige ökat sedan frågan ställdes för första gången i 1981 års WVS.

Figur 1 Utvecklingen av den mellanmännsliga tilliten i Sverige 1981 till 1996

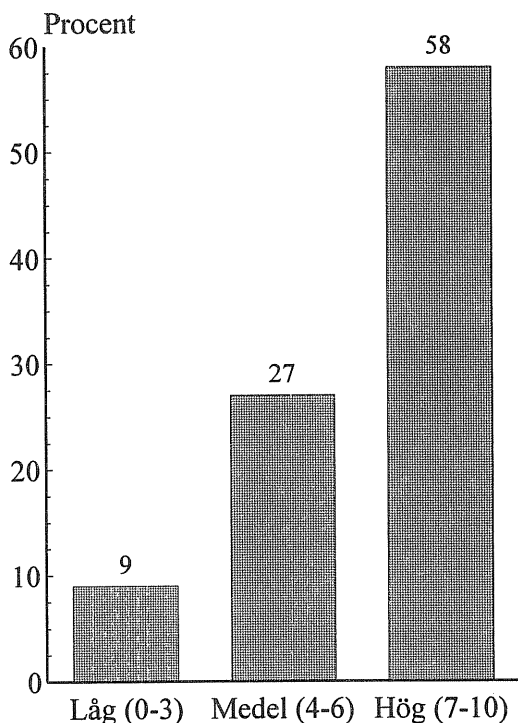

Kommentar: Data från Word Value Study 1981, 1990 och 1996 samt SOM 1996.

Ett problem är dock att medan frågorna varit i identiska i WVS och SOM, så får 1996 års SOM-undersökning en klart högre andel "litare" än 1996 års WVS undersökning. I den senare är andelen "litare" enbart 59 procent, dvs en nedgång från 1990 års undersökning (men fortfarande högre än 1981 års studie). Varför man når så olika resultat i dessa båda undersökningar är ännu inte utrett.¹² Den största skillnaden är att WVS studierna utförts med besöksintervjuer medan SOM-undersökningen sker genom postenkät (se nedan).

Ökningen av antalet "litare" i figuren ovan från 57 till 59 procent ligger inom felmarginalen. Den slutsats man kan dra är att andelen som anser att man kan lita på andra människor åtminstone inte har sjunkit sedan början på åttiotalet. Om man betänker den allmänt spridda uppfattningen om 1980-talet som en era av ökande egenintresse, idéer om det goda av satsa på sig själv och den lyskraft som omgav ekonomisk spekulation så är detta resultat tämligen förvånande. Ser man till svaren på 0-10 skalan är fördelningen följande:

Figur 2 Fördelningen av mellanmännisklig tillit på en skala mellan 0 och 10

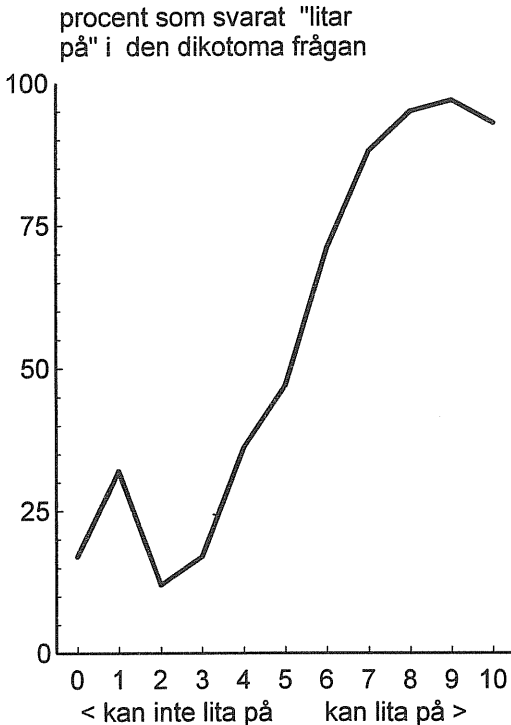

Kommentar. Data från 1996 års SOM-undersökning. Andel ej svar var 6 procent.

Låg tillit (värde 0-3) hade 9 procent av de svarande, medelhögt (värdena 4-6) hade 27 procent medan de med stor tillit (värdena 7-10) utgör hela 58

procent. Genomsnittsvärdet på skalan 0-10 var 6,6, dvs 1,6 högre än mittvärdet 5. Korrelationen mellan svaren på den dikotoma frågan och skalan är 0,58 vilket får anses vara tämligen högt givet just att den ena variabeln är dikotom. Relationen mellan de två typerna av "lita på" frågor i SOM-undersökningen framgår även av figur 3.

Figur 3 Relation mellan dikotom fråga och 0-10 skala

Kommentar. Data från 1996 års SOM-undersökning

Det finns som framgår av figuren ett högt svarssamband mellan frågorna. Resultatet visar också att det är rimligt att indela skalan med den tredelning som gjorts, dvs att 1-4 kan klassificeras som personer med lågt förtroende, 4-6 som en mellankategori och 7-10 som "höglitare". Vad gäller svaren på 0-10 skalan kan det noteras att jämfört med 1994 års valundersökning där exakt samma skalfråga ställdes, har det skett en klar ökning av förtroendet, från ett medelvärde på 5,8 till ett på 6,6. Betyder detta att det horisontella förtroendet i Sverige har ökat markant på två år?

Innan man drar den slutsatsen är det givet att se om de olika resultaten kan bero på undersökningstekniken. Härvidlag är den stora skillnaden mellan dessa undersökningar, liksom mellan SOM och WVS, att valundersökningen gjordes genom besöksintervjuer medan SOM-undersökningen sker med postenkäter. En hypotes är att svarspersonerna vid besöksintervjuer har en tendens att ge mer "socialt anpassade" (eller med en mera populär term "politiskt korrekta") svar, medan deras "sanna misstänksamma natur" kommer fram tydligare då de utan intervjuarens påverkan mera anonymt kan svara på en postenkät. Det kan vara rimligt att anta att ett påstående som att man kan "lita på" sina medmänniskor är ett mera "politiskt korrekt" svar än det motsatta. Som framgår ovan är emellertid skillnaden i opinion här den motsatta, dvs det är en betydligt större grad av tillit på svaren i SOM-undersökningen 1996 än i valundersökningen 1994 respektive i WVS studien från 1996. Hypotesen om vad som skall anses vara det socialt mest anpassningsbara svaret måste kanske kastas om. Det är män vid mötet med intervjuaren som svarspersonerna blir mer misstänksamma mot sina medmänniskor, alternativt inte vill framstå som naiv.

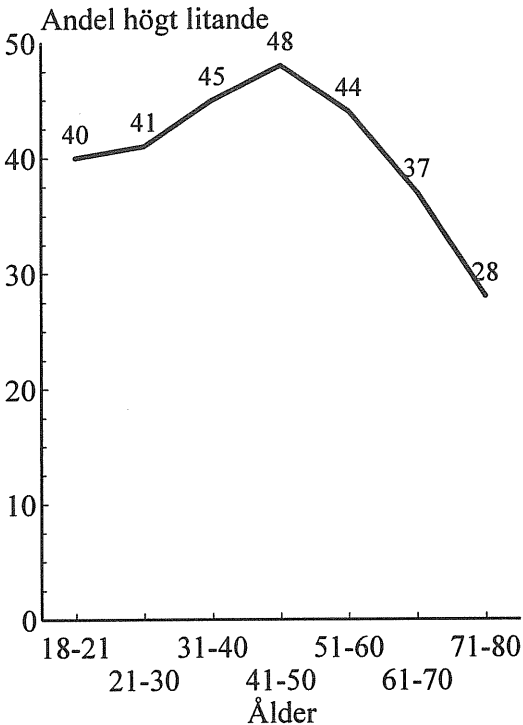
En mera genomträngande analys om denna differens måste emellertid anstå till ett senare tillfälle. Vi kan emellertid dra en slutsats redan nu, nämligen att det ras i vertikal tillit, dvs i politiskt förtroende för t ex riksdagen och regeringen (och för många andra samhällsinstitutioner) som dokumenteras på annan plats i denna volym, *inte* tycks ha någon motsvarighet i det horisontella förtroendet. Tvärtom kan man konstatera att nivån på det mellanmänniskliga förtroendet är stabilt, både om man jämför med 1994 års valundersökning och i jämförelse med 1981 och 1990 års WVS undersökningar.

Vilka är det som litar på och vilka är det som misstror sina medmänniskor?

Nästa fråga är, vilka är det som litar på andra människor och vilka är det som anser att man inte kan vara nog försiktig. Hur slår saker som ålder, kön, inkomst, social klass, medlemskap och aktivitet i frivilliga organisationer och om man bor på stad respektive landsbygd in. Om vi börjar med ålder så tycks vi stå inför ett tämligen sorgligt resultat, nämligen att de som levt länge litar mindre på sina medmänniskor. De som är över 60 ligger klart lägre än övriga medborgare, endast 66 procent uppgav att de litade på andra människor mot runt 73 procent för de som är yngre än 60. Motsvarande andelar som ansåg att man inte "kunde vara nog försiktig" var 30 procent för de äldre och 23 procent för de yngre och medelålders. Vad gäller svaren på

0-10 skalan så ger emellertid ålder inte alls samma klara utslag. Kurvan är här snarast formad som ett upp-och-ner vänt u, dvs det är de mycket unga och de mycket gamla som misstror sina medmänniskor och höglitarna finns i mellangenerationerna. Detta stämmer emellertid inte helt överens med 1994 års valundersökning vars resultat visas i figur 4 (nedan).

Figur 4 Andel med högt litande i förhållande till ålder

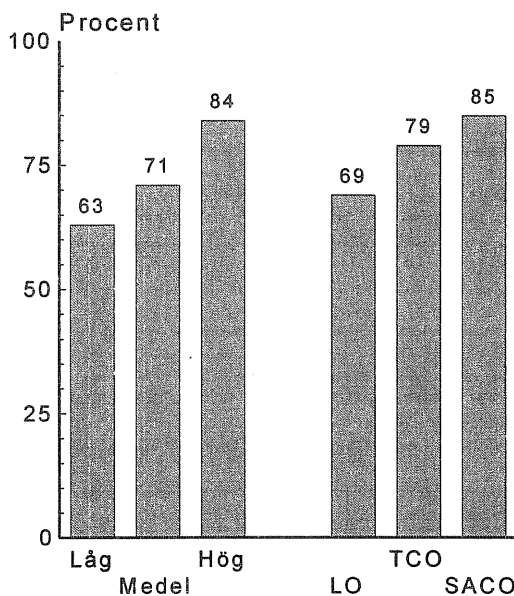
Kommentar. Data från 1994 års valundersökning. Högt litande är markeringar över 7 på 0-10 skalan.

En utredning om varför åldersvariabeln ser något annorlunda ut mellan dessa undersökningar får tyvärr anstå. Helt klart är emellertid att äldre litar på sina medmänniskor i mindre utsträckning är medelålders. En möjlig men mindre sannolik faktor är att de som litar för mycket på andra dör i förtid. Naivitet och godtrogenhet kan manne ha ett högt pris.

I delar av den feministiska forskningen, inte minst den som handlar om kön och förhållandet i organisationer, har det framförts att kvinnor har lättare att samarbeta än män. Män antas vara mera inriktade på hierarki och konkurrens medan kvinnor antas vara mera tillfreds med vertikala nätverksliknande organisationer.¹³ SOM-undersökningen visar emellertid att innehav av manligt respektive kvinnligt kön inte alls påverkar tilliten/misstron till andra människor. På denna punkt kan vi inte konfirmera den moderna särartsfeminismens hypotes om systematiska skillnader mellan könen. Vi kan emellertid inte av denna undersökning utröna om det är så att kvinnor litar mer på kvinnor och män på män.

Vad gäller de övriga strukturella faktorerna kan vi lansera hypotesen att det är i det traditionella småskaliga samhället på landsbygden som tilliten bör vara som störst, medan det moderna urbana högutbildade stadsmänniskan med sina många men ytliga kontakter har mindre tillit. Frågan är om modernisering och urbanisering innebär att tilliten mellan människorna sjunker. Relationen mellan utbildning, fackligt medlemskap och mellanmännisklig tillit redovisas i figur 5.

Figur 5 Andel "litar på" i förhållande till utbildningsnivå och fackligt medlemskap

Kommentar: Data från SOM-undersökningen 1996.

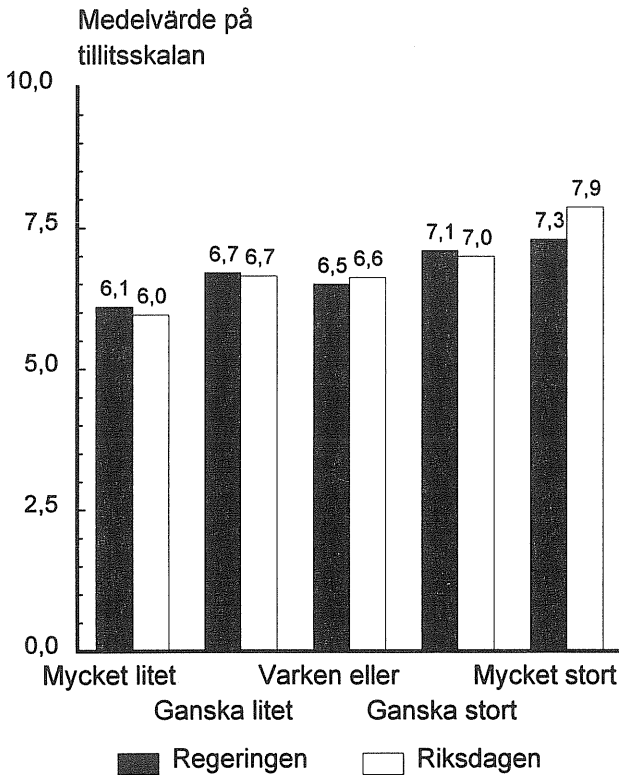
Relationen mellan utbildning/fackligt medlemskap och attityden att man kan lita på andra människor motsäger klart moderniseringspessimisterna tes. Utvecklingen mot ett kunskapsamhälle förefaller inte alls vara negativt för den horisontella tilliten såsom den kan mätas i undersökningar som denna.

Vad gäller typen av bostadsort går resultatet även där i motsatt riktning än vad man utifrån en moderniseringspessimistisk tes har anlednings att förvänta, nämligen att människor på landsbygden skulle vara mer benägna att lita på andra människor än de som bor i tätort eller i städer. Så är inte enligt dessa data fallet - andelen som litar på sina medmänniskor på landsbygden är 64 procent jämfört med 73 för de som bor i mindre tätort och 75 procent för de som bor i städer.

Tillit, politik och engagemang

Från teorin om det tillitens och sociala kapitalets betydelse är det centralt om det finns något samband mellan det horisontella och det vertikala förtroendet i samhället. Är det så att de som anser att man kan lita på de flesta andra människor också hyser större förtroende för de centrala politiska institutionerna. För varje demokratiskt system är förtroendet för dess centrala politiska institutioner en viktig faktor. Visserligen kännetecknas enligt en av samhällsvetenskapens klassiker - Max Weber - varje stat av att den har monopol på det legitima användandet av våld. Men våld är ett dyrt och problematiskt styrmedel. Kan medborgarna fås att frivilligt samtycka till den offentliga politiken, t ex genom att de uppfattar de politiska institutionerna som legitima, så underlättas avsevärt den demokratiska processen. Frågan är vad som kan åstadkomma ett sådant samtycke. Om vi jämför medelvärdena på 0-10 skalan om tillit med vad samma personer ansett om de centrala politiska institutionerna legitimitet kommer följande resultat fram.

Figur 6 Samband mellan grad av tillit till andra människor och förtroende för riksdag och regering

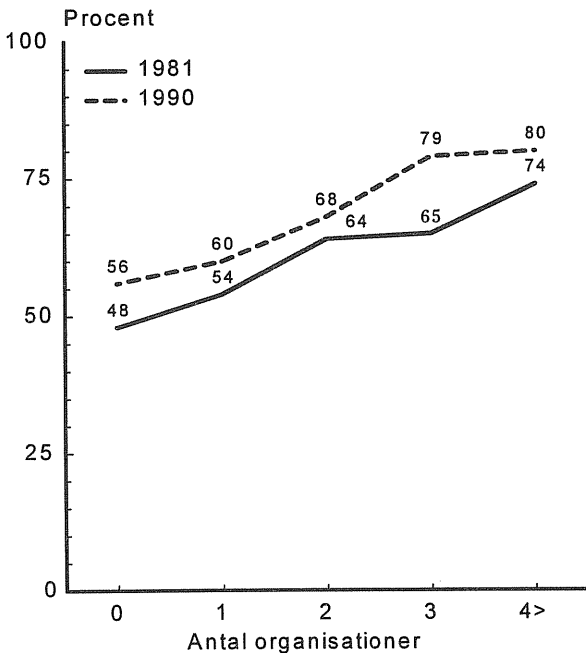
Kommentar: Data från 1996 års SOM-undersökning. Siffrorna i tabellen är avrundade till en decimal.

Det finns således ett svagt men positivt samband mellan horisontellt och vertikalt förtroende i Sverige. De med mycket litet förtroende för riksdag och regering hyser också mindre förtroende för andra människor. Skillnaderna mellan ytterligheterna är som framgår av figuren påtaglig. Sambandet mellan svaren på 0-10 skalan och graden av förtroende för regeringen (Persons r) var 0,13 och för riksdagen 0,15. Om det är så att det är det bristande förtroendet för de centrala politiska institutionerna som gör att man litar mindre på andra människor, eller om orsakspilen skall ritas åt andra hållet (eller på något helt annat sätt), kan vi naturligtvis inte med ledning av denna preliminära analys säga. Det intressanta, utifrån det teoretiska per-

spektiv som lanserats av Putnam, är att det faktiskt tycks finnas ett svagt men klart positivt samband. Detta gäller för samtliga de femton samhällsinstitutioner som frågan om grad av förtroende ställdes, dvs ju mer man litar på andra människor desto större grad av förtroende för de politiska institutionerna.¹⁴

Som ovan nämnts är en central teori inom detta område sambandet mellan tillit och föreningsengagemang. Finns detta samband mellan grad av aktivitet i det frivilliga organisationsväsendet och åsikten att man kan lita på andra människor i 1996 års upplaga av Sverige. I förra årets SOM-rapport redovisade Sören Holmberg ett svagt men positivt samband mellan medlemskap i fackliga organisationer och politiska partier och åsikten att de flesta människor är att lita på (Holmberg 1996). I figur 7 nedan redovisas sambandet mellan antalet frivilliga organisationer som intervjupersonerna uppgivit sig vara medlemmar i och hur vanlig åsikten är att man kan lita på de flesta människor med data från WVS undersökningarna 1981 och 1990

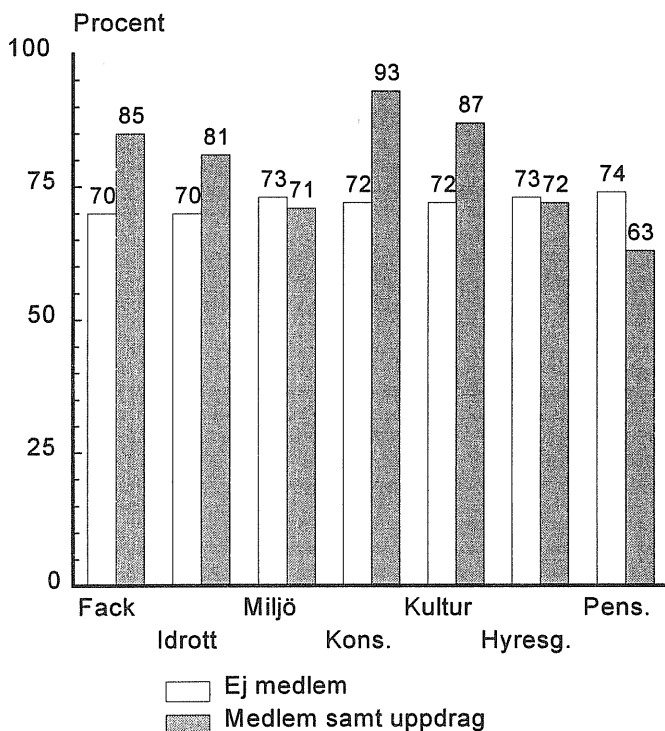
Figur 7 Organisationsmedlemskap och andel som uppger att man kan lita på de flesta människor (1981 och 1990)

Kommentar: Data från WVS undersökningarna 1981 och 1990.

Det finns alltså ett klart samband från både 1981 och 1990 års WVS undersökningar som stöder tesen om hur socialt kapital genereras på individnivå - ju fler organisationer man är medlem i desto mer anser man sig kunna lita på andra människor. Även i 1996 års SOM-undersökning ställdes frågor om organisationsmedlemskap/aktivitet. Intervjupersonerna ombads uppge om de var medlem eller ej, om de varit på möte eller ej under det senaste året och om de hade någon typ av förtroendeuppdrag. För samtliga organisationstyper är korrelationerna svagt eller mycket svagt positiva mellan föreningsengagemang och 0-10 skalan om tillit med kulturföreningar som högst.¹⁵ Om man jämför svaren på den dikotoma frågan hos de som uppgett sig inte vara medlemmar med de som uppgett sig vara medlemmar samt ha något uppdrag så är resultatet som följer av figur 8 nedan.

Figur 8 Andel som anser att man kan lita på de flesta människor i förhållande till organisationsengagemang

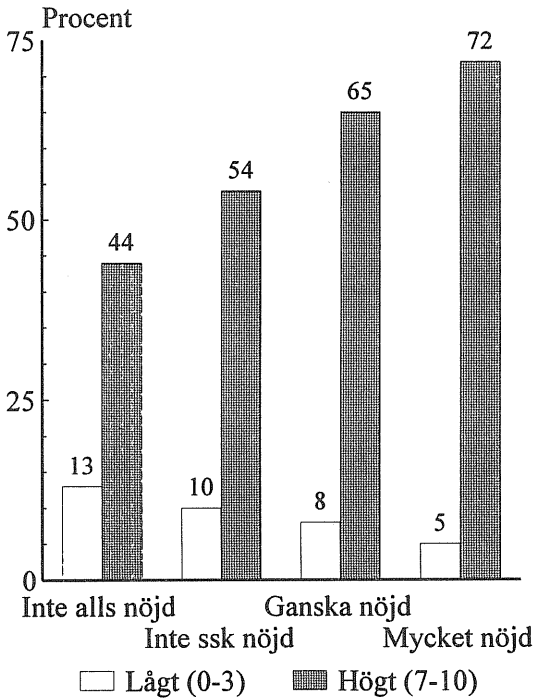
Kommentar: Data från SOM-undersökningen 1996.

De som är medlemmar och har något uppdrag i fackföreningar, idrottsrörelsen, konsumentkooperation eller kulturföreningar anser sig i högre grad kunna lita på de flesta andra människor än de som inte är medlemmar/har uppdrag. Vad som är oberoende och beroende variabel här är självklart inte lätt att uttala sig om, men vi kan säga att det finns ett samband. Däremot gäller detta inte för miljörörelsen eller hyresgäströrelsen. Här är sambandet obefintligt. För pensionärsorganisationerna får vi ett rakt motsatt resultat, dvs de som är aktiva misstror sina medmänniskor i högre grad än de som inte ens är medlemmar. Innan man börjar fundera på vad som försiggår i pensionärsorganisationerna skall man ha i åtanke att här spelar självklart den ovan nämnda åldersvariabeln in till skillnad från de övriga organisationerna.

Vad betyder då graden av tillit för demokratin. En vital demokrati kräver medborgare som är intresserade av politik och en fråga om detta återfinns i undersökningen. På 0-10 skalan ser då medelvärdena ut som följer. De som var "mycket intresserade" av politik har 7,3; de "ganska intresserade" 6,7; de "inte särskilt intresserade" 6,4 och de "inte alls intresserade" 6,1. Således ett klart positivt samband - ju mer intervjupersonerna anser sig kunna lita på andra människor, desto mera intresserade är de av politik. Men det kan, återigen också vara tvärtom, dvs att det är intresset för politik som gör att medborgarna ser med större tillit på sina medmänniskor. Metodologiskt är det förmodligen förenat med stora vanskligheter att reda ut vad som förklarar vad. Möjligen skall man förstå detta som utvecklingen av olika typer av "logiker" där t ex politiskt intresse och organisationsaktivitet föder tillit som i sin tur kan ge upphov till ännu starkare engagemang/intresse vilket ytterligare förstärker tilliten, osv. Man kan, beroende på inställning, förstå dessa olika logiker som utvecklingen av "goda" respektive "onda" cirklar. Istället för att försöka reda ut vad som förklarar vad kan det vara mer fruktbart att försöka förklara vad det för andra typer av faktorer som sätter igång den ena respektive den andra typen av logik (jfr Rothstein 1996a).

Slutligen är frågan vad detta med tillit betyder för synen på demokratin. Gäller även i samtidens Sverige att det finns ett positivt samband mellan graden av tillit och en väl fungerande demokrati? Detta kan inte till fullo utredas här, men vi kan låta intervjupersonerna ge sin syn på saken. De har även fått ta ställning till hur pass nöjda de är "med det sätt på vilket på vilket demokratin fungerar i Sverige". Fyra svarsalternativ gavs, nämligen "mycket nöjd", "ganska nöjd", "inte särskilt nöjd" och "inte alls nöjd". I nedanstående figur har jag för tydlighetens skull enbart jämfört svaren från de med låg tillit (0-3) på 0-10 skalan med de med hög tillit (7-10).

Figur 9 Inställning till den svenska demokratin funktion och grad av tillit

Kommentar: Data från SOM-undersökningen 1996.

Det tycks finnas ett tydligt samband mellan synen på hur den svenska demokratin fungerar och graden av horisontellt förtroende. Andelen "höglitare" bland de som uppger sig vara mycket nöjda med hur den svenska demokratin fungerar är 28 procent högre än bland de som uppger sig inte alls vara nöjda med den svenska demokratin. Samma typ av samband finns i andra ändan av skalan - andelen "låglitare" är mer än dubbelt så stor bland de som inte alls är nöjda med de svenska demokratin än bland de som är mycket nöjda.¹⁶ För varje steg vi rör oss på "nöjd" skalan i positiv riktning så ökar andelen "höglitare" och minskar andelen "låglitare".

Slutsatser

En mera genomträngande analys av dessa resultat måste anstå, men det finns skäl att redan i denna preliminära redovisning framhålla vissa saker. För det första att tvärtemot vad som ofta framhålls i debatten så kan vi inte skönja någon sjunkande mellanmänsklig tillit i samhället i denna slags undersökningar. För det andra att en även annan populär mytbildning visar sig inte hålla streck, nämligen att tilliten var något som fanns i det "gamla" samhället där folk hade låg utbildning och levde i på landsbygden. De data som redovisas här tyder på raka motsatsen, nämligen att det är i det högutbildade storstadssamhället som tilliten till andra människor finns. Den pessimistiska synen på moderniseringen tycks sakna grund. Den tredje slutsatsen vi kan dra är att även om sambanden mellan organisationsengagemang och tillit är svaga, pekar de alla i hypotesens riktning, dvs att det finns ett positivt samband mellan dessa storheter. För det fjärde pekar också dessa resultat på att här även finns ett samband mellan värderingen av demokratiens funktionssätt och synen på tillit. Även här måste det varnas för att sambanden på individnivå ibland är svaga men återigen pekar de alla i riktning att teorin om det sociala kapitalets betydelse har något intressant att säga oss. Möjligheten att undvika sociala fällor förefaller med ledning av dessa data vara tämligen goda i Sverige. Möjligen var detta själva essensen i det som en gång kallades för "den svenska modellen".

Noter

1. Andra metaforiska begrepp för att beskriva detta problem är "allmänningens tragedi", "n-personers fångarnas dilemma" eller "det kollektiva agerandets problematik. Se vidare Lichbach (1995) och (1997).
2. I den ofta tekniskt tämligen komplicerade spelteoretiska litteraturen kallas detta för icke-kooperativa spel med baklänges induktion, se t ex Morrow (1994) kapitel 5.
3. Mera om detta i Rothstein (1994) kapitel fem.
4. Jfr Holmberg (1995). För en utomordentligt elegant analys av det mera pessimistiska slaget, dvs att den sociala fällan är oundviklig, se Molander (1994).
5. Det finns en mängd olika "lösningar" på detta problem men som Mark Lichbach (1995) visat så bygger alla dessa lösningar på att samarbetsproblemet redan har lösts, dvs de för bara förklaringen ett steg bakåt. Med antaganden om individuell

egennyttan och rationalitet finns det ingen stabil lösning på samarbetsproblemet. Se även Molander (1994) och Rothstein (1996a) och (1996b).

6. Ostrom (1990) s 138.

7. Buchanan & Tullock (1962) s 20, jfr Lewin (1988)

8. Putnam (1992). Även utgiven på svenska med titeln "Den fungerande demokratin". SNS Förlag 1995.

9. För andra centrala verk inom detta område se Miztal (1996), Luhman (1979), och Gambetta (1988).

10. För tillfället deltar jag i ett projekt där avsikten är att utröna förändringen av det sociala kapitalet i Sverige jämfört med sju andra västländer. Det preliminära resultatet för Sveriges del är att, tvärtom vad som ofta framhållits i den offentliga debatten, så har både det frivilliga engagemanget och vitaliteten i organisationsväsendet ökat under efterkrigstiden. Se även Lundström & Wijkström (kommande).

11. Data från den svenska delen av WVS har tillställts mig av professor Thorleif Pettersson vid religionssociologiska institutionen i Uppsala. Ett stort tack för detta och för värdefulla synpunkter.

12. Frågorna var i stort sett identiska - i WVS studiens svenska del fick svarspersonerna ta ställning till följande: "Tycker du på det hela taget att man kan lita på de flesta människor eller tycker du att man inte kan vara nog försiktig i umgänget med människor". Därefter följde tre alternativ: "1. Man kan lita på de flesta. 2. Man kan inte vara nog försiktig. 3. Tveksam, vet ej."

13. För en aktuell sammanfattning se Lindvert (kommande).

14. Korrelationerna (pearsons r) mellan 0-10 skalan och förtroende för institutionerna var följande: Polisen 0,18; sjukvården 0,16; försvaret 0,08; bankerna 0,04; dagspressen 0,07; facket 0,08; radio och TV 0,06; grundskolan 0,10; storföretagen 0,08; svenska kyrkan 0,10; domstolarna 0,18; kungahuset 0,10 och kommunstyrelsen 0,13.

15. Resultaten var följande (Pearsons r). Fackliga organisationer 0,09; idrott 0,07; miljöorganisationer 0,01; konsumentorganisationer 0,09; kultur 0,12; hyresgästförening 0,03 och pensionärsorganisationer 0,01.

16. Korrelationen (pearsons r) är 0,14.

Referenser

- Buchanan, James M. and Tullock, Gordon (1962). *The Calculus of Consent*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Fukuyama, Francis (1995) *Trust : the social virtues and the creation of prosperity*. London: Hamish Hamilton.
- Gambetta, Diego (1988) (red). *Trust: making and breaking cooperative relations*. Oxford: Basil Blackwell-
- Holmberg, Sören (1996) "Medborgerlig tillit i det civila samhället". I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red), *Mitt i nittioåret*. SOM-rapport nr 16. Göteborg: SOM-institutet.
- Lewin, Leif. 1988. *Det gemensamma bästa. Om egenintresset och allmänintresset i västerländsk politik*. Stockholm: Carlssons förlag.
- Lindvert, Jessica (kommande) "Förändrade organisations- och styrformer ur ett genusperspektiv - makt och möjligheter". För publicering i kvinnomaktsutredningens rapportserie.
- Lichbach, Mark Irving (1995) *The Rebel's Dilemma*. Michigan: The University of Michigan Press.
- Lichbach, Mark Irving (1997). *The Cooperator's Dilemma*. Michigan: The University of Michigan Press.
- Luhmann, Niklas (1979) *Trust and power*. Chichester: J. Wiley.
- Lundström, Tommy & Wijkström, Filip (kommande). *The Swedish Nonprofit Sector*. Manchester: Manchester University Press.
- Misztal, Barbara A (1996) *Trust in Modern Societies : The Search for the Bases of Social order*. Oxford: Polity Press.
- Molander, Per (1994) *Akvedukten vid Zaghouan*. Stockholm: Atlantis.
- Morrow, James D (1994) *Game Theory for Political Scientists*. Princeton: Princeton University Press.
- Ostrom, Elinor. 1990. *Governing the Commons. The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge: Cambridge University Press.

Putnam, Robert (1994) "*Bowling Alone: Democracy in America at the End of the Twentieth Century*". Arbetspapper presenterat vid Nobel symposiet vid Uppsala Universitet 1994-08-27 – 30.

Putnam, Robert (1996). *Den fungerande demokratin*. Stockholm: SNS Förlag.

Rothstein, Bo (1994) *Vad bör staten göra. Om välfärdspolitikens moraliska och politiska logik*. Stockholm: SNS Förlag.

Rothstein, Bo (1996a) "Political Institutions: An Overview", i Robert E. Goodin & Hans-Dieter Klingemann (red). *A New Handbook for Political Science*. Oxford: Oxford University Press.

Rothstein, Bo (1996b) "Insikter i ekonomi är inte effektiva". *Ekonomisk Debatt* 1996:3

Sunstein, Cass R (1991) "Preferences and Politics". I *Philosophy and Public Affairs* 20.

SVENSKA FOLKET ÄR SI SÅ DÄR NÖJDA MED HUR DEMOKRATIN FUNKERAR I SVERIGE

SÖREN HOLMBERG

En av de mest uppmärksammade mätserierna i EU-kommissionens regelbundna studier av opinionsutvecklingen i medlemsländerna är en tjugofem år lång tidsserie över hur medborgarna i EU-länderna har bedömt att demokratin fungerar i det egna landet. Intervjufrågan har följande lydelse på engelska: "On the whole, are you very satisfied, fairly satisfied, not very satisfied or not at all satisfied with the way democracy works (in your country)?" och har funnits med i Eurobarometerns besöksintervjustudier sedan mitten av 1970-talet. På svenska har frågan formulerats på följande sätt i valundersökningarnas besöksintervjuer sedan 1995: "På det hela taget, är Du mycket nöjd, ganska nöjd, inte särskilt nöjd eller inte alls nöjd med det sätt på vilket demokratin fungerar i Sverige?" I SOM-undersökningarna har frågan anpassats till enkättekniken och formulerats sålunda: "På det hela taget, hur nöjd är Du med det sätt på vilket demokratin fungerar i Sverige?" och med samma svarsalternativ som i valundersökningarnas besöksintervjuer, dvs "mycket nöjd, ganska nöjd, inte särskilt nöjd och inte alls nöjd".

Frågan är medvetet formulerad på ett allmänt och oprecist sätt vilket ger både intervjupersoner och vetenskapliga och politiska bedömare en stor frihet när de skall besvara respektive tolka resultaten. Alla de viktiga termerna i frågan kan diskuteras och är svåra att precisera. Det är inte bara ordet *Demokrati* som kan vara mångtydigt. Detsamma gäller orden *Nöjd och Fungerar*.

Det är alltså inte konstigt att resultaten av Eurobarometerns demokratimätningar varit föremål för omfattande vetenskapliga tolkningsdebatter där den stora frågan varit - vad är det som mäts? - synen på demokratin i allmänhet, åsikter om den de facto fungerande demokratiska regimen, bedömningar av den sittande regeringens dagspolitik eller kanske bedömningar av hur samhällets, eller snävare den offentliga sektorns service och myndigheter fungerar. Frågan är

alltså hur generell den attityd är som mäts och om frågan i huvudsak mäter bedömningar av hur det demokratiska systemet fungerar eller om den i huvudsak mäter bedömningar av hur samhället och politiken fungerar i praktiken. Den amerikanske statsvetaren David Easton's terminologi med termer som system, politisk regim och specifikt respektive diffust stöd har spelat en betydelsefull, men inte alltid klagörande roll, i diskussionen (Schmitt 1983, Merkl 1988, Kaase 1985, Weil 1989, Widmaier 1990, Kornberg and Clarke 1994, Anderson and Guillory 1997).

I en av de senaste och mest auktoritativa analyserna av frågan utgår författarna från att Eurobarometerns demokratifråga mäter en form av "generaliserat stöd för det demokratiska systemet". Författarna heter Dieter Fuchs, Giovanna Guidorossi och Palle Svensson och studien är genomförd inom ramen för det stora *Beliefs in Government*-projektet (1995:321-353). De formulerar sitt huvudresultat på följande sätt:

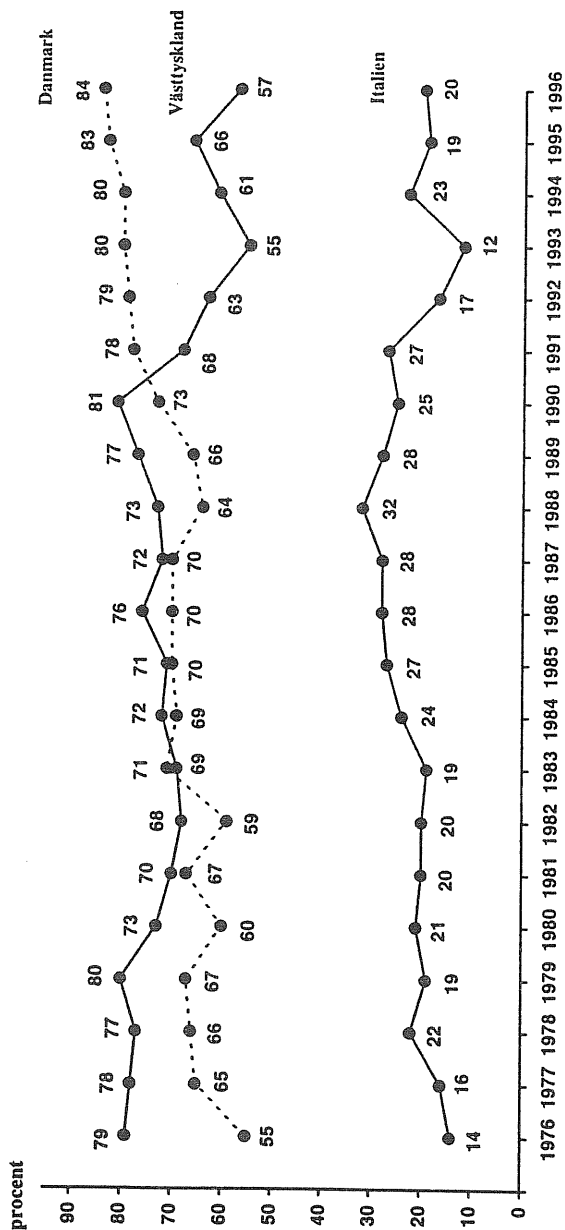
"The results... clearly indicate an overall increase in satisfaction with democracy. ... That is, there has not been a general decline in support for the democratic system in Western Europe, even at the relatively low esteem level measured by the Eurobarometer indicator. Rather, there has been a significant, if not particularly marked, increase in satisfaction with democracy" (1995:334).

Den tidsperiod de uttalar sig om är åren 1976-1991.

Det förenklade resultat som brukar användas för att tolka demokratimätningarna är andelen svars personer av samtliga som uppger att de är mycket eller ganska nöjda med hur demokratin fungerar i det egna landet. Definierat på detta sätt visar sig den genomsnittliga andelen medborgare i EU-länderna, som under perioden 1976-1991, uppgav att de var nöjda med hur demokratin fungerade i det egna landet vara 57 procent; lägst var andelen hösten 1980 (49 procent) och högst hösten 1989 (59 procent). När Fuchs m fl har beräknat dessa genomsnitt har de vägt resultaten efter befolkningsstorleken i de olika länderna (1995: 333-334). Resultaten representerar m a o ett slags totalt EU-genomsnitt.

Skillnaderna mellan demokratibedömningarna har emellertid alltid varit mycket stora mellan olika länder. Italien har t ex genomgående uppvisat de lägsta siffrorna medan exempelvis Danmark (speciellt under 1990-talet) och Västtyskland (speciellt under 1970-talet och sent 1980-tal) har tenderat att ligga högt (se figur 1).

Figur 1 Nöjdhet med hur demokratin fungerar i Danmark, Västtyskland och Italien åren 1976-1996. Procentandel mycket eller ganska nöjda (procent)

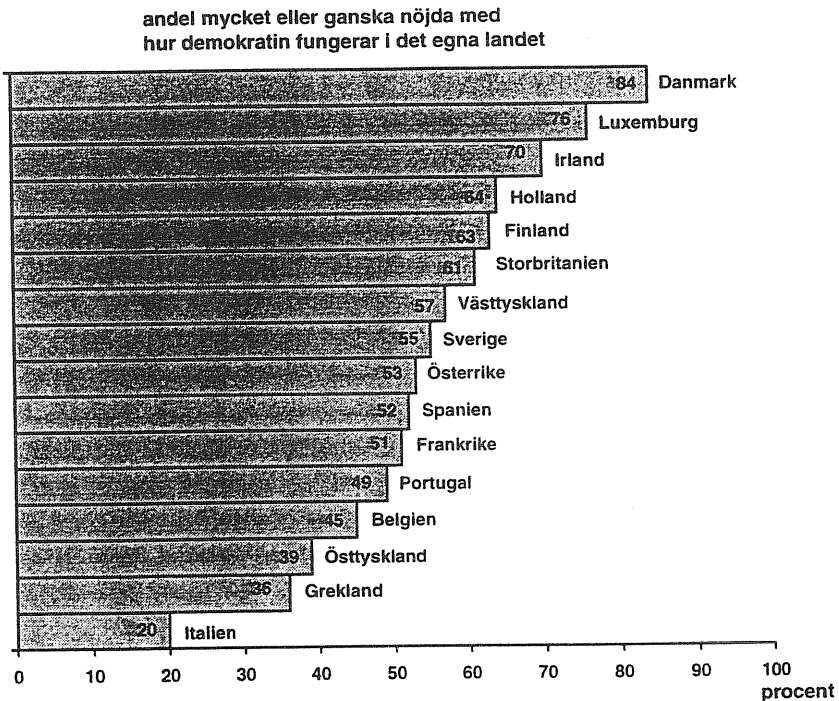

Kommentar: Resultaten bygger på Eurobarometer. Trends 1974-1994 och på data från EB43:1 och EB 45:1 (våren 1995 respektive 1996). Vid de tillfällen då fler än en Eurobarometermätning förekommit per år har medeltal beräknats.

På 1990-talet har den genomsnittliga EU-siffran för graden av nöjdhet med det egna landets demokrati sjunkit något. I vårmätningen 1996 blev det totala vägdade EU-medeltalet 55 procent. Variationen kring medeltalet var dock precis som tidigare mycket stor. Som resultaten i figur 2 visar toppade Danmark med 84 procent demokratinöjda medborgare mot endast 20 procent för Italien i botten. Svenskarna hamnade mot mitten av rangordningen med 55 procent som uppgav att de var mycket eller ganska nöjda med hur demokratin fungerade i Sverige, vilket innebar en medioker 8:e plats bland EU:s medlemsländer och efter såväl Danmark, Finland som Norge. De gånger Norge deltagit i Eurobarometerens

Figur 2 Grad av nöjdhet med hur demokratin fungerar i det egna landet bland EU-ländernas medborgare våren 1996

fråga: "On the whole, are you very satisfied, fairly satisfied, not very satisfied or not at all satisfied with the democracy works (in your country)?"

Kommentar: Källan är Norris (1997) och Eurobarometern i mars 1996 (EB 45:1). Frågans formulering på svenska återfinns i tabell 1.

demokratimätningar har resultaten legat mycket högt, över 80 procent nöjda (Fuchs m fl 1995:341).

Det faktum att Eurobarometerens demokratifråga för första gången funnits med i en valundersökning och en SOM-studie gör det möjligt för oss att mer i detalj analysera vad det är frågan mäter. Två hypoteser kommer att prövas. Hypotes I säger att frågan ger upphov till en högst oren mätning av människors generaliserade bedömningar av hur det demokratiska systemet fungerar. Den mäter i minst lika stor omfattning människors mer kortsiktiga bedömningar av hur politiken och regeringen fungerar.

Hypotes II säger att Eurobarometerens demokratimätning till en del är en glädjemätning; den tenderar att systematiskt överskatta andelen medborgare som är nöjda med hur demokratin fungerar. Europeiska väljare är inte så nöjda med det sätt på vilket de egna ländernas demokrati fungerar som visas i Eurobarometerens besöksintervjuer. Vi vet från metodstudier där man jämfört besöksintervjustudier med enkätstudier att svarspersoner ofta svarar något mer positivt på utvärderingsfrågor i besökundersökningar. Poängsättning på gillar-ogillarskalor tenderar t ex att ge upphov till något mer positiva poäng i besöksstudier än i enkätstudier (Esaiasson and Granberg 1993:265-277). Den bakomliggande mekanismen har och göra med att det är svårare att vara negativ inför en annan människa än i ensamhet framför en enkät. Sociala anpassningssvar, dvs att man tenderar att svara det som förväntas och är politiskt korrekt, kan också spela en roll.

Genom att systematiskt jämföra resultaten från valundersökningens demokratimätning i samband med EU-parlamentsvalet 1995 (besöksstudie) med resultaten från SOM-undersökningen 1996 (enkätstudie) kan vi testa hypotesen att besöksstudien tenderar att ge upphov till en högre andel nöjda svarspersoner än enkätstudien. Det förhållandet att undersökningarna genomfördes olika år spelar ingen roll i sammanhanget eftersom svenska folkets genomsnittliga demokratibedömning inte förändrades mellan 1995 och 1996. Andelen svarspersoner som i Eurobarometeren angav att de var mycket eller ganska nöjda med hur demokratin fungerade i Sverige var 56 procent våren 1995 och 55 procent våren 1996. Motsvarande andel var 57 procent i valundersökningens studie av EU-parlamentsvalet hösten 1995.

Resultaten i tabell 1 visar att nöjdhetssiffror framtagna med hjälp av besöksintervjuer kan vara upp till tio procentenheters överskattningar av andelen svens-

kar som är nöjda med hur demokratin fungerar i Sverige. Som hypotes II angav visar det sig att SOMs enkätresultat uppvisar en lägre andel mycket eller ganska nöjda svarspersoner än valundersökningens och Eurobarometerens besöksresultat (46 procent vs 55-57 procent).

Tabell 1 Tre mätningar av svenska folkets nöjdhet med hur demokratin fungerar i Sverige (procent)

fråga: "På det hela taget, hur nöjd är Du med det sätt på vilket demokratin fungerar i Sverige?"

svarsalternativ	Eurobarometern våren 1995	Valundersökning i samband med EU-parlamentsvalet 1995	SOM 1996
mycket nöjd	6	6	4
ganska nöjd	50	51	42
inte särskilt nöjd	33	32	38
inte alls nöjd	9	8	13
vet ej/inget svar	2	3	3
summa procent	100	100	100
antal personer	1016	2062	1779
mycket + ganska nöjd	56	57	46

Kommentar: Resultaten för Eurobarometern våren 1995 kommer från EB 43:1. Datasamlingen har gjorts med hjälp av besöksintervjuer; det samma gäller EU-parlamentsvalundersökningen 1995. SOM-data 1996 har däremot insamlats med hjälp av postenkäter.

En enda mätning bekräftar dock ingen hypotes. Vi behöver fler parallella mätningar med besöks- och enkätdata innan vi kan vara säkra. Det är ju t ex möjligt, ehuru föga troligt, att svenska folkets demokratibedömning blev klart mer negativ under det halvår som förlöpte mellan Eurobarometermätningen våren 1996 och SOM-studien hösten 1996. I skrivande stund har vi inte tillgång till några senare Eurobarometermätningar än från våren 1996.

Den låga nöjdhetssiffran i SOM-studien skulle i teorin kunna vara resultatet av en kontexteffekt, dvs att föregående frågor i SOM-enkäten influerat svaren och sänkt andelen positiva demokratisvar. Det är dock en föga sannolik förklaring eftersom andelen personer som angav att de var mycket eller ganska nöjda med hur demokratin fungerar i Sverige var exakt densamma i den samtida VästSOM-studien (46 procent). Och demokratifrågan var inte föregången av samma frågor i RiksSOM- och VästSOM-undersökningarna.

Ett kompletterande stöd för hypotes II är att det inte bara är demokratibedömningarna som ger upphov till lägre värden i SOM-undersökningarna än i Eurobarometern. Det samma gäller för bedömningarna av hur nöjd man är med sitt eget liv. Som Lennart Nilsson visar i ett annat kapitel i denna bok är andelen människor som uppger att de är mycket nöjda med det liv de lever 5 alternativt 10 procentenheter lägre i SOM-studierna än i Eurobarometern. Och sambandet har inte uppkommit som en följd av att svaren på de båda frågorna om grad av nöjdhet med demokratin respektive med det egna livet är starkt kopplade till varandra. Det är precis tvärtom. Svaren på de båda frågorna har ett mycket svagt samband med varandra. Korrelationen är nästan noll (+.07).

Vad Lennart Nilssons och mina resultat pekar på är m a o att Eurobarometern inte bara tecknar en alltför positiv bild av hur nöjda västeuropeerna är med hur demokratin fungerar i de egna länderna, utan också av hur nöjda de är med det liv de lever. EU-kommissionen får sig till livs en något skönmålad bild av läget i medlemsländerna.

Resultaten i tabellerna 2 och 3, som visar graden av nöjdhet med hur svensk demokrati fungerar i olika socioekonomiska och politiska grupper, ger ytterligare tyngd åt hypotes II. Valundersökningsresultaten (besök) ger genomgående och i alla grupper upphov till högre andelar som är nöjda än motsvarande resultat i SOM-studien (enkät).

Skillnaderna när det gäller de socioekonomiska grupperna tenderar att vara störst i grupper som äldre och ej högutbildade, som vi vet kan ha en tendens att något oftare än övriga avge positiva och instämmande intervju svar (Holmberg 1981:167). Tendensen är dock inte så stark att den suddar ut det gemensamma mönstret i resultaten, även om sambanden blir något svagare i valundersökningsdata än i SOM-data.

Det gemensamma mönstret i resultaten är påtagligt och ger en första antydning om att hypotes I inte kan vara helt fel. Hypotes I specificerade att demokratifrågan inte bara mäter bedömningar av hur det demokratiska systemet fungerar utan också mer kortsiktiga bedömningar av hur politiken och regeringen fungerar. Resultaten i tabell 2 visar att de grupper som tenderar att svara minst positivt på demokratifrågan i huvudsak är samma grupper som vi vet från andra mätningar kring ekonomi, förtroende och välfärd är mest missnöjda med den förda politiken, t ex kvinnor, arbetare och arbetslösa.

Tabell 2 Andel mycket eller ganska nöjda med hur svensk demokrati fungerar i olika socioekonomiska grupper (procent)

	Valundersökningen i samband med EU-parlamentsvalet 1995	SOM 1996	skillnad
kön			
man	63	52	+11
kvinna	51	41	+10
ålder			
15/18 - 30 år	61	53	+8
31 - 60 år	59	48	+11
61 - 80 år	50	36	+14
förvärvsarbete			
förvärvsarbetande	60	48	+12
arbetslös	43	40	+3
ålderspensionär	49	37	+12
förtidspensionär	45	39	+6
hemarbetande	50	43	+7
studerande	67	59	+8
familjeklass			
arbetarfamilj	52	38	+14
jordbrukarfamilj	46	45	+1
tjänstemannafamilj	63	54	+9
högre tjänstemannafamilj	73	62	+11
företagarfamilj	61	44	+17
utbildning			
låg	48	37	+11
medel	60	45	+15
hög	69	62	+7
samtliga	57	46	+11

Kommentar: Familjeklass har mätts med en självklassificeringsfråga - "Om Du skulle beskriva Din nuvarande familj... vilken av nedanstående kategorier stämmer då bäst?" Hög utbildning har definierats som universitetsutbildning och låg utbildning som folkskola/grundskola.

Både valundersökningen 1995 och SOM-studien 1996 visar att följande grupper var relativt sett minst nöjd med det sätt på vilket demokratin fungerar i Sverige - kvinnor, äldre, arbetare, bönder, lågutbildade, arbetslösa och förtidspensionärer. Mest nöjda var män, yngre, högre tjänstemän, högutbildade och studerande. Skillnaderna mellan grupperna är inte dramatiska, men heller inte negligabla. Bland människor som i SOM-studien angav att de tillhörde en arbetarfamilj var det exempelvis enbart 38 procent som uppgav att de var mycket eller ganska nöjda med hur demokratin fungerar i Sverige. Motsvarande andel bland personer som klassificerade sig som tillhörande en högre tjänstemanna- eller akademikerfamilj var hela 62 procent.

De politiska sambanden i tabell 3 visar på relativt klara kopplingar mellan demokratibedömningarna och partisympati respektive politiskt intresse, men en svag eller ingen koppling alls till vänster-högerideologi. Att, som i våra mätningar, sympatisörer till oppositionspartier tenderade att göra mer negativa demokratibedömningar än sympatisörer till regeringspartiet (s) är ett resultat som stärker tilltron till hypotes I; kortsiktiga värderingar av regeringen och den förda politiken spelar in i bedömningarna av hur demokratin fungerar.

Resultatet att regeringspartisympatisörer är mer nöjda med demokratin än oppositionsanhängare är dock inte unikt för Sverige. Samma mönster, och oftast med större skillnader, brukar också återfinnas i Eurobarometermätningarna (Fuchs m fl 1995:345). Stora bedömningsskillnader mellan oppositions- och regeringsanhängare brukar användas som ett argument för att Eurobarometerns demokratifråga har låg validitet, att den mäter mer kortsiktiga politikbedömningar snarare än en generaliserad demokratibedömning. Sett i detta ljus ger inte våra resultat ett entydigt stöd åt hypotes I, eftersom de svenska resultaten vad gäller skillnaden i nöjdhet med demokratin mellan regerings- och oppositionsanhängare tenderar att vara mindre än i de flesta andra EU-länder. I relativt nya demokratier som exempelvis Grekland, Spanien och Portugal, men också i England, har nöjdhetsskillnaden mellan regerings- och oppositionsanhängare uppmätts till över 30 procentenheter medan den hamnat kring 20-25 procentenheter i Frankrike, Italien och Holland. Minst skillnader (kring 10-15 procent) har återfunnits i länder som Tyskland, Danmark, Luxemburg och Irland (Fuchs m fl 1995:345-347). Motsvarande svenska skillnader i nöjdhet med demokratins funktionssätt mellan anhängare till regeringspartiet (s) respektive till oppositionspartierna (v, mp, fp, kd och m, men inte c) var 4 procentenheter i valundersökningen 1995 och 13 procentenheter i 1996 års SOM-undersökning.

Tabell 3 Andel mycket eller ganska nöjda med hur svensk demokrati fungerar efter politiskt intresse och politisk hemvist (procent)

	Valundersökningen i samband med EU-parlaments- valet 1995	SOM 1996	skillnad
politiskt intresse			
mycket	61	53	+8
ganska	64	52	+12
inte särskilt	54	43	+11
inte alls	36	31	+5
vänster-högerposition			
klart till vänster	54	48	+6
något till vänster	65	55	+10
varken eller	52	40	+12
något till höger	71	54	+17
klart till höger	62	45	+17
partisympati			
v	47	35	+12
s	62	59	+3
c	57	46	+11
fp	74	66	+8
m	63	48	+15
kd	73	54	+19
mp	48	37	+11
inget parti	45	25	+20
samtliga	57	46	+11

Kommentar: Svarepersonernas vänster-högerposition mättes med en elva-gradig skala (0-10) i EU-parlamentsvalundersökningen. Svar mellan 0-2 har klassificerats som klart till vänster, 3-4 som något till vänster, 5 som varken eller, 6-7 något till höger och 8-10 som klart till höger.

De svaga till obefintliga sambanden mellan ideologisk vänster-högerposition och demokratibedömningarna, med korrelationer kring noll, understryker ytterligare att Eurobarometerens demokratifråga inte enkelt kan viftas bort med argumentet att den enbart mäter kortsiktig dagspolitik. Hade den mätt enbart en bedömning av dagspolitiken hade knappast vänstern, mitten och högern, som

nu är fallet, i stort sett varit lika (lite) nöjda med hur demokratin fungerar i Sverige. Det faktum att de ideologiska och partipolitiska skillnaderna i bedömningen av demokratin är så förhållandevis små kan tolkas som att Eurobarometerfrågan om demokrati inte bara mäter mer eller mindre kortsiktiga uppfattningar om dagspolitiken utan att den också mäter något som har att göra med en bedömning av hur den politiska demokratin fungerar i Sverige.

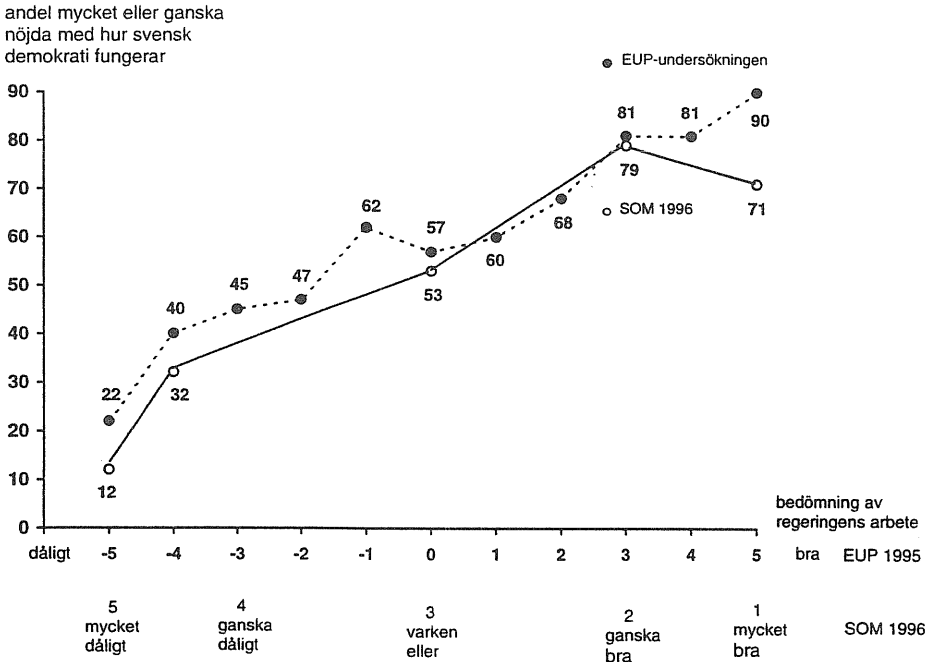
Resultaten när det gäller politiskt intresse är något mer svårtolkade. Mest positiva bedömningar av hur den svenska demokratin fungerar återfanns bland människor med ett stort politiskt intresse (53 procent nöjda i SOM-studien) medan människor utan politiskt intresse var klart mindre positiva (endast 31 procent nöjda). En tolkning skulle kunna vara att politiskt intresserade personer fokuserade på ordet *Demokrati* i frågan och i huvudsak gjorde en utvärdering av det demokratiska systemet medan många personer bland de politiskt ointresserade fäste sig vid ordet *Fungerar* och gjorde en bedömning av regeringen och dagspolitiken. I så fall stödjer det hypotes I som säger att Eurobarometerns demokratifråga har en tveksam validitet eftersom den mäter (minst) två saker, nämligen värderingar av demokratins funktionssätt, men också mer kortsiktiga bedömningar av sittande regering och den förda politiken.

En annan tolkning skulle kunna vara att frågan verkligen mäter demokratibedömningar. I så fall skulle politiskt ointresserade svenskar vara klart mindre nöjda med demokratin än de politiskt intresserade; en inte helt orimlig tolkning, kan det tyckas. Människor kanske är ointresserade eftersom de är frustrerade över det sätt på vilket systemet fungerar.

Det är uppenbart att vi inte har tillräcklig information för att kunna ta entydig ställning. Den viktigaste informationsbit som saknas är andra oberoende mått på bedömningen av hur svensk demokrati fungerar i SOM-undersökningarna och i 1995 års valundersökning. Eller enklare uttryckt. Vi saknar ett facit. Vi har inte tillgång till bra alternativa demokratifrågor mot vilka Eurobarometerns mätinstrument kan valideras.

Helt utan tolkningsmöjligheter är vi dock inte. SOM-studien, liksom 1995 års valundersökning, innehåller mängder med bitvis användbar information som kan hjälpa oss att förstå vad demokratifrågan mäter. Ett induktivt sätt att närma sig problemet är att undersöka vilka andra fenomen som demokratiattityderna är relaterade till: vilket mer konkret innebär att vi måste ge oss ut på jakt efter företeelser som är korrelerade med svaren på demokratifrågan.

Figur 3   **Starkt samband mellan grad av nöjdhet med hur svensk demokrati fungerar och bedömningen av hur regeringen sköter sin uppgift (procent)**

Kommentar: SOM-frågan löd: "Hur tycker Du regeringen sköter sin uppgift?" i valundersökningens studie i samband med EU-parlamentsvalet formulerades frågan sålunda: "Hur tycker Du socialdemokraterna har skött sig som regeringsparti sedan valet 1994?" med en elvgradig skala från -5 (dåligt) till +5 (bra) som svarsalternativ.

I praktiken innebar ett sådant trålfiske i vårt fall att vi besiktigade ett 150-tal korrelationer. Utfallet blev ett fåtal korrelationer(r) med värden över .30 (sju stycken), ett ytterligare tjugotal med värden över .20 och resten med lägre värden. Samtliga korrelationer över .30 gällde frågor som handlade om politiskt förtroende eller bedömningar av regeringens arbete. Den högsta korrelationen (.52) återfanns i SOM-studien och gällde en fråga om hur man tyckte att rege-

ringen sköter sin uppgift. De som var kritiska till hur regeringen skötte sig tenderade mycket klart att göra en negativ bedömning av hur demokratin fungerar i Sverige (se figur 3).

Bland personer som tyckte regeringen skötte sig mycket bra var det hela 71 procent som förklarade sig nöjda med hur svensk demokrati fungerar medan det endast var 12 procent som var nöjda bland svarspersoner som ansåg att regeringen skötte sin uppgift mycket dåligt. Det är svårt att tolka resultaten annorlunda än att dagspolitiken och regeringens agerande spelar en stor roll för hur svarspersonerna besvarar demokratifrågan. Hypotes I får stöd.

Fast å andra sidan, flera av de övriga frågorna som uppvisade medelhöga till höga korrelationer med demokratifrågan var av ett mer generaliserat slag och handlade om förtroende för andra politiska aktörer än regeringen, som till exempel förtroendet för riksdagen, kommunstyrelserna och svenska politiker i allmänhet. Demokratifrågan mäter inte enbart dagspolitik. Den mäter också någonting mer generaliserat som har att göra med politiskt förtroende.

Att ordet *Fungerar* i demokratifrågan spelat en roll för svaren framgår när vi ser på vad det är för bedömningar som uppvisar medelhöga korrelationer med demokratibedömningarna (kring .20). Här finner vi ett antal frågor som gäller utvärderingar av kommunal service när det gäller välfärdssektorn (äldre, skola, socialtjänst) och bedömningar av hur den svenska ekonomin utvecklas. Människor som var missnöjda med välfärdsservicen och som tyckte sig se en försämrad ekonomi tenderade att vara minst nöjda med hur demokratin fungerade. Negativa funktionsbedömningar av hur systemet och politiken fungerar ledde till mindre positiva demokratibedömningar, även om sambanden var svaga. I den mån man kan klassificera ekonomi- och servicevärderingar som närmare hur dagspolitiken fungerar och längre ifrån en bedömning av demokratin, kan man också tolka resultaten som ett stöd för hypotes I

Någonting som demokratifrågan, med några få undantag, däremot inte uppvisade några nämnvärda korrelationer med var olika sakfrågeåsikter. Och det måste naturligtvis bedömas som positivt ur normativ demokratisk synpunkt, eftersom det betyder att människor med olika åsikter, inklusive minoritetsåsikter och åsikter utan stöd i den förda politiken, inte låter sin eventuella frustration gå ut över hur de bedömer att demokratin fungerar. Sakåsikterna hålls i stor utsträckning isär från demokratibedömningarna. Nollsambandet mellan väljar-

nas ideologiska vänster-högerpositioner och bedömningarna av hur demokratin fungerar i Sverige är ett bra exempel på detta.

Det finns dock några exempel på vissa samband mellan sakåsikter och demokratibedömning i vårt material. I samtliga fall rör det sig om samband på medellåg nivå med korrelationer kring .20 till .25. Exempelen gäller EU-frågan, flyktingfrågan och u-hjälpen, där tendensen är att EU-motståndare och personer som vill ta emot färre flyktingar och ge mindre u-hjälp är minst nöjda med det sätt på vilket svensk demokrati fungerar. I andra sakfrågor som exempelvis frågan om den offentliga sektorns storlek, försvarsfrågan, socialbidragens storlek, privatisering av statliga företag, sextimmarsdagen, kärnkraften, miljön, NATO-medlemskap och jämställdhet finner man inga eller klart lägre korrelationer med demokratibedömningarna.

Det vore en överdrift att hävda att vårt trålfiske efter klagörande korrelerat till demokratibedömningarna fört oss särskilt mycket framåt. Någon avgörande pusselbit har inte hittats. Men så mycket är dock klart att demokratifrågan i sin Eurobarometertappning inte ger någon ren mätning av någonting som skulle kunna kallas en generaliserad bedömning av hur det demokratiska systemet fungerar. Därtill är svaren på frågan alltför mycket bemängda med dagspolitik och bedömningar av den förda regeringspolitiken. T o m bland de mest politiskt engagerade och kunniga, bland riksdagsledamöterna, kan man spåra inslag av dagspolitiska policyvärderingar när demokratifrågan skall besvaras.

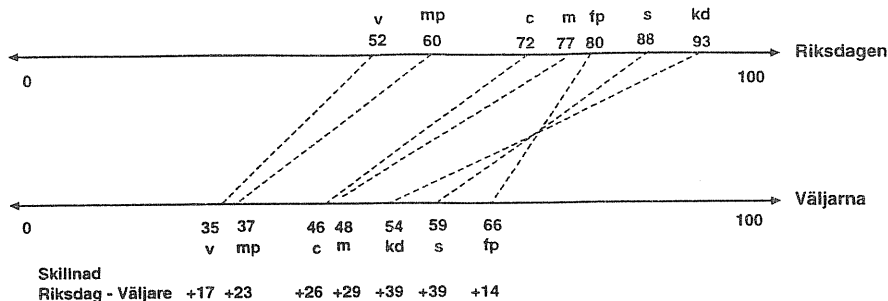
I en enkätstudie våren 1996 fick Sveriges riksdagsledamöter tillfälle att besvara Eurobarometerens demokratifråga. Resultatet blev mycket mer positivt än när väljarna tillfrågades. Hela 80 procent av ledamöterna förklarade sig mycket eller ganska nöjda med hur demokratin fungerade i Sverige. Motsvarande andel bland väljarna var endast 46 procent.

Men partimönstret i svaren var mycket likartat bland väljare och valda. Minst nöjda med hur svensk demokrati fungerar var riksdagsledamöter och väljare från oppositionspartierna miljöpartiet och vänsterpartiet medan regeringspartiets ledamöter och väljare var klart mer positiva. Borgerliga ledamöter och väljare tenderade att gruppera sig däremellan. Mönstret antyder att också riksdagsledamöterna till en del påverkades av dagspolitiken och den förda regeringspolitiken när de besvarade demokratifrågan. Värt att notera är dock att ledamöterna i samtliga partier var mer nöjda med demokratin än sina respektive väljare. Vi kanske kan förmoda att ledamöterna fäst större avseende vid

ordet *Demokrati* i frågan, medan väljarna relativt sett tog mer hänsyn till ordet *Fungerar*. I så fall fungerar Eurobarometerns demokratifråga bättre, och som avsett, på politisk elitnivå än bland de många människorna.

Figur 4   **Andel mycket eller ganska nöjda med hur demokratin fungerar i Sverige bland riksdagsledamöter och väljare 1996 (procent)**

Kommentar: Väljarresultaten har hämtats från SOM-undersökningen 1996 (se tabell 3). Riksdagsresultaten kommer från en enkätstudie med samtliga riksdagsledamöter sen-våren 1996 med 90 procent svarande. Andelen ledamöter som inte besvarade demo-kratifrågan var 3 procent. Totala andelen riksdags-ledamöter som uppgav att de var mycket eller ganska nöjda med hur demo-kra-tin fungerar i Sverige var 80 procent. Mot-svarande andel bland samtliga väljare var 46 procent, en skillnad på +34 enheter.

Våra huvudresultat kan sammanfattas mycket enkelt. Eurobarometerns demo-kratifråga ger inget entydigt mått på graden av nöjdhet med hur demokratin fungerar bland svenska väljare. Frågan ger ett orent resultat eftersom också värderingar av dagspolitiken och bedömningar av den sittande regeringens politik vägs in relativt tungt. Demokratifrågans resultat, som de mäts av Euro-barometern med hjälp av besöksintervjuer, ger dessutom en överdrivet positiv bild av hur nöjt svenska folket är med demokratins funktions-sätt. SOM-studiens resultat, baserat på enkätsvar som ofta är ärligare och mindre politiskt korrekta, visar att svenskarna inte är så nöjda med hur svensk demokrati fun-gerar som Eurobarometern anger.

Om vi godtar mätningarna som de är med en blandning av demokrati- och politikbedömningar visar resultaten att politikerna i form av riksdagsledamöterna var klart mer nöjda än väljarna. Bland väljarna var män, yngre, högutbildade och högre tjänstemän mest nöjda medan kvinnor, arbetare, äldre, lågutbildade och arbetslösa var mindre nöjda. Starka grupper tenderade att vara mer nöjda än svagare grupper. Det är lätt att bli fundersam över läget.

Referenser

- Anderson, C. and Guillory, C. (1997) Political Institutions and Satisfaction with Democracy: A Cross-National Analysis of Consensus and Majoritarian Systems, *American Political Science Review* 91: 66-81.
- Easton, D. (1965) *A Systems Analysis of Political Life*. New York: John Wiley
- Esaiasson, P. and Granberg, D. (1993) Hidden Negativism: Evaluation of Swedish Parties and Their Leaders Under Different Survey Methods. *International Journal of Public Opinion Research* 5: 265-277
- Fuchs, D., Guidorossi, G. and Svensson, P. (1995) Support for the Democratic System. In Klingemann, H-D. and Fuchs, D. (eds.). *Citizens and the State*. Oxford: Oxford University Press
- Holmberg, S. (1981) *Svenska väljare*. Stockholm: Liber
- Kaase, M. (1992) Legitimitätsüberzeugungen. In Schmidt, M.G. (ed.) *Lexikon der Politik. Die Westlichen Länder*. München: Beck
- Kornberg, A. and Clarke, H. (1994) Beliefs about Democracy and Satisfaction with Democratic Government: The Canadian Case. *Political Research Quarterly* 47: 537-563
- Merkel, P.H. (1988) Comparing Pluralist Democracies: The Democratic System Reconsidered. 1970-1985. In Dogan, M. (ed.) *Comparing Pluralist Democracies: Strains on Legitimacy*. Boulder: Westview
- Norris, P. (1997) *Confidence in Democratic Institutions: America in Comparative Perspective*. Provisional Schedule for a Workshop. Harvard University

---

Schmitt, H. (1983) Party Government in Public Opinion: A European Cross National Comparison. *European Journal of Political Research* 11: 353-376

Weil, F.D. (1989) The Support and Structure of Democratic Legitimation in Western Democracies. A Consolidated Model Tested with Time-Series Data in Six Countries Since World War II. *American Sociological Review* 54: 682-706

Widmaier; U. (1990) Political Stability in OECD Nations. *International Political Science Review* 11: 219-242

ÄR SVENSKARNA LYCKLIGA?

LENNART NILSSON

Vid komparativa studier av välfärdspolitik har huvudintresset vanligen inriktats på att jämföra välfärdens materiella innehåll. Denna inriktning har också präglat den svenska välfärdsforskningen med omfattande undersökningar över tid av medborgarnas objektiva levnadsförhållanden. Välfärdsräkningar har utgått från en "objektivistisk" ansats med syfte att fastställa i vilken utsträckning de välfärdspolitiska målen uppfyllts (Petersson, Westholm, Blomberg 1989).

I arbetet *Att Ha, Att Älska, Att Vara. Om välfärd i Norden* (1975) gör sociologen Erik Allardt två begreppsliga distinktioner vid studiet av välfärd som sammanfattas i en fyrfältstabell:

	<u>Välfärd</u>	<u>Lycka</u>
<u>Levnadsnivå</u>	1. Behov där tillfredsställelse är definierad i termer av materiella resurser	3. Subjektiva förnimmelser och upplevelser av ens materiella och yttre levnadsvillkor
<u>Livskvalitet</u>	2. Behov där tillfredsställelse är definierad i termer av relationerna till andra människor, samhället och naturen	4. Subjektiva förnimmelser och upplevelser av relationerna till människor, natur och samhälle

I den årliga Eurobarometern, som genomförs på uppdrag av EU-kommissionen i EU-länderna, undersöks sedan 1973 medborgarnas attityder och bedömningar i en rad frågor, bl. a. om tillfredsställelsen med det liv de lever. Intervjufrågan avser att mäta, med utgångspunkt från Allardts klassificering, en sammanvägd bedömning av lycka, som innefattar både levnadsnivå och livskvalitet och den bygger helt på den svarandes egen

bedömning av sin situation. I denna artikel skall resultat från Eurobarometern och från en svensk mätning i SOM:s regi ligga till grund för en översiktlig analys av svenska folkets livstillfredsställelse, med inriktning på två huvudfrågor: Vilka är lyckliga? och Hur lyckliga är svenskarna i förhållande till invånarna i andra EU-länder? Lycka och livstillfredsställelse används här som synonymter.

Eurobarometern baseras på personintervjuer genomförda med identiska frågor i alla EU-länder. I 1996 års SOM-undersökningar, på nationell, regional och lokal nivå, ingick samma fråga som i Eurobarometern men avpassad för enkättekniken.¹

Vilka är lyckliga?

Allardts studie och senare forskning har visat att subjektiva mått på lycka inte är jämförbara med objektiva mått på välfärd i betydelsen att de skulle mäta samma sak men på olika sätt. Vidare har mätinstabiliteten på individnivå uppfattats som ett problem. Vid jämförelser över tid på aggregerad nivå visar det sig emellertid att andelarna nöjda respektive missnöjda är förhållandevis konstanta (Tuominen 1996).

Det finns anledning att först jämföra resultaten från de två undersökningarna av svenska folkets livstillfredsställelse 1996 med varandra. Fältarbetet för Eurobarometern genomfördes i form av personintervjuer från januari till mars medan den nationella SOM-undersökningens enkäter insamlades under perioden oktober-december 1996.

Tabell 1 Allmän livstillfredsställelse, Sverige 1996 (procent)

Undersökning	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Inte nöjd	Ingen åsikt	Summa procent
Eurobarometern	35	58	5	2	100
Riks-SOM	29	61	7	3	100

Kommentar. Åldersgruppen är i Eurobarometern 16 år och äldre och i SOM-undersökningen 15-80 år. I Sverige uppgick antalet svarande i Eurobarometern till 3 169 medan det i SOM-undersökningen var 1 779 svarande. Frågeformuleringarna redovisas i not 1.

I båda undersökningarna svarar en majoritet att de är ganska nöjda, medan andelen mycket nöjda är högre i Eurobarometern än i SOM-undersökningen, 35 respektive 29 procent. Omvänt är andelen inte nöjda något högre i SOM än i Eurobarometern, 7 jämfört med 5 procent. Det finns anledning att tro att tekniken för datainsamling härvidlag är av betydelse, då benägenheten att ge positiva svar ibland är större vid personintervjuer jämfört med det anonyma besvarandet av enkätfrågor. Samma tendens i svarsmönstren i de två undersökningarna redovisar Holmberg vid analysen av Eurobarometerns demokratifråga på annan plats i denna bok.

Huvudresultatet är att ca 90 procent av svenskarna är nöjda med sina liv varav ca en tredjedel är mycket nöjda. I fortsättningen skall analysen fokusera på de mycket nöjda, dvs de lyckliga. Vilka socio-ekonomiska grupper är särskilt nöjda med sina liv och vilka faktorer påverkar livstillfredsställelsen?

De svenska kvinnorna är något mera nöjda än männen och liksom i andra surveyundersökning som avser bedömningar av samhällsförhållanden är de äldre mest nöjda. Social gemenskap bidrar till lycka. Ett uttryck för detta är att gifta är mera nöjda än ensamstående, och samboende liknar i detta avseende ensamstående.

Ett genomgående mönster i övrigt är att väletablerade grupper i samhället är mera nöjda med sina liv än övriga grupper. Högutbildade, högre tjänstemän/akademiker och personer med goda inkomster är lyckligare än andra. Omvänt är arbetslösa väsentligt mindre nöjda och även personer i arbetsmarknadsutbildning, låginkomsttagare och arbetare är mindre tillfreds med sina liv. Däremot är ålderspensionärer, studerande och hemarbetande något mera nöjda än genomsnittet. En annan form av utanförskap är för många att vara invandrare. I dagens Sverige är utländska medborgare mindre nöjda med sina liv än svenska medborgare.

Det finns många varianter på uttrycket: "Pengar är inte allt men jag är hellre olycklig i en Porsche än i en Volkswagen". Innebörden är att den som är rik inte nödvändigtvis är lycklig. Men även om det finns fattiga som är mycket nöjda med sina liv, bekräftar vår undersökning vad som är känt från tidigare forskning. Höginkomsttagare är mera nöjda med sina liv än låginkomsttagare (Tuominen 1996).

Tabell 2 Allmän livstillfredsställelse i olika socio-ekonomiska grupper, SOM-undersökningen 1996 (procent)

Grupp	Andel mycket nöjd	Antal personer
Kön		
Kvinnor	31	929
Män	26	831
Ålder		
65-80	35	313
50-64	25	398
30-49	29	604
15-29	27	443
Civilstånd		
Gift	35	865
Samboende	26	313
Ensamstående	21	557
Utbildning		
Hög	32	514
Medel	28	660
Låg	28	549
Yrkesgrupp/klass		
Företagare	33	153
Högre tjm/akademiker	38	200
Tjm	30	413
Jordbrukare	29	55
Arbetare	25	751
Sysselsättning		
Förvärvsarbetande	28	924
Beredskapsarbete/ALU/ Arbetsmarknadsutbildning	21	34
Arbetslös	13	115
Förtidspensionär	29	80
Hemarbetande	33	30
Studerande	33	223
Ålderspensionär	35	304
Inkomst²		
Hög	39	232
Medel	29	355
Låg	19	294
Medborgarskap		
Svenskt	30	1694
Utländskt	19	70
Samtliga	29	1779

I Sverige är det knappt 10 procent som regelbundet besöker gudstjänst eller religiöst möte (Hagevi 1996). Religionsutövningen är emellertid av stor betydelse för människors livstillfredsställelse. Bland personer som aldrig besöker religiösa möten är det endast 25 procent som är mycket nöjda med sina liv och ju oftare man besöker möten desto lyckligare är man; i den lilla gruppen som uppger att man besöker möten flera gånger i veckan är det över 50 procent som är mycket nöjda med sina liv.

Robert D. Putnam framhåller i sitt arbete om de italienska regionerna att det inte bara är de personliga förhållandena utan också karaktären hos samhället som är av betydelse. ”På det individuella planet är det familjeinkomsten och religionsutövningen som säkrast förutsäger tillfredsställelsen med livet, men korrelationen med medborgargemenskapen är praktiskt taget lika stark som dessa personliga attribut” (Putnam 1996, sid 138).

I Sverige är välfärdsstaten och den offentliga sektorn av stor betydelse för medborgarna. Därför är det av intresse att också relatera synen på samhället och hur det fungerar till människornas livstillfredsställelse. I den västsvenska SOM-undersökningen finns både uppgifter om hur nöjd man är med den kommunala servicen och hur man bedömer att demokratin fungerar i kommunen och i Sverige. Resultaten visar att personer som är nöjda med kommunens service, liksom de som är nöjda med demokratin också tenderar att vara mer nöjda med sina liv.

Lycka i Sverige och i andra EU-länder

Att jämföra subjektiv livstillfredsställelse mellan länder är förknippat med stora svårigheter. Komparationen aktualiserar problem som är av både språklig och kulturell art; t.ex. vad innebär ganska nöjd på olika språk och hur benägna är människor i olika kulturer att ge uttryck för sin personliga upplevelse av livet i intervju- eller enkätundersökningar? Problemen är generella för komparativa surveyundersökningar, men kanske sätts de på sin spets vid frågor om människors lycka.

Det faktum att de förändringar som skett över tid är långsiktiga förskjutningar talar för att det rör sig om substansiella förändringar. Undersökningarna i både tidigare Västtyskland och Östtyskland sedan 1990 är av speciellt intresse eftersom de rent språkliga skillnaderna i denna icke-

politiska fråga bör vara små. Resultaten visar också på klara skillnader mellan de två delarna av Tyskland som överensstämmer med resultat från andra undersökningar.

Tabell 3 Mycket nöjd med livet, EU-länderna våren 1996 (procent)

Land	Andel mycket nöjd
Danmark	65
Nederländerna	47
Luxemburg	36
Sverige	35
Irland	33
Österrike	30
Storbritannien	30
Nordirland	27
Finland	26
Belgien	25
Genomsnitt för EU-länderna	23
Tyskland	
Tyskland, väst	19
Tyskland, öst	10
Spanien	14
Italien	12
Frankrike	12
Grekland	9
Portugal	4

Kommentar. För Eurobarometer 44.2bis (Mega survey) intervjuades sammanlagt 65 178 personer. Antalet intervjuade uppgick i Frankrike, Italien, Spanien, Storbritannien och i den västra delen av Tyskland till ca 6 000, i Belgien, Danmark, Finland, Grekland, Irland, Nederländerna, Portugal, Sverige, den östra delen av Tyskland samt Österrike till ca 3 000. I Luxemburg intervjuades ca 1 000 och på Nordirland ca 600 personer. Övriga år under 1990-talet har för Eurobarometern ca 1000 personer intervjuats i alla länder utom Luxemburg, 300-500, och Nordirland, 300.

Danmark har sedan 1973 intagit en tätplats i Eurobarometerns mätningar av livstillfredsställelsen. Danskarna är lyckligast i Europa. Sedan 1991 har över 60 procent av danskarna uppgivit att de är mycket nöjda med sitt liv; de

---

senaste åren är det ca två tredjedelar. Nederländerna och Luxemburg har också genomgående legat högt bland EU-länderna i detta avseende, men på en väsentligt lägre nivå än Danmark under 1990-talet.

När Sverige första gången inkluderades i Eurobarometern 1995 placerade sig svenskarna på fjärde plats bland EU-länderna och 1996 var placeringen densamma även om procentandelen mycket nöjda sjunkit från 40 till 35 procent. Levnadsåldern var 1993 i Danmark för både kvinnor och män tre år lägre än i Sverige men livstillfredsställelsen är i Danmark markant högre (Nordisk Statistisk Årsbok 1996). I 1995 års undersökning ingick även Norge, där andelen lyckliga uppgick till 43 procent. Bland de nordiska länderna hamnade Sverige på tredje plats efter Danmark och Norge men före Finland, där 26 procent var mycket nöjda både 1995 och 1996.

Förutom de nordiska länderna ligger även Be-Ne-Lux-länderna, Österrike och de anglosaxiska länderna Irland och Storbritannien med Nordirland över genomsnittet för EU-länderna.

Under genomsnittet ligger Tyskland med 19 procent i den västra delen och 10 procent i den östra delen. Under senare hälften av 1980-talet var andelen lyckliga i Västtyskland något högre men andelen som varit mycket nöjda med sina liv har aldrig överstigit 20 procent. Frankrike och de sydeuropeiska länderna, Spanien, Italien, Grekland och Portugal hamnar längst ner vid en rangordning av EU-länderna. För Spanien och Grekland är andelen mycket nöjda under senare år klart lägre än tidigare.

Lyckan kommer .....

Sammanfattningsvis kan konstateras att social position och om man ingår i gemenskapen i en familj eller en religiös sammanslutning är av betydelse för människors välbefinnande. Arbetslösa, låginkomsttagare och invandrare tillhör inte i samma utsträckning som andra de lyckliga i Sverige under 1990-talet. Att vara nöjd med hur samhället fungerar, både styrelseskicket, demokratin, och med dess output, servicen, är också relaterat till om man är nöjd med livet.

Trots stora förändringar av välfärdsstaten under senare år är det cirka en tredjedel av svenskarna som är mycket nöjda med sina liv och sammanlagt

90 procent är nöjda. I de nordiska länderna är livstillfredsställelsen hög jämfört med i andra EU-länder och danskarna är lyckligast av alla.

Noter

1. Eurobarometerfrågan lyder på engelska: "On the whole, are you very satisfied, fairly satisfied, not very satisfied, or not at all satisfied with the life you lead?" och på franska "D'un facon général, êtes-vous très satisfait, plutôt satisfait, plutôt pas satisfait ou pas satisfait du tout la vie que vous menez?". I SOM-undersökningarna hade frågan följande lydelse: "Hur nöjd är Du på det hela taget med det liv Du lever?" med svarsalternativen Mycket nöjd, ganska nöjd, Inte särskilt nöjd och Inte alls nöjd".

2. Inkomst avser sammanlagd hushållsinkomst före skatt för hushåll med minst en förvärvsarbetande: hög = 401 000 eller högre, medel = 251 000-400 000 och låg = upp till 250 000 kr.

Referenser

Allardt, E (1981) *Att ha, att älska, att vara. Om välfärd i Norden*. Argos.

Eurobarometer. *Public Opinion in the European Union. Trends 1974-1994*. European Commission.

Eurobarometer 43.1, våren 1995.

Eurobarometer 44.2BIS (Mega survey), våren 1996.

Hagevi, M (1996) Religiositet och första valet till EU-parlamentet i Nilsson, L (red) *västsvenska perspektiv* SOM rapport nr 17. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet

Holmberg, Sören (1997). "Svenska folket är så där nöjda med hur demokratin fungerar i Sverige". I Sören Holmberg och Lennart Weibull (red), *Ett missnöjt folk?* SOM-rapport nr 18. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Nordisk statistisk årsbok 1996. Nordiska ministerrådet 1996.

Petersson, O, Westholm, A och Blomberg, G (1989) *Medborgarnas makt*.
Carlssons.

Putnam, R D (1996) *Den fungerande demokratin. Medborgarandans rötter i Italien*.
Stockholm: SNS Förlag.

Tuominen, M (1996), Who`s happy? i *Helsinki Quarterly* 3B/1996. The City of
Helsinki Information Management Centre.

SOM-UNDERSÖKNINGEN 1996 GENOMFÖRANDE OCH UTFALL

SOPHIE JOHANSSON

SOM-institutet vid Göteborgs universitet genomför varje år en nationell frågeundersökning - Riks-SOM. 1996 års undersökning är den elfte i ordningen. Undersökningen genomförs som ett samarbete mellan tre institutioner - Institutionen för journalistik och masskommunikation, Statsvetenskapliga institutionen och Förvaltningshögskolan där forskare och projekt medverkar med frågor. SOM-undersökningen har genomförts sedan 1986 och 1992 gjordes för första gången en västsvensk motsvarighet, Väst-SOM, med samma inriktning som Riks-SOM. Varje undersökning genomförs under i det närmaste, identiska förutsättningar för att resultat från de olika åren skall vara helt jämförbara. Varje undersökning resulterar i en publikation där de medverkande forskarna redovisar sina resultat i kortare uppsatser. I varje sådan publikation finns ett metodkapitel (Reimer, 1987; Björkqvist, 1988, 1989; Bennulf, 1990; Kratz, 1991, 1992; Rönström, 1993, 1994, 1995, 1996).

Population och urval

I SOM-undersökningarna används ett obundet slumpmässigt urval (OSU) på 2 800 personer i hela landet i åldrarna 15 till 80 år. År 1992 började även utländska medborgare bosatta i Sverige att inkluderas i urvalet. Detta för att SOM-undersökningarnas population bättre skulle avspegla befolkningen som helhet. Innan 1992 var urvalet 2 500 personer i åldrarna 15 till 75 år och utländska medborgare var alltså inte inkluderade i urvalet.

I 1996 års undersökning begicks ett misstag när det gäller urvalet. Åldersgruppen 15 år, de som är födda under 1981, kom inte med vid urvalsdragningen hos Dafa/Spar. Detta uppmärksammades inte förrän datamängden levererades till Göteborgs universitet. För att komplettera urvalet gick enkäter ut till den tappade gruppen i februari/mars. Genom den vidtagna

Åtgärden blev undersökningen således komplett. Det totala urvalet blev därmed inte 2 800 personer som planerat, utan 2 841 personer.

Frågeformuläret

Formuläret utarbetas i samarbete mellan SOM-institutet och de deltagande forskningsprojekten. Det består av sex sammanhållna delar:

Fråga 1-12	Massmedier
Fråga 13-36	Politik och samhälle
Fråga 37-38	Sverige och omvärlden
Fråga 39-53	Energi, kärnkraft och miljö
Fråga 54-68	Fritid och medier
Fråga 69-91	Bakgrundsfrågor

Svarspersonerna fick alltså 91 frågor att besvara. De flesta frågorna bestod av flera delar, varför den svarande fick göra ungefär 550 ställningstaganden. Formulärets omfång har ökat kraftigt under de senaste åren; år 1992 fick svarspersonerna ta ställning till 360 delfrågor. De allra flesta frågorna besvaras lätt med ett kryss i en ruta. Det finns ett fåtal frågor med öppna svarsalternativ. De öppna frågorna handlar bland annat om vilken morgontidning man läser, vilka samhällsproblem man tycker är de viktigaste just nu samt vilken bil man har i sitt hushåll. Också de flesta öppna frågor är lättbesvarade och kräver endast ett kort svar.

Undersökningsplan och genomförande

Fältarbetet i 1996 års Riks-SOM-undersökning genomfördes av Gallupgruppen, som också ansvarade för Väst-SOM 1996. Själva fältarbetet var upplagt på samma sätt som tidigare år, förutom att det blev uppdelat i två delar. Den första och huvudsakliga delen av fältarbetet genomfördes under hösten 1996. Det första utskicket gick ut den 30 september. Svarspersonerna fick då ett formulär, ett följebrev, ett svarskuvert och en informationsbroshyr. Efter tre dagar skickades ett vykort ut till samtliga 2 800 personer i urvalet. På kortet tackades de som redan svarat på enkäten samtidigt som de som ännu inte svarat uppmanades att skicka in formuläret. Den 14 oktober skickades ett nytt formulär till alla som ännu inte svarat, tillsammans med

ett påminnelsebrev. Drygt två veckor senare påbörjades telefonpåminnelserna och nya formulär skickades efter detta stadie endast ut till de personer som inte kunnat nås per telefon samt till personer som vid telefonpåminnelsen sagt att de önskade ett nytt formulär.

Tre större telefoninsatser gjordes under fältarbetets gång. Ett problem som uppkom vid telefonaktiviteterna var att så pass många som 12 procent av urvalet inte gick att nå per telefon. Orsakerna till att de inte gick att nå var att de hade hemligt telefonnummer eller att personen endast hade mobiltelefonabonnemang. Detta faktum gjorde att vi valde att den 16 januari skicka ut en minienkät till personer utan känt telefonnummer, personer som ej kunnat nås vid tidigare telefonpåminnelser samt till personer som lovat sända in enkät vid tidigare påminnelse, men ej gjort det.

I minienkäten fanns det möjlighet att ange varför man inte svarat, eller, om det inte var svarspersonen själv som läste brevet, varför inte denne svarat. Bland svarsalternativen fanns bland annat sjukhusvistelse, språksvårigheter samt utlandsboende. Minienkäten var lyckad så till vida att vi kom i kontakt med 95 personer som antingen skickade in sin enkät eller meddelade oss varför de valde att inte ställa upp. Utöver dessa kontakter tillkom ett antal telefonsamtal från svars personer som fått minienkäten. Fältarbetet avslutades den 28 januari.

Fältarbetet så sålunda ut på följande sätt:

30 september

Utskick av enkät, följebrev, broschyr samt svarskuvert.

3 oktober

Utskick av påminnelsevykort.

14 oktober

Utskick av påminnelsebrev med enkät och svarskuvert.

31 oktober-7 november

Telefonpåminnelser till svars personer som ej sänt in enkät. Postal påminnelse till personer utan känt telefonnummer.

21-25 november

Telefonpåminnelser till svars personer som ej sänt in enkät. Postal påminnelse till personer utan känt telefonnummer.

30 december-3 januari 1997

Telefonpåminnelser till alla som ej sänt in enkät. Postal påminnelse till personer utan känt telefonnummer.

16 januari 1997

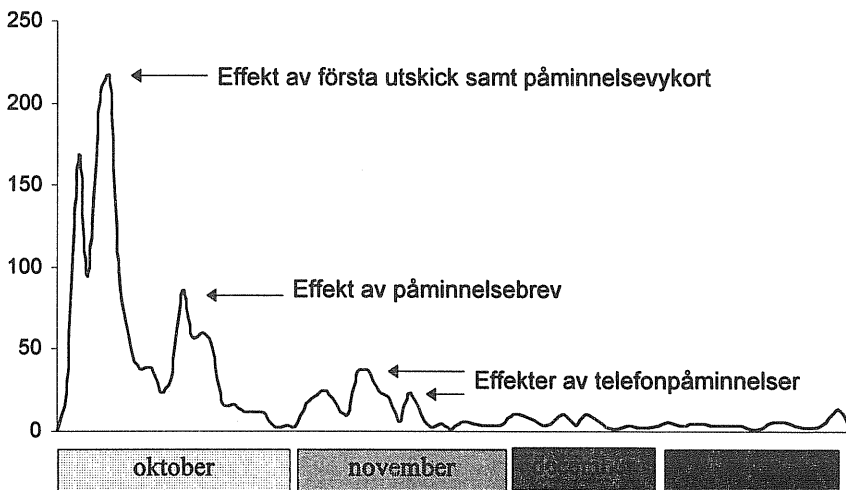
Utskick av enkät, följebrev, svarskuvert samt minienkät till svarspersoner utan känt telefonnummer, personer som ej kunnat nås vid tidigare telefonpåminnelser samt till personer som ej sänt in enkät, med vid senaste telefonpåminnelsen lovat göra det.

28 januari 1997

Fältarbetet avslutas.

Under de första två veckorna av fältarbetstiden inkom över hälften av alla formulär som skulle komma att skickas in. Över 85 procent av det totala antalet enkäter hade inkommit sex veckor efter fältarbetets början. De sista 15 procenten var betydligt svårare att få in. Dessa inkom sporadiskt under november, december 1996 samt under januari 1997. Den 28 januari avslutades fältarbetet. I figur 1 redovisas inflödet av enkäter dag för dag under fältarbetet.

Figur 1   **Dagligt inflöde av enkäter i 1996 års Riks-SOM-undersökning**

På grund av det urvalsfel som skedde i den ursprungliga studien fick ett nytt urval på 41 personer födda 1981 dras. Fältarbetet för denna kompletterande undersökning hade i princip samma uppläggning som den större studien men genomfördes i något mer komprimerad form mellan 12 februari och 14 mars 1997.

Svarsfrekvens och bortfall

SOM-undersökningarna har under alla år haft en relativt hög svarsfrekvens. Svarsfrekvensen för samhällsvetenskapliga postenkätstudier ligger i allmänhet på mellan 60 och 70 procent, beroende på geografiskt område och typ av svars personer (Kratz, 1990; Ohlsson, 1986; Severinsson, 1990). Svarsfrekvensen för SOM-undersökningen har varierat från år till år och har legat på mellan 65 och 71 procent. Resultatet från 1996 års undersökning är bland de bättre, med 69 procents svarsfrekvens. Det är mycket positivt eftersom enkätens omfattning ökat och man skulle kunna tro att detta skulle påverka svarsfrekvensen negativt, men så har alltså inte varit fallet.

Under de elva år som Riks-SOM-undersökningen har genomförts har svarsfrekvensen sett ut som följer:

SOM-86:	68 procent
SOM-87:	70 procent
SOM-88:	69 procent
SOM-89:	66 procent
SOM-90:	66 procent
SOM-91:	67 procent
SOM-92:	71 procent
SOM-93:	70 procent
SOM-94:	67 procent
SOM-95:	65 procent
SOM-96:	69 procent

Om man slår ihop den huvudsakliga undersökningen med den kompletterande undersökning, som genomfördes under februari/mars 1997, blir antalet svarande 1 779 personer. Från det ursprungliga urvalet på 2 841 personer

har 244 personer räknats bort som naturligt bortfall. Det naturliga bortfallet har blivit större på senare år, vilket till delvis beror på att, mer tid har lagts på telefonpåminnelserna och nu även på minienkäten, vilket i sin tur resulterar i att fler personer som kan klassificeras som naturligt bortfall gått att nå. Det naturliga bortfallet består av personer som av naturliga skäl inte borde ingått i urvalet, till exempel människor som bor utomlands en längre tid eller som är svårt sjuka. I tabell 1 ges en översikt av det naturliga bortfallet i SOM-undersökningen 1996.

Tabell 1 Naturligt bortfall och bortfallsorsaker i Riks-SOM-undersökningen 1996

Ursprungligt urval	2 841
Bortdefinierade	244
varav	
sjuka, institutionell vård	51
bosatt/studerar/arbetar utomlands	74
adress okänd, avflyttad	50
ej svensktalande, ej kommunicerbar	64
avliden	5
Nettourval	2 597
Svarsvägrare, ej anträffade	818
Svar	1 779
Svarsfrekvens i procent	68,5

De senaste åren har antalet personer som avlägsnat sitt identifikationsnummer varit mycket lågt. I 1996 års undersökning var det endast sex personer som avidentifierat sin enkät. Att de är så få kan delvis förklaras av att svarspersonerna i följebrevet får en utförlig försäkran om att deras svar kommer att behandlas anonymt.

Svarsfrekvens i grupper

Under åren 1986 till 1993 beräknades svarsandelen på bruttourvalet, det vill säga hela urvalet, inklusive det naturliga bortfallet. År 1994 började datamängden rapporteras på ett sådant sätt att det blev möjligt att beräkna

svarsandelar även på nettourvalet - alltså bruttourvalet exklusive det naturliga bortfallet. Svartsandelarna i de olika grupperna för åren 1986 till och med 1993 presenteras i tabell 2a och för 1994, 1995 och 1996 i tabell 2b.

Tabell 2a Svartsandelar i olika grupper för SOM-undersökningarna 1986-1993 (procent)

	SOM -86	SOM -87	SOM -88	SOM -89	SOM -90	SOM -91	SOM -92	SOM -93
Kön								
Män	66	68	65	65	66	64	70	66
Kvinnor	63	72	70	66	64	63	65	66
Ålder								
15-19 år	73	77	76	64	66	65	64	65
20-24 år	61	68	60	66	59	60	62	60
25-29 år	60	62	64	59	62	56	65	63
30-39 år	60	69	65	66	61	59	65	68
40-49 år	64	68	69	67	65	62	73	69
50-59 år	66	66	69	66	67	65	71	67
60-75 år	67	70	67	66	70	70	70	67
76-80 år	-	-	-	-	-	-	57	60
Riksområde								
Stockholm	53	66	59	61	63	60	66	63
östra Mellansverige	67	69	70	66	66	67	67	65
Småland och öarna	77	71	74	66	70	64	70	72
Sydsverige	68	72	67	61	61	61	64	64
Västsverige	62	74	66	60	66	62	68	71
norra Mellansverige	70	72	69	64	64	62	68	64
mellersta Norrland	69	72	64	63	67	71	68	65
övre Norrland	65	64	74	68	67	67	70	62

Kommentar. Den bästa och den sämsta svartsfrekvensen varje år är markerad med fet stil. Procentbasen utgörs varje år av totala urvalet (=bruttourvalet).

Det som framgår vid en jämförelse mellan de båda tabellerna 2a och 2b, den ena beräknad på bruttourvalet, den andra på nettourvalet, är att vissa grupper, till exempel åldersgrupperna runt 25 år, som traditionellt fått en låg svartsprocent, inte svarar i så låg utsträckning som vi tidigare trott. Det naturliga bortfallet är bättre i dessa grupper än i andra, sannolikt beroende på att personer i dem befinner sig utomlands, studerar på annan ort eller av annat skäl inte finns på den adress där de är folkbokförda. Det större natur-

liga bortfallet gör att svarsandelen räknat på nettourvalet nu blir större i dessa grupper.

Tabell 2b Svarsandelar i olika grupper för Riks-SOM-undersökningarna 1994, 1995 och 1996 (procent)

	SOM 1994	SOM 1995	SOM 1996
Kön			
Män	67	65	67
Kvinnor	66	66	68
Ålder			
15-19 år	57	66	71
20-24 år	65	64	66
25-29 år	64	60	74
30-39 år	64	67	60
40-49 år	63	62	68
50-59 år	70	67	67
60-75 år	70	69	71
76-80 år	61	63	72
Riksområde			
Stockholm	65	64	63
östra Mellansverige	69	65	68
Småland och öarna	72	69	71
Sydsverige	64	67	64
Västsverige	66	63	69
norra Mellansverige	67	65	75
mellersta Norrland	63	68	70
övre Norrland	60	67	69

Kommentar. Den högsta och lägsta svarsfrekvensen för varje år är markerad med fet stil. Procentbasen varje år har definierats som lika med nettourvalet.

Mellan könen är det inga stora skillnader i svarsfrekvens, medan det mellan åldersgrupperna skiljer sig åt en del. Lite grovt skulle man kunna säga att de som ännu inte hunnit bilda familj och de vars barn är utflugna och lämnat yrkeslivet är de som i störst utsträckning svarar. Tidsfaktorn torde spela stor roll. Man har helt enkelt inte tid att fylla i en enkät då man är mitt uppe i karriären och kanske även har hem och barn att ta hand om. Svarsbenägen-

heten i olika delar av landet varierar från år till år. Men det som kan sägas generellt är att storstadsregionerna i allmänhet har en låg svarsfrekvens. På det hela taget är skillnaderna i svarsfrekvens små år från år. Det gör att SOM-materialet måste anses ha en god representativitet.

I tabell 3 jämförs åldersfördelningen i SOM-undersökningarna mellan 1992 och 1996. Både urvalets och svarsmängdens åldersfördelning redovisas.

Tabell 3 Åldersgruppernas fördelning i SOM-undersökningarna 1992-1996 i jämförelse med Sverige totalt (procent)

Ålder	SOM-92		SOM-93		SOM-94		SOM-95		SOM-96		Sverige totalt
	urv	svar	urv	svar	urv	svar	urv	svar	urv	svar	
15-29 år	26	25	26	25	26	24	25	24	25	25	27
30-49 år	36	37	36	37	36	35	36	36	36	34	37
50-64 år	20	21	20	21	21	23	22	23	22	23	20
65-80 år	18	17	18	17	18	18	18	17	17	18	17
Procent	100	100	100	100	101	100	101	100	100	100	101
Antal svarande	1889		1857		1704		1777		1779		

Kommentar. Uppgifterna om svenska folkets åldersfördelning är hämtade från Statistisk Årsbok 1993. Uppgifterna från undersökningarna före 1992 redovisas inte här men de har ett likartat mönster.

SOM-undersökningarnas representativitet, när det gäller åldersgruppernas fördelning, är mycket god. Både i urvalet och bland de svarande är fördelningen i det närmaste identisk med åldersfördelningen i Sverige totalt.

Internbortfall

Det interna bortfallet är ett mått på hur väl svarspersonerna fyller i sina formulär. Man ser på hur många människor som hoppat över en del av en fråga, en fråga i sin helhet eller ett helt frågeblock. De formulär som sändes tillbaks helt tomma registrerades som svarsvägrare.

Internbortfallet i SOM-undersökningarna är i allmänhet lågt. De flesta frågorna i formuläret har ett internbortfall på endast två till tre procent.

Några frågor har emellertid ett högre internbortfall, på runt tio procent. Det är dels frågor som kan upplevas som svåra att besvara, dels frågor som kan kännas alltför personliga. Exempel på frågor som kan vara svåra att ta ställning till är den öppna frågan om vilka samhällsproblem som är de viktigaste i Sverige just nu (fråga 16), vilka egenskaper vissa ledande politiker har (fråga 21), frågan om vilka mål Sverige skall arbeta för under de kommande tio åren (fråga 25), vilket parti man tycker bäst respektive näst bäst om (fråga 27 och 28 samt frågor som rör finansmarknadens inflytande över samhället (fråga 33 till 36). Frågor som av en del anses vara alltför personliga är frågor om inkomst och subjektiv klasstillhörighet (fråga 85 och 86).

Bakgrundsvariabler

I tabell 4 jämförs fördelningen mellan kön och åldersgrupper i SOM-undersökningarna 1992, 1993, 1994, 1995 samt 1996 med hur fördelningen ser ut bland samtliga svenskar. I tabell 5 jämförs fördelningen mellan bakgrundsvariablerna förvärvsställning och yrkesgrupp i SOM-undersökningarna 1992, 1993, 1994, 1995 samt 1996.

Tabell 4 Jämförelse mellan bakgrundsvariabler Riks-SOM-undersökningarna 1992 till 1996 och samtliga svenskar (procent)

	SOM 1992	SOM 1993	SOM 1994	SOM 1995	SOM 1996	Samtliga svenskar
Kön						
Män	52	50	49	50	47	49
Kvinnor	48	50	51	50	53	51
Ålder						
15-29 år	25	25	24	24	25	26
30-49 år	37	37	35	36	34	36
50-75 år	34	34	37	36	36	33
76-80 år	4	4	4	4	4	5

Kommentar. Siffrorna under kolumnen "samtliga svenskar" är hämtade från Statistisk Årsbok 1993.

Fördelningarna är i det närmaste identiska år från år både och i jämförelse med hur fördelningen ser ut i landet som helhet. SOM-undersökningarnas svarspopulation har såväl en mycket hög representativitet liksom den uppvisar hög stabilitet över åren. Några förändringar kan emellertid skönjas. Vad gäller svarsbenägenheten hos män och kvinnor har det inte varit några större skillnader men 1996 kan vi dock notera att kvinnorna är representerade i något högre utsträckning än vad som tidigare varit fallet. Detta skulle möjligen kunna förklaras med en kombination av fördelningen i urvalet och att vi lagt ner mer krafter på telefonpåminnelser än tidigare. Det är möjligt att kvinnor är mer mottagliga för denna typ av personlig påminnelse än vad män är.

Tabell 4 Fördelning inom olika bakgrundsvariabler i SOM-undersökningarna 1992 till 1996

	SOM 1992	SOM 1993	SOM 1994	SOM 1995	SOM 1996
Förvärvsställning					
Förvärvsarbete	58	54	56	55	54
Beredskapsarbete	1	1	1	1	1
AMS-utbildning	2	1	1	1	1
Arbetslös	5	7	6	7	6
Ålderspensionär	17	18	19	19	18
Förtidspensionär	4	4	4	4	4
Hemarbetande	2	3	2	1	2
Studera	10	11	11	11	14
Yrkesgrupp					
Tjänsteman	26	26	25	28	25
Tjänsteman, arbetsledande	13	12	14	12	14
Tjänsteman, företagsledande	3	2	3	3	3
Arbetare	40	41	40	40	42
Arbetare, arbetsledande	7	6	6	6	7
Arbetare, egenanställd	1	2	1	1	1
Jordbrukare	2	2	2	1	1
Jordbrukare med anställda	0	0	0	0	0
Företagare	3	4	3	4	3
Företagare, 1-9 anställda	3	3	3	3	3
Företagare, 10 el. fler anställda	1	2	2	1	1

Referenser

- Bennulf, Martin (1991) 'Samhälle opinion massmedia 1989 - metod och genomförande', sid 131-142 i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.), *Medier och opinioner*. SOM-undersökningen 1990. SOM-rapport nr 5. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen och Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs Universitet.
- Björkqvist, Karin (1988) 'Metodredovisning', sid 63-77 i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.), *SOM-undersökningen 1987*. SOM-rapport nr 2. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen och Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs Universitet.
- Björkqvist, Karin (1988) *Tidningsläsning i Gästrikland - en presentation av en läsarundersökning*. Arbetsrapport nr 28. Göteborg: Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Björkqvist, Karin (1989) *'SOM-undersökningen 1988. Metod frågeformulär kod-bok'*. SOM-rapport nr 3. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen och Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs Universitet.
- Kratz, Charlotta (1990) *Tidningsläsning i sydöstra Skåne. En presentation av en läsarundersökning*. Arbetsrapport nr 3. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Kratz, Charlotta (1991) 'Metod - genomförande, tillförlitlighet' sid 119-133 i Weibull, Lennart och Holmberg, Sören (red.), *Åsikter om massmedier och samhälle*. SOM-rapport nr 7. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen och Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Kratz, Charlotta (1992) 'SOM-undersökningen 1991: Genomförande och tillförlitlighet' sid 221-235 i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.), *Trendbrott?* SOM-rapport nr 8. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen och Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Ohlsson, Anders (1986) *Att svara eller inte svara - det är frågan*. Rapport nr 12. Göteborg: Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Reimer, Bo (1987) 'SOM-undersökningen 1986: uppläggning och utfall' sid 5-7 i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.), *SOM-undersökningen 1986. Genomförande Deltagare Huvudresultat*. SOM-rapport nr 1. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen och Avdelningen för masskommunikation, Göteborgs universitet.

Rönström, Anna (1993) 'SOM-undersökningen 1992. Genomförande och utfall' sid 191-206 i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.), *Perspektiv på krisen*. SOM-rapport nr 9. Göteborg: Förvaltningshögskolan, Institutionen för journalistik och masskommunikation och Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

Rönström, Anna (1994) 'Samhälle Opinion Massmedia 1993' sid 305-317 i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.), *Vägval*. SOM-rapport nr 11. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Rönström, Anna (1995) 'SOM-undersökningen 1994' sid 287-301 i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.), *Det gamla riket*. SOM-rapport nr 13. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Rönström, Anna (1996) 'SOM-undersökningen 1995' sid 433-446 i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.), *Mitt i nittiotalet*. SOM-rapport nr 16. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Severinsson, Ronny (1990) *Tidningsläsning i nordöstra Skåne. Arbetsrapport nr 2*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Statistisk Årsbok 1986

Statistisk Årsbok 1993

FÖRFATTARNA

Anna Maria Andersson, fil kand, är doktorand vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Hennes forskning är inriktad på mångfald och nyhetsförmedling.

Hans E. Andersson, fil kand, är doktorand vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Han sysslar med forskning kring internationell politik och EU.

Martin Bennulf, fil dr, är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen och CEFOS (Centrum för forskning om offentlig sektor), Göteborgs universitet. Han forskar kring miljöopinion och lokalt miljöarbete.

Ulf Bjereld, docent, är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Han sysslar med forskning om internationell politik, svensk utrikes- och säkerhetspolitik samt konflikterna i Mellanöstern.

Marie Demker, fil dr, är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hennes forskning är inriktad på politiska partier samt svensk och västeuropeisk politik.

Ann-Marie Ekengren, fil kand, är verksam som doktorand vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hon forskar kring svensk utrikes- och säkerhetspolitik, främst svensk erkännandepolitik.

Per Hedberg, fil dr, är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på opinionsbildningen kring kärnavfallsfrågan.

Jonas Hinmfors, docent, är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Han sysslar med forskning kring partistrategier och om förhållandet mellan politik och marknad.

Sören Holmberg, professor vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Han är ledare för valforskningsprogrammet och forskar kring opinionsbildning, väljarbeteende och representativ demokrati.

André Jansson, fil kand, är doktorand samt verksam inom Dagspresskollegiet vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.

Gunilla Jarlbro, docent, är verksam vid Avdelningen för medie- och kommunikationsvetenskap (MKV), Lunds universitet. Hon sysslar med forskning kring riskperception, speciellt hälsorisker.

Sophie Johansson, fil kand, verksam som undersökningsledare inom SOM-institutet, Göteborgs universitet. Hon samordnar SOM-undersökningarna och verksamheten inom SOM-institutet.

Rutger Lindahl, Jean Monnet-professor i europeisk politisk integration och chef för Centrum för Europaforskning vid Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på europafrågor, samt på säkerhetspolitisk opinion och debatt.

Lennart Nilsson, universitetslektor vid Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet. Han sysslar med forskning kring den offentliga sektorn och offentlig service.

Bo Rothstein, August Röhss' professor i statsvetenskap vid Göteborgs universitet. Han forskar för närvarande om den svenska modellens uppgång och fall.

Jan Strid, universitetsadjunkt, finns vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Han sysslar med forskning kring tidningsläsning och tidningsinnehåll.

Ingela Wadbring, fil kand, är verksam inom Dagspresskollegiet vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Hon forskar kring medieanvändning.

Lennart Weibull, professor i massmedieforskning vid Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på mediestruktur, medieanvändning samt journalistisk etik.

SAMHÄLLE OPINION MASSMEDIA 1996

SOM-institutet
GÖTEBORGS UNIVERSITET

- **Minskar förtroendet för massmedierna?**
- **Vad tycker medborgarna om samhälls-servicen?**
- **Hur intresserade är svenskarna av internationella frågor?**
- **Vad tycker svenskarna om miljön?**

Detta är exempel på frågor som *Samhälle Opinion Massmedia 1996* försöker besvara.

Undersökningen görs av tre forskningsinstitutioner vid Göteborgs universitet i samarbete med Gallupgruppen.

Varför görs Samhälle Opinion Massmedia?

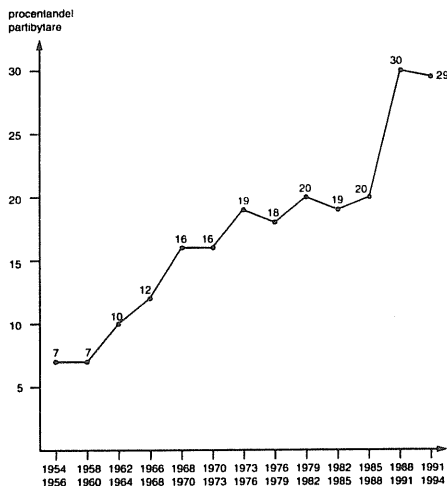
Statsvetenskapliga institutionen har sedan mitten av 1950-talet genomfört studier om massmedier och opinionsbildning. Det viktigaste syftet med studierna är att öka kunskapen om hur den svenska demokratin fungerar. Resultaten utgör ett väsentligt underlag för debatten kring demokrati- och massmediefrågor i Sverige.

Några resultat som under senare år särskilt har uppmärksammats är att antalet väljare som byter parti har ökat i Sverige och att förtroendet för politiker har minskat.

Under många år har också forskning om den offentliga sektorn – särskilt kommunerna – bedrivits vid Statsvetenskapliga institutionen och Förvaltningshögskolan. Forskningen vid Institutionen för journalistik och masskommunikation har gett kunskap om hur vi tar del av tidningar, radio och TV. Exempelvis ägnar svenskarna knappt sex timmar om dagen åt medier. Längst tid går till radio och TV.

De tre ovannämnda institutionerna har tillsammans bildat SOM-institutet som genomför SOM-undersökningen varje år. Det ger möjligheter att studera hur vanor och åsikter förändras. Den första undersökningen gjordes 1986.

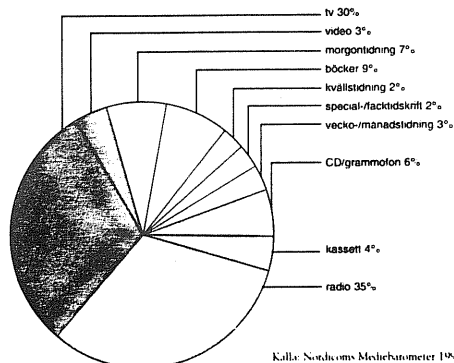
Andelen partitytare 1956–1994

Källa: Valundersökningen

Medieanvändning 1995

Så fördelar sig den tid människor ägnar åt massmedier

Källa: Nordicoms Mediebarometer 1995

Ett Sverige i miniatyr

Vi har slumpmässigt valt ut 2 800 personer i Sverige. Det är alltså slumpen som gjort att just Du kommit med i undersökningen. Tillsammans ger de utvalda personerna en god bild av befolkningen i Sverige.

För att få rättvisande resultat är det viktigt att alla svarar. Varje svar som uteblir försämrar undersökningens tillförlitlighet. Men det är Du själv som avgör om Du vill vara med eller inte.

Frågeformuläret

I undersökningen Samhälle Opinion Massmedia samarbetar ett antal olika forskningsprojekt. Det innebär att frågorna spänner över ett flertal områden. Formuläret inleds med frågor om massmedier och fortsätter

sedan med frågor om politik, kärnkraft, internationella frågor, samhällsservice osv. Antalet frågor kan verka stort, men de flesta kan besvaras med kryss i tillämplig ruta.

Resultat från 1995 års undersökning om svenskarnas åsikter och intressen

- 35 procent vill att kärnkraften skall avvecklas senast år 2010 – 7 procent tror att kärnkraften kommer att vara avvecklad år 2010.
- 80 procent har stort förtroende för sjukvården – 27 procent har stort förtroende för bankerna.
- 76 procent av svenskarna läser morgontidningar regelbundet.
- Kvinnor utnyttjar den offentliga servicen oftare än män och är mera positiva till den offentliga sektorn.

Vad händer med svaren?

Svaren behandlas anonymt och resultaten publiceras bara som siffror i tabeller. Vad någon enskild person svarat framgår **aldrig**. Alla som arbetar med undersökningen har tystnadsplikt.

Varje år kommer det två böcker från SOM-institutet. Där presenterar olika forskare re-

sultat från sina specialområden. Exempel på sådana böcker är: *Mitt i nittiotalet* (1996), *Ungdomars opinioner* (1996), *Vägval* (1994), *Det gamla riket* (1995). De kan beställas från SOM-institutet (adress, telefon- och faxnummer nedan).

Uppgifter från annat håll

För att minska omfånget på enkäten hämtas uppgifter om födelsedatum, kön, namn, adress och bostadsort från offentliga befolkningsregister (ADB-kontoret).

Uppgifter om ekonomiska och politiska förhållanden i kommuner hämtas från offentlig statistik.

Förvaltningshögskolan Institutionen för journalistik och masskommunikation Statsvetenskapliga institutionen Göteborgs Universitet

Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet är en av Sveriges ledande forskningsinstitutioner när det gäller undersökningar om politisk opinionsbildning. Institutionen forskar kring väljare och val samt studerar åsiktsbildningen i olika politiska frågor.

Institutionen för journalistik och masskommunikation studerar massmedier och populärkultur, bl a frågor om hur svenskarna tar del av press, radio och TV samt vad de anser om svensk journalistik.

Förvaltningshögskolan vid Göteborgs universitet är den enda i sitt slag i landet. Forskning bedrivs om medborgarna och den offentliga sektorn samt om kommunal ekonomi och organisation.

De i undersökningen deltagande projekten stöds av ett antal forskningsfonder, bland

andra Humanistiskt-samhällsvetenskapliga forskningsrådet, Forskningsrådsnämnden och Centrum för forskning om offentlig sektor.

Följande forskare deltar i årets undersökning:

Fil dr Martin Bennulf: Miljöopinion	Docent Gunilla Jarlbro: Hälsöfrågor
Docent Ulf Bjereld: Utrikesfrågor	Professor Rutger Lindahl: EU-frågor
Fil dr Marie Demker: Flyktingfrågor	Universitetslektor Lennart Nilsson och professor Lars Strömberg: Kommunal service
Universitetsadj Maria Elliot: Förtroende	Professor Karl Erik Rosengren: Internationell kommunikation
Docent Peter Esaiasson: Politiker	Professor Bo Rothstein: Välfärdspolitik
Docent Mikael Gilljam: Partisynpatier	Studierektor Jan Strid: Ungdomar och tidningar
Docent Jonas Hinnefors och professor Jon Pierre: Finansmarknaden	Professor Lennart Weibull: Massmedier
Professor Sören Holmberg: Politik och kärnkraft	

Aktuella böcker från institutionerna

Asp, Kent och Lennart Weibull (1996): Svenska journalister och mångfald och medier. Mångfaldsrådet

Bennulf, Martin (1994): *Miljöopinionen i Sverige*. Dialogos.

Bjereld, Ulf (1992): *Kritiker eller medlare? Sveriges utrikespolitiska roller 1945-1990*. Nerenius & Santérus Förlag.

Demker, Marie (1993): *I nationens intresse*. Nerenius & Santérus Förlag.

Elliot, Maria (1991): *Förtroendekapital i förskingring*. Svensk Informations Medicenter.

Esaiasson, Peter (1990): *Svenska valkampanjer 1866-1988*. Publica.

Gilljam, Mikael och Sören Holmberg (1995): *Väljarnas val*. Norstedts.

Gilljam, Mikael och Sören Holmberg (1996): *En knapp ja till EU. Väljarna och folkomröstningen 1994*. Norstedts Juridik.

Gustafsson, Karl Erik och Lennart Weibull: (1994) *Dagspressen i 1990-talets medielandskap*. SOU 1994:94

Jarlbro, Gunilla (1993): *Krisinformation ur ett medborgarperspektiv. En kunskapsöversikt*. Styrelsen för psykologiskt försvar Rapport 163:3.

Lindahl, Rutger och Lars-Göran Larsson (1991): *Det europeiska politiska samarbetet*. SNS förlag.

Nilsson, Lennart (1993): *Stadsdelspolitikerna i Göteborg 1989-1991*. SDU 1993:1 Göteborgs universitet.

Oskarson, Maria och Lena Wängnerud (1995): *Kvinnor som väljare och valda. Om betydelsen av kön i svensk politik*. Studentlitteratur.

Rothstein, Bo och Bo Särilvik (red.) (1996): *Vetenskapen om politik*. Festskrift till Jörgen Westerståhl.

Weibull, Lennart och Charlotta Kratz (1995): *Tidningsmiljöer. Dagstidningsläsning på 1990-talet*. Göteborgs universitet.

Vi svarar gärna på frågor

Om Du undrar över någonting, ring oss eller skriv en rad. Adressen är:

SOM-institutet
Göteborgs universitet
Sprängkullsgatan 21
411 23 GÖTEBORG

Telefonnumret är 031-773 12 17 eller 773 12 39. Vid rikssamtal, be att få bli uppringd.
Fax 031-773 45 54.

**SAMHÄLLE
OPINION
MASSMEDIA**

1996

**SOM-institutet
GÖTEBORGS UNIVERSITET**

De första frågorna gäller vilka massmedier Du tar del av

Fråga 1. Hur ofta brukar Du titta på eller lyssna till följande typer av program i radio och TV?

		Dagligen	5-6 /ggr vecka	3-4 ggr/ vecka	1-2 ggr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
a	Lokalnyheter i radion	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b	Dagens Eko i riksradien	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c	Aktuellt i SVT1	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d	Rapport i SVT2	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e	Regionala nyheter i SVT2	☐	☐	☐	☐	☐	☐
f	Morgon-TV i SVT2	☐	☐	☐	☐	☐	☐
g	Nyheter i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
h	Lokala nyheter i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
i	Morgon-TV i TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
j	TV3-Direkt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4	5	6

Fråga 2. Vilken morgontidning brukar Du läsa regelbundet ? (Med regelbundet menas här minst ett nummer per vecka. Om Du läser mer än en morgontidning ange vilken Du betraktar som Din lokala morgontidning.)

.....

(Tidningens namn)

Läser ingen morgontidning regelbundet

Fråga 3. Om Du läser någon morgontidning regelbundet - ungefär hur många gånger per vecka brukar Du läsa denna tidning?

7 dagar   6 dagar   5 dagar   4 dagar   3 dagar   2 dagar   1 dag

Fråga 4. Prenumererar Du eller någon i Ditt hushåll på denna tidning?

- Ja
 Nej

Om nej, på vilket sätt har Du då tillgång till tidningen?

- Läser hos bekant
 Lånar av bekant
 Läser på arbetet/skolan
 Läser på bibliotek
 Köper lösnummer
 Annat sätt (ange vilket):.....

Fråga 11. Hur anser Du att följande påståenden stämmer in på de morgontidningar respektive kvällstidningar Du brukar läsa:

		<u>Den morgontidning Du brukar läsa</u>				<u>Den kvällstidning Du brukar läsa</u>					
		Stämmer helt och hållet	Stämmer delvis	Stämmer inte alls	Tveksam vet ej	Stämmer helt och hållet	Stämmer delvis	Stämmer inte alls	Tveksam vet ej		
a	är alltid tillförlitlig	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐		
b	är prisvärd	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐		
c	har ett intressant innehåll	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐		
d	är opartisk i sina nyheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐		
e	är seriös i sin nyhetsbevakning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐		
f	är engagerande	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐		
g	är stimulerande att läsa	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐		
h	har en modern form	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐		
i	innehåller ofta något oväntat	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐		
läser ingen morgontidning					☐	läser ingen kvällstidning					☐

Fråga 12. Det har riktats ibland kritik mot dagspressens journalistik. I det följande har vi räknat upp ett antal brister som förts fram i debatten. Ange för vart och ett av dem om Du anser att sådana brister förekommer i de morgontidningar respektive kvällstidningar Du brukar läsa eller titta i

	<u>Bristen förekommer i morgontidningar</u>				<u>Bristen förekommer i kvällstidningar</u>			
	Mycket ofta	Ganska ofta	Någon gång	Aldrig	Mycket ofta	Ganska ofta	Någon gång	Aldrig
1. Felaktiga sakuppgifter	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2. Bristande respekt för människors privatliv	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
3. För mycket personligt tyckande hos journalister	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
4. Alltför stora överdrifter	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
5. Dålig överensstämmelse mellan rubrik och text	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
6. För mycket negativa nyheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
7. Förenklade och ytliga nyheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
8. Okritisk bevakning av politik och samhälle	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
9. Partiskhet i politiska nyheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
10. Okritisk bevakning av företag och näringsliv	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
11. Bristande respekt för läsarna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
12. Vilseläda löpsedlar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Vilken eller vilka av dessa brister anser Du personligen vara den allvarligaste? (ange högst två med siffrorna 1-12 enligt ovan)

.....

Nu följer några frågor om politik och samhälle

Fråga 13. Hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande samhällsinstitutioner och grupper sköter sitt arbete?

		Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet förtroende	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende
a	Regeringen	☐	☐	☐	☐	☐
b	Polisen	☐	☐	☐	☐	☐
c	Sjukvården	☐	☐	☐	☐	☐
d	Försvaret	☐	☐	☐	☐	☐
e	Riksdagen	☐	☐	☐	☐	☐
f	Bankerna	☐	☐	☐	☐	☐
g	Dagspressen	☐	☐	☐	☐	☐
h	De fackliga organisationerna	☐	☐	☐	☐	☐
i	Radio och TV	☐	☐	☐	☐	☐
j	Grundskolan	☐	☐	☐	☐	☐
k	Storföretagen	☐	☐	☐	☐	☐
l	Svenska kyrkan	☐	☐	☐	☐	☐
m	Domstolarna	☐	☐	☐	☐	☐
n	Kungahuset	☐	☐	☐	☐	☐
o	Kommunstyrelserna	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 14. Hur pass intresserad är Du i allmänhet av politik?

Mycket intresserad

 Ganska intresserad

 Inte särskilt intresserad

 Inte alls intresserad

Fråga 15. På det hela taget, hur nöjd är Du med det sätt på vilket demokratin fungerar i Sverige?

Mycket nöjd

 Ganska nöjd

 Inte särskilt nöjd

 Inte alls nöjd

Fråga 16. Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker Du är viktigast i Sverige idag? Ange högst tre frågor/samhällsproblem.

Svar:.....
 .....
 .....

Fråga 17. Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle Du placera Dig själv på en sådan vänster-högerskala?

Klart till vänster

 Något till vänster

 Varken till vänster eller till höger

 Något till höger

 Klart till höger

Fråga 18. Nedan finns ett antal förslag som har förekommit i den politiska debatten. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?

		Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
a	Minska den offentliga sektorn	☐	☐	☐	☐	☐
b	Minska försvarsutgifterna	☐	☐	☐	☐	☐
c	Behålla kärnkraften även efter år 2010	☐	☐	☐	☐	☐
d	Ta emot färre flyktingar i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐
e	Satsa på ett samhälle med ökad jämställdhet mellan män och kvinnor	☐	☐	☐	☐	☐
f	Minska finansmarknadens inflytande på politiken	☐	☐	☐	☐	☐
g	Överföra statlig affärsverksamhet, t ex Telia, i privata händer	☐	☐	☐	☐	☐
h	Låta privata företag svara för äldreomsorg	☐	☐	☐	☐	☐
i	Öka antalet privatskolor	☐	☐	☐	☐	☐
j	Bedriva mer av sjukvården i privat regi	☐	☐	☐	☐	☐
k	Höja skatterna hellre än att minska den offentliga servicen	☐	☐	☐	☐	☐
l	Genomföra fler kommunala folkomröstningar	☐	☐	☐	☐	☐
m	Minska u-hjälpen	☐	☐	☐	☐	☐
n	Införa sextimmars arbetsdag	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 19. Hur tycker Du regeringen sköter sin uppgift?

Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 20. Här finns ett antal förslag som förekommit i den politiska debatten om arbetslösheten. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
Mjuka upp arbetsrätten	☐	☐	☐	☐	☐
Satsa mer på beredskapsarbeten/ ungdomspraktik/ALU etc	☐	☐	☐	☐	☐
Sänka arbetsgivaravgiften	☐	☐	☐	☐	☐
Stimulera efterfrågan även om det innebär en något ökad inflation	☐	☐	☐	☐	☐
Sänka arbetslöshetsersättningen	☐	☐	☐	☐	☐
Öka antalet utbildningsplatser vid universitet/högskolor	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 21. Tror Du att den öppna arbetslösheten kommer att vara halverad till år 2000?

☐ Ja, absolut	☐ Ja, troligen	☐ Nej, troligen inte	☐ Nej, absolut inte
--------------------------------------	---------------------------------------	---	--

Fråga 22. Vad är Din åsikt om det svenska medlemskapet i EU?

- I huvudsak för det svenska medlemskapet i EU
 I huvudsak emot det svenska medlemskapet i EU
 Har ingen bestämd åsikt i frågan

Har Du en bestämd uppfattning i denna fråga eller är Du mera tveksam?

- Bestämd uppfattning Mera tveksam

Fråga 23. Hur pass informerad tycker Du att Du personligen är i frågor som gäller Sveriges förhållande till EU?

Mycket
välinformerad

Ganska
välinformerad

Ganska
oinformerad

Helt
oinformerad

Fråga 24. Vad anser Du om servicen i Din kommun på följande områden:

	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Varken nöjd eller missnöjd	Ganska missnöjd	Mycket missnöjd	Vet ej
a	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e	☐	☐	☐	☐	☐	☐
f	☐	☐	☐	☐	☐	☐
g	☐	☐	☐	☐	☐	☐
h	☐	☐	☐	☐	☐	☐
i	☐	☐	☐	☐	☐	☐
j	☐	☐	☐	☐	☐	☐
k	☐	☐	☐	☐	☐	☐
l	☐	☐	☐	☐	☐	☐
m	☐	☐	☐	☐	☐	☐
n	☐	☐	☐	☐	☐	☐
o	☐	☐	☐	☐	☐	☐
p	☐	☐	☐	☐	☐	☐
q	☐	☐	☐	☐	☐	☐
r	☐	☐	☐	☐	☐	☐
s	☐	☐	☐	☐	☐	☐
t	☐	☐	☐	☐	☐	☐
u	☐	☐	☐	☐	☐	☐
v	☐	☐	☐	☐	☐	☐
w	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5	6

Fråga 25. Det talas nu för tiden om vilka mål Sverige skall arbeta för under de kommande tio åren. Om Du måste välja mellan följande mål, vilket är då viktigast och näst viktigast för Dig?

Markera endast ett kryss
i vardera kolumnen

	Viktigast	Näst viktigast
Upprätthålla lag och ordning	☐	☐
Ge enskilda människor större möjlighet att påverka politiska beslut	☐	☐
Bekämpa prisstegringarna	☐	☐
Skydda yttrandefriheten	☐	☐

Fråga 26. Den här frågan gäller hur mycket man allmänt sett gillar respektive ogillar de politiska partierna. Var skulle Du personligen vilja placera de olika partierna på nedanstående skala?

	Ogillar starkt		Varken gillar eller ogillar						Gillar starkt		
	-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
Centerpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Moderaterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vänsterpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Folkpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Socialdemokraterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Miljöpartiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kristdemokraterna (fd Kds)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11

Om Du skulle använda samma skala för partiledarna och några andra ledande politiker var skulle Du placera:

	-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
Olof Johansson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Carl Bildt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Gudrun Schyman	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Maria Leissner	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Göran Persson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Birger Schlaug	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Alf Svensson	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11

Fråga 27. Vilket parti tycker Du bäst om idag?

☐ Vänsterpartiet	☐ Moderaterna
☐ Socialdemokraterna	☐ Kristdemokraterna (fd Kds)
☐ Centerpartiet	☐ Miljöpartiet
☐ Folkpartiet	☐ Annat parti (v g ange vilket):.....

Anser Du Dig vara en övertygad anhängare av detta parti?

- Ja, mycket övertygad   Ja, något övertygad   Nej

Fråga 28. Vilket parti tycker Du näst bäst om?

☐ Vänsterpartiet	☐ Moderaterna
☐ Socialdemokraterna	☐ Kristdemokraterna (fd Kds)
☐ Centerpartiet	☐ Miljöpartiet
☐ Folkpartiet	☐ Annat parti (v g ange vilket):.....

Fråga 29. Skulle Du kunna tänka Dig att åta Dig ett politiskt uppdrag, för det parti Du sympatiserar med?

- Ja   Nej

**Fråga 30. Här finns ett antal ord och uttryck som kan användas för att beskriva politiker och partier.
Hur bra tycker Du att de stämmer in på nedanstående partiledare och partier?**

	Stämmer mycket bra	Stämmer ganska bra	Stämmer ganska dåligt	Stämmer mycket dåligt
Göran Persson				
Pålitlig	☐	☐	☐	☐
Inspirerande	☐	☐	☐	☐
Kunnig	☐	☐	☐	☐
Stark ledare	☐	☐	☐	☐
Carl Bildt				
Pålitlig	☐	☐	☐	☐
Inspirerande	☐	☐	☐	☐
Kunnig	☐	☐	☐	☐
Stark ledare	☐	☐	☐	☐
Gudrun Schyman				
Pålitlig	☐	☐	☐	☐
Inspirerande	☐	☐	☐	☐
Kunnig	☐	☐	☐	☐
Stark ledare	☐	☐	☐	☐
Socialdemokratiska partiet				
Pålitligt	☐	☐	☐	☐
Inspirerande	☐	☐	☐	☐
Kunnigt	☐	☐	☐	☐
Moderata samlingspartiet				
Pålitligt	☐	☐	☐	☐
Inspirerande	☐	☐	☐	☐
Kunnigt	☐	☐	☐	☐
Vänsterpartiet				
Pålitligt	☐	☐	☐	☐
Inspirerande	☐	☐	☐	☐
Kunnigt	☐	☐	☐	☐

Hur bra tycker Du att orden/uttrycken stämmer in på nedanstående massmedier?

Sveriges Television (SVT)				
Pålitlig	☐	☐	☐	☐
Inspirerande	☐	☐	☐	☐
Kunnig	☐	☐	☐	☐
TV 4				
Pålitlig	☐	☐	☐	☐
Inspirerande	☐	☐	☐	☐
Kunnig	☐	☐	☐	☐
Din lokala morgontidning				
Pålitlig	☐	☐	☐	☐
Inspirerande	☐	☐	☐	☐
Kunnig	☐	☐	☐	☐

Fråga 31. Det diskuteras om folkomröstningar i många olika frågor. Vad är Din åsikt om att anordna folkomröstningar i nedanstående frågor?

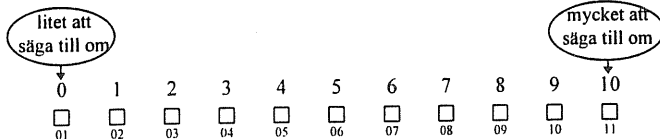
	Bäst att anordna folkomröstning i det här fallet	Bättre om regering och riksdag beslutar utan folkomröstning
Kärnkraftens framtid som energikälla i Sverige	☐	☐
Svenskt medlemskap i EMU (gemensam EU-valuta)	☐	☐
Resultatet av EU-ländernas regeringskonferens om EU:s framtid	☐	☐
Flyktingpolitiken	☐	☐

Fråga 32. Vad tycker Du om folkomröstningar mer allmänt?

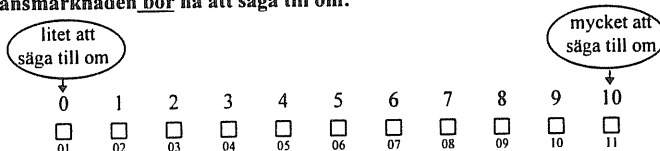
- Vi borde ha fler folkomröstningar i olika frågor i framtiden
- Vi skall vara sparsamma med folkomröstningar som vi varit hittills
- Vi skall inte ha några folkomröstningar utan överlåta åt riksdag och regering
att fatta beslut utan folkomröstningar

Fråga 33. I den politiska debatten hävdas ibland att finansmarknadens inflytande över politiken ökat under de senaste åren. Kan Du med hjälp av nedanstående skala ange hur mycket Du anser att finansmarknaden har att säga till om respektive hur mycket den bör ha att säga till om i dagens svenska samhälle.

Finansmarknaden har att säga till om:

Finansmarknaden bör ha att säga till om:

Fråga 34. Nedanstående lista omfattar ett antal förslag som förekommit i debatten angående finansmarknadens politiska inflytande. Vad är Din åsikt?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Ingen uppfatt- ning
Begränsa handeln med den svenska valutan	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Öka den internationella kontrollen av valutahandeln	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Höja skatter och avgifter på den svenska valutamarknaden	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Underlätta den internationella valutahandeln	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Verka för en fortsatt internationell avreglering av valutahandeln	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Knyta den svenska kronan till D-marken	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5	6

Fråga 35. I den politiska debatten hävdas ibland att finansmarknadens inflytande över politiken skulle minska om statens finanser förbättrades. Vad anser Du om den bedömningen?

Helt riktig bedömning	Delvis riktig bedömning	Delvis felaktig bedömning	Helt felaktig bedömning	Ingen uppfattning
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 36. I den politiska debatten har ett antal olika förslag förts fram om hur den svenska ekonomin skall förbättras. Vad är Din åsikt?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
Höja skatterna	☐	☐	☐	☐	☐
Minska de offentliga utgifterna	☐	☐	☐	☐	☐
Öka regleringen av valutamarknaden	☐	☐	☐	☐	☐
Sänka skatterna	☐	☐	☐	☐	☐
Införa en gemensam EU-valuta	☐	☐	☐	☐	☐
I lag förbjuda underskott i statsbudgeten	☐	☐	☐	☐	☐

Detta block gäller Sveriges förhållande till omvärlden

Fråga 37. Hur ställer Du Dig till följande förslag?

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
a Sverige bör vara medlem i EU även om det betyder inskränkning av den politiska självständigheten	☐	☐	☐	☐	☐
b Sverige bör ta emot fler flyktingar från andra länder	☐	☐	☐	☐	☐
c Sverige bör lämna EU även om det betyder en försämrad ekonomi	☐	☐	☐	☐	☐
d Sverige bör i fredstid föra en alliansfri politik, syftande till neutralitet i krig	☐	☐	☐	☐	☐
e Sverige bör söka medlemskap i NATO	☐	☐	☐	☐	☐
f Sverige bör delta i ett eventuellt framtida försvarssamarbete inom ramen för EU	☐	☐	☐	☐	☐
g Sverige bör införa totalförbud mot export av vapen	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 38. Om Du ser till läget idag, vad upplever Du själv som mest oroande inför framtiden?

	Mycket oroande	Ganska oroande	Inte särskilt oroande	Inte alls oroande
Terrorism	☐	☐	☐	☐
Miljöförstöring	☐	☐	☐	☐
Ekonomisk kris	☐	☐	☐	☐
Situationen i Ryssland	☐	☐	☐	☐
Ökat antal flyktingar	☐	☐	☐	☐
Fattigdomen i tredje världen	☐	☐	☐	☐
Stor arbetslöshet	☐	☐	☐	☐

Dessa frågor gäller Din uppfattning om energi, kärnkraft och miljö

Fråga 39. År 1980 hade vi en folkomröstning om kärnkraften i Sverige. Efter folkomröstningen beslöt riksdagen att kärnkraften skulle avvecklas till år 2010. Vad är Din åsikt om kärnkraftens användning i Sverige?

- Stoppa kärnkraften omedelbart
- Avveckla kärnkraften snabbare än till år 2010
- Avveckla kärnkraften till år 2010
- Avveckla kärnkraften men inte så snabbt som till år 2010
- Använd kärnkraften, avveckla den inte
- Har ingen bestämd åsikt i frågan

Har Du en bestämd uppfattning i denna fråga eller är Du mera tveksam?

- Bestämd uppfattning
- Mera tveksam

Fråga 40. Tror Du personligen att kärnkraften kommer att vara avvecklad i Sverige år 2010?

- Ja, absolut
- Ja, troligen
- Nej, troligen inte
- Nej, absolut inte

Fråga 41. Det har diskuterats när kärnkraftsavvecklingen skall påbörjas i Sverige. Enligt Din åsikt, när bör avvecklingen av kärnkraften inledas?

- Omedelbart
- Någon gång under valperioden 1995-1998
- Avvecklingen bör starta senare
- Kärnkraften bör inte avvecklas
- Ingen bestämd åsikt i frågan

Fråga 42. Vad är din åsikt om kärnkraftens långsiktiga användning som energikälla i Sverige?

- Avveckla kärnkraften senast till år 2010
- Avveckla kärnkraften, men använd de 12 kärnkraftsreaktorerna vi har tills de har tjänat ut
- Använd kärnkraften och förnya de 12 reaktorerna vi har efterhand så att Sverige i framtiden har 12 reaktorer i drift
- Använd kärnkraften och satsa på fler kärnkraftsreaktorer än 12 i framtiden
- Ingen bestämd åsikt i frågan

Fråga 43. Hur ställer Du dig till en etablering av följande verksamheter i Din egen kommun?

	Mycket positiv	Ganska positiv	Varken positiv eller negativ	Ganska negativ	Mycket negativ
Oljeraffinaderi	☐	☐	☐	☐	☐
Anläggning för miljöfarligt avfall	☐	☐	☐	☐	☐
Kärnkraftverk	☐	☐	☐	☐	☐
Vindkraftverk	☐	☐	☐	☐	☐
Slutförvar för kärnkraftens högaktiva avfall	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 44. Vad anser Du om följande risker som har diskuterats i samband med kärnkraften? Hur stor är risken för :

		Mycket liten risk							Mycket stor risk		
		↓									↓
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
a	En större olycka med radioaktivt utsläpp i ett kärnkraftverk i Sverige	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b	Fler cancerfall och andra sjukdomar om vi använder kärnkraften	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c	Att kärnkraften ger ökade miljöskador på mark, luft och vatten	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d	Att kärnkraften ger upphov till ärftliga skador på kommande generationer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e	Att vi i Sverige inte kan hantera och slutförvara kärnkraftens högaktiva avfall på ett säkert sätt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
f	Att kärnkraften leder till att allt fler länder skaffar sig atomvapen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
g	Att länderna i Östeuropa inte kan hantera sina kärnkraftverk och sitt kärnavfall på ett säkert sätt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
		01	02	03	04	05	06	07	08	09	10

Fråga 45. Riksdagen har bestämt att kärnkraften högaktiva avfall skall slutförvaras på en plats i Sverige som bedöms vara säker och lämplig. Tycker Du att den kommun som väljs som slutförvaringsplats skall ha rätt att säga nej, s k kommunalt veto, eller skall kommunalt veto inte finnas i avfallsfrågan?

Ja, kommunalt veto skall finnas i avfallsfrågan

Nej, kommunalt veto skall inte finnas i avfallsfrågan

Har ingen bestämd åsikt i frågan

Fråga 46. Hur stort förtroende har Du för följande grupper när det gäller information om energi och kärnkraft?

	Mycket stort	Ganska stort	Ganska litet	Mycket litet
Miljöorganisationer	☐	☐	☐	☐
Kärnkraftsindustrin	☐	☐	☐	☐
Regeringen	☐	☐	☐	☐
Forskare	☐	☐	☐	☐
Journalister	☐	☐	☐	☐
Statliga myndigheter	☐	☐	☐	☐

Fråga 47. Nedanstående lista omfattar ett antal miljöproblem. Hur allvarliga hot mot miljön i Sverige anser Du att dessa problem är?

		Mycket litet hot					Mycket stort hot				
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
a	Utsläpp från industrier	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b	Avgaser från biltrafiken	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c	Oljeutsläpp vid kusterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d	Hantering av industriutsläpp	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e	Hantering av hushållsavfall	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
f	Utrotning av djur- och växter	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
g	Användandet av kemikalier i jordbruket	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
h	Hantering av kärnkraftens högaktiva avfall	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
i	Uttunnningen av ozonskiktet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
		01	02	03	04	05	06	07	08	09	10

Fråga 48. Nedanstående lista innefattar ett antal förslag som förekommit i den svenska miljödebatten. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?

		Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag
a	Sänka hastigheten på vägarna	☐	☐	☐	☐	☐
b	Förbjuda platsflaskor och aluminiumburkar	☐	☐	☐	☐	☐
c	Stoppa privatbilismen i innerstäderna	☐	☐	☐	☐	☐
d	Lagstifta om sortering av hushållsavfall	☐	☐	☐	☐	☐
e	Förbjuda kemiska bekämpningsmedel i jordbruket	☐	☐	☐	☐	☐
f	Förbjuda tvättmedel som innehåller optiska vitmedel	☐	☐	☐	☐	☐
g	Bygga ut kollektivtrafiken	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 49. I vilken utsträckning är Du personligen beredd att göra följande saker för att bidra till bättre miljö i Din kommun?

		Inte alls beredd att göra					I mycket hög grad beredd att göra					
		0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
a	Sortera sopor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b	Arbeta aktivt i en miljöorganisation	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c	Avstå från miljöfarliga varor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d	Betala högre skatt om pengarna används till miljödåmål	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e	Kompostera	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
f	Lämna in miljöfarligt avfall	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
g	Minska bilåkandet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
h	Spara energi i hemmet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
i	Välja ekologiskt producerande livsmedel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
j	Välja miljömärkta varor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
k	Uppmuntra vänner och bekanta att bete sig mer miljövänligt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
l	Läsa miljöinformation som jag fått i brevlådan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
m	Öka kollektivtrafikåkandet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
		01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11

Fråga 50. Hur ofta gör Du personligen nedanstående saker?

	Aldrig	Ibland	Ganska ofta	Mycket ofta	Alltid	Kör aldrig bil
Av miljöskäl, sänker hastigheten vid bilkörning	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Köper drycker i engångsflaskor	☐	☐	☐	☐	☐	
Väljer att gå eller cykla istället för motordriven transport (bil, buss etc)	☐	☐	☐	☐	☐	
Sorterar hushållsavfall	☐	☐	☐	☐	☐	
Äter biodynamiskt odlade grönsaker	☐	☐	☐	☐	☐	
Handlar miljömärkta varor	☐	☐	☐	☐	☐	

Fråga 51. Hur ofta tror Du att Dina närmaste vänner normalt sett gör nedanstående saker?

	Aldrig	Ibland	Ganska ofta	Mycket ofta	Alltid	Kör aldrig bil
Av miljöskäl, sänker hastigheten vid bilkörning	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Köper drycker i engångsflaskor	☐	☐	☐	☐	☐	
Väljer att gå eller cykla istället för motordriven transport (bil, buss etc)	☐	☐	☐	☐	☐	
Sorterar hushållsavfall	☐	☐	☐	☐	☐	
Äter biodynamiskt odlade grönsaker	☐	☐	☐	☐	☐	
Handlar miljömärkta varor	☐	☐	☐	☐	☐	

Nedan följer två frågor som handlar om hälsorisker. I den första frågan skall Du tänka på risker för hela svenska folket och i den andra skall Du tänka på risker för Dig personligen.

Fråga 52. Om Du ser till Sverige idag, vad anser Du om följande risker för det svenska folkets liv och hälsa?

		Mycket liten risk								Mycket stor risk		
		0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
a	Rökning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b	Alkohol	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c	Narkotika	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d	Aids	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e	Övervikt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
f	Våld och övergrepp	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
g	Kärnkraften	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
h	Bildskärmsarbete	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
i	Arbetslöshet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
j	Ensamhet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
k	Skador i arbetslivet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
l	Trafikolyckor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
m	Avgaser från biltrafiken	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
n	Kemikalier i livsmedel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
o	Allergier	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
p	Våldsfilmerna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
		01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11

Fråga 53. Vad anser Du om följande risker för Ditt eget liv och hälsa?

		Mycket liten risk								Mycket stor risk				
		0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
a	Rökning	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b	Alkohol	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c	Narkotika	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d	Aids	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e	Övervikt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
f	Våld och övergrepp	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
g	Kärnkraften	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
h	Bildskärmsarbete	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
i	Arbetslöshet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
j	Ensamhet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
k	Skador i arbetslivet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
l	Trafikolyckor	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
m	Avgaser från biltrafiken	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
n	Kemikalier i livsmedel	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
o	Allergier	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
p	Våldsfilm	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
		01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11		

Här kommer några frågor om Dina medievanor och om Dina tidsintressen

Fråga 54. Hur mycket brukar Du normalt läsa av följande typer av innehåll i en lokal morgontidning respektive i en kvällstidning?

		Den lokala morgontidning Du brukar läsa				Den kvällstidning Du brukar läsa			
		Läser allt/i stort sett allt	Läser ganska mycket	Läser inte särskilt mycket	Läser ingenting/nästan ingenting	Läser allt/i stort sett allt	Läser ganska mycket	Läser inte särskilt mycket	Läser ingenting/nästan ingenting
a	Ledare och kommentarer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b	Lokala nyheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c	Kulturartiklar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d	Insändare	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e	Politiska nyheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
f	Sport	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
g	Nöjen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
h	Annonser	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
i	Radio-TV-material	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
j	Utrikesnyheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
k	Olyckor och brott	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
l	Familje- och personnyheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Läser ingen morgontidning

Läser ingen kvällstidning

Fråga 55. Hur ofta brukar Du lyssna på följande radiokanaler?

		Dagligen	5-6ggr/ vecka	3-4ggr/ vecka	1-2ggr/ vecka	Mer sällan	Aldrig
a	P1 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b	P2 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c	P3 i Sveriges Radio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d	P4 i Sveriges Radio/Lokalradion	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e	Radio Rix	☐	☐	☐	☐	☐	☐
f	Radio City	☐	☐	☐	☐	☐	☐
g	NRJ/Radio Energy	☐	☐	☐	☐	☐	☐
h	Radio Megapol	☐	☐	☐	☐	☐	☐
i	Annan privat lokalradio	☐	☐	☐	☐	☐	☐
j	Närradiokanal	☐	☐	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4	5	6

Fråga 56. Hur ofta brukar Du titta på program i följande TV-kanaler?

		Har ej tillgång	<i>Tittar på kanalen:</i>					Aldrig
			Dagligen	5-6 ggr/ vecka	3-4 ggr/ vecka	1-2 ggr/ vecka	Mer sällan	
a	SVT1 - Ettan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b	SVT2 - Tvåan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c	TV3	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d	TV4	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e	Kanal 5 - Femman	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
f	TV6	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
g	Z-TV	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
h	MTV	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
i	Filmnet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
j	TV 1000	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
k	Eurosport	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4	5	6	7

**Fråga 57. Vilken TV-kanal tycker Du har de bästa programmen när det gäller...
(Kryssa för endast en kanal per programtyp.)**

		SVT1 - Ettan	SVT2 - Tvåan	TV 3	TV 4	Annan TV- kanal	Ingen uppfattning
a	Barnprogram	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b	Nyheter	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c	Ungdomsprogram	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d	Sport	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e	Lättare underhållning	☐	☐	☐	☐	☐	☐
f	Naturprogram	☐	☐	☐	☐	☐	☐
g	Samhällsprogram/magasin	☐	☐	☐	☐	☐	☐
h	Teater, opera, konsert	☐	☐	☐	☐	☐	☐
i	Kulturprogram/magasin	☐	☐	☐	☐	☐	☐
j	TV-serier	☐	☐	☐	☐	☐	☐
k	Långfilmer	☐	☐	☐	☐	☐	☐
l	Populärmusik	☐	☐	☐	☐	☐	☐
m	Dokumentärer	☐	☐	☐	☐	☐	☐
		1	2	3	4	5	6

Fråga 58. Vilket är Ditt allmänna intryck av de svenska TV-kanalerna?

	Mycket positivt	Ganska positivt	Varken positivt eller negativt	Ganska negativt	Mycket negativt	Ingen uppfattning
SVT1 - Ettan	☐	☐	☐	☐	☐	☐
SVT2 - Tvåan	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV 3	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV 4	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kanal 5 - Femman	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Z-TV	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV6	☐	☐	☐	☐	☐	☐
TV21	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5	6

Fråga 59. Tycker Du att TV-licensen, mottagaravgiften som man betalar för Sveriges Television, är värd priset eller inte?

Mycket väl värd priset	Ganska väl värd priset	Inte speciellt värd priset	Inte alls värd priset
☐	☐	☐	☐

Fråga 60. Är Du positivt eller negativt inställd till reklam i TV?

Mycket positiv	Ganska positiv	Varken positiv eller negativ	Ganska negativ	Mycket negativ
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 61. I en del länder finns så kallad "beställ-TV", vilket innebär att man bara betalar för de program man tittar på (exempelvis långfilmer, sport, shower). Hur intresserad skulle Du vara av en sådan betal-TV-kanal vid sidan av de andra TV-kanalerna?

Mycket intresserad	Ganska intresserad	Ganska ointresserad	Helt ointresserad	Vet ej
☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 62. Enligt Din bedömning, hur stort inflytande har följande grupper när det gäller vilka program som sänds i (1) Sveriges Television respektive (2) TV4?

	(1) Sveriges Television				(2) TV4			
	Mycket stort	Ganska stort	Ganska litet	Mycket litet	Mycket stort	Ganska stort	Ganska litet	Mycket litet
Tittarna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Journalisterna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Annonsörerna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Politikerna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Näringslivet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De stora intresseorganisationerna	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 63. Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna gjort följande saker?

	Ingen gång	Någon gång under året	Någon gång i halv-året	Någon gång i kvar-talet	Någon gång i månaden	Någon gång i veckan	Flera gånger i veckan
a	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
f	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
g	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
h	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
i	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
j	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
k	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
l	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
m	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
n	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
o	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
p	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
q	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
r	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
s	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
t	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
u	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
v	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
w	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
x	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
y	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
	1	2	3	4	5	6	7

Fråga 64. Ange nedan vilken/vilka föreningar Du är medlem i, samt hur aktiv Du är i dessa föreningar.

	Icke medlem	Medlem, men har inte varit på möte under senaste året	Medlem och har varit på möte under senaste året	Medlem och har någon typ av uppdrag
Facklig organisation	☐	☐	☐	☐
Idrotts- eller friluftsförening	☐	☐	☐	☐
Miljöorganisation	☐	☐	☐	☐
Konsumentkooperativ	☐	☐	☐	☐
Kulturförening, musik, dans etc	☐	☐	☐	☐
Hyresgästförening	☐	☐	☐	☐
Pensionärsorganisation	☐	☐	☐	☐

Fråga 65. Allmänt sett, tycker Du att man kan lita på de flesta människor, eller att man inte kan vara nog försiktig i kontakten med andra människor?

- Man kan lita på de flesta människor
 Man kan inte vara nog försiktig i kontakten med andra människor

Fråga 66. Enligt Din mening, i vilken utsträckning går det att lita på människor i allmänhet?
Svara med hjälp av nedanstående skala:

Det går inte att lita på människor i allmänhet												Det går att lita på människor i allmänhet				
↓													↓			
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11					
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐					
01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11						

Fråga 67. Hur viktigt tycker Du att följande saker är för Dig?

		Mycket viktigt	Ganska viktigt	Varken viktigt eller oviktigt	Inte särskilt viktigt	Inte alls viktigt
a	En ren värld	☐	☐	☐	☐	☐
b	Teknisk utveckling	☐	☐	☐	☐	☐
c	Ett behagligt liv	☐	☐	☐	☐	☐
d	Ett spännande liv	☐	☐	☐	☐	☐
e	Självförverkligande	☐	☐	☐	☐	☐
f	En värld i fred	☐	☐	☐	☐	☐
g	En vacker värld	☐	☐	☐	☐	☐
h	Jämlikhet	☐	☐	☐	☐	☐
i	Familjetrygghet	☐	☐	☐	☐	☐
j	Frihet	☐	☐	☐	☐	☐
k	Lycka	☐	☐	☐	☐	☐
l	Inre harmoni	☐	☐	☐	☐	☐
m	Kärlek	☐	☐	☐	☐	☐
n	Landets säkerhet	☐	☐	☐	☐	☐
o	Ett liv fullt av njutning	☐	☐	☐	☐	☐
p	Frälsning	☐	☐	☐	☐	☐
q	Självaktning	☐	☐	☐	☐	☐
r	Socialt anseende	☐	☐	☐	☐	☐
s	Sann vänskap	☐	☐	☐	☐	☐
t	Visdom	☐	☐	☐	☐	☐
u	Rättvisa	☐	☐	☐	☐	☐
v	Makt	☐	☐	☐	☐	☐
w	Hälsa	☐	☐	☐	☐	☐
x	Rikedom	☐	☐	☐	☐	☐
y	Ärlighet	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 68. Hur nöjd är Du på det hela taget med det liv Du lever?

Mycket nöjd	Ganska nöjd	Inte särskilt nöjd	Inte alls nöjd
☐	☐	☐	☐

Till sist några frågor om Dig själv. När man sammanställer resultatet av sådana här undersökningar brukar man dela upp svaren i olika grupper. För att kunna göra detta behöver vi Dina svar på dessa avslutande frågor.

Fråga 69. Hur vill Du karaktärisera det område Du bor i?

- Ren landsbygd
- Mindre tätort
- Stad eller större tätort

Fråga 70. Hur länge har Du bott i den kommun där Du bor nu?

- Har alltid bott här
- Född i kommunen, har alltid bott här bortsett från kortare perioder, tex studier på annan ort
- Inflyttad, har bott här mer än 10 år
- Inflyttad, har bott här 6 till 10 år
- Inflyttad, har bott här 1 till 5 år
- Inflyttad, har bott här mindre än ett år

Fråga 71. Var någonstans har Du, respektive din far och mor huvudsakligen vuxit upp?

	Du själv	Din far	Din mor
Ren landsbygd i Sverige	☐	☐	☐
Mindre tätort i Sverige	☐	☐	☐
Stad eller större tätort i Sverige	☐	☐	☐
Stockholm, Göteborg eller Malmö	☐	☐	☐
Annat land i Norden	☐	☐	☐
Annat land i Europa	☐	☐	☐
Land utanför Europa	☐	☐	☐

Fråga 72. Hur bor Du för närvarande?

- På lantgård eller ensam liggande villa på landsbygden
- I villa eller radhus i småhusområde
- I lägenhet i flerfamiljshus

Fråga 73. Vilket år är Du född?

Årtal.....

Fråga 74. Är Du man eller kvinna?

- Man
- Kvinna

Fråga 75. Är Du svensk medborgare?

- Ja Nej

Fråga 76. Är Du ensamstående, samboende eller gift?

- Ensamstående Samboende Gift

Fråga 77. Vilken skolutbildning har Du? Sätt ett kryss i rutan framför det alternativ Du anser stämma bäst in på Dig. Om Du ännu inte avslutat Din utbildning, markera då den typ av skola Du just nu går i.

☐ Folkskola/Enhetskola/Grundskola	☐ Minst treårigt gymnasium
☐ Folkhögskola	☐ Studentexamen
☐ Tvåårigt gymnasium/Fackskola	☐ Studerat vid högskola/universitet
☐ Flickskola/Realexamen	☐ Examen från högskola/universitet

Fråga 78. Vilken av de här grupperna tillhör Du för närvarande?

☐ Företagsarbetande	☐ Ålderspensionär
☐ Har beredskapsarbete/ungdomspraktik/ALU	☐ Förtidspensionär
☐ Genomgår arbetsmarknadsutbildning	☐ Hemarbetande
☐ Arbetslös	☐ Studerande

Fråga 79. Vilket yrke har/hade Du?

- .....
- (Yrke/sysselsättning)
- Har aldrig yrkesarbetat → gå vidare till fråga 84

Fråga 80. Arbetar/arbetade Du hel- eller deltid?

- Heltid Deltid

Fråga 81. Vilken av de här yrkesgrupperna hör/hörde Du till?

☐ Tjänsteman	☐ Jordbrukare: ingen anställd
☐ Tjänsteman med arbetsledande funktion	☐ Jordbrukare: en eller flera anställda
☐ Tjänsteman med företagsledande funktion	☐ Företagare: ingen anställd
☐ Arbetare	☐ Företagare: 1-9 anställda
☐ Arbetare med arbetsledande funktion	☐ Företagare: 10 eller fler anställda
☐ Egenanställd arbetare	

Fråga 82. Arbetar/arbetade Du i statlig, kommunal eller privat tjänst?

- Statlig   Kommunal/ landstingskommunal   Privat

Fråga 83. Är Du medlem i någon fackförening?

- Ja, LO-förbund   Ja, TCO-förbund   Ja, SACO-förbund   Nej

Fråga 84. Hur många personer ingår i Ditt hushåll (räkna med Dig själv)?

Svar:.....personer

Hur många personer av dessa är barn i följande åldrar?

..... 0-3 år   ..... 4-6 år   ..... 7-15 år   ..... 16-20 år

Fråga 85. Var vänlig sätt ett kryss i den ruta som motsvarar den ungefärliga sammanlagda årsinkomsten för samtliga personer i Ditt hushåll före skatt (pension och studiemedel skall också räknas in i den ungefärliga årsinkomsten).

☐ 100.000 eller mindre	☐ 301.000 - 350.000
☐ 101.000 - 150.000	☐ 351.000 - 400.000
☐ 151.000 - 200.000	☐ 401.000 - 450.000
☐ 201.000 - 250.000	☐ 451.000 - 500.000
☐ 251.000 - 300.000	☐ över 500.000

Fråga 86. Om Du skulle beskriva Din nuvarande familj och den familj Du växte upp i, vilken av nedanstående kategorier stämmer då bäst?

Din nuvarande familj

- Arbetarfamilj
 Jordbrukarfamilj
 Tjänstemannafamilj
 Högre tjänstemanna/akademikerfamilj
 Egen företagare

Den familj Du växte upp i

- Arbetarfamilj
 Jordbrukarfamilj
 Tjänstemannafamilj
 Högre tjänstemanna/akademikerfamilj
 Egen företagare

Fråga 87. Vilken utrustning har Du för närvarande tillgång till i Ditt hushåll? (Observera att Du kan markera mer än en ruta.)

☐ TV-apparater, antal:.....	☐ Parabolantenn
☐ Telefon/er, antal:.....	☐ Persondator
☐ Telefonsvarare	☐ Mikrovågsugn
☐ Mobiltelefon	☐ Fax
☐ Text-TV	☐ CD-spelare
☐ Video	☐ Fritidshus
☐ Kabel-TV	☐ Bil: märke och modell.....
	årsmodell.....

Fråga 88. Om Du har persondator i Ditt hushåll, vilken utrustning har Du?

- Modem
- Internet-anslutning
- CD-ROM-enhet
- Personlig E-postadress

- Har ej persondator i mitt hushåll

Fråga 89. Hur ofta har Du under den senaste månaden gjort något av följande saker?

	Varje dag	Flera gånger i veckan	Någon gång i veckan	Mer sällan	Aldrig
Promenerat	☐	☐	☐	☐	☐
Cyklat	☐	☐	☐	☐	☐
Åkt kollektivt	☐	☐	☐	☐	☐
Kört/åkt bil	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 90. Hur har enligt Din mening nedanstående ekonomiska förhållanden förändrats under det senaste året?

	Förbättrats	Förblivit ungefär densamma	Försämrats
Din egen ekonomiska situation	☐	☐	☐
Ekonomi i Din kommun	☐	☐	☐
Den svenska ekonomin	☐	☐	☐

Hur tror Du ekonomin kommer att förändras under det kommande året?

	Förbättras	Förbli ungefär densamma	Försämras
Din egen ekonomiska situation	☐	☐	☐
Ekonomi i Din kommun	☐	☐	☐
Den svenska ekonomin	☐	☐	☐

Fråga 91. Den sista frågan handlar om Dina språkkunskaper. Kan Du läsa kortare texter, till exempel tidningsartiklar, på följande språk?

	ja, utan större problem	ja, men med vissa svårigheter	ja, men med stora svårigheter	nej
Danska	☐	☐	☐	☐
Norska	☐	☐	☐	☐
Engelska	☐	☐	☐	☐
Tyska	☐	☐	☐	☐
Franska	☐	☐	☐	☐
Spanska	☐	☐	☐	☐

Ev. annat/andra språk på vilket Du kan läsa utan större problem.

I så fall, vilket/vilka språk?.....

Tack för Din medverkan!

Vi är medvetna om att det kan ha tagit tid för Dig att svara på våra frågor. Du har kanske också tyckt att några av dem har varit besvärliga att svara på. Vi är därför tacksamma för att få Dina synpunkter på formulärets och frågornas utformning.

Hur tycker Du att det har varit att besvara frågorna i detta formulär? Markera per fråga vad som stämmer bäst in på Dig

Tycker Du att det har varit roligt/intressant att besvara frågorna i detta formulär?

- Jag tyckte det var roligt/intressant att svara
- Jag tyckte det var tråkigt/ointressant att svara

Har det varit lätt eller svårt att besvara frågorna?

- Jag tyckte inte att det var några större problem att svara på frågorna
- Jag tyckte att frågorna med nummer.....var svåra att svara på.

Fyllde Du i hela enkäten vid ett och samma tillfälle?

- Jag fyllde i hela enkäten vid ett och samma tillfälle
- Jag fyllde enkäten vid två eller flera tillfällen

Hur lång tid tog det ungefär för Dig att fylla i enkäten?

- mindre än 30 minuter
- 30-45 minuter
- 46-60 minuter
- 61-90 minuter
- mer än 90 minuter

Har Du andra synpunkter på undersökningen? Var god ange dem nedan

.....

.....

.....

.....

.....

SOM-institutets rapporter

ISSN 0284-4788

SOM-rapport nr 1

Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red.): *SOM-undersökningen 1986* Göteborg 1987, 87 sidor. Pris 60 kronor (moms tillkommer)

SOM-rapport nr 2

Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red.): *SOM-undersökningen 1987* Göteborg 1988, 112 sidor. Pris 90 kronor (moms tillkommer)

SOM-rapport nr 3

Björkqvist, Karin: *SOM-undersökningen 1988*
Göteborg 1989, 68 sidor. Pris 60 kronor (moms tillkommer)

SOM-rapport nr 4: SLUT

SOM-rapport nr 5

Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red.): *Medier och opinion i Sverige*.
Göteborg 1990, 140 sidor. Pris 100 kronor (moms tillkommer)

SOM-rapport nr 6: SLUT

SOM-rapport nr 7

Weibull, Lennart & Holmberg, Sören (red.): *Åsikter om massmedier och samhälle*. Göteborg
1991, 150 sidor. Pris 100 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--7--SE

SOM-rapport nr 8

Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red.): *Trendbrott?*
Göteborg 1992, 260 sidor. Pris 150 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--8--SE

SOM-rapport nr 9

Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red.): *Perspektiv på krisen*.
Göteborg 1993, 250 sidor. Pris 150 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--9--SE

SOM-rapport nr 10

Nilsson, Lennart (red.): *Västsvensk opinion*.
Göteborg 1993, 250 sidor. Pris 150 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--10--SE

SOM-rapport nr 11

Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red.): *Vägval*.
Göteborg 1994, 320 sidor. Pris 170 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--11--SE

SOM-rapport nr 12

Nilsson, Lennart (red.): *Västsverige i fokus.*

Göteborg 1994, 150 sidor. Pris 130 kronor (moms tillkommer)

ISRN GU-STJM-SOM--12--SE

SOM-rapport nr 13

Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red.): *Det gamla riket.*

Göteborg 1995, 305 sidor. Pris 180 kronor (moms tillkommer)

ISRN GU-STJM-SOM--13--SE

SOM-rapport nr 14

Nilsson, Lennart (red.): *Västsvensk horisont.*

Göteborg 1995, 250 sidor. Pris 150 kronor (moms tillkommer)

ISRN GU-STJM-SOM--14--SE

ISBN 91-972694-1-7

Swedish Opinion

Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (eds.) Engelsk sammanfattning av SOM-institutets

resultat. Göteborg 1995, 24 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)

ISBN 91-972694-0-9

SOM-rapport nr 15

Jarlbro, Gunilla (red): *Ungdomars opinion.*

Göteborg 1996, 120 sidor. Pris 110 kronor (moms tillkommer)

ISRN GU-STJM-SOM--15--SE

ISBN 91-972694-2-5

SOM-rapport nr 16

Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red.): *Mitt i nittiotalet.*

Göteborg 1995, 470 sidor. Pris 220 kronor (moms tillkommer)

ISRN GU-STJM-SOM--16--SE

ISBN 91-972694-3-3

SOM-rapport nr 17

Nilsson, Lennart (red.): *Västsvenska perspektiv.*

Göteborg 1996, 238 sidor. Pris 160 kronor (moms tillkommer)

ISRN GU-STJM-SOM--17--SE

ISBN 91-972694-4-1

SOM-rapport nr 18

Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red.): *Ett missnöjt folk?.*

Göteborg 1997, 380 sidor. Pris 220 kronor (moms tillkommer)

ISRN GU-STJM-SOM--18--SE

ISBN 91-972694-5-X